

MANZUM OSMANLI TARİHİ

Abdullah Sabri Karter

Yayına Hazırlayan

Mustafa Fırat Gül

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı / MANZUM OSMANLI TARİHİ

Proje Koordinatörleri / Aziz Elbas, Ahmet Erdönmez

Proje Yürütücüsü / Bursa Araştırmaları Merkezi www.bursaarastirmalarimerkezi.org

Yazar / Abdullah Sabri Karter

Yayına Hazırlayan / Mustafa Fırat Gül

Görsel Tasarım / Yakup Şahiner

ISBN / 978-605-9968-17-1

Basım Yılı ve Yeri / 1. Baskı; Kasım 2014, Star Ajans / Bursa

BURSA
KÜLTÜR A.Ş.

Yapım / © 2014 Bursa Kültür A.Ş. Bu kitabın tüm yayın hakları Bursa Kültür A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz.

Dağıtım / Bursa Kültür A.Ş. - Merinos Atatürk Kongre Kültür Merkezi B Kapısı Osmangazi-Bursa/Türkiye
Tel: + 90 224 253 26 46 Faks: + 90 224 253 14 85 info@bursakultur.com / www.bursakultur.com

Kütüphane Bilgi Kartı / Catalog-in-Publication Data (CIP)

Gül, Mustafa Fırat / Manzum Osmanlı Tarihi

1.Osmanlı 2. Abdullah Sabri Karter 3.Tarih 4. Kuruluş

İÇİNDEKİLER

TAKDİM..... 5

ÖNSÖZ 7

BÖLÜM 1:

ESERİN MÜELLİFİ VE ESER HAKKINDA DEĞERLENDİRME 9

ABDULLAH SABRİ KARTER'İN HAYATI VE ESERLERİ..... 9

KURULUŞ DÖNEMİ OSMANLI TARİH YAZICILIĞI..... 15

ESER HAKKINDA BAZI AÇIKLAMALAR..... 18

BÖLÜM 2:

METİN..... 23

MANZUM OSMANLI TARİHİ (BİRİNCİ KISIM)..... 23

MANZUM OSMANLI TARİHİ (İKİNCİ KISIM) 143

KAYNAKÇA.....259

EKLER.....265

TAKDİM

Tarih bir milletin belleğidir. İçinde geleceğin kodlarını taşır. Onu yok saymak, insanlığı yok saymakla eşdeğerdir. Ona sahip çıkmak tüm insanlığın boynunun borcudur. Geleceği sağlam temeller üzerine inşa etmenin yolu tarihi doğru okumaktan geçer. Geçmişine yabancı kalan, görmezden gelen, gerekli dersleri çıkarmayan milletlerin ilerleme kaydetmekte sorunlar yaşamaları kaçınılmazdır.

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve zengin tarihi mirasın, yeşil ve maviyle iç içe olduğu Bursa'da, her şeyden önce insan olmanın gerektirdiği erdemle bize bahşedilen tarihi mirası korumak ve yaşatmak durumunda olduğumuzu biliyoruz.

Bursa'mıza değer katan, kimliğini oluşturan, toplumsal hayata önemli katkılar sağlayan ecdadımızın geleneksel kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak, tarihi mirasımızı koruma ve geleceğe taşıma kapsamında somut ve somut olmayan tarihi ve kültürel değerlerimizin gün yüzüne çıkarılması çalışmaları yapıyoruz.

Özellikle Bursa'mızın unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş bilgi birikimini alanında uzman tarihçi, araştırmacı ve yazarlar aracılığıyla yeniden arşivlerimize kazandırıyoruz. Bugüne kadar 150'nin üzerinde eser yayınlarak bu konudaki kararlılığımızı gösterdik.

1867'de Bursa Abdal Mehmed Mahallesi'nde dünyaya gelen, İstanbul'da eğitimini tamamlayarak, öğretmenlik, yazarlık, kaymakamlık yapan, 1908-1913 yılları arasında Bursa Milletvekilliği, valilik ve Tanzîmât Dâiresi Üyeliği gibi görevlerde bulunan Abdullah Sabri Karter bizlere, Manzum Osmanlı Tarihi adıyla, Osmanlı'nın özellikle kuruluş yıllarını şiirle anlattığı bir eser bırakmıştır.

Eserin yayına hazırlanmasında, başta Sayın Mustafa Fırat Gül olmak üzere tüm emeği geçenleri kutluyor, bu eserin tarihe ve şiire meraklı olanlara farklı bakış açıları sunmasını temenni ediyorum.

Recep ALTEPE

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Tanıdığım ölü sayısı diri sayısından fazla olduğundan mıdır nedir geçmişte yaşıyor gibiyim çoğu zaman!.. Ve bu durumdan gayet memnûnum. Ne ararsam onlarda buluyorum. Samimiyet, muhabbet, basiret, dirayet, şecaat... Daha neler neler... "Biri var mı?" sorusuna kaçacak delik arayanlara hiç benzemeyen bu mert, bu cesur zât-ı muhteremler aynı soruya "ben varım!" diyenlerdir. Taşın altına el değil beden koyan bu muhterem (ya da muhtereme) insanlar iftiharımızdır. Tanışmaktan memnûn olduğum merhumlardan birisi de birazdan eserini okuyacağınız Abdullah Sabri Karter'dir. Rahmetliyle yaklaşık üç yıldır tanışırız!.. 1939'da ebediyete irtihal eden merhum -tabir caiz olur mu bilmem ama- artık benim dedemdir.

* * *

Abdullah Sabri Bey'in eserlerinden "Aksaray Dağarcığı", "Çiftçim Diyor ki" ve "İmdat" mâlûmunuz, tarafımızdan yayına hazırlandı ve de yayımlandı. "Manzum Osmanlı Tarihi" isimli eseri bu üç esere göre hem daha hacimli hem de daha ağıdalı bir dille yazıldığından yayına hazırlamak zordu. Uzun zamandır üzerinde çalıştığım eserin hakkını verebilmek için okunması zor olan kelimeleri birçok uzmana gösterdim.

Bu çalışmanın sizlerle buluşması elbette kolay olmadı. Birçok insana teşekkür etmem elzem. En başta eşim Ayşe Hanım'ın katkıları olmasaydı işim zordu. Tashih konusunda yardımlarını gördüğüm Murat Yıldırım'a, Selahattin Altın'a, Aşır Bardakçı'ya, Orhan Özdil'e teşekkür ederim. Merhum Karter'in eşi tarafından akrabası şâir Semih Ertem'in gönderdiği belgeler de kitaba ayrı bir renk kattı. Kendisine müteşekkirim.

Çalışmanın sizlerle buluşmasını sağlayan Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe'ye, gayretlerini esirgemeyen Bursa Araştırmaları Merkezi personeline teşekkür ederim.

Mustafa Fırat GÜL

Aksaray/2014

I. BÖLÜM:

ESERİN MÜELLİFİ VE ESER HAKKINDA DEĞERLENDİRME

a- Abdullah Sabri Karter'in Hayatı ve Eserleri¹

Abdullah Sabri Karter, Bursa'da 2 R.Ahir 1284 (3 Ağustos 1867²) tarihinde Abdal Mehmet Mahallesi'nde pazartesi günü doğdu³. Babası Rüştîye İ'dâdî Mektepleri Arabça ve Farsça hocası Hacı Ali Efendi olup, annesinin adı Zeliha hanımdır⁴.

İstanbul Aziz Efendi Sıbyan Mektebi'nde başlayan okul hayatı, Mahmûdiye İbtidâî Mektebi ve Rüşdiyyesi'nde devam ederken ilk ve ortaokulu bitirdi. Mülkiye'nin i'dâdî kısmında lise'yi tamamladı. Mülkiyenin yükseköğrenim bölümünden⁵ karibu'l-ala (iyiye yakın) derece ile 30.10.1889 tarihinde mezun oldu⁶.

1 Abdullah Sabri Karter'in hayatı ve eserleri hakkında araştırmalarımı, daha önceki yayınlarımı geliştirerek tamamladım.

2 Resmi kayıtlara göre 22 R. Ahir 1283'tür. *Nüfus Kayıt Örneği*, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894; Semih Ertem'den gelen belgeler içerisinde merhumun en doğru bilgilerine ulaşabiliyoruz. Ayrıca arşiv kayıtlarında da Rumi takvime göre 1284 kaydı görülmektedir. Bkz. *BOA*, Dosya No:68 Gömlek No:253 Fon Kodu: DH.SAİDd.

3 “Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezununu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli” (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

4 *Nüfus Kayıt Örneği*, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894; Mülkiyeliler hakkında önemli bir kaynak olan Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler isimli eserde Zeynî olarak geçmektedir. Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C.III. Mars Matbaası, Ankara, 1969. s. 394; “Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezununu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli” (*Semih Ertem Özel Arşivi*) Bu belgeye göre Abdullah Sabri Bey'in ilk hocası annesidir. Ev hanımı olan annesinin tahsili olmamasına rağmen, özel ders alarak kendisini yetiştirmiştir.

5 Siyasi şubeden mezun olan merhum Karter'in mektep numarası 493'tü. “Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezununu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli” (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

6 İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, C.5.s.2074.; Çankaya, *Mülkiyeliler*, s.394.; Mehmet Ağırhan, “Abdullah Sabri Karter”, *Hudut Gazetesi*, 13.02.2009.; Semih Ertem'in özel arşivinde bulunan üç sayfalık “Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezununu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli” belgesinde 30.10.1889 tarihi yer alırken, yine Semih Ertem'in özel arşivinde bulunan Karter'e ait diplomada 14.10.1889 tarihinde mezun olduğunu görmekteyiz. Bir yarıısı Osmânî Türkçesi, diğer yarıısı Fransızca hazırlanan diplomada Abdullah Sabri Bey'in notlarından aliyülâlâ

Aynı yıl evlendi⁷. Mezuniyetten sonra Biga (1891)⁸, Bolu (1892)⁹ ve Gelibolu i'dâdîler'inde mülki idareler'de çalışabilmek için gerekli olan 25 yaş haddini doldurmak üzere öğretmenliklerde bulundu¹⁰. Nizamiya yaş haddini doldurduğundan 28.9.1893 tarihinde Sivas Vilayeti Maiyet Memurluğu'na gönderildi¹¹. Bu görevi sırasında Sivas l'dâdîsi Müdür Vekilliği yanında Malûmât-ı Fenniye (Fen Bilgisi), Ahlâk, Edebiyyât, Kavânin (idârî kânûnlar) öğretmenliklerinde de hizmet verdi¹². Ayrıca, 18.8.1894-25.9.1894 tarihleri arasında Hâmîdiye ve 2.10.1894-20.2.1895 tarihlerinde de Dârende Kazâları Kaymakam Vekillikleri'ni üstlendi. Tüm bu görevlerine ek olarak 28.8.1895-30.5.1896 tarihleri arasında Sivas Vilâyet Gazetesi Baş Yazarlığı'nı yürüttü¹³.

Bu yoğun çalışmalarının sonunda Kaymakamlık stajını tamamlayan Abdullah Sabri Karter, 17.1.1897'de Alucra Kaymakamlığı'na atandı. Onu daha sonraları sırasıyla; 13.3.1900 de Kemâlpâşa (İzmir), 20.10.1902 de Yalova, 7.4.1906 Adalar (İstanbul) Kaza Kaymakamlıkları'nda görüyoruz¹⁴. Bu görevi sırasında terfi ederek 2.8.1908 tarihinde Elbâsân Sancağı Mutasârrıflığı'na getirildi¹⁵.

Abdullah Sabri Karter, 8.11.1908 tarihinde Bursa Milletvekili olarak parlamentoya girdi¹⁶. İkinci devrede¹⁷ görev yapan Abdullah Sabri Bey, mecliste aktif bir mebus

dereceli tek dersi "Tarih-i Umum-i Osmânî'dir.

7 Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.395. Aksaray İl Nüfus Müdürlüğü'nden alınan kayıta evlenme tarihi kayıtlı değildir. Eşinin adı Feride'dir. Mehmet ve Sidika çiftinin çocukları olan merhum Feride Hanım 01.07.1874 Bursa doğumludur. Bu belgeye göre Karter çiftinin çocukları olmamıştır. Feride hanım, 22.01.1961 yılında dul olarak vefat etmiştir. *Nüfus Kayıt Örneği*, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

8 1450 Krş Maaşla. Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394.

9 1500 Krş Maaşla. Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394.

10 İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, Risâle Yayınları, 1998, s.355-356.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

11 Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394; Işık, *Kültür Adamları*, s.2074. Sivas Vilayeti Maiyet Memurluğu'nda üstün başarısından dolayı taltif edilmiştir. BOA, Dosya No:312 Gömlek No:26 Fon Kodu: DH. MKT.

12 BOA, Dosya No:245 Gömlek No:21 Fon Kodu: MF. MKT.

13 Murat Yalçın, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, YKY, C.1, 2010.s.7.; Ağırhan, *Karter*.

14 1906 yılında iyi niyetli çalışmalarından dolayı rütbe-i saniye sınıf-ı mütemaleziye ile taltif edilmiştir.

15 BOA, Dosya No:1285 Gömlek No:13 Fon Kodu: DH. MKT.

Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, C. I-III, İstanbul 1974. C.II, s. 1678. ; Çankâya, *Mülkiyeliler*, s.394; Elbâsân bugün Arnavutluk'tadır. Abdullah Sabri Bey'in yurt dışındaki tek görev yeridir.

16 Turgay Akkuş, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bursa Kent Merkezinde Gayrimüslimler*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008.s.155.; Abdullah Sabri Bey'in Meclis-i Mebusan'daki Mebusluğu 1.11.1908-5.11.1911 arasındır. "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunu Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (*Semih Ertem Özel Arşivi*)

17 İhsan, Ezherli, *TBMM (1920-1998) ve Osmânî Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür ve

portresi çizmiştir¹⁸. Meclis-i Mebusan'da bütçe meselesi hararetli bir şekilde konuşulmaya devam ederken, Abdullah Sabri Bey, "Rumeli'ye olduğu gibi, 200 bin lira da Anadolu'ya veriniz" diyerek Anadolu'nun hakkını savunmuştur¹⁹. Haksızlığa tahammül olmayan Abdullah Sabri Bey, memurlara yapılan haksızlık karşısında mecliste etkili bir konuşma yapmıştır²⁰.

Balkan Harbi nedeniyle Meclis-i Mebusan'ın 6.4.1913 tarihinde kapatılması üzerine yeniden mülki idare'ye dönerek Kırşehir Sancağı Mutasârrıflığı'nda göreve başladı²¹. Bu görevini sürdürürken "Yirmi Beş Yıllı Dolduran Mutasârrıfların Tekâüdlükleri'nin İcrâsı Hakkında Kânûn" gereğince 14.6.1915 tarihinde re'sen emekli edildi. Ancak, kendisi Şûrâ-yı Devlet'te açtığı mahkemeyi kazanarak memuriyete geri döndü.

Eskişehir Sancağı "Ermeni Mallarını Tasfiye Komisyonu Başkanlığı"na getirildi²².

Milli Mücadele'nin başlaması üzerine TBMM tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti emrine girerek 23.10.1920 tarihinde Aksaray (Konya)

Sanat Yayınları no:54, Ankara, 1998. Akkuş, *Bursa Kent Merkezinde Gayrimüslimler*, s.161.

18 Mehmet Kaan Çalen, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusan'ının Çalışmaları (1908–1912)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008. s.47.

19 MMZC (Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri), D.2.C.2.s.19.

20 Abdullah Sabri Karter'in 5 Temmuz 1914 tarihinde Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşma şöyledir:

"Şimdi, en ziyâde mucibi memnûniyyet olan cihet, telgrafların sürati teatisidir, ondan, tabii, hepimiz memnûn oluruz; fakat teahhur birkaç suretle busule gelir. Evvelâ memurunin sureti muntazamada istihdamından ibarettir. Diğer, hatların matlup olan şekilde tanzim edilmemesi, bir de kırıklık halinde turuku saire ile temini düşünülmesidir. Arzu ederiz ki, Nezâret bunları kat'iyen nazârı itibara alıp, sürati muhabereyi temin etsinler. Sonra ikinci hal vardır, biz hep memurin üzerine hücum ettik; memurin kabrolsun, memurin şu olsun, memurin bu olsun dedik; fakat ben deniz maatteessüf kat'iyen ve kâınbeten bu fikre iştirak edemem.

Bir memur azledilmelidir; fakat o şartla ki, o memur mücrim olmalıdır. Fakat size sorarım, birisi diğerine efendi, senin kafam küpe sokarım dese, bu kadar küçük bir lâfıdan dolayı o memur azledilir mi? Ve o memur azledilip de, Şuray Devlet, onun cevazı istihdamına karar verirse bu karara tebaiyyet lâzım mıdır, değil midir? Şüphesiz ki lâzımdır. Evet, Şuray Devletin bazı kararları vardır ki, o idarece kaabili tatbik değildir. Çünkü bir memur, idarenin emniyyetini selbetmiş, o adam filhakika berad kararı almış ama idare onun eline para verip kullanamaz, idare memura derse ki, sen mademki berad kararı aldın, bir başka babı Devlete müracaat et, orada kendine iş bul; fakat emniyeti selbetmemiş cüretini bir sürci lisanla yahut asabiyyetle veya diğer bir sebeble arkadaşına sebbüsetm etmiş, bundan dolayı bu memuru azletmek, bir daha istihdam etmemek üzere taretmek tabii makul olamaz; yani bu hususta Nezâret kısmen meşuldür.

Şuray Devlet kararlarından bir kısmın kabul etmemekte haklı ise de, bir kısmın kabul etmemekle kat'iyen şayanı muahazedir. Bir de, şu ciheti nazârı itibara alınmalıdır ki, memurlar zulüm ve kabir ile değil, mesleklerine muhabbet ve emniyet usulü ile çalıştırılmalıdır. Memurin bugün başının çaresini düşünmekle meşguldür ki, bu da ifratır. Bunu da râdîl etmeli. Memurine biraz başkalarının ve kendilerinin ufak tefek kusurlarından dolayı kollarından tutulup atılmayacağı temin etmeli." MMZC, D.3.C.2.s.384.

21 BOA, Dosya No:1498 Gömlek No:1331/Ra-30 Fon Kodu: İ. DH..

22 BOA, Dosya No: 484 Gömlek No:125 Fon Kodu: DH.ŞFR.;Çankâya, Mülkiyeliler, s.394; Konyalı, *Aksaray*, s.1678.

Sancağı Mutasarrıflığı görevine başladı²³. Bu sancağın vilayete dönüştürülmesinden sonra Kasım 1923 tarihi itibarıyla Aksaray Valiliği'ne atandı²⁴.

Abdullah Sabri Karter, 3 Mart²⁵ 1924 tarihi itibarıyla Edirne Valiliği'ne atanmıştır²⁶. Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanma yılları olan bu tarihlerde en önemli çalışmalar Mülki ve Mahalli İdareler'in yeni yasalarla desteklenerek halka benimsetilmesi idi. Yıllarını Mülki İdare'de geçiren Abdullah Sabri Bey önceliğini Milli Eğitim konusuna ayırdı. Onun döneminde Türkiye genelinde yeni kurulan "Maarif Eminliği" ile koordineli bir çalışma yürütüldü. Edirne okullarında pek çok yeniliklere imza atıldı. Özellikle Sanayi Mektebi (Sanat Okulu) çalışmalarında yeni atılımlar yapıldı. Edirne Müzesi Atatürk'ün emri ile 1925 yılında Selimiye Camii avlusunda Darul Kurra'da kuruldu. Ayrıca, elektrik işleri onun döneminde İtalyan Morelli Şirketi kanalı ile Edirne'de hizmete girdi²⁷.

Edirne Valiliği'nden 19.7.1926 yılında Mersin Valiliği'ne terfian atandı²⁸. Devlet Şûrâsı'nın Ankâra'da Şubat 1927 tarihinden sonra yeniden oluşturulması üzerine aynı tarih itibarıyla Tanzimât Dairesi Üyeliği'ne seçildi²⁹. Bu görevinde iken 2. defa yaş haddinden Ekim 1932 de emekli oldu. İstanbul'a yerleşen Abdullah Sabri Karter 17.12.1939 tarihinde³⁰ vefat edince, Büyükkada Aile Kabristanlığı'na defnedildi³¹.

23 İ. Hakkı Konyalı'nın eserinde, Aksaray'ın müstakil mutâsarrıflığından itibaren görev yapan mutâsarrıf, vali ve kaymakamların isimleriyle işe başlama ve ayrılma tarihlerini gösterir cetvel başlıklı listede Abdullah Sabri'nin işten ayrılma tarihi olarak 15.11.1963 gösterilmiştir. Bunun yanı sıra yazıldığı kanaatindeyiz. Çünkü Sabri Bey, 21.07.1939 tarihinde vefat etmiştir. Konyalı, *Aksaray*, s.1673.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunları Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

24 Çankaya, Mülkiyeliler, s.394; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunları Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

25 Mülkiyeliler'de, Edirne'ye tayin tarihi 1924 yılının Şubat'ı olarak geçmektedir. Çankaya, Mülkiyeliler, s.395.

26 BCA, f: 30.18.1.1 y: 9.15..10.

27 Mehmet Ağırhan, *Hudut Gazetesi*'ndeki yazısında Edirne'nin 1925-1926 yılında elektriğe kavuştuğunu yazıyorsa da Çiğdem Zağra yüksek lisans tezi'nde Edirne'nin elektriğe kavuşma tarihinin 1930 yılından sonra olduğunu kaydetmektedir. Çiğdem Zağra, *Edirne Elektrik Fabrikası ve Semt Kuleleri Koruma - Kullanma Önerisi*, Trakya Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2008.s11; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunları Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

28 Çankaya, Mülkiyeliler, s.394; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunları Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

29 BCA, f: 30.10.0.0. y: 11.67..12.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunları Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

30 *Nüfus Kayıt Örneği*, Bursa Merkez, Cilt:4, Hane: 894.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunları Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi)

31 Ağırhan, *Karter*.; "Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu İçin 1305 (1889) Mezunları Abdullah Sabri Karter Hakkında Bilgi Cetveli" (Semih Ertem Özel Arşivi). Eklerde merhumun eski mezar taşı fotoğrafına bakabilirsiniz.Bkz.Ek:7.

Abdullah Sabri Karter, okumayı, araştırmayı ve haliyle kitapları çok seven bir münevverdir. Kendisinin malik olduğu 1182 kitabı (ki bu kitaplar arasında yazma eserler de vardı) Bursa Halk Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. Kitapsever Karter, kitapları bağışlarken biraz da karamsarlıkla hal tercemesini yazmıştır. 9 Şubat 1920 tarihli bu tercemede hem karamsarlığın nedeni hem de tevazuya şahit oluyoruz.

"Benim gibi mahkûm-ı nisyan olan bir şahsın, benden sonra terceme-i halini yazacak bir kimse bulunmayacağını³² bildiğimden dolayı, kendi göbeğini kendi kesen oğlan gibi, kendi terceme-i halimi yazmaya mecburiyet gördüm... Mekteb-i Mülkiye'den çıktıktan sonra muhtelif vazifelerim esnasında, yanımda kimse bulunmadığı zamanlar, en büyük eğlencem kendi kendime düşünmek ve yazmaktı. Fakat yazdığım nazımların hiç birisinde şiir kokusu hissetmediğim cihetle ehemmiyet vermedim. Bunun için hiçbirini toplamadım. Şu meş'um mütarekeden sonra necip soyumun (Türk Milleti'nin) duçar olduğu hakaret beni de son derece dil-hûn ettiğinden Eskişehir'de intişar eden gazetelerle neşriyatta bulunmağı bir vazife-i vataniye addettim; neşrolunan bu manzumelerden, iki cüz "İmdad", bir cüz "Çiftçim diyor ki" doğdu. İyi ve kötü ne yazmış isem muhterem ve fazîletkâr pederime medyunum..."³³

Trabzon Valisi Ali Haydâr Yücebaş (Kasım 1919-Ocak 1920 arasında görev yapmıştır), merhum Karter için "Abdullah Sabri çok samimi, milliyetperver ve Türkçü, dürüst, temiz ve çok mazbut karakterli bir Türk evladı idi" demektedir³⁴.

Fransızca ve Arabça bilen Abdullah Sabri Bey, emekliliği sırasında kendi el yazısı ile hazırladığı "Divan-ı Lügat'üt-Türkî" isimli ünlü sözlükte geçen Türkçe kelimeleri içeren ve adına "Açar" dediği anahtar eseri hazırlayıp Bursa Orhângâzi İl Halk Kütüphanesi'ne bağışlamıştır³⁵. "Açar" isimli bu eser –maalesef- basılmamıştır³⁶. Abdullah Sabri Karter'in basılmış kitapları şunlardır:

32 Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyelilerisimli eserinde*, Abdullah Sabri Bey'in bu ifadelerini aktarırken 46 numaralı dipnotta şunları yazmıştır: *Rahmetli bu noktada pesimizme, karamsarlığa, bedbinliğe kapılmış bulunmaktadır. Aradan 45 yıl geçtikten sonra işte böyle naçiz bir Türk çocuğu çıkıp, kendisinin "hal" tercemesini nisyan dehlizlerinden çekip çıkararak bas-ii ba'delmevî'e kavuşturup "tarihe" mal edebilir. Eminim ki şu satırlar yazıldığı sırada kendisinin ruhu hoşnut olmuş ve kendisinden sonra gelen Türk kuşaklarının da en az kendi kuşağı kadar "vefa" hissiyle meşbu olarak yetiştiğini teslim etmiştir."*

33 Ali Çankaya'nın eserinden naklen: Çankaya, Mülkiyeliler, s.396; Merhum burada Manzum Osmânî Tarihi isimli eserini hiç zikretmiş. Unutmuş mudur bilemiyoruz ama mezkur eseri 1895 tarihlidir ve ilk yayımlanan çalışmasıdır.

34 Ali Çankaya'nın eserinden naklen: Çankaya, Mülkiyeliler, s.395.;Gül, Karter, s.93.

35 Abdullah Sabri Karter'in hazırladığı, "Açar" adındaki KitabıDivanüLugat'it-Türk dizini 22 defter halinde Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi'nde GE4449-GE4470 numara bulunmaktadır. GulnazKraubayeva, *Kaşgarlı Mahmud'unDivanüLugat'itürk'ünde Yer Alan Sosyal Ve İktisadi Hayat İle İlgili Söz Varlığının Günümüz Kazak Toplumu İçinde Değerlendirilmesi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2009. s.7.; Gül, Karter, s.94.

36 Mustafa Sinan Kaçalin, "Abdullah Sabri Karter'inDivanüLugati't-Türk Çevirisi Üzerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 8, İstanbul, 1997, s. 249–252.;*Divanı Lügati Türk ve Tercümesi*, DİA, C.9.s.449.; Gül, Karter, s.94.

Manzum Osmânî Tarihi ³⁷: Bu eser iki (2) kısımdan oluşmaktadır Birinci kısım 120, ikinci kısım ise 112 sayfadan müteşekkildir. İki kısmın künyesinde de “Maarif Nezâreti Celilesi ruhsatıyla” ibaresi vardır. Eserlerde, manzum olarak Osmânî Tarihi’nden kesitler anlatılmaktadır.

İmdâd³⁸:

Bu eser iki (2) kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım 15, ikinci kısım ise 16 sayfadan müteşekkildir. Abdullah Sabri Bey, birinci kısmın ilk sayfasında mukaddime başlığı altında İmdad isimli eserini babasının ruhuna ithaf ettiğini yazar. Bu eser (İmdad) ile Çiftçim Diyor ki isimli eserleri ihtiva eden çalışmamız 2013 yılında İz Yayıncılık’tan “Feryat ve Çağrı” ismiyle okurlarla buluştu³⁹. Birinci kısımdaki ilk şiirden iki kıtayı buraya örnek olarak alıyoruz:

Çökmüş nedense kâbus-ı zillet

Hisler tutulmuş bir girdâba

Zulmetle malî efkâr-ı millet

Herkes şaşırmış gözler semada

Ya Rabbi, kaldık bahr-i belada

Vatan ezildi, harâb oldu türlü türlü bela,

İmdad senden imdad senden

Hayat-ı şevketini eylemekte istila;

Çiftçim Diyor ki⁴⁰:

2011 yılında tarafımızdan günümüz Türkçesi ile yayımlanan manzum tarzdaki eser on beş (15) sayfadan müteşekkildir. Çiftçim diyor ki, başlığı altında manzum olarak, çiftçinin yoklukla mücadelesini anlatırken, tespit ettiği yanlışları da dile getirmektedir. Bu eserin ilk sayfasından birkaç satırı örnek olarak buraya alıyoruz:

37 Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], *Manzum Osmânî Tarihi (birinci kısım)* İstanbul 1311(Hicri) 1894(Miladi) Mekteb-i Sanayi Matbaası. ; Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], *Manzum Osmânî Tarihi (ikinci kısım)* İstanbul 1314(Hicri) 1897(Miladi) Mahmud Bey Matbaası.

38 Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], “İmdad(birinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi) 1919(Miladi) Ticaret Matbaası.; Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], “İmdad(ikinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi) 1919(Miladi) Ticaret Matbaası.; Karter’in “İmdad” isimli çalışması, makalemizi hazırladığımız sıralarda İz Yayıncılık tarafından matbaaya gönderilmişti. Yayın evi tarafından 2013 yılının Şubat’ında okuyucu ile buluşacağı ifade edilmiştir.

39 Bu yayında maalesef bazı hatalar oldu. Kitabın kapağında adımız sadece yayına hazırlayan olarak bulunacakken, sanki eserleri biz yazmış gibi yer aldı. Burada elbette art niyet yoktu ama mezkûr yayınevi editörü kapağı matbaaya göndermeden önce gösterseydi hatayı fark eder ve düzeltirdik. Tarihte bu tip çok matbaa hatasının olduğunu bildiğimiz için de okurların anlayışına sığınıyorum.

40 Abdullah Sabri ibn-i Ali [Karter], Çiftçim Diyor Ki. Eskişehir 1336(Rumi) 1920(Miladi) Ticaret Matbaası. (Bu eser tarafımızdan yayına hazırlanmıştır. A.Sabri Karter, Çiftçim Diyor Ki, (yaz. hazl. Mustafa Fırat Gül), Yeni Aksaray Gazetesi Yayınları, 2011.

Hak verirse olur elbette diye sade kıraç
Yüz dönüm tarlayı sürdün yârı çıplak yârı aç
Sürdün ama otuz üç gün bacı yattı yatağa
Topu bir çift öküz var, o da battı batağa
Geldi molla, okudu üfledi, geçti sıtma
Çift öküz çıktı ahırdan sonra geldi doğuma
Doğum olmak için ister para, yok bir paramız
Kanadı yokluk içinde, o onulmaz yâramız

Edebiyat ve kültür araştırmacılarının kitaplarında, ansiklopedilerinde⁴¹ isim olarak geçen bu eserlerden örnekler verilmesi, Abdullah Sabri Karter'in vatan sevgisinden, araştırmacılığından, ufkundan vel-hâsılı birikiminden istifade edilebilmesi açısından isabetli olacaktır kanaatindeyiz.

Araştırmaya doymayan bu münevver, müdekkik Vali Abdullah Sabri Bey, Aksaray tarihi için çok önemli olan notlarını (nam-ı diğer Aksaray Dağarcığı isimli eserini) kitap olarak bastırmak istemiştir. Fakat bu isteğinin sağlığında gerçekleşmeme ihtimalini göz önünde bulundurarak, eşine eserin vefatından sonra Aksaray'a ulaştırılmasını vasiyet etmiştir. Eşi de merhumun vasiyeti mucibince üç cilt defteri/notları Aksaray Halk Evi Başkanı Bayram Ali Gürün'e teslim etmiştir⁴². Bu eser de tarafımızdan hazırlanmış olup ilk cildi yayımlanmıştır⁴³.

b- Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarih Yazıcılığı

Osmanlı 622 yıl yaşayan dünyanın en büyük devletlerinden birisidir. Dünyanın olduğu kadar Türklüğün de büyük bir devridir (Baykara, 53). Osmanlılarda tarih yazıcılığı, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan 100-150 yıl sonra başlamıştır. Osmanlı tarih yazıcılığının geç başlaması, Anadolu'da Osmanlılardan önce Türkçe tarih yazıcılığının gelişmemesi ile bağlantılıdır (Başar, 2002: 409). Anadolu Selçuklu Devleti devrinde de sultânların ve Türkmen Beylerinin saraylarında tarih-hanlar ve menakıbnâme okuyan halk şâirleri mevcuttu. Osmanlılar bu geleneği devam ettirdiler. Gazavatnâme formundaki tarihi eserlerin tahttan çekilen sultânın gururunu okşamak ve edebi zevkini tatmin etmek için yüksek sesle okumak üzere yazıldıkları görülmektedir (Aydın, 2002: 417). Türkiye Selçukluları ile Beylikler Dönemi'nde Anadolu'da daha çok Arapça ve Farsça eserlerin yazıldığı

41 İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, 2002.s.565. Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, s.2074.; Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, s.356.; Yalçın, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçıları*; s.7.; Gül, Karter, s.95.

42 Konyalı, *Aksaray*, s.1470.; MuallimSapancalı Hüsnü, *Hâsân Dağı'nda ilmi Cevlan* , Haz. Nevzat Topal, Kömen Yayınları, Konya 2009. s.V.; Gül, Karter, s.96.

43 Zekai Erdal-Mustafa Fırat Gül, *Aksaray Dağarcığı*, Aksaray, 2014. ikinci cildi baskıya hazırdır.

görülmektedir. Bu dönemde Arap dili din ve hukûk alanlarında, Farsça ise sanat ve edebiyat konularında egemen olmuştur (Başar, 2002: 409).

Bilinen ilk tarihçi Yahşî Fakih'tir. Eserinin ismi "Menâkıb-ı Âl-i Osman'dır. Ne yazık ki bu eser günümüze ulaşamamıştır (Aşıkî, 2008: 24). Osmanlı tarihi hakkında günümüze ulaşan ilk kaynak, Ahmedî'nin 1390 yılında tamamlayıp Germiyanoglu Süleyman Şah'a sunduğu İskendername isimli eserdir. Ahmedî mesnevî türündeki bu eserinin sonuna XV. yüzyıl başlarında, Yıldırım Bâyezid devrine kadar gelen olayları anlatan bir bölüm eklemiştir. *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân* adını taşıyan vekayinâme türündeki bu bölüm Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren ilk Türkçe eser sayılmaktadır (Başar, 2002: 409).

II. Murâd'ın hüküm sürdüğü 15. yüzyılın ilk yârisi Osmânlı tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul edilir (Şükrullah Efendi, 2010: 19). II. Murâd devrinde, tercüme eserler ile anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*ların yanında, olayların günü gününe kaydedilmiş olduğu kronolojik takvimlerin yazılmaya başlandığı görülmektedir. Ahmedî'nin eserinden sonra günümüze ulaşmış olan ilk Osmanlı tarihleri bu takvimlerdir. Saray Takvimleri de denilen bu metinler çok kısa olup olaylar, eserin yazıldığı yıldan geriye doğru gidilerek "...elden berü....yıldur, ... feth olaldan berü yıldur, ... beg veladetinden berü yıldur, ... cülûsundan berü yıldur, ... idelden berü yıldur" gibi ifadelerle kaydedilmiştir (Başar, 2002: 411).

Fatih Devri'nde Osmanlı Rönesans'ı yaşanmış, her alanda olduğu gibi tarihçilik alanında da yeni yapılanmalar meydana gelmiştir. Bu devirde eski eserlerin tercümelerinin yanı sıra Fatih ve İstanbul'un fethiyle ilgili birçok yeni eser kaleme alınmıştır. Tursun Bey'in *Tarih-i Ebu'l-Feth'i*, Ebu'l Hayr'ın *Fetihnâme'si* ve ayrıca birçok anonim eser hep bu devirde meydana gelmiştir. Tursun Bey eserinde Fatih'in saltanatı zamanıyla II. Bayezid'in saltanatının ilk altı ayından bahseder⁴⁴. Yine Fatih Devri'nde, Oruç (Uruc) b. Âdil tarafından şimdiye kadar bilinen en eski mensur Osmanlı tarihi yazılmıştır (Aydın, 2002: 418).

Oruç Beğ'in eserinden:

Niçeler bu cihana geldi gitti

Benem diyü yalan da'viler itdi

Unuduldu adı anılmaz oldu

Yirini biri dahi geldi dutdı

Sakın benem diyü da'viler itme

Gurur ehli ahir peşimânile gitdi

⁴⁴ Mertol Tulum yaptığı yayında Tursun Bey'in eserinin 1496'dan önce yazıldığını iddia eder. Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, hzl: Mertol Tulum, s.XXIII.

Fatih Devri'nin önemli simalarından biri olan Nişâncı Karamanî Mehmed Paşa, *Osmânî Sultânları Tarihi* ismini verdiği Arapça olarak iki kısımdan oluşan bir risâle yazmıştır (Konyalı, 1949: 328). Konyalı'ya göre eser ilk dönem kaynakları arasında daha üstündür (Konyalı, 1949: 324). Boyabatlı Hasan tarafından yazılan *Câm-ı Cem-Âyîn* isimli eser ise zikredilmesi gerekenlerdendir⁴⁵.

Fatih'ten sonra hükümdar olan oğlu II. Bâyezid devrinde Osmanlı tarihi hakkında oldukça fazla eser kaleme alınmıştır. Gerek Fatih dönemindeki kültürel gelişmenin bir sonucu olarak, gerekse II. Bâyezid'in ilim adamlarını himaye edip onları eser yazmaya teşvik etmesi sonucunda bu dönemde tarih yazıcılığı çok gelişmiş ve önemli eserler yazılmıştır. II. Bâyezid devrinde kaleme alınmış olan Osmanlı tarihlerinin birincisi Âşıkpaşazâde'nin yazmış olduğu *Tevârih-i Âl-i Osmân* isimli eserdir. Âşıkpaşazâde, eserini Türkçe olarak kaleme alan ilk Osmanlı kronik yazarıdır (Başar, 2002: 14). Âşıkpaşazâde tarihi tertip ve üslup yönünden nesir tarzında kaleme alınmış olmasına rağmen verdiği bilgiler yönünden Osmânî tarihinin en kıymetli tarihi kaynakları içerisinde yer alır. Ayrıca Osmanlı Padişahlarını mücahit, gâzi olarak gören Âşıkpaşazâde, devletin kuruluşunda ve bilhassa Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolleri olan Ahi kuruluşları hakkında da bilgiler verir. Âşıkpaşazâde'nin amacının dört başı mamur tam bir kronik tarih yazmaktan ziyâde, okuyanlarını/dinleyenlerini eğlendirmek ve eğitmek olduğu açıktır (Aydın, 2002: 417,418). Kemâl'in Selâtin-nâme'si de önemli eserlerdendir (Öztürk, 1999: 67).

Manzum Osmânî Tarihler

Karter, "Manzum Osmânî Tarihi" ismini verdiği eserinde Osmanlı'nın kuruluş yıllarını şiirle anlatmıştır. Kuruluş yıllarında yazılan çoğu eserin nâzımı (müellifi) gibi hem manzum hem de sanatlı bir dil tercih etmiştir.

En eski manzum tarihler Ahmedî'nin İskender-nâme'si, Hamzavî'nin *Câmiu'l-Meknûnât*'ı, Ahmet Daî'nin *Cenk-nâme*'sidir (Aşıkî, 2008: 25).

Ahmedî'nin İskender-nâme'sinden⁴⁶:

Gâzi olan Tanrı'nun ferrâşıdur

Şirk çirkinden bu yeri arıdur

Gâzi olan Hak kılıcıdur yakîn

Gâzidür püşt ü penâh-ı ehl-i dîn

Ola kim ol Tanrı yolına şehid

Öldi sanma kim diridür ol sa'id

45 Kırzioğlu Fahrettin tarafından 1949 yılındaki yayına göre eser 1482'de yazılmıştır (Kırzioğlu, 1949: 374).

46 Atsız, Osmânî Tarihleri I, s.7.

c- Eser hakkında bazı açıklamalar

Kuruluş yıllarındaki olayları kronolojik olarak anlatmayı tercih eden Karter, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerini Osman Gâzi'nin dedesi Süleymân Şah⁴⁷ ile eserine taşımıştır. Mahan şehrinden hicreti de belirtmiştir⁴⁸ (Karter, 1311:6). Bu aynı zamanda diğer tarihçilerde de görülmektedir (Oruç beğ, 2008: 4).

Eserin hemen başında “*Hami-i yegâne-i efâdil, Mahmud Sebüktekin âdil*” mısralarıyla Gazneli Mahmud'a⁴⁹ gönderme bulunur.

Sonrasında Ertuğrul Gâzi'nin babası Süleymân Şah'ı⁵⁰ anlatır (Karter, 1311: 9). Yaklaşık on dokuz sayfada Ertuğrul Gâzi'yi methetmiştir⁵¹ (Karter, 1311: 12-31). Otuz ikinci sayfadan itibaren Osmân Gâzi'yi anlatan Karter, uzun bir medhiyeden sonra Domâniç Muharebesi, Kulacahisâr⁵², Karacahisâr⁵³ fetihlerinden bahseder (Karter, 1311: 38). Osmân Gâzi'nin bu başarılarından sonra Selçuklu sultânı Alaeddin Keykubat III'ün gönderdiği ferman ve hediyeleri de eserinde zikretmiştir⁵⁴. Bilecik Fethi'ni⁵⁵ Bilecik tekfuruyla Osmânlılar'ın ilişkilerinden söz ettikten sonra anlatmıştır (Karter, 1311: 48). Hemen sonrasında Orhân Gâzi'nin

47 Caber Kalesi'nde medfundur. Mustafa Kafalı, Osmân Gâzi'nin Ataları ve Ahilik, s.17.

48 Oruç Beğ tarihine göre Süleymân Şah elli bin konar-göçer Tatar evleriyle Mahan şehrinden göçmüştür

49 Sultân Mahmud henüz çocukluk dönemlerinde bile kararlılık sahibiydi. Gençlik yıllarına kadar sürekli kitap okumakla meşgul olup hocalarından ilim tahsil etti. İlmi tartışma ve münazâralardan hoşlanır, her zaman hakkın tarafında olurdu. **İslam dinine** yürekten bağlıydı. Peygamberlerin ve geçmiş padişahların tarihlerini okumaktan çok hoşlanırdı. İlim adamları, zanaatkarlar ve oymacılar için sayılamayacak kadar çok vakıf ve ödenek ayırırdı. Şiiri çok severdi ve şairleri bütün âlimlerden üstün addedip onlara daha fazla bahşiş verirdi. (Şebankâreî, 2009: 133, 136).

50 Aşıkî der ki: “Osmân Gâzi'nin dedesi Süleymân Şah Türkistan'dan Rûm'a geldi. Altı yıl burada durdular. Süleymân Şah Gâzi pek çok kahramanlıklar gösterdi. Yine Türkistan'a yöneldi. Yolu Halep Vilayeti'ne uğradı. Oradan Caber Kalesi'ne vardı. Fırat Irmağı'nın öte tarafına geçmek için atını suya sürdü. Önü yardı. Atı sürçtü. Süleymân Şah Allah'ın rahmetine kavuştu. Çıkardılar. Caber Kalesi önüne gömdüler. Şimdi oraya ‘Türk Mezarı’ derler” (Aşıkî, 2008: 38). Süleymân Şah'ın üç oğlu vardı: Sungur Tekin, Gündoğdu ve Ertuğrul. Ertuğrul'un da üç oğlu vardı: Gündüz, Savcı (Sarı Yatı) ve Osmân (Oruç Beğ, 2008: 7).

51 Karter eserinde *gazâ* ve *cihad* kelimelerini sıklıkla kullanmıştır. Osmânî Beyliği'nin kısa sürede bir cihan devleti olmasında gâzilik geleneğinin büyük rolü olmuştur. Osmânî Devleti, İslâm dünyasının sınırlarında kendini gazâyâ yani Hristiyanlığa karşı kutsal savaşa adanmış küçük bir beylikti. Osmânî'nin kuruluşunda Gâziyân-ı Rûm çok önemlidir.

52 1285 yılında fethedilmiştir. Danişmend, Kronoloji, s.3.

53 1288 yılında fethedilmiştir. Kronoloji, s.4.

54 1289 yılı. Kronoloji, s.4.

55 1298 yılı. Kronoloji, s.5.;

Karter, beyliğin imparatorluğa dönüşmesinin önemli safhalardan birisi olan neslini Oğuz Han'a dayandırmasını ihmal etmemiştir. Bilecik fethedilince Dursun Fakih Cuma namazını kılmak için sultândan izin almanın gerekli olduğunu kayın atası Şeyh Edebalı vasıtasıyla Osmân Gâzi'ye bildirir. Osmân Gâzi bu fethin kendi meğî olduğunu söyler ve der ki: “O'na sultânlık veren Allah bana dahi hanlık verdi. Eğer mihneti şu sancak ise ben kendi sancağımı götürüp uğraştım. Eğer o, ben Âl-i Selçuk'um derse ben de Gök-Alp (Oğuz Han'ın oğlu) oğluyum”. (Turan, 2003: 253).

Nilüfer'le evliliğinden bahseder. Karter, Orhân Gâzi'nin evliliği⁵⁶, çocukları ve karakteri hakkında da doyurucu bilgileri şiirleriyle eserine almıştır. Aynı sene içerisinde olan Yârhîsâr ve İnegöl'ün fethi de unutulmamıştır (Karter, 1311: 50). Bursa ve İznîk'in ablukası için önemli olan Yenişehir'in⁵⁷ alınışını es geçmemiştir (Karter, 1311: 56). Koyunhisâr muzafferiyeti bilindiği gibi kuruluş yıllarının önemli hadiselerindendir. Karter'de ayrı bir başlıkla anlatmıştır (Karter, 1311: 56-57). Kestel'in, Kete'nin ve Ulubat'ın fethini Kete⁵⁸ başlığında anlatmıştır (Karter, 1311: 65-79). Karacahisâr Muharebesi'nden sonra Bursa Muhâsârası'na, peşinden de Lefke ve Geyve Fethi'ne yer vermiştir⁵⁹ (Karter, 1311: 79-87). Akyazı ve Kocaeli Fethi'ni anlatırken Akça Koca, Samsa Çavuş gibi gâzilerin ismini de zikretmiştir (Karter, 1311: 92). Karter, eserinin birinci kısmının sonuna doğru Bursa'nın Fethi'ni⁶⁰ şümullüce anlatmıştır (Karter, 1311: 92-113). Son sayfalarını da Osmân Gâzi'ye ayırmıştır⁶¹ (Karter, 1311: 113-120).

İkinci kısımda Orhân Gâzi dönemi anlatılmaktadır. "Cülûs-ı Hümâyûn" başlığı altında dört sayfada Orhân Gâzi'nin tahta geçişi anlatılmaktadır (Karter, 1314: 4-8). Sonrasındaki altı sayfada "Anadolu Fütûhatı" diyerek yapılan fetihler, müteakiben Aydos Vak'ası anlatılmıştır (Karter, 1314: 10). Maltepe Muharebesi'ne⁶² kadar devletleşme sürecini, nizamâtı, askerî terakki gibi mevzuları anlatmıştır. Anadolu'da Türk-İslam mührünün vurulmasında birçok fetih çok önemlidir. Osmânî'nin kuruluş yıllarında Bursa ve İznîk⁶³ fetihleri de bu cihettendir. Karter de eserinde bu fethi hakkıyla anlatmıştır (Karter, 1314: 48-55). Orhân Gâzi dönemindeki diğer fetihleri⁶⁴ de metheden Karter, eserinin ikinci kısmının sonlarına aynı dönemi anlatmış, sonraki padişah dönemine geçmemiştir. Orhân Gâzi'nin vefatını ve kişiliğini anlatarak ikinci kısmını tamamlar. Son sayfasındaki *ikinci kısmın sonu* ifadesinden eserin devam edip, etmeyeceğinden emin olamıyoruz (Karter, 1314:

56 Rivayete göre Orhân Gâzi, tutsak edilen Yârhîsâr tekfurunun kızı Nilüfer (Lülüfer) ile evlenmiş. Murâd ve Süleymân bu evlilikten doğmuştur (İnalçık, 2009a: 77).

57 Yenişehir'in alınışı 1300-1301 yılına denk gelmektedir. Kronoloji, s.6.

58 Bu üç fetihin tarihi de 1306'dır. Kronoloji, s.7.

59 İzahlı Osmânî Tarihi Kronolojisi'ne göre Lefke, Geyve Fethi daha öncedir. Bursa Muhâsârası 1314 tarihlidir. Akhisâr, Lefke, Lüblüce, Geyve, Hisârcık'ın alınışı ise 1313 tarihlidir. Kronoloji, s.9.

60 Özellikle Bursa'nın fethinden sonra ilim ehli kimseler Orhân Gâzi zamanında müreffeh bir hal aldılar. Mevlana Sinan adında bir bilgin vardı. Orhân Gâzi'ye müracaat etti. Sinan Paşa diye lakaplandırıldı (Şükrullah, s.380).

61 Karter eserinde özellikle devlet adamlığına dikkat çeker. Osmân Gâzi'nin oğlu Orhân Gâzi'ye, Orhân Gâzi'nin oğlu Murâd Hüdâvendigâr'a, O'nun da oğlu Yıldırım Bâyezîd'e vasiyetlerinde bir devlet adamında bulunması gereken vasıfların başında şunlar olduğu hakikattir: Âdil olmak, zulümden uzak durmak, bilginleri gözetmek, mağrur olmamak, istişare etmek, cömertlik, halkı koruyup-kollamak, kânûna uygun hareket etmek, hayırla anılmak, misyon sahibi olmaktır (Sevgi, 1999)

62 Maltepe Muharebesi 1328-1329 yılında olmuştur. Danişmend, kronoloji, s.17.

63 İznîk'in kati fethi 1331 tarihlidir. Kronoloji, s.17.

64 Bu fetihlerden bazıları şunlardır: Karesi Fethi (Karter, 1314: 56), Rumeli'ye geçiş (s. 75), Gelibolu Fethi (s. 83), Bolayır Muharebesi (s.99)

112). Biz bu eseri Bursa İnebey Basma ve Yazma Eserler Kütüphanesi'nden temin ettiğimiz baskıdan (jpg olarak hazırlanmış kopyası) tercüme ettik. Yayınlanmasına çok az kala orijinal kitabı⁶⁵ inceleme imkânı bulduk. Arka kapağındaki *hata ve sevap cetveli, unutulmuş bazı ebyat üçüncü kısımda tab' olunacaktır. Üçüncü kısım da derdest tabdır* ifadesinden Karter'in üçüncü cildi hazırladığını fakat basılmadığını anlıyoruz.

Şahnâme etkisi

Eserin ikinci kısmının hemen başında “Tokat Divân-ı Harp Dairesi ferikân-ı kirâm ve şuara-yı zevî'l-ihtiramdan saadetlû Mustafa Hilmi Paşa hazretlerinin takriz-i belîğ-i pesendaneleridir” başlığı altındaki beyitlerden açık olarak anlaşılıyor ki, Şahname ile eserin benzemesi temenni edilmiştir.

Karter'in eserinde özellikle ikinci kısımda Firdevsî⁶⁶'nin Şahnâme⁶⁷ isimli eserinin etkisi âşikârdır. Şahnâme gerek İran gerekse Türk edebiyatında kahramanlık mesnevileri için vazgeçilmez bir örnek olmuştur (Firdevsî, 2002: 40). Firdevsî, İranlılık ruhunu Şahnâme ile yeniden canlandıran, onu harekete geçiren; Zâl'ı, Rüstem'i, Keykâvûs'u, Cemşid'i, Behram'ı, Câm-i Cem'i, Rahş'ı ve Simurg'u yaşatmaya devam eden kişidir ve Karter de eserinde bu isimlere atıfta bulunmuştur. Karter eserinde kahramanlık benzetmelerinde daha çok “Rüstemâne” ifadesini kullanmıştır. Bilindiği gibi İran'ın en ünlü kahramanı Rüstem'dir. Oruç Beğ eserinde Osmânî sultânlarını överken “Rüstem-i Zâl, Efrasiyab veya Neriman'dı” gibi ifadelerle Şahnâme'den etkilendiğini göstermektedir (Oruç Beğ, 2008: 13). Şükrüllah da eserinde “Orhan Gâzi savaş gününde adeta Sam ya da Neriman idi” diyerek İran tarihindeki kahramanlarla kıyaslamıştır (Şükrüllah, 380). İbn Kemâl'in “Tevârih-i Âl-i Osmân” isimli eserinde de Şahnâme esintilerini görebiliyoruz⁶⁸.

65 Karter'in mezkûr kitabını ve diğer evrak-ı metrukesini kargo ile gönderip hediye etme inceliği gösteren şâir Semih Ertem'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

66 Ebu'l-Kâsım-i Firdevsî H.329 (M.940) doğumlu olup H.411 (M.1020) yılında vefat etmiştir (Firdevsî, 2005: 15).

67 Firdevsî eserini 1010 yılında Gazneli Mahmud'a sunmuştur. Her beyitine bir dinar sözü verilmiş fakat eser tamamlanınca beğenilmemiş ve her beyit için bir dirhem verilmiştir (Firdevsî, 2005: 30). Şahnâme baştanbaşa savaşlar, kan dökme, ölüm ve zindan hikâyeleriyle dolu olmasına rağmen, Firdevsî tüm bunları kınamakta ve her zaman insanları iyiliğe ve güzelliklere çağırılmaktadır. Altmış üç destandan oluşan Şahnâme'nin en önemli konularında biri de aşktır (s.39). Şahnâme'de çokça geçen bazı isimler hakkında küçük açıklamalar vermenin istabetli olacağını düşünüyorum. Tehmine: Semengân hükümdarının kızı Rüstem'in eşi ve Sohrab'ın annesidir (s.1065); Siyavuş: Keykavus'un oğludur. Efrasiyab'ın emriyle öldürülmüştür (s.1065); Pirân: Efrasiyab ordusunun kumandanı ve Siyavuş'un arkadaşıdır (s.1062). Cemşid: Cem diye de geçer. Tehmur'un oğlu olan Cemşid İran'da hüküm süren Pişdâdiler süallesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. Yedi yüz yıl insanlar, cinler, devler, kuşlar ve periler âlemine hükmetmiş, insanlara terzilik, gemicilik, hekimlik gibi meslekleri öğretmiştir (s.1044); Zâl: İranlı ünlü kahraman Sâm'in oğlu; Zevâre: Zâl'in oğlu, Rüstem'in kardeşidir ve Keyhüsrev ordusunun ünlü bir kahramanıdır (s.1069).

68 Eserde daha ilk sayfalarda Cemşid ismini görebiliyoruz. (İbn Kemâl, s.2)

Bir kaç elzem açıklama:

- Karter, eserde özel isimleri vurgulamak için parantez tercih etmiş, biz italik olarak yazmayı uygun bulduk.

- 1.kısım s.23'te beyitlerde karışıklık olduğunu düşündüğümüzden mısraların yerlerini değiştirdik. Eserde beyitler şu şekildeydi:

*Her bir şecer letâfet-i âbâd
Bir cuy-ı latife saye salmış.
Güyâ deverân âfet-i âbâd
Bir hâb-ı sükûn nemaye dalmış;*

IV

*Gittikçe zalâm-ı dehşet âver
Kaplara da zemin ü âsumanı;
Bir havf, bir âh ü zâr makber
Pürlerze edermi cism ü canı?*

- s.24'te beyitlerde karışıklık olduğunu düşündüğümüzden mısraların yerlerini değiştirdik. Eserde beyitler şu şekildeydi:

*Çökmüş zulûmât-ı dehşet-engiz
Ses yok, deverân sükûta münkâd
Ammâ yine eyler arz-ı naçiz
Gönlüm gibi gizli gizli feryâd:*

VI

*Bir hüzn ve sükûn içinde تنها
Her necm-i ziya feşân-ı seyyâr;
Şeb ta bisihir olub hüveyda
Eyler azâmetle neşr-i envâr.*

- s.36'da, "olmaksızın ihtilal alınız" mısrasının sonunda (*alev, alu*) gibi birşey vardı. Biz metinde ahenk bozulmasını diye çıkardık. Daha doğrusu yazım hatası olabileceğini düşündük.

- s.117'de, "*Dikkatle bakınca bende billâhi*"den sonra gelen mısraların ahengi bozduğu gözlerden kaçmayacaktır. Tahminimiz mürettibin mısranın birisini eksik dizdiği yönündedir.

II. BÖLÜM

METİN

İBN-İ ALİ A. SABRİ

MANZUM OSMÂNLI TARİHİ (BİRİNCİ KISIM)

Maârif-i Nezâret Celilesi'nin Ruhsatıyla

DERSAADET

Mekteb-i Sanayi Matbaası

Sene 1311

[2]

KAYIHAN KABİLESİ

I

Hâkân-ı serîr-i şevket-i âyîn

Sultân-ı mübeccel nuhustîn

Hâmî-i yegâne-i efâdil

Mahmud Sebüktekin-i âdil

Şâhâne, hâkim ü âdilâne

İcrâ-yı nüfûz edip cihâne

Bir nûr-ı seher gibi ser-â-ser

Âfâk-ı zemîne verdi zîver

Zîrâ sademât-ı adl-ü darbı

Titretti diyâr-ı şark u garbı

serir: taht; *nuhust*: ilk; *şevket*: heybet; *mübeccel*: yüceltilmiş; *efâdil*: fazîletliler; *serâser*: baştanbaşa, *ziver*: süs, ziynet, *sademat*: ansızın başa gelen belalar; *şark*: doğu; *garp*: batı

[3]

Devrinde husûle geldi hakka
Ezhâr-ı terakkîyi dilârâ
Binlerce kitap feyz-i îsâle
Verdi şeref âlem-i kemâle
Binlerce hekim, edib u şâir
Feyz-i keremiyle oldu zâhir
Devrinde bi-hakkın ehl-i İslâm
Sürdü mütena'imane eyyâm.
Ahkâm-ı şeriat-ı muallâ
Ta Hind'e dek oldu feyz bahşâ
Ez-cümle kâbile-i Kayı Hân
Ecdâd-ı izâm-ı âl-i Osmân
Mahan ovasında hayli eyyâm
Etmiş idi ihtiyârı ârâm
Vatka ki O şâhı bî-müdâni
Terk etti bu mihnet-i âşiyânî

husul: meydana gelme; *ezhâr*: çiçekler; *dilara*: gönül süsleyen; *îsâl*: ulaştırmak; *mütena'imane*: varlık ve ferahlık içinde olma; *bahş*: ihsan, bağış; *izam*: büyükler; *âşiyân*: yuva, ev; *bî-müdani*: emsalsiz.

[4]

Muhtell olup intizâm-ı devlet
Her yerde verildi zulme şiddet
Âsârı adâlet oldu efsûs!...
Ankâ gibi bir hayâl-i me'nûs
Bed' eyledi her tarafta isyân
Asâyîşi halka verdi noksân
Etrafta yüz bulup şekâvet
Yer yer türedi ufak emâret
Her bir *türeyân* kesildi güyâ
Bir devlet şân u şevket ârâ
Bir hamlede hakdan-ı berbât
Îşten bile olmuyordu ta'dâd
Arttıkça bu tatlı tatlı evhâm
Dünyâyâ haram oldu ârâm
Her yerde bir ateş çekâçâk
Olmuştı taraka bahş-i eflâk

muhtell: bozuk; *efsûs*: yazık, eyvâh; *menûs*: alışılmış, alışık; *bed'*: başlama; şekavet: eş-kiyalık; *emaret*: emirlik; *ta'dad*: sayıp dökme, sıralama; ârâm: durma, dinlenme; çekâçâk: kılıç şakırtısı; *tarak*: bulutların bir yerde toplanması; *eflak*: gökler, âlemler

[5]

Yani emel-i kemâl-ı sadvet
İhrâz-ı şeref, bekâ-yı devlet
Olmuştu tabiatıyla hayfâ!...
Bâdî-i muhârebât-ı bicâ
Ammâ bu kâbile-i Kayı Hân
Hiç etmeyip iştirâk-ı isyân
Bir hâli sükûn nemâda her bâr
Eyyâmını eylemişti imrâr
Vahdet gibi kûşe-yi sefâda
İmrâr-ı hayat ederdi sâde
Ettikçe bahâr âlem ârâ
Sahrâları hiclegâh-ı ra'nâ
Durmazdı, çıkardı kühsâra
Hayretle bakardı cuy-bâra
Yaz âleminin letâfetinden
Her bir şebnin halâvetinden

ihraz: nail olmak; *badi*: rüzgar; *bica*: yersiz; *eyyâm*: devirler, günler; *bâr*: defa, kez; *imrar*: ipi sağlam bükme; *ârâ*: süsleyen; *küh-sar*: dağ tepesi; *cuy-bar*: akarsu, dere; *letâfet*: hoşluk, güzellik; *şebn*: gece; *halavet*: tatlılık, şirinlik

[6]

Meshûr olarak mevhidâne
Şükr eyler idi o mestâne
Bir feyz alırdı şâirâne
Vermezdi ferâğı bin cihâne
Ol dem ki şitâ hulûl ederdi
Dünyâyı bütün melûl ederdi
Her yerde olurdu nâr-ı Nemrûd
Gülzâr-ı Halîl hikmet-i endûd
Mahan Ovası olurdu mesken
Her bir tarafı olurdu rûşen
El-hâsıl hüsnü tavr-ı tâmmın
Ahlâk-ı fezâil ittisâmın
Arz etti güzel güzel zemîne
Mazhâr düşe geldi âferîne
Hüsn-i nazâr, iltifât-ı metbu‘
Hakkında bi-hakkın oldu matbu‘

meshûr: büyülenmiş; *mestane*: sarhoşçasına; *şitâ*: kış, *hulul*: girme, dahil olma; *melûl*: usanmış, bezmiş; *ruşen*: parlak; *ittisam*: damga, nişân vurma; *metbu’*: kendine uyulan; *mazhâr*: şereflenme, ortaya çıkış yeri; *matbu’*: tab olunmuş, basılmış.

[7]

Ammâ o zaman- ki şûr-ı Cengîz
Dünyâyı serâser etti ta'cîz
Düşmanlara minnet etmedense
Arz-ı tebâiyyet etmedense
Efrâd-ı kâbilesiyle birden
Tebdîl-i vatan göründü ehven
Ahlat'a kadar gelip oturdu
Dağlar, ovalarda hayme kurdu
Yerli ile imtizâc lâkin
Artık görölünce gayr-ı mümkin
Terk etti yavaş yavaş bu yurdu
Kalktı, yürüdü cenûba ordu
Gözden geçirip bu kâinatı
Devr eyledi havza-yı Fırât'ı
Etti, fakat etmeden ikâmet
Me'vâ-yı kadîme doğru avdet

şur: gürültü; seraser: baştanbaşa; tebaiyet: uyma, tabi olma; hayme: çadır; imtizac: iyi geçinmek; cenup: güney; me'va: varılacak yer

[8]

Geçmişti o dehşet-i belâya
Varmıştı cihân sükûna zîrâ:
Sevdâ-yı vatan, enîn-i hicrân
Etmişti kulûb-ı nâsı sûzan.
Kat' eyleyerek râh-ı menâzil
Caber önüne olunca vâsıl
Serdâr-ı kâbile Şâh Süleymân
Zûr-ı âver-i şehsuvâr-ı devrân
Sürdü atını Fırat'a yüzden
Gitti dibe kayb oldu gözden
Fil-hâl atılub bu nehre hayfâ!.
Sa'y eylediler hülâsa ammâ
Takdir-i Cenâb-ı Rabb-i sanî'
Akdâm-ı vefire oldu mâni.
Efrâd-ı kâbile oldu gam-gîn
Ol kal'a önünde etti tedfîn (626)

enîn: acıdan inleyiş; *kulûb*: kalpler; *sûzân*: yakan, yakıcı; *katı'*: kesen; *rah*: yol; *menazil*: menziller; *zur*: kuvvet, güç; *aver*: getiren; *şehsuvar*: ata en iyi binen; *filhâl*: hemen, şimdi; *akdam*: ayaklar; *sani'*: Hz. Allah; *vefir*: çok, bol; *gam-gîn*: gamlı, kederli; *tedfîn*: örtme, gömme

[9]

Hâlâ da mezarı “Türk mezarı”

Nâmı ile bulmuş iştihârı.

Her gün ederek o kabre feryât

Eylerler idi bu şiiri inşâd:

I

Ey saf-der-i saye-sâz-ı iclâl!.

Ey sürûr-ı serfirâz-ı ikbâl!.

İclâl-i mekânâtınla fi’l-hâl

Ettindi bizi necâta îsâl

Oldun melekûta şimdi ragıb

Gözden oluverdin ah!.. Gaib

II

Etmişdi seni hüdâ-yı âdil

Âlemde bize reis-i kâmil

Sendin bize âh maye-i dîl

Sensiz yaşamak olur mu kâbil?..

iştihar: tanınma, meşhur olma; *inşad*: şiir okuma; *saff-der*: düşman saflarını yâran yiğit; *sürur*: neşeli; *serfiraz*: benzerlerinden üstün olan; *îsâl*: ulaştırmak; *ragıb*: rağbet eden, isteyen; *maye*: esas, temel; *kâbil*: mümkün

[10]

Bilmem ki neden bizi bıraktın

Hicrinle bütün cihânı yaktın

III

Ol dem ki bahar behcet-i âbâd

Gülîzar-ı gammı ederdi dilşâd;

Her mer'i çemen olup ser-azad

Eylerdi mesâr içinde feryâd;

Dağlar gibi bizde vâlihâne

Şevkinle eder idik terâne

IV

Ol dem ki sabah irüb cihâne

Başlardı saba, güzel vezane

Elhân-ı latif içinde câne

Bir feyz verirdi sahirane

Didârın ile şeref bulurduk

Lütfun ile pür-mesâr olurduk

behcet: sevinç, güzellik; çemen: çimen; *mesâr*: hapsedmek; *vâlihâne*: şaşkınca; *terâne*: terennüm, şarkı söyleme; *saba*: gün doğusundan esen hoş ve latif rüzgar; *vezan*: esen, esici; *elhan*: nağmeler; *sahirane*: büyülercesine; *didar*: yüz, çehre;

[11]

V

Ol dem ki mah-ı letâfet-ârâ
Şeb-ta-be-seher olub hüveydâ,
Bir hüzn-i latif içinde tenhâ
Envâr-ı safâ ederdi ifşâ
Ulviyeti hemen edip yâd
Virâne dili ederdik âbâd.

VI

Geçti!... Ne seher, ne yâr kaldı
Âlemde ne nevbahar kaldı
Eyyâh bir âh u zâr kaldı!..
Bir türbe ile çınar kaldı.
Yansın devran tahassürünle
Döksün yaşını teessürünle

mah: ay; *tabeseher*: sabaha kadar; *letâfet*: hoşluk, latiflik; *ârâ*: süsleyen; *şebb*: cenk koparmak; *huveyda*: açık, belli; *tabeseher*: sabaha kadar; *envâr*: nûrlar; *ulviyet*: yücelik; *âbâd*: mamur, şen; *tahassür*: hasret çekmek;

[12]

Ertuğrul Gâzi

III

Oldu, o zaman ki şâh-ı dahi
Müsteğrak-ı rahmet-i ilâhi.
Düştü bu kâbile-i asile
Bir tefrika-i bilâ sebile:
Gündoğdu yolunda çıktı gitti
Sungur Tekin'i de yoldaş etti.
Bir nâm-ı nişânlarından asla
Yoktur haber-i sahih hâlâ.
Ertuğrul o kahraman hâzım
Dündar'la şimale oldu azm
Sahra-yı Pasin de hayli eyyâm
Etti yine ihtiyâr-ı ârâm

müsteğrak: gark olmuş; *hâzım*: ihtiyatlı/keskin; *eyyâm*: günler; *ârâm*: dinlenme; *ihtiyâr*: seçmek

[13]

Lîk emr-i gaza; şitâ-yı mevfur
Tebdîl-i diyâra etti mecbur.
Rum illerini göze alırken,
Yollarda yavaş yavaş gelirken,
Bir ma'reke-i felaket-i âsâr
Olmuştu nazâr riba-yı nizar
Bir canibi ric'at eylemekte
Kaçmaklığa gayret eylemekte;
Olmakta diğer cihet bi-gâyet
Sermest-i me'sar-ı galibiyet.
Ammâ ki ne harb, harb-i hicrân
Hûnâb-ı bela nüma-yı tufan,
Binlerce vücûd kana batmış
Al kanlar içinde hâbe yatmış;
Olmuş iki asker muhârib
Sefk-i deme cahidâne râgıb;

lik: ama; *mevfur*: çok, çoğaltılmış; *şitâ*: kış; *ma'reke*: çarpışma; *sermest*: başı dönmüş, kendinden geçmiş; *me'sar*: hapsedilmiş; *hûn-ab*: sulu kan, kanlı göz yaşı; *hab*: uyku, rüya; *sefk*: dökme, akıtma; *ragıb*: isteyen

[14]

Binlerce vücûd zâre dalmış
Zîr-i elem kademde kalmış,
Mağmum hevâ-yı tir u şemşîr
Şimşek gibi eylemekte tenvîr;
Bir velvele, bir sadayı çâlâk
Olmakda taraka bahşi eflak,
Bir gulgule, bir enîn-i hicrân
Etmekte cihânı canı lerzân
Mahşer gibi baş başa girişmiş
Bir ah ki arşa dek erişmiş
Verdi bu menazır-ı sefalet
A'sab-ı ukûl-ı nâsa dehşet.
Âsân idi fi'l-hakika âsân
Binlerce esiri zabt u talan.
Celb-i nazâr etmesin mi dâim?..
Pâ-mâl-ı hayâl olan ganâim

zar: inleyen; *mağmum*: gamlı; *hevâ*: istek; *tir*:ok; şemşîr: kılıç; çâlâk: atik, çevik; *tarak*: bulutların toplanması; *galgale*: gecenin bitmesi, süratle gitmek; *enîn*: acı ve sızıdan inleyiş; *lerzân*: titreyerek; *menazır*: manzaralar; *nâs*: insanlar; *ukûl*: akıllar; *fi-l-hakika*: esasında, hakikaten; *âsân*: kolay; *celb*: çekmek, götürmek; *pâ-mâl*: çığnenmiş; *ganaim*: ganimetler

[15]

Galib tarafın tutup da zîrâ;
Çekseydi heman süyûf-ı gaza
Vaki olacak zaferden elbet
Düşmez mi ya hisse-i ganimet?
Ammâ ki odur bi-müdâni
Olmakla yiğitliğin zemanî
Ertuğrul, O aslan oğlu aslan
Emval, isrâya vermeyip can
Acizlere eyledi ianet
Meydân-ı cidâle verdi dehşet
Şimşek gibi lemhâ-i bâsârda
Alt üst ediverdi bir şerarde
Olmakta iken hemen muzaffer
Yüz tuttu bütün firara asker
Zîrâ galebe eden nihâyet
Zan etti kesildi hatt-ı ric'at

süyûf: kılıçlar; *bi-müdâni*: eşsiz, denksiz; *emval*: mallar; *ianet*: yardım; *cidâl*: muharebe; *lemha-i bâsâr*: çok az bir zaman; şerer: kıvılcımlar

[16]

Galib görünen koca bir ordu

Bir saat içinde bitti yâhû!..

Efrâd-ı kâbile oldu dilşâd

Derhal bu şiiri etti inşâd:

I

Ertuğrul iken reis-i mergûb

Heyhat!.. Olur muyuz ya mağlûb?

Çektikçe kılıç o merd-i mahbûb

Nusret bize olmasın mı meclûb?

Silmek için eşk-i âcizânı

Pâ-mâl ederiz bu mal u cânı!..

II

Binler yaşa ey dilir-i Haydâr!..

Tuttu şerefin cihânı yekser.

Şânın ebedidir ey dilâver!..

Korkma!.. Yürü titresin bu yerler!..

dilşâd: gönlü şen; *mergub*: rağbet edilen; *meclub*: celb olunmuş; *eşk*: gözyaşı; *dilir*: yiğit; *yekser*: baştanbaşa; *dilaver*: yürekli, yiğit

[17]

Görmüş mü acep sipihr duvar?..

Devrin gibi bir şerefli edvar!..

III

Sensin sen O nâmdâr âli

Lütfunla bu kâinât malı!..

Şânın, şerefî ali-t-tevâlî

Gönlün gibi eylesin teâlî!..

Pir-i evvel yaşa ey dilir-i izzet

Etdin bizi bir şerefli millet!..

IV

Ey mah-ı şehir arş-ı pâye!..

Sensin bize bir yegâne sâye.

Necm-i keremin ilâ-nihâye

Zînet verecek bu hoş semaye.

sipihr: gökyüzü; *edvar*: devirler; *dilir*: bahadır, cesur; *tevali*: sürüp gitme; *teali*: yükselme; *saye*: himaye, gölge etme; *ilâ-nihâye*: sonsuza kadar

[18]

Fahr etse kerem senînle ihrâ
Ettin yeniden cihânı ihyâ.

V

Ulviyetini bilâ mûmâşât
Ettin deverâne karşı isbat.
Meydânda iken bütün kemâlat
İnkâra mecal olur mu? Heyhat!
Bir saf-dersin bugün cihânın
Bir sürûrısın bütün zamanın

VI

İnler iken ey emir-i zî-şân
Şevkinle bu âsiyâb-ı deverân
Ulviyet izzetinle her an
Fahz etse zaman değil mi şâyan?
Var ol şerefîni semâyı tutsun
Her zemzemesi sarayı tutsun

fahr: övünme; *saff-der*: düşmanı saflarını yâran yiğit; âsiyâb: değirmen; *şayan*: münasip, lâayık; *zemzeme*: nağme, hoş ses; *fahz*: büyükleme

[19]

Mensub-ı Selaçukaymış âhar
İmdad olunan gürûh-ı asker.
Makhur-ı harâb olan sipahi
Hûnhar-ı Tatar imiş kemâhi.
Sultân-ı serir Âl-i Selçuk
Şâd oldu, sevindi gayri mesbûk.
Ertuğrul'a etti izzet, ikrâm
Bir hil'at fahire ile in'am,
Yani Söğüt olmak üzre kışlak
Verdi *Domâniç* dağında yaylak.

İSTİDRAD

İzmit'e kadar olan mahaller
Tabiydi Selçuk'a serâser.
Lîk ehl-i salib muharebatı
Devlette bırakmayıp sebâtı.

makhur: kahredilmiş; *hûnhar*: kan içici; *serir*: taht; *in'am*: nimet vermek; *ehl-i salib*: Hıristiyan; *istidrad*: uygun bir yerde konu dışında bir şey anlatmak. konuya açıklık getirmek, okuyucunun veya dinleyicinin istifadesini sağlamak için bu yola başvurulur. bu tür ara girişler "istidrad" başlığı ile yazılır, bitiş yeri ayrıca belirtilirdi. sonra bu yöntem bırakıldı, başlık koymadan açıklama yapıp "sadede gelelim" sözüyle asıl konuya dönülmeye başlandı. Zamanımızda istidradlar kısa olmak kaydıyla parantez veya iki çizgi arasında yapılır.

[20]

Yer yer alınan kal'a u emsar
Elden yine çıktı gitti tekrar.
Rum beyleri eyledikçe ammâ
Teshîr-i memâlik ve berâya,
Artmıştı o nisbet üzre efsûs!..
Gârât, tecavüzât-ı nâmus.
Ertuğrul nadir-il emasil
Oldukda tecavüzâta hâil
Rum beylerinin sıkıldı canı
Dar geldi bu hakdân-ı fâni.
Hatta bu elem, bu yeis-i hırmân
Efkâr ve dîli edince yeksân
Hepsi edip ittifak ârâ
Bir harbe tutuştulardı ammâ
Ertuğrul Gâzi-i bahadır
Düşmanları def'a o kaldı der.

emsar: şehirler, beldeler; *teshîr*: zapt etme; *beraya*: bütün mahlûkat; *efsûs*: yazık, eyvâh; *gârât*: çapulcular, yağmacılar; *hail*: perde, mânîa; *hakdan*: dünyâ, arz; *hırmân*: mahrumluk

[21]

Hatta *Karacahisâr*'ı ol şîr
Şemşîr ile eylemişdi teshîr.

intiha

Dağlarda yazın meferrehâne
Pek hoş geçirirdiler zamâne.
Hodru o çiçek, o lâlelerden
Dağlar, ovalar olunca rûşen;
Ulviyet-i âlem-i tabiat
Her cana verirdi bir letâfet:
Irmaklar akıp müsahharâne
Eylerdi tuyûr hoş terâne;
Yavru kuzular melerdi dâim
Mahzûn yüreği delerdi dâim,
Her şam u sabahına söz olmaz
Her leyl ü felâhına söz olmaz.

şîr: aslan; *teshîr*: zapt etme; *meferrehane*: yazlık; *hodru*: kendiliğinden; *rûşen*: parlak; müsahhar: büyülenmiş; *tuyûr*: kuşlar; şam: akşam; *felah*: başlangıç, kurtulma

[22]

Fecri, şafâkı edip de tasvîr
Kır âlemine saçarken iksir
Hatta dememiş mi sahirâne?..
Bir şâir-i mâhir zamâne:

I

Hurşid yavaş yavaş gurûba
Akşamüzeri ederken âgâz;
Başlar mı hazîn hazîn hebibe?..
Hicrân gibi bir nesîm gamsâz
Dağlar, dereler, çayır, çimenler
Müstağrak-ı hüzn olur serâser.

II

Yekser görünür cibâl ü sahrâ
Bir rikkat-i gam fezada mebhût.
İnlettirir âsumânı ammâ
Efsûs ki bir sadâ-yı lahût!..

sahirane: büyüleyici gibi; *hurşid*: güneş; *agaz*: başlama; *hebib*: rüzgar; *cibal*: dağlar; *seraser*: baştan başa; *mebhut*: şaşkın, sersem; *rikkat*: acıma, incelik; *lahût*: ilahi alem

[23]

Kuşlarda çekilmiş âşiyâne
Bilmem ne bu hatifi terâne?..

III

Her bir şecer letâfet-i âbâd
Güyâ deverân âfet-i âbâd
Bir cuy-ı latife sâye salmış.
Bir hâb-ı sükûn nemaye dalmış;
Son şu'le-i zernigâr-ı hurşid
Eyler bu sükûn dehr-i tezyîd.

IV

Gittikçe zalâm-ı dehşet-âver
Bir havf, bir âh ü zâr makber
Kaplara da zemin ü âsumânı;
Pür-lerze eder mi cism ü cânı?
Der her şeyin lisânı her gâh
“Allah Allah!.. Allah Allah!..”

hatif: ses verici, çağırıcı; *şecer*: ağaç; *cuy*: nehir; *hâb*: uyku; *şu'le*: alev; *zernigar*: yaldızlı; *dehr*: dünyâ; *zalâm*: karanlık, zulmet; *âvar*: ayıp, kusur, fesat; *asuman*: gökyüzü; *gâh (kâh)*: yer ve zaman bildiren kelimeler üretir

[24]

V

Çökmüş zulûmât-ı dehşet-engîz

Ammâ yine eyler arz-ı naçîz

Ses yok, deverân sükûta münkâd

Gönlüm gibi gizli gizli feryâd:

Dağlar, derelerden âsumâne

Peyveste der âh aşıkâne

VI

Bir hüzn ve sükûn içinde تنها

Şeb tâ bisihir olub hüveydâ

Her necm-i ziyâ feşân-ı seyyâr;

Eyler âzametle neşr-i envâr.

Ulviyet-i kibriyâ-yı her an

Sükkânı zemine eyler i'ân.

münkad: boyun eğen; *peyvest*: ulaşma, *kavuşma*; *feşân*: saçma, neşretme; *şeb*: karanlık; *hüveyda*: aşikâr; *sükkân*: sakinler, ikamet edenler

[25]

VII

Binlerce sevâbit-i muâllâ
Envâr-ı letâfete bürünmüş.
Edvâr-ı zarîf, zînet-i ârâ,
Güftârı latîf âruse dönmüş;
Her şû'lesi feyz bahş-ı candır
Eltâf-ı hüdâya tercümandır.

VIII

Her kevkeb zî-şeref-i kemâhi
Bir feyz verir eğerçi câna,
Ammâ ki maârif-i ilâhi
Vabeste değildir âsumâna
Der her şeyin lisânı her gâh
“Allah Allah!.. Allah Allah!..”

IX

Gittikçe ufûl edip kevakib
Ateş saçılırken âsumâna

sevabit: merkezlerinden ayrılmaz görülen yıldızlar, sabitler; *ârâ*: süsleyen, bezeyen; *güftar*: sözler; *arus*: süslenmiş gelin, güvey; *kevkeb*: yıldız, parıldamak; *zî-şeref*: şeref sahibi; *vabeste*: bağlı; *ufûl*: batış, gözden kayboluş; *kevakib*: yıldızlar; *eltâf*: iyilikler.

[26]

Al kanlar içinde fecr-i kazib
Açmaz mı nikâb-ı sadikâne.
Kuşlar yuvasından âha başlar
Dünyâ bütün intibâha başlar.

X

Vatkâki nesim-i ruh-ı perver
Başlarda yavaş yavaş vezâne;
Her zemzeme-i sabah-ı perver
Bir feyz-i değer verir mi cana?..
Dil vakf olur ab-yâre karşı
Ulviyet Gird-gâre karşı

XI

Evden, obadan, bütün ağıldan
Toplarda koyun, kuzuyu râ'y;
Rikkatle kaval çalınca dilden
Kim olmaz esir-i istimâ'i?..

fecr-i kazib: yalancı şafak; *nikab*: yüz örtüsü, peçe; *intihab*: seçmek, kapışmak; *nesim*: tatlı rüzgar; *zemzeme*: nağme, hoş ses; *ab-yâr*: sulayan, bereketlendiren; *gird-gâr*: Allah; *râ'y*: otlatma; *istima'*: kulak vermek

[27]

İnler yüce dağlar âh!.. İnler

Sâfiyet hicr-i aşkı söyler.

XII

Bülbül gibi aşikâne yekser

Hicrân dili beyan ederken

Daldan dala şıçrayıp da kuşlar

Olmaz mı terâne saz-ı şiven

Der her şeyin lisânı her gâh

“Allah Allah!.. Allah Allah!..”

Vel hâsıl bir bahar içinde

Dâim bu güzel mesârr içinde

Bir hiçe sayıp bu kâinatı

Şâhane sürerdiler hayâtı

Kış vakti hulûl edince elbet

Eylerler idi Söğüt’e avdet

saâfiyet: saflık; *yekser*: yalnız başına; *şiven*: inleyen; *mesârr*: sevinçler; *hulûl*: dahil olma, zuhur etme; *avdet*: dönüş, geri gelme

[28]

Bir hayli zaman aşiret üzre
Olmuştu reis adalet üzre
Etmişti hayatını demâdem
Vakf serkâr-ı gâh-ı âlem
Encâm tutup tarîk-ı rihlet
Dünyâyı bekâya kıldı hicret
Gufrân-ı rahim rahmet etsin
Ah öldü Söğüt'te makber ârâ
Dehr ağlasa mâtem etse ihrâ
I
Ey lâmi'-i âlem-i saâdet!..
Ey kam'-ı mâtem felâket!..
Sendin eb-ı müşfik-ı fâzilet
İnler eleminle yer, gök elbet

demadem: her an; *serkâr*: iş başındaki kişi; *gâh-ı âlem*: dünyâ; *encâm*: netice, son; *rihlet*: geçme, göçme; *ihra*: eksiltme, azaltma; *lami*: parlak; *eb*: baba; *kâmî'*: kahreden.

[29]

Aktıkça zaman zaman bu devrân

Olsun katarat eşk-i rîzân

II

Eflâke şerâre-i havârik

Saçtıkça bütün bütün savâik;

İclâlini yâd edip halâyık

Titrer azâmet içinde artık

Bir ah!..deyince aşıkâne

Dehşet verir âsumân câne.

III

Ey gâzi-i ma'delet-i müessir!...

Sendin bize a'yün-i mefâhir.

Şânınla bu âlem serâir

Olmuş idi hacle-i mezâhir

katarat: katreler, damlalar; *eşk-i rîzan*: dökülen göz yaşları; *eflak*: felekler, gökler; *şerare*: kıvılcım; *havârik*: acayip ve garip olan hadise; *savâik*: yıldırımlar; *halâyık*: carîye, hizmetçi; *ma'delet*: adaletle hükmetmek; *a'yün*: gözler; *serair*: sırlar; *hacle*: gerdek odası; *mezahir*: çiçekli yerler

[30]

Şimdi bir avuç turâb-ı zulmet

Oldu sana habgâh-ı izzet!..

IV

Gelmiş yine nevbahâr-ı âlem

Eyvâh !.. O seher değil mi bilmem?

Hicrân ile andelîb-i harem

Şimdi neden eyliyor ya mâtem?..

Eyvâh!.. O seher, o yâr geçmiş,

Dîl hüzne dalıp bahâr geçmiş.

V

Dağlarda açılmış ah!.. Lâle

Zînet viriyor güzel nihâle

Lâkin o sürûr, o nûr-ı jâle

Dönmüş ne aceb, sirişk-i âle!..

Artık ne safâ, ne nûr kalmış

Dağlar, dereler melâle dalmış.

turâb: toprak; *habgâh*: yatak odası; *andelîb*: bülbül; *sürur*: sevinç; *jale*: çiy, şebnem; *nihâl*: fidan; *melâl*: bıkma, usanma; *sirişk-i âl*: kırmızı gözyaşı

[31]

VI

Ey hâmi-i bi nazâr-ı iclâl!..

Şebtâbe gibi bu leyl-i ikbâl

Andıkça tühassürünle filhâl

Olsun dem ateşini seyyâl

Her şeb giyerek libâs-ı mâtem

Tâ haşre dek ağlasın bu âlem

iclâl: ululama; *şebtâb*: ateşböceği; *filhâl*: şimdi, derhal; *şeb*: gece

[32]

Osmân Gâzi

III

Bir subh-dem âfitâb-ı zerrîn
Etmişti zemîni reşk-i pervîn.
Gâyetle hafif eserdi dâim
Âlemde güzel güzel nesâim.
Estikçe nesîm-i gülbün ârâ
Her merde deli ederdi ihyâ
Etmişti bahar behcet-i âbâd
Her gülşen-i bir şetâret-i âbâd
Âfet gibi lâleler açılmış
Zinet gibi jâleler saçılmış
Ayn-ı ceme verirdi gâyet
Nergis gibi başka bir letâfet.

subh-dem: sabah vakti; *âfitâb*: güneş, *zerrin*: altından yapılan; *reşk-i pervin*: süreyya yıldızını kısıpandırarak kadar parlak; *nesâim*: hafif ve latif rüzgârlar; *gülbün*: güllük; *ârâ*: süsleyen; *behcet*: güzellik; *şetâret*: neşe; *jâle*: şebnem; *ayn*: göz

[33]

Top top o papatya, al gelincik
Saçmakta idi güzel güzellik;
Giymiş başa sanki tâc-ı zerrîn
Etmiş çimeni ilimle tezyîn.
Ferş olmuştu zemine güyâ
Kaliçe-i nevbahar-ı zîbâ
Bir feyz verirdi ki cenâne
Reşk eyler idi cenân cihâne.
Akdıkça o cuybâr-i sâfi
Gaşy eylemeye olurdu kâfi.
Etrafına sâye salmış eşcâr
Açmıştı latîf berk ü ezhâr.
Daldan dala sıçrayıp da kuşlar
Oldukça güzel terâne perver:
Dîl vâkıf olup âb-yâre karşı
İnlerdi o küh-sâre karşı.

ferş: döşeme; *kaliçe*: küçük halı; *zîbâ*: güzel; *cenân*: gönül; *reşk*: kıskançlık; *cuybar*: nehir; *gaşy*: bayılma; *saye*: gölge; *berk*: şimşek; *ezhâr*: çiçekler; *âb-yâr*: sulayan; *küh-sâr*: dağ tepesi

[34]

Bülbül, kuzu eyledikçe feryâd
Gülzâr-ı çimen olurdu dilşâd.
Dağlar, dereler, o yosma kuşlar
Sâfiyet-i zeyn içinde yekser
Ulviyet Gird-gâre her an
İzzetle olurdu senâhan.
Âlemde hülâsa bir şetâret
İcra-yı nüfûz ederdi gâyet.
Her yerde latîf bir terâne
Vermekte idi şeref cihâne.
Zîrâ bu gün işte bâ saâdet
Osmân Gâzi'ye geçti devlet.
Şerbet içilip yeminler oldu
Şânıyla mükevvenât doldu.
Bi-şüphe şebâb-ı pür-celâli.
Ahlâkı, şecaâtı, kemâli

dil-şad: sevinmiş; *zeyn*: süs; *yekser*: baştan başa; *Gird-gâr*: Hz. Allah; *senâhan*: öven; şetâret: neşe; *terane*: şarkı; *bâ*: ile; *mükevvenat*: yaratılmışlar; şebab: gençlik

[35]

Etmişti habib has-ı millet
Temîn-i riyâset-i hükümet.
Gösterdiği tavır rüstemâne
Bir galgale verdi- ki cihâne
Ammâ yalnız değil o ânı
Titrettiriyor bugün cihânı.
Titrettirecek ilâ-nihâye
Elbette bu şân arş-ı pâye
Bir şân- ki heman zevâli yoktur
Ulviyetinin misâli yoktur
Ertuğrul edince azm-i cennet
Dündar cidâle etti râğbet
Yani yatıyorken ah!.. Mevta
Etmişti münazaâtı ihyâ
Osmân Gâzi olunca nisbet
Asgar kalıyordu seni elbet

galgale: süratle gitmek; *zeval*: yok olma, bitme; *münazaat*: ağız kavgaları; *asgar*: en küçük

[36]

Seni ederek sebep-i kemâhi
İhlal edeyazdı her refâhı.
Bir hil'at fâhireyle ammâ
Menşûrunu şâh edince isrâ
Olmaksızın ihtilal alırız
Mahv oldu fesat fitne engîz.

DOMANIÇ MUHAREBESİ

Mahv oldu bu dâhili fesadât,
Hariçte de kalmadı tezâdât.
Bir sulh-ı salâh dostâne
Verdi elem âfet-i zamâne.
Osmân Gâzi ederdi zîrâ
Herkesle münasebet peydâ
Tekfurlara karşı ol serfirâz
Eylerdi güzel meveddet-i ibrâz.
Salt İnegöl'ün beği şediden
İbrâz-ı husûmet ettiğinden:

fahir: değerli; *menşur*: ferman; *engiz*: koparan, karıştıran; *peyda*: ortada, açıkça; *serfirâz*: başı yüce; *meveddet*: sevgi; *ibraz*: gösterme; *salt*: vurmak manasına mastar.

[37]

Bir şeb ki zalâm dehşet-engîz
Etmekte idi cihânı tehziz;
Dalmış bin hâbe mihnet-i âbâd
Yok, sıytu sada, sükûta müngâd.
Arşı bürümüş sehâb-ı müdhîş
Dünyâ zulümât içinde kalmış.
Salt na'li semendi şehsüverân
Olmakta idi şerâre efşân,
Her ahger şiddetinden el-hâk
Arşa saçılırdı berk u revnâk
Her rahş-ı şerâr-ı nesâr-ı cevval
Etmekte idi sükût-ı ihlâl
Gök kubbe olurdu tınnet-i inzâr
Reftâre sement edince ağaz.
Verdikçe guzât inane divan
Her dağ, taş olurdu el-aman-hah

şeb: gece; *zalâm*: karanlık; *tehziz*: titretme; *münkad*: boyun eğen; *sehab*: bulut; *semend*: güzel ve çevik at; *şerare*: kıvılcım; *efşân*: saçan; *ahger*: kor ateş; *berk*: şimşek; *revnak*: parlaklık; *rahş*: gösterişli at; *tınnet*: çınlama; *inzar*: geciktirme; *reftar*: salınarak yürüme; *inan*: idare etme

[38]

Zulmetler içinde fecr-i hûnbar
Açmakta iken nikâb-ı envâr
Vardı bütün İnegöl civarın
Hem “Kulaca” hisâr istivarin
Pâ-mâl-i huyûl-ı gâret etti;
İlhâk-ı bilâd-ı devlet etti.
Âfet gibi nâzil oldu baştan
Tekfuru hemen çıkardı taştan.
Yani bu hücûm âşikâre
Sevk etmiş idi bir ahz ü sâre.
Mir Karacahisâr’ı hatta
Etmişti bu azm ü remze igra:
Cem etti bölük bölük asâkir
Oldu Domâniç bülende hazır:
Derya gibi fevc fevc asker
Teşkîl-i sufûf ederdi yekser

hûnbar: kan yağdıran; *nikab*: peçe; *pâmâl*: çiğnenen; *huyul*: atlı alaylar; *gâret*: yağma; *bilad*: beldeler; *ahz ü sare*: ök alma; *mir*: kumandan; *igra*: teşvik etmek; *bülend*: yüksek; *fevc*: grup, zümre; *sufuf*: saflar; *yekser*: baştanbaşa

[39]

Dağlar ovalar salâha dalmış
Her buk'a sipah içinde kalmış
Gâhi çalınırdı kös şâdi
Âvâzı tutardı hep bilâdi.
Askerleri eyledikçe a'dâd
Şevk ü galeyân olurdu müzdâd
Osmân Gâzi duyunca zatı
Görmüştü hemen tedarükâtı
Birden hücûmâta etti âğaz
Düşmanlara oldu hayret-i endâz
Mevkileri sarp idi ne çâre
Atlarla çıkılmıyordu yâre
Kesrette idi cünûdu gâyet
Mahv olmadı bağdeten bu kesret
Te'min-i zafer duaya düştü
Bir keşmekeş fenâyâ düştü.

buk'a: ıssız yer; *sipah*: asker; *şadi*: sevinç; *müzdad*: çoğaltılmış; *tedarükat*: temin etmeler;
âğaz: başlama; *endâz*: atan, atıcı manasında birleşik kelime yapar; *kesret*: çokluk; *cünûd*:
bağdeten: birden bire

[40]

Birçok telefât verdi gâzi
Can buldu lîk bir niyâzi
Dağdan çekilip dururdu gâhi
Taa arşa ererdi ah u vâhı
Me'yûs olarak bugün zaferden
Mahzûn olarak bütün kederden
Bâzûya verip olanca kuvvet
Gâyetle hücûma verdi şiddet.
Allah!.. deyip sarıldı tiğ
Meydâna girip asıldı tiğ
Düşmanları tarûmâr etti
Cemiyyeti hâk-sar etti.
Mağlup olarak hülâsa tekfur
Askerle beraber oldu makhûr
Gündoğdu O namdâr-ı devlet
Bay Hâce ile bulup şehadet

leyk (lîk): ama; meyus: üzgün, umutsuz; bâzu: pazu; tiğ: kılıç; hâk-sar: toz toprak içinde perişân; makhur: kahredilmiş; hâce: molla, muallim.

[41]

Sümbüller açıldı ravzanda
Defn oldu O *Hamza Bey* yanında
Her dem bu iki mezâr-ı izzet
Olmakta makâm-ı pür-ziyâret.
Oldu alınan esir u emvâl
Şâh-ı Selçukuyane irsâl
Memnûn olarak bu hâle sultân
Unvân-ı emiri etti ihsân
Gönderdi emârete alâmet
Sancakla davul, kılıçla bir at.
Ammâ ne livâ, livâ-yı nusret
Bir âyet nev hilâl-i izzet
Her şu'lesi mehtâb-ı simîn
Her mevcesi gıpta bahş-i pervîn
Etttikçe yavaş yavaş temevvüc
Efkâr u ukûl eder teheyvüc,

ravza: bahçe; *emval*: mallar; *irsâl*: gönderme; *nusret*: yârdım; *ayet*: işaret; *livâ*: sancak, bayrak; *şu'le*: alev ateşi; *simin*: gümüşten; *mevce*: dalga; *pervin*: ülker denilen yedi yıldız; *temevvüc*: dalgalanma; *efkâr*: fikirler; *ukûl*: akıllar; *teheyvüc*: heyecanlanma

[42]

Ettikçe güzel güzel tenevvür
Müzdâd olur âyet-i teessür.
Âyine-i kârzâr-ı nusret
Cân-ı bahş fezâil-i rasânet
Müşâta-i nev ârus heycâ
Zibende-i her refâh-ı dünyâ
Bâdî-yi kıvam-ı izz u millet
Nûr-ı efgan sahe-i saâdet.
Ammâ ki ne kôs, kôs-i devlet
Ârâyîş-i rezmgâh-ı zulmet
Pür-lerze eder sadâsı canı
Bir mahşere döndürür cihânı.
Ettikçe hemen o kôs iclâl
Asvâtını âsumâna isâl
Dağlar, tepeler, felekler inler
Mahzûn mahzûn o savtı dinler.

müzdad: çoğaltılmış; *kârzar*: savaş; *râsânet*: sağlamlık; *arus*: süslenmiş gelin; *heyca*: cenk, vuruşma; *zibende*: süslü; *bâdî*: sebep olan; *asvat*: sesler; *savt*: ses; *müşata*: saç sakal teli; *efgan*: atıcı, düşürücü; *lerze*: titreme.

[43]

Ammâ ne kılıç şihâb-ı cevher
Her hâleti gıpta bahş-ı dilber
Keskinliği andırır samimi
Bi şübhe sırat-ı müstâkimi
Her nusret için bir âyet-i nûr
Dünyâ gibi kahraman mağrûr
Encâm verir münazâta
Vermez hâlel âfet memâta
Her türlü muharebâta rehber
Hükkâmı şürûr nema-yı makber.
Ammâ ne güzel semend-i ahter
Endâmı gibi haramı hoşter
“Bir rütbededir ki zud-u riftar
Eczayı havaya vermez âzar.
Huygerde olunca vakti cevelân
Zülfünden akardı ab-ı hayvan”

şihab: parlak yıldız, kıvılcım; *sırat-ı müstakim*: dosdoğru yol; *encâm*: son; *münazaat*: ağız kavgası; *şürur*: şerler, kötüler; *nema*: büyüme; *semend*: güzel ve çevik at; *ahter*: yıldız; *hoşter*: daha hoş; *zud refar*: hızlı gidiş; *azar*: incitme; *huygerde*: huy haline getirmiş; *ab-ı hayvan*: hayat suyu

[44]

Elkısısa bu âtîfet, bu beşerî
İrsâl olunan ağır hedâyâ
Vâsıl olarak ikindi vakti
Nevbet çalınıp öpüldü desti
Osmân Gâzi o zib-i devlet
Nevbet çalınırken etti hürmet
Yani bilerek kıyam etti
Dünyâ anı bir meram etti
Osmân Gâzi ederdi hâsıl
Metbu'na ihtiram-ı kemâl
Gösterdiği tavr-ı istikâmet
Etti anı nâil-i emâret

BİLECİK FETHİ

Osmân Gâzi demişdik akdem
Eyyâmı şîbab içinde her dem
Tekfurlarla edip mülâkat
Vermişti münasebâta lezzât.

elkıssa: kıscası; *âtîfet*: sevgi, şefkat; *hedâyâ*: hediyeler; *irsâl*: gönderilen; *dest*: el; *metbu'*: kendine uyulan; *nail*: erişen; *akdem*: önce, önceki; *eyyâm*: günler; *şîbab*: akan yıldız

[45]

Etti *Bilecik Beyi* ile hatta
Bir râbıta, bir muhabbet-i âlâ:
Yaz mevsimi-ki olurdu vâsıl
Osmân Gâzi tutup kavâfil
Hem kendisi yaylağa giderdi
Te'mini yesar ve zevk ederdi
Hemde *Bilecik* hisâra fil-hâl
Eşya, edavât ederdi irsâl
Osmânlı emareti terakkî
Ettikçe cihân edip tevakkî
Mahv etmek için vifak, heyhât!.
Olmuş idi akdem-i hayâlat
Hatta *Bilecik* beyi-ki ol
Bir dost idi, yâr idi mükemmel
Osmân Gâzi'yi şimdi lâkin
Mahv etmek için verirdi canın

kavafil: kâfileler; *yesar*: zenginlik; *fil-hâl*: şimdi, derhal; *tevakki*: sakınma; *vifak*: barış

[46]

Osmân Gâzi-yi devlet ârâ
Efrâd-ı kâbilesiyle hatta
Harmankâya hâkimi Mihal'ın
Ol sadık mes'adet melik
Tertip olunan ziyâfetinde
Hazır bulununca davetinde
Tekfurlar için kesildi güyâ
Bir nimet rişte bahş-i uzma
Ammâ ki Mihal, dedi: Bu mihmân
Ersin mi ya mihmâna hüsrân?..
Lâyık mı ki melanetle hayfâ!...
Ansın beni sonra ehl-i dünyâ
Caiz mi desin zamana kadar?..
Olsun mu evim ya dâr-ı bivar?..
Afv eyleyiniz yeri değildir.
Ev sahibi serseri değildir.”

ârâ: süsleyen; *mes'adet*: bahtiyârlık; *rişt*: iplik; *mihman*: misafir; *hayfa*: eyvâh, yazık, heyhat; *bivar*: on bin sayısı

[47]

Tekfurlara hayret oldu hâris
Şaşkınlık ile dağıldı meclis
Ammâ bu karar olundu tasvip
Oldu *Bilecik*'de sur tertib
Ammâ bu düğün mü?.. Dâm-ı lanet
Fevvâre-i menbâ-ı şekâvet
Girdab bila nümâ-yı niran
Her zemzemesi safîr-i tufan
Davetçi gelen *Mihal* Bey ammâ
Esrarı tamamen etti ifşâ
Osmân Gâzi de ba-meserret
Güyâ ederek kabul-ü davet
İkramla, âtîfetle sâde
Etti bu *Mihal* Bey'i îade
Hatta dedi: söyleyin ki tekfur
Görsün bu reca, bu hali ma'zûr

hâris: bekçi; *fevvare*: fiskiye; *şekavet*: eşkıyalık; *niran*: nûrlar; *zemzeme*: melodi; *safîr*: sefere çıkan; *meserret*: sevinç; *âtîfet*: sevgi, şefkat

[48]

Bak yayla zamanıdır zamâne
Emvâlimi saklasın hazâne
Te'kit olunup niyâz-ı teşrîf
Neşeyle kabul edildi teklîf
Lâkin bu düğün bilâ tehallûf
Etmiş idi yaylağa tesadûf
Bir hayli dilaver-i ebâbil
Tebdîl-i kıyâfet etti tekmîl
Eşya ile şehre vâsıl oldu
Feth-i *Bilecik*'te hâsıl oldu
Tekfur gelin almak üzre zîrâ
Gitmişti alayla bi mehaba.
Kalmıştı pek az kişi içerde
Onlarda acep ayık mı? Nerde!..
Tekfura erişmeden bu ahvâl
Osmân Gâzi yetişti fil-hâl

emval: mallar; *hazâne*: gönül; *te'kid*: kuvvetlendirme; *tahallûf*: uygun olmama; *dilaver*: yürekli;

[49]

Tekfuru Çakır Pınar'da bozdu
Her rabıta-i fesâdı çözdü.
Bir hamlede târumâr etti
Envâr-ı hayâli târ etti:
Binlerce cünûd na're efzûd
Al kanlar içinde oldu nabûd.
Hayret bürüdü ukûl-ı nâsı
Kâbil mi demek olan hirası?
Kaldı çoğunun elinde câmı
Bir bet gibi dondu her kelâmı.
Germi hımar bir taraftan
Şimşir-i dimar bir taraftan
Efkâr-ı cihâna verdi hayret
Her buk'ada koptu bir kıyamet.
Ağlar kimi âh u zâr içinde
Yatmış kimi hûnhâr içinde

rabıta-i fesad: fesat bağlantıları; *târ*: karanlık; *cünûd*: askerler; *efzud*: çoğalan; *na're*: nâra; *nabud*: perişân; *hiras*: korku; *bet*: çehre; *germi*: sıcaklık; *şimşir*: kılıç; *dimar*: helak, mahv; *buk'a*: belde

[50]

Bir velvele ki semâyı tutmuş
Bir galgale ki serâyı tutmuş.
Derdest olunan ârus-ı dilber
Nilüfer ahter-i semenber
Olmuştu nihâyetinde ba-şân
Bir zevce-i has sultân Orhân.
Vakfe, hasenate mehri çoktur
Enhâr üzerinde cisri çoktur
Şehzede *Murat* ile *Süleymân*
Oldu bu afifeden nûmayan.
Teshîr-i menal, zabd-ı kişver
Oldu bu fütûh ile müyesser.
Ez-cümle: Alındı *Yâr Hisâr*'ı
İnegöl ile bütün civarı
Zîrâ dere beyleri temâmet
Vermişti bu ittifâka kuvvet.

derdest: yakalama; *arus-ı dilber*: güzel, süslü gelin; *ahter*: yıldız; *semenber*: yasemin gö-ğüslü; *enhâr*: nehirler; *cisr*: köprü; *afif*: güzel, temiz; *nûmayan*: aşık olan; *teshîr*: büyüleyici; *menal*: nail olma; *kişver*: ülke; *fütuh*: fetihler

[51]

Osmân Gâzi-i nimet-i ifzâ
Metbû'na etti arz ve ihdâ
Bir hayli esîr ile esîre
Emvâl-i ganâim-i vefire.
Etti müteşekkirân da sultân
Tabl ve âlemi emaret ihsan;
Gönderdi o padişâh memnûn
Bir nâme ile semend-i gülgûn
Ammâ ki ne nâme pür-şerâfet
Bi-şübhe mübeşşir-i saâdet.
Vermiştî okutturan irfân
Reftâr-ı beyâne şöyle cevelân:
I
Binlerce senâ-yı hâmidâne
Dergâh cenâbı müsteâne

ifza: yardım; *ihda*: hediye etme; *ganaim*: ganimetler; *vefir*: bol, çok; *tabl*: davul; *alem*: sancak; *gülgün*: gül renkli; *mübeşşir*: müjdeleyici; *sena*: övgü; *müsteân*: kendisinden yardım istenen

[52]

Kim verdi nice hüdâ yegâne
Adliyle şeref bulup zamâne
Ulviyet şânı oldu her an
İnzârı ümemde pertev-i efşân.

II

Ey sâni' âdili avâlim!..
Ey kâmi'kâmili mezâlim!..
Bir zulm kadar da olsa mazlem
Adlinle münîr olur meâlim.
Muhyî-i adâlet cihânsın
Zînette kâm-ı acizânesin.

III

Adlin-ki bir âfitâb şândır
Mahbûb-ı kulûb-ı ins u cândır

ümem: ümmetler; *pertev-i efşân*: ıfık saçan; *inzar*: uyârma; *avâlim*: dünyâlar; *münîr*: nûr-landıran; *meal*: son, sonuç; *muhyi*: hayat veren; *kam*: istek; âfitâb: güneş; *mahbub*: muhabbet edilen; *kulûb*: kalpler; *kâmi'*: kahreden.

[53]

Her lem'ası nûr-ı cavidândır
Nâr-ı ufkun zulüm bi emandır.
Elbet bu da bir inâyetindir
Timsâl ulvi devletindir.

IV

Binler yaşasın-ki mir Osmân
İclâlini eylemekte i'lan
Âvâze-i nûr-ı adli her an
Olmakta safâ nesâr devrân.
Her kim ki tutar râh-ı Hüdâ'yı
Bulmaz mı ulvi i'tilâyı?..

V

Ey gâzi-i âdil ve serfirâz!..
Adlin gibi ol cihânda mümtâz

lem'a: güneş gibi parlamak; *cavidan*: sonsuz; *inayet*: iyilik; *timsâl*: sembol; *iclâl*: ululama, saygı; *âvâze*: bağırma; *nesâr*: bir kuş adı; *rah*: yol; *ihtila*: halvete çekilme; *serfiraz*: başı yüce; *mümtâz*: seçkin

[54]

Oldukça bu âlem çep-endâz
Saytınla şerâfetinle tannâz
İzzin, şerefin tezâyüd etsin!..
Seyyâle gibi tasa'ud etsin.

VI

Pir ol yaşa ey dilir-i hisân!..
Şânınla, şehâmetinle her ân.
Tahsinimi etmek üzre i'lan
Ettim seni bir emir-i zîşân
Şimşîr gibi keskin etsin Allah
Her yerde muînin olsun ey Mâh!..

Çün bazı müverrihin bu salı
Saymışsa da mebde-i kemâli
Tarih tekemmülâtı ancak
Bir sonra vuku buldu mutlak

çep-endâz: hileci; *sayd*: avlanmak; *tannaz*: alay eden; *tezâyüd*: artma; *seyyâle*: akıntı, sıvı; *tasa'ud*: yukarı çıkma, yükselme; *dilir*: yiğit; *hisan*: at; *şehamet*: yiğitlik; *tahsin*: beğenme; *zişân*: şerefli; *şimşir*: kılıç; *muîn*: yardımcı; *Mah*: Peygamberimizin bir ismi.

[55]

Kim: ehl-i salîb muharebâtı
Tufan-ı cünûn mudarebâtı
Oldu sebep zevâl-i satvet
Ta'cil harâbe-i hükûmet
Etmekte iken hükûmet encâm
Emrarı hayata bast-ı akdem
Hayfa ki zuhuru şur tatar
Dünyâyı serâser etti bizar
Son şiddet ateşini vurdu
Bâki ramak yesiri sordu...
Bir başkası olmamakla tayîn
Mahv oldu hükûmet zamanı beyn
Oldu bu sebeble her emâret
Bir devlet müstâkile elbet
Osmânî emâreti zeminen
Ma'dûd idi en küçüklerinden (699)

ehl-i salib: Haçlı; *mudarebat*: dövüşmeler; *satvet*: güçlülük; *zeval*: yok olma; *ta'cil*: acele ettirme; *encâm*: son; *bast*: yayma; *akdem*: akdem: önceki; *hayfa*: yazık, eyvâh; *şur*: gürültü; *seraser*: baştanbaşa; *bizar*: usanmış; *beyn*: ara; *ma'dûd*: belli

[56]

Yirmi sene evveli bu satvet
Oldukta nazâr-ı bari hayret
Tarihini etmek üzre tebyîn
Gökten saçılırdı nûr-ı tahsîn:
Osmân bu zemine oldu sultân
Pür-lerze kesildi çarh u ezmân.
Az müddet içinde bi mevani'
Olmuştu fakat ziyâde vasi'
İznik ile Bursa'yı yakînen
Zabt etmek için hemen emînen
Etti Yenişehir'i Sultân Osmân
İmar ederek mukırr-ı iskân

Koyunhisâr Muharebesi

Vatka ki o şehriyâr-ı âdil
Bir istiklâl oldu nâil.

satvet: güçlülük; *tebyin*: belirtme; *tahsin*: beğenme; *çarh*: felek; *ezman*: zamanlar;
mevani': engeller; *vasi'*: yaygın; *mukırr*: doğru; *şehriyâr*: padişah

[57]

İkdâm ve celâle rakip oldu
Tashîr-i cihâna ragıp oldu.
Tekfurlar ederken iştibâhı
Bildirdi hudûdunu kemâhi
Herkes arayıp râh-ı selâmet
Vermezdi tefekkürâta ruhsat.
Hayret zede-i şuur iken dehr
Geldi fizâna şiddet-i nehr
Seylâb-ı şitâda kaldı yer, gök
Kurtulmadı hem Mudurnu, Göynük;
Ammâ bu fütûhtan ziyâde
Şân verdi idâre-i livâda:
Nâm-ı şâhına okuttu hutbe
Verdi ulemâya izz ü rütbe
Kendinden edip cihânı râzı
Nasb eyledi memlekette gâzi

teshîr: itaat ettirme; *iştibah*: kuşku; *kemahi*: olduğu gibi; *rah*: yol; zede: vurmuş;
dehr: dünyâ, devir; *seylâb*: sel suyu; *şitâ*: kış; *fütuh*: fetihler; *nasb*: tayin edilme

[58]

Birçok seneden beri-ki devrân
Olmuştu zelîl ehl-i udvân
Ahkâkı hukûk içinde eyvâh!..
Bir mahkeme olmamıştı ber râh
Eyyâmını şimdi buldu âlem
Gülşen gibi olmasın mı harem?
Ruhsat verilip nigâr-ı aşka
Güyâ ki bahar erişti halka
Oldukta bu dad nûr-ı ebsar
Tabî' oluverdi birçok emsâr
Az müddet içinde etdi devlet
İzzetle, şerefle kesb ü vüs'at
Cemiyyet ve sa'd ehali
Ettikçe güneş gibi teâli
Afâkı münevver etti şânı
Titretti bütün cihânyanı

udvan: düşmanlık; *ber:* üzere; *rah:* yol; *eyyâm:* günler; *dad:* adalet; *ebsar:* gözler; *emsar:* beldeler; *kesb:* kazanma; *vüs'at:* genişlik; *sa'd:* uğurlu; *teali:* yükselme; *afak:* ufuklar

[59]

Köprü gibi bir hisâr ahen
Ateşler içinde yandı birden
Bir gulgule-i kıyamet engiz
Dünyâyı serâser etti tehzîz
Bir kuvve-i kahireyle güyâ
Kayser dahi kıldı azmi heyca
Cem' etti kuva-yı askerisin
Yükseltti sedâyı serserisin:
Artık yetişir bu derdi hicrân
Vermekte değil mi şâna noksan?
Anlattıralım bu haddi azı
Görsün ne imiş bela-yı gâzi!..
Şânımla mükevvenât dolsun
Her fırka benimle hemser olsun.
Yâd olsa oyunda ah nâmım
Tervîc oluna hemen merâmım

Âz: tamah; ahen: demir; seraser: baştanbaşa; engiz: koparan; tehziz: titretme; heyca: cenk, vuruşma; mükevvenat: yaratılmışlar; hemser: beraber, tervic: yaygınlaştıma

[60]

Saytım la bu barigâhı mîna
Gülzâr-ı hayâle dönse ahrâ
Cem' eyledim işte şimdi asker
Kuvvetli, bahadır u dilâver
Bir hamlede âsumânı bir bâd
İşden de olabilirmi ta'dâd?..
Elbet bu oyun, bu zevki hayfâ!..
Terk eylemek istemezdim ammâ
Bir kere uyup ukûl-ı nâsa
Çıkdım şu tarîk-i pür herâsa.
Mahv olsa bu handân-ı rûşen
Terk eyleyemem yeşilleri ben
Siz de olunuz duâya râgip
Ta ki olayım adüvviye gâlip
Ammâ yine çıkmayıp yerinden
İstanbul'u eylemişti mesken

ahra: daha lâyık; *dilaver*: yiğit; *bâd*: rüzgâr; *ta'dad*: sayma; *herâs*: dikenli ağaç; *rûşen*: parlak; *adüvv*: düşman; *sayt*: iyilikte cömrtlik; *mina*: liman.

[61]

Osmânlılar'ı hülâsatü'l-hâl
Bir harb ile etmek üzre pââmâl
Etmîşti hemen *Koyunhisâr'a*
Bir hayli asâkir-i idâre
Harbe tutuşur tutuşmaz ammâ
Her askere dar gelip bu dünyâ
Güç hal ile cânını, hülâsa
Herkes düşerek belâ-yı kayda
Kim baksın o istiyâdı sayda
Şehir ah firâra saptı efkâr
Zabt etme değil mi der ya düşvâr
Osmânlı dilâver anı elbet
Ettikçe gazanferâne savlet
Pâmâl olarak her ittihâdi
Titrerdi bütün cibâl-i vadi

pâmâl: çignenen; *sayd*: av; *düşvar*: zor, *müşkil*; *gazanferâne*: arslancasına; *savlet*: akın;
cibal: dağlar; *düşvar*: zor.

[62]

Ettikçe adüvvi şitâba âğaz
Her merd şeci' olurdu şâhbaz
Her hamle-i haydârânesinden
Binlerce rûûs olurdu bi ten.
Şemşîr münîr şiddetinden
Rahşânı saba mahâfetinden
Her zühre-i cân-ı şikâf olurdu
İllâ ki memât kurtulurdu
Estikçe nesîm fevz ü nusret
Bahş eylerdi kulûba rahat
Dillerde, dilanda bi mehâbe
Bir nağme-i feyz olurdu peydâ
Osmânlılarız!.. Bizimdir elbet
Âlemde kemâl-i fevz ü nusret

şitâb: koşmak; âğaz: başlamak; şeci: kahraman; şahbaz: yiğit; Haydâr: Hz. Ali'nin nâmı; şimşir: kılıç; münîr: nûrlandıran; saba: meltem; mahâfet: korku; şikaf: yâran; fevz: selamet; nusret: yârdım; kulûb: kalpler; rûûs: başlar;

[63]

Ettikçe biz iktihâma gayret
Şemşîr verir aduvviye dehşet
Haydi çekelim kılıçla, kalkan
Dolsun yine şânımızla devran!..

II

Bir ninni gelir safir düşmen
Meydân gaza olunca mesken,
Bir kal'a gibi kesilse âhen
Âhen gibi olmuş olsa her ten
Korkmaz yürürüz adüvviye doğru!
Ateş saçarız galveye doğru!!.

III

Dünyâ, beden olsa pâre pâre
Havf uğrayamaz bu cân zâre

iktiham: hücum; *adüvv*: düşman; *safir*: ıslık; *ahen*: demir; *galve*: bir ok atımı mesafe; *havf*: korku

[64]

Osmânlılarız!.. bil-istinâre
Şiddet veririz bu kâr zâre
Cânın yanımızda kadri yoktur
Havfın girecek de sadrı yoktur.

IV

Osmânlılarız!.. Bu köhne âlem
Olmaz mı ya şânımızla harem?..
Râz-ı dem-i i'tilâya her dem
Şemşîrimiz olmasın mı mahrem?
Haydi, çekelim kılıçla, kalkan
Dolsun yine şânımızla devrân!..

V

Bin yıllık adüvv olur perişân
Gösterdiğimiz zamanda kalkan

kâr: iş; *zâr*: yer; *havf*: korku; *sadr*: göğüs; *i'tila*: yükselme; şimşir: kılıç; *bil istinare*: nûrlandırarak.

[65]

Binler yaşasın ki- şân-ı Osmân
Âlemleri eylemekte lerzân
Avâzını duymuş olsa dünyâ
Dehşetler içindedir: eta'na!..

VI

Binler yaşa ey şâh-ı saâdet!..
Sayende değil midir bu devlet?
Sen olmâsân ey çerâğ-ı şevket!..
Kâbil mi idi bu nûr-ı nusret?..
Binler yaşa mühr-i devletinle
Binler yaşa dehr-i şevketinle

KETE FETHİ

Te'mîn-i huzur-ı izz ü millet
İkmâl-i levâzım-ı saâdet
Her türlü fütûhtan mukaddem
Devletçe göründü hubb-ı elzem

lerzân: titrek; *çerâğ*: kandil; *şevket*: ulu; *dehr*: dünyâ, devir; *hubb*: sevgi; *mukaddem*: önceli; *eta'na*: itaat ettik.

[66]

Zîrâ bu cidâl bi-nihaye
Vermiştî hâlel bütün kuvâya
Sultân-ı münîr, emir-i sâkıb
Vakıf ve hasenâta oldu rağıb
Her buk'a-yı han pâk-ı Osmân
Bağ irem oldu, din ise şâyan:
Han, medrese, hane, çeşme, cami'
Encâm gibi yer yer oldu lâmi'
Âlemde refâh u istirahat
Ta evc-i kemâle verdi zînet
Feyz-i medeniyet oldu birden
Hurşîd gibi saadet-i efgan
Deryâyı füyûza daldı dünyâ
Âvaz mesrat oldu bâlâ
Asâyiş ve intizâm hâsıl
Bir hadd-ı kemâl oldu vâsıl

cidâl: mücadele; *bi-nihaye*: sonsuz; *kuva*: kuvvetler; *sakıb*: delici, parlak; *buk'a*: ülke, belde; *encâm*: netice; *lami*: parlayan; *evc*: zirve; *hurşid*: güneş; *mesrat*: çok

[67]

Bir yerde görölmeyen saâdet
Pertev gibi oldu zîb-i satvet
Hep hüsn-i rızalarıyla hakkan
Eylerdi mutavaat berâya!
Avâze-i adl ü ictihâdı
Tevsi' bilada oldu badi
Asâyîş-i tam içinde millet
Vaktin geçirirken en nihâyet
Bir muhtezirâne tavr u if'al
Etti bu huzur-ı izz ü ihlâl
Kestel, Kete, Edranos cünûdu
Etmekle gezer bütün hudûdu
Teb'id aduvviye Sultân Osmân
Olmuştu tabiaten şitâbân
Nâmın یشtir یشitmez ammâ
Dehşetler içinde kaldı dünyâ

pertev: ışıık; *satvet*: güç, hışım; *zib*: süs; *mutavaat*: itaat etme; *tevsî*: genişletme; *bilad*: beldeler; *badi*: sebep olan; *muhtezir*: sakınan, çekinen; *teb'id*: uzaklaştırma; *şitâban*: acele eden.

[68]

Bir kere düşüldü dâm-ı havare
Tahlîs vücûda var mı çâre?
Eller titrer, çıkar mı âvâz?
Diller halecan içinde demsâz
Her lahza çıkar gönlü şerârî
Durmaz gözetir râh-ı firârî
Bir râh-ı tereddüd üzre ordu
Zahmetle yavaş yavaş yürürdü
Dağlar arasından oldu peydâ
Birden bire bir livâ-yı gazâ
Bir gâyetle erdi-ki muhafât
Kalkan, kılıç tutar mı emvat?
Meydâna çıkıp hemen kumandan
Tertîbi sufûfa verdi divân
Askerleri eyleyince idâd
Bir nutk-ı belîğ etti îrâd

tahlis: kurtarma; *halecan*: çarpıntı; *demsaz*: sırdaş; şerâr: kıvılcım; *rah*: yol; *mahâfet*: korku; *emvat*: ölümler; *sufuf*: saflar; *i'dad*: hazırlama; *belîğ*: düzgün, fasih; *îrâd*: söyleme

[69]

Kesretle alel-husûs asker
Her yerden olunca ser-ber-i âver
Canlandı bütün bütün asâkir
Korku bitip oldu harbe hazır
Haydi !.. Duralım mı işte düşman!
Mahv eyleyelim bir anda birden
Doğduk anadan bugün için biz
Pâmâl ederiz vücûdu şeksiz!..
Âvâzı meserret iktibâsı
İmha ediyordu her herâsı
Dalmış kimisi hayâlî hâme
Bir hadd veremez hudûdu kâme;
Fikriyle kimi tevaggul eyler
Zevk zaferi teemmül eyler
Gördükçe o kesreti cünûdu
Artardı şetâret ve sürûdu

kesret: çokluk; *alelhusus*: özellikle; *heras*: dikenli ağaç; *kâme*: arzu; *tevaggul*: sürekli uğraşı; *teemmül*: etraflıca; *şetâret*: neşe; *sürud*: şarkı, terennüm; *meserret*: sevinçlik.

[70]

Osmânlı fakat tekârüb etti
Gittikçe sada tegâllüb etti
Her nârâ-i gâzi-i serfirâz
Sarsar gibi oldu dehşet-endâz
Mânende-i berk şâhsüvarân
Etrafına yağdırdı nâran.
Bir gulgule, bir şerâre ama
Ateşler içinde kaldı dünyâ
Dağlar, ovalar, çimenler inler
Her düşman o in'ikâsı dinler!
Allah!.. dedikçe her mücâhid
Titrerdi bütün cibâl-i câmid
Allah !.. dedikçe âşıkâne
Bir lerze gelirdi gâziyâne
Her ten kesilirdi sanki âhen
Bir ninni gelirdi kûs düşman

tekarüb: yakınlaşma; *serfiraz*: başı yüce; *sarsar*: fırtına; *manend*: gibi, benzer; *şahsüvaran*: ata iyi binen; *nar*: ateş; *şerare*: kıvılcım; *inikas*: aksetme; *cibal*: dağlar; *camid*: cansız; *lerze*: titreme; *ahen*: demir; *tegallüb*: zorbalık; *kûs*: büyük davul.

[71]

Ferman buyurunca Sultân Osmân
Fi-l-cümle mücâhidin Mennân
Meydân muhârebâta girdi
Tâyîş-i sufûf hasma erdi
Meydân alarak kılıçla, kalkan
Alkana boyandı rû-yı devrân
Ta göklere dek verince humret
Yandı nice hânman-ı izzet
Çarptıkça gâhi sinan sinana
Ateş saçılırdı âsumâna
Şiddetle sadâ ederdi encâm
Âvâze-i ra'd ve berk-ı kemnâm
Yer yer atılan sihâm gâhi
Kaplardı ziyâyı mihr ve mâhi
Ammâ görülen hücum-ı meksûr
Tebdîl-i tarika etti mecbûr

Mennan: çok ihsan eden (Allah); *tayîş*: hafiflik; *sufuf*: saflar; *hasm*: düşmanlık; *humret*: kızılık; *hanman*: ev-bark, yurt; *sinan*: mızrak; *encâm*: son, nihayet; *ra'd*: gök gürültüsü; *berk*: şimşek; *kemnâm*: namsız; *seham*: demir; *mihr*: güneş; *mah*: ay; *meksur*: kırık; *tarîk*: yol

[72]

“Osmânlılar oldu haydi mağlûb!..”

Âvâzı ile dolunca âşûb

Düşman harekâta verdi zîver

Sürdü mütekebbirâne asker

Bir gulgule-i zafer-nümadan

Âvâz-ı meserret intimâdan

Dağlar, tepeler, yüce bayırlar

İnlerdi inil inil serâser.

Bir hayli zaman olundu takîp

Tahribi memâlik oldu tasvîb

Vüs'at vererek bilâ-ifatâ

Dalmışken adüvv tefekkürâta

Birden dönerek guzât-ı İslâm

Etmişti mukabelâta akdam

Aciz olarak mukavemetten

Me'yûs olarak mübâşeretten

ziver: şiddetle yürümek; *mütekebbirane*: büyüklenecek; *meserret*: sevinç; *seraser*: baştan-baş; *memalik*: ülkeler; *vüs'at*: genişlik; *adüvv*: düşman; *akdam*: ayaklar; *mevus*: umutsuz; *mübâşeret*: bir işe girişmek

[73]

Tutmuştu yine râh-ı firârî
Bitmekte idi her iktidârı
Osmân kerîm oldu muğber
Yok mu dedi: Haydârâne bir er?
Olduk mu zebun adüvviye? Efsûs!..
Mahv oldu mu hânman ve nâmus?
Gülsün mü bize bütün er avrat?
Bitsin mi kemâl-i şân ve satvet?
Yok mu içinizde şîr-i fercâm
Versin bu tesirâta encâm
Az edelim hücûma tekrâr
Nusret verir ol Hüdayı Kakhâr
Haydi, çekelim kılıç-ki hasmân
Görsün ne imiş belâ-yı nirân
Bahş etti netice-i emâre
Tebdîli firâr bilkarâre

muğber: kırıgın, gücenik; *zebun*: zayıf, güçsüz; *adüvv*: düşman; *efsun*: büyü; *hanman*: ev; *satvet*: güçlülük; *şir*: aslan; *fercam*: son; *encâm*: nihayet.

[74]

Olmakta iken adüvv mukâbil
Gösterdi bir iktihâmı kemâl
Püskürttü bütün bütün adüvvüyi
Mahv etti şetâret ve gulüvviyi
Hayrette kalıp adüvvüyi sersem
Etmişti hemen firâra ikdâm
Düşmanları gâziyan pür-zîb
Etti Ulubat'a doğru takip
Mir Kete can atıp bu nehre
Etmiş idi ilticâ bu şehre
Cem'iyet şehre düştü bir bim
Tuttu Kete mirin etti teslîm
Cisr Ulubat'ı geçmemeklik
Bir şart kaviye oldu temlik
Aldı cesedi guzât-ı ebrâr
Etti *Kete* karşısında berdâr

ikhtihâm: hücum ve istila; *şetaret*: neşe; *ikdam*: girişim; *pür-zîb*: süs, zinet dolu; *bim*: korku; *cisr*: köprü; *berdar*: itaat edici ve ettirici; *gulüvv*: haddi aşma.

[75]

Takbil ile dest-i şehriyârı
Açtı kapısın *Ketehisârı*.
Maktûl olarak mıdır *Kestel*
Meydânda vücûdu oldu erzel
Bursa beyi Edranos Beyi de
Güç hal ile oldu ârâmide
Düşmanlar olup da mahv ve kemnâm
Etmekte iken firâra ikdâm
Takibe hemen cenâb-ı Osmân
Etti kara alp bir kumandan
Feth etti o kahraman âli
Bir hayli memâlik ve havâli
Bir vurdu *Mudanya* sahilinde
Yer kalmadı Rum beyi elinde
Geçti *Kalu Limni*'yi? de hattâ
Teshîr ile havfa etti ilgâ

takbil: öpmek; *dest*: el; *şehriyâr*: padişah; *erzel*: en rezil; *aramide*: rahat olan, dinlenen;
kemnâm: adı sanı belirsiz; *teshîr*: itaat ettirme; *havf*: korku; *ilga*: lağvetme, kaldırma

[76]

Vel-hâsıl bir büyük saâdet
Osmân kerîme verdi satvet
Her yerde sürûr şâdümânı
Tutmakta idi bu âsumânı
Geldikçe muzafferâne asker
Bir sür-ı nişâd olurdu bir ter
Her yerde latîf bir terâne
Her dilde safîr sâhirâne
Şân-ı zaferi ederdi i'ân
Terfih-i kulûb ederdi her an:

I

Bir gün gibi nusret-i ilâhi
Şânlandırıyor bu bârigâhı;
Her tabîş lem'â-i nikâhı
Geçmez mi? Kemâl-i tâb mâhı?..
Bir şân-ki hemen zevâlî yoktur
Ulviyetinin misâli yoktur.

satvet: ezici kuvvet; *şaduman*: sevinçlilik; *sürur*: sevinç; *asuman*: gök yüzü; *nişad*: bir kimseye yemin vermek; *safir*: ılık, sefere çıkan; *sahirane*: büyüleyici gibi; *terfih*: ferahlandırma; *tabiş*: parlama; *tâb*: parlaklık; *zeval*: bitme, yok olma

[77]

II

Envârı latif içinde kandil
Oldukda ziyâ-nisâr iklîl
Dağlar, dereler bir ay tebcîl
Şânı zaferi eder mi tertîl?..
Gök kubbe olup gark-ı envâr
İnler tarabât içinde edvâr

III

Yer yer çalınıp o kös-ü devlet
Eflâkı tutar safîri izzet
Her lahn-i mübeşşir saâdet
Verdikçe kulûb-ı cana nüzhet
Hayretle sürûş mes'adet-hâh
Gökler de demez mi?.. Bârekellah!..

IV

Osmânlılarız!.. Cihânı her ân
Şimşîrimiz etmesin mi lerzân

iklîl: müzeyyen taç; *tebcîl*: ululama; *tertîl*: güzel ve düşünerek konuşmak; *edvar*: devirler; *eflak*: gökler; *safîr*: ıslık; *lahn*: dil, güzel ve kaideli ses; *mübeşşir*: müjdeliyici; *nüzhet*: iç açıklığı; *müs'ad*: mesut; *lerzân*: titreki; *nîsâr*: serpen; *sürveş*: Cebail as.; *mes'adet-hah*: saadet isteyen.

[78]

Bir elde kılıç, bir elde kalkan
Oldukça gâhi şerâre efşân
Rüstem gibi kahraman polat
Kalmaz yanımızda tıfl-ı nev-zâd.

V

İşte elimizde mihr-i şimşîr
Tenvîr edelim cihânı tenvîr
Girmez göze ah!.. hâb-ı iksîr
Dünyâları etmedikçe teshîr
Devrin bize karşı şîri yoktur
Sultânımızın nâzırı yoktur

VI

Binler yaşasın cenâb-ı Osmân
Olduk yine sayesinde handân
Al kana boyansa rûy-i devrân
Kâfi mi? Değil vücûdu ey cân!..

şerare: kıvılcım; efşân: saçan; polat: sağlam, sert; tıfl-ı nev-zâd: yeni doğmuş çocuk; mihr: güneş; şimşîr: kılıç; tenvîr: aydınlatma; teshîr: itaat ettirme; hab: uyku; şîr: arslan; handan: güleç

[79]

Binler yaşa ey dilir-i satvet
Pertev buluyor seninle devlet

KARACAHİSAR MUHAREBESİ

Günden güne eyledikçe devlet
İhrâz-ı rasânet ve celâdet
Kayser bile ıztırâba düştü
Daldıkça dalıp teferruâta
Yer hadd veremez teessürâta
Sevdâ gibi çöktü ye's ü hirmân
Â'sâbı ukûlun etti lerzân
Gönderdiği ordu battı gitti
Tekfurların ab u tâbı bitti
Ateş gibi durmayıp yanardı
Mâziyi hazîn hazîn anardı

dilir: yiğit; *satvet*: ezici kuvvet, hışım; *pertev*: ıstık; *ihraz*: kazanma; *râsânet*: sağlamlık; *celadet*: yiğitlik; *hirman*: mahrumluk; *a'sab*: sinirler; *lerzân*: titrek; *ab ü tab*: parlaklık, tazelik

[80]

Dehşet saçılırdı gözlerinden
Nefret dökülürdü sözlerinden
Gittikçe yüzü solup sarardı
Bir çâreyi acilen arardı
Cengiz bâkiyesinden ol an
İcra-yı nüfûzu hûkm eden hân
Gazan şehinşâh cihângir
Olmakla yegâne ehl-i şimşîr
Taktîm ederek kızın bu hâna
Etmişti Moğol'dan istiâne

Vaktâki bu nâme vâsıl oldu
Peyk lemeât hâsıl oldu
Han esb-i gurura oldu râkib
Tahrîb-i bilâda oldu ragıb

istiane: yardım isteme; *peyk*: ulak; *lemeat*: parlayışlar; *esb*: at; *râkib*: binici; *bilad*: belde-
ler; *ragıb*: isteyen, rağbet eden

[81]

Gönderdi evâmir-i şedîde
Geldi ümerâ-yı bir güzîde
Toplandı bölük bölük asâkir
Cemiyet harbe oldu hazır
Yağmaya koyuldu her diyârı
Hatta *Karacahisâr* zâri
Duydu bunu şehriyâri gâzi
Kat' etmek için yedi derâzi
Orhân'ı Mihal'i etti filhâl
Askerler ile beraber irsâl
Geçmişti Moğol bütün hudûdu
Dalmıştı tecavûze cenûdu
Her yerde nida-yı el-aman-han
Etmekte idi zemini nâlân
Yanmış nice hanmân kül olmuş
Âfetler içinde rengi solmuş

evamir: buyruklar; *şedid*: şiddetli; *ümerâ*: emirler; *zâri*: ağlayan; *deraz*: uzun; *yed*: el, güç;
filhal: derhal; *irsâl*: gönderme; *cünûd*: askerler; *nalân*: inleyen; *hanman*: ev, yurt;

[82]

Etmiş kimisi ramadı pister
Ateşlere yanmış ah!..yekser
Yollarda çoluk çocuk dökülmüş
Çok gencin eli, beli bükülmüş.
Al kana boyanmış ah!. Bir ser
Geçmiş başına zavallı mâder
Can pâresini edip dâr-ı agûş
Bir ah!.. Deyip olurdu medhûş
Ammâ yetişip cenâb-ı Orhân
Acizlere etti kuvvet ihsan
Her âfete çâresâz oldu
Osmân gibi serfirâz oldu
Gösterdiği haydârâne savlet
Vermekte idi adüvviye dehşet
Bir berk gibi saçıp şerâre
Nâzil oluverdi kârzâre

ramad: ateş külü; *pister*: döşek; *yekser*: baştan başa; *mader*: anne; *aguş*: kucak; *medhûş*: dehşete düşmüş; *çaresaz*: çare bulan; *serfiraz*: başı yüce; *savlet*: akın; *adüvv*: düşman; *berk*: şimşek; *şerare*: kıvılcım; *kârzâr*: savaş

[83]

Hasmânî yakub siyah etti
Cemiyetini tebâh etti
Âher Karacahisâr da kandı
Bir harb vukua geldi şanlı
Dünyâları titreten Moğul'an
Oldu hedef siham Orhân
Hûn-âbe dönüp bu mehri eyyâm
Pâmâl Moğol olurken eytâm
Şimşîr mücâhîdim ebrâr
Etmişti o âlemi nigunsâr
Eyvâh o âlem felâket
Vermez mi ya kalp ve cana rikkat
Her bir dökülen sirişki mâtem
Şevk u tarabe olurdu münzâm!
Bir mâderin ateşin enîni
Bir nağme gibi gelirdi ninni!..

tebah: yok olmuş, yıkılmış; *aher:* diğer; *siham:* oklar; *hûn-ab:* kanlı gözyaşı; *mehr:* güneş;
eytam: yetimler; *ebrâr:* iyi insanlar; *nigunsar:* baş aşağı; *sirişk:* gözyaşı; *tarab:* neşelenme;
munzam: ilave; *mader:* ana; *ateşin:* ateşli

[84]

Benzerdi dem yetimi rizân
Bir hoş cereyan âba her ân
Sadd ü hamd ü sena Cenâb-ı Vehhâb
Etti o Moğol'u şimdi bitâb
Kurtardı cihânı şerlerinden
Hıfz etti hücûm sarsarından
Binler yaşasın Cenâb-ı Osmân
Nâmıyla pür oldu şimdi devrân
Gösterdi adüvviye tir ü şimşîr
Bir şey mi bu handânı teshîr
Yerler titrer salabetinden!..
Gökler inler mehabetinden!..

BURSA MUHÂSÂRASI

Bir leyl idi ki meh-i dilâra
Olmakta idi ufukta peydâ

rizan: dökülen; *dem:* kan; *cereyan:* akma, akış; *sarsar:* fırtına; *tir:* ok; *şimşir:* kılıç; *teshîr:* büyüleme; *salabet:* sağlamlık; *mehabet:* heybetlilik; *leyl:* gece; *meh (mah):* ay; *dilara:* gönül süsleyen, sevimli; *peyda:* ortaya çıkma

[85]

Ruhsârı hicâba hâil omuş
Bir hamr ta rengi mâil olmuş
Güyâ safâhat âşıkâne
Gark etmiş o rengi erguvana
Bir dilber-i gülizâra dönmüş
Envâr bidaâte bürünmüş.
Gittikçe fakat terfi‘ etti
Envâr-ı teri temeyyu‘ etti
Dağlardan eser nûr akardı
Her bir dereden sürûr akardı
Bir feyz-i latîf içinde dâim
Seyyâre-i dehr olurdu nâim
Devr eyleyerek o mâh-ı pervîn
Saçtıkça simada nûr-ı semîn
Yapraklar ederdi bi tefekkür
Necm sihri kadar tenvîr

ruhsâr: yüz; *hicap*: utanma; *hail*: perde; *hamr*: şarap; *mail*: meyilli; *gülizar*: pembe yanaklı; *temeyyu*: sulu hale gelme; *sürur*: sevinç; *feyz*: bereket; *seyyâre*: gezegen; *dehr*: dünyâ, devir; *nâim*: uyuyan; *mah*: ay; *pervin*: ülker yıldızı; *semîn*: semiz, değerli; *tenvîr*: aydınlatma

[86]

Âlem bu kemâl-i nûra dalmış
Sesler dereler sürûra dalmış
Dalmıştı tahirata dünyâ
Olmazdı ne ses, ne nağme peydâ
Çâlâki-i her semend cevval
Eylerdi fakat sükûtu ihlâl
Vurdukça cibâle na'li eşheb
Gündüz kesilirdi bûs bütün şeb
Hâsıl olan en ufak şerâre
Mehtâbı bile verirdi narâ
Dağlardan enîn aşıkâne
Aks eyler idi bu âsumâna
Necm-i sihr olupta rahşân
Eylerken ufûl leyli i'fân
Osmân kerîm vâsıl oldu
Hem Bursa'yı havâb içinde buldu

tahirat: pak ve temiz olanlar; *çâlâki*: çeviklik; *semend*: çevik ve güzel at; *cevval*: çok hareketli; *cibal*: dağlar; *eşheb*: soğuk; *şeb*: gece; *şerare*: kıvılcım; *enîn*: inleme; *rahşân*: parlak; *uful*: batış, gözden kayboluş; *hav'eb*: geniş dere, çeşme

[87]

Ahz eylemek üzere intikâmı
Düşman ele almadan niyâmı
Etrâfını etti zabt ve ilhâk
Varışını etti mahv ve ihrâk
Ammâ ki metanet mevaki‘
Teshîr-i hisâra oldu mâni‘
Etrâfını şehrin etti tahkîm
Asker, ümerâya etti taksîm
Yani edilip ihata tekmîl
Yer yer kaleler olundu teşkîl
Gördükçe fakat bu adli dünyâ
Can attı duhûle pîr u berna
Lerzân olarak içerde her dil
Geçti bu muhÂsârayla on yıl

LEFKE GEYVE FETHİ

Bir sabah idi- ki nesîm-i gülbiz
Yaprakları eyliyordu tahzîr

niyam: kın; *ihrak*: yakma; *teshîr*: itaat ettirme, zapt etme; *ihata*: kuşatma; *pir u berna*: ihtiyâr ve genç; *dil*: gönül; *lerzân*: titrete; *nesîm*: esinti; *gülbiz*: gül serpen; *tahzir*: yeşil renk verme

[88]

Muřata-i nevbahar özenmiř
Bir hicle gibi bu yer bezenmiş
Güller gibi âlem letâfet
İbrâz ediyordu bir *tarâvet*
Her lâle-i hořterin piyâle
Cemşid dile verirdi hâle
Sevdâ-yı latif içinde bûlbûl
Eylerdi güzel güzel tegazzûl
Durmaz, öter öttürür cihânı
řenlendirir ab u tâb cihânı
Yapraklar içinde mürğ dilteng
Eyler mi terennümata âhenk
Ormanlar olup esir-i sevdâ
Hicrân gibi ah ederdi dünyâ
Her bir cereyân cuybâre
Söz yoktu letâfet-i bahâre

ibraz: gösterme; *taravet*: tazelik; *hoşter*: daha hoş; *tegazzûl*: gazel söyleme; *dilteng*: yüreği daralmış; *cereyan*: akış; *cuybar*: ırmak; *muşata*: dökülen saç teli; *mürğ*: kuş.

[89]

Oldukça revan o âb-ı tâhir
Bir ruh-ı revan olurdu zâhir
Her zemzemesi edip de tesîr
Ömr-ü beşeri eder mi tasvîr?
Bir rikkat içinde sâhirane
Bin feyz-i safâ verirdi câne
Aktıkça o cûy dilberi endâm
Ömr-ü beşere verirdi ârâm
Kuşlar, kuzular ötüp melerdi
Her kalbi delik delik delerdi
Eylerler idi bahârı tebşîr
Ulvîyet-i Gird-gâr ı tekrîr
Dağlar, dereler yeşil çimenler
İnlerdi sürûr içinde yekser
Vermişti cilâ bu i'tilâya
Bir hayme-i âfitâb pâye

revan: giden; *tahîr*: temiz; *zemzeme*: melodi; *rikkat*: hassaslık, incelik; *sahirane*: büyüleyici gibi; *cuy*: nehir; *tebşîr*: müjdeleme; *Gird-gar*: Allah; *tekrir*: tekrarlama; *yekser*: baştan başa; *i'tila*: yükselmek; *hayme*: çadır

[90]

Ol hayme ki bûse-gâh cândır
Mir'at-ı zafer nümây-ı şândır
Etmişti hemen Cenâb-ı Osmân
Ol haymeyi bir mukırr şükrân
Turgut, Hâsân Alp ayakta durmuş
Akça Koca, Saltuk Alp oturmuş
Dalmıştı tefekkürâta herkes
Her neğme verirdi feyz-i akdes
Akça Koca ol şua'î iclâl
Ammâ bu sükûtu etti ihlâl
Güftâre gelip dedi: o Rüstem
Bir nusreti bin cihâna vermem
Sad hamd ve senâ ki hak Teâlâ
Etmekte değil mi şânı a'lâ?
Bir Bursa için de sâir ekâlîm
Olsun mu zılâl içinde temsîm?..

hayme: çadır; *buse-gâh*: öpülecek yer; *mir'at*: ayna; *mukırr*: itiraf eden; *akdes*: en kutsal; *keftar*: sırtlan; *ekalim*: ülkeler, büyük toprak parçaları; *zılâl*: gölgeler; *tesmim*: zehirleme; *şua*: ışık; *güftar*: söz.

[91]

Haydi çekelim cenûd ve şimşîr
Teshîr edelim zemîni teshîr
Dolsun yine şânımızla âlem
Olsun bu zafer de şâna munzâm!..”
Handân olarak cenâb-ı Osmân
Tahşîd cünûda etti ferman
Üç feleğe alem dikildi
Gülbank Muhammedî çekildi
Meydân alarak sinan ve harbe
Asker yine hâzır oldu harbe
Her tekfur olup dûçâr-ı haşyet
Bir istikbâle etti gayret
Olmuş idi bi kıtal ve şimşîr
Hem *Leblebici* hisârı teshîr
Lefke, Yenice edip itaât
Olmuştu karin afv devlet.

cünûd: askerler; şimşîr: kılıç; teshîr: itaat ettirme; munzam: ilave, ek; tahşid: toplama, birikme; âlem: sancak; sinan: mızrak; duçar: yakalanmış; haşyet: korku; kıtal: birbirini öldürme, savaş; karin: yakın, eş-dost; *gülbank*: yüksek sesle söylenen ilahî.

[92]

Harb eylemeden cenâb-ı Osmân
Fetih oldu nice hasun ve bûldan
Bir hamlede *Akhisâr*, *Geyve*
Saçmıştı bütün bütün şerâre
Geyve ile med yeri *Akhisâr*'ın
Zıddı olarak o şehsuvârın
Kânun kıtali etti teşdîd
Al kana boyandı renk-i hurşîd
Pâ-mâl gazat olup riâyâ
Emvâl, edevât oldu yağma
Kâfi görölüp muzafferiyet
Osmân kerîm etti avdet

AKYAZI, KOCAELİ FETHİ

Vaktâki o bahtiyâr âdil
Şeyhuhet sine oldu vâsıl

hasun: hisârlar; *bûldan*: beldeler; teşdid: şiddetlendirme; emval: mallar; edevat: aletler; şeyhuhet: yaşlılık; sin: yaş; *kânun*: ateş ocağı;

[93]

Eskam ve nahâfet zamâne
Baş koydu o pâ-yı kahramâne
Envâr içinde kaldı ruhsâr
Kâfura büründü verdi edvâr
Âlâm-ı felek edince takdis
Dizlerde tezâyüd etti nıkrîs
Sultân-ı zamân cenâb-ı Osmân
Etti Yenişehir'i câ-yı dîvân
Pergâr ümûru kâinâtı
Tedvîre verip kalan hayatı
Ferzend lebibini guzaya
Me'mur ederek ila-nihaye
Tenvîr-i kemâl âdil ve iclâl
Olmuştu ana ehassîâmâl.
Orhân kerîm oldu amir
Asker yine harbe oldu hazır;

eskam: hastalıklar; *nahâfet*: zayıflık, cılızlık; *ruhsâr*: çehre; *âlâm*: elemeler; *felek*: gök yüzü, kader; *takdis*: kutsama; *tezâyüd*: artma; *nıkrîs*: ayak ağrısı; *cây*: divan; *pergar*: pergel; *tedvir*: döndürme; *ferzend*: evlat; *ila-nihaye*: sona kadar; *âmâl*: emeller; *verd*: gül; *ehass*: en hususi.

[94]

Pür şevk ve safâ *guzâtı garra*
Orhân ile kıldı azm-i heyca:
Orhân lebib ibni Osmân
İzzetle çekince tiğ-ı bir an
Ulviyete satvet oldu munzâm
Dehşetler içinde kaldı âlem
Rüstem gibi her sinan seherâb
Halk devrânı etti bitâb
Vardı *Karaciş(e)* hisâra doğru
Al kana boyandı burc u bâru
İ'ta olunup bir emîr ve talîm
Üç kısma asâkir oldu taksîm
Bir fırka mücâhidin âgâh
Tutmuştu yerinde bir kemingâh
Bir kısmı hücûm edip hisâra
Vermişti hisârı nar-ı hâra

garra: parlak; *heyca*: cenk, vuruşma; *lebib*: akıllı, zeki; *munzam*: ek, ilave; *satvet*: güçlü-
lük; *i'ta*: vermek; *agah*: haberdar; *kemingah*: pusu yeri, tuzak; *hâr*: hor hakir.

[95]

Aslan gibi eyleyince savlet
Etmişti kıtal kesbi şiddet
Şiddette iken bu harbi kıtâl
Orhân Gâzi yetiştî fil-hâl
Bir kat daha bahş şiddet etti
Düşmanların âbu tâbî bitti
Her bir edilen hücûma karşı
Bin âhu figân tutardı arşı
Bir velvele-i felâket engîz
Etmişti esas burcu tehzîz
Ammâ ki bu yolda şehri iz'âc
Olmakla cünûdu vakte muhtâc
Orhân kerîm etti ric'ât
Gösterdi nûmayiş hezimet
Düşman görülen firara kandı
Bu ric'atı inhizâm sandı

savlet: akın, saldırı; *kıtal*: savaş; *kesbi*: çalışarak edinilen; *engiz*: koparak, karıştıran; *teh-ziz*: titretme; *iz'ac*: rahatsız etmek, bunaltmak; *inhizam*: bozguna uğrama

[96]

Birden bire çıktı kal'asından
Takibi guzâta oldu pazen
Lâkin pusudan nice gazanfer
Şiddetle olunca ser-ber-i âver
Düşman yolu tuttu, kaçtı gitti
Şah-rah hisârı gaib etti
Zabt oldu bütün bu kal'a encâm
Bârusuna rekz olundu i'lâm
Orhân celil etti tahkik
Böyle nice şehri feth ü tazyik
Ez-cümle Karatekin hisârın
Feth eyledi alıp suyu kenârın
Artık dönerek cenâb-ı Orhân
Oldu Yenişehre pertev-feşân
Takdim ederek cenâb-ı pîre
Emvâl-i ganâim vefire

rekz: dikme; *i'lam*: bildirmek; *tahkik*: araştırma; *tazyik*: sıkıştırma; *ez-cümle*: mesela; *per-tev-feşân*: ılık saçan; *pîr*: yaşlı; *vefir*: çok bol; şahrah: ana yol.

[97]

Olmuştu duâ-yı hayra mazhâr
İclâl ile, şânla muvakkâr
Samsa Çavuş eyleyip de himmet
Akça Koca gösterince savlet
Az müddet içinde oldu yekser
Akyazı, Kocaeli müsahhâr

BURSA FETHİ

Elbet bu kadar muzafferiyet
Vermekte idi cihâna hayret
Herkes heyecân içinde kalmış
Tuğyân-ı zalel ve zulüm azalmış
Hayli büyümüş muhiti devlet
Bulmuş güzel âbu tâbî şevket
Olmuştu hisâr-ı Bursa artık
Şimşîri mücâhidine lâyık

muvakkar: ağırbaşlı; *savlet*: akın; *müsahhar*: feth edilme; *tuğyan*: taşkınlık; *zılâl*: gölgeler; *şimşir*: kılıç

[98]

Zaten emel-i cenâb-ı Osmân
Olmakla bu şehri cân-ı eyvân
Geldi galeyâna asker-i encâm
Etmekte idi temevvücü i'lâm
Orhân vakur, Han mansûr
Teshîr-i hisâra oldu me'mûr
Asker hareket edince elbet
Vermişti cihâniyâne dehşet
Bir hamlede Edranos hisâra
Saçmıştı bütün bütün şerâre
Fethi müteâkib oldu tahkîk
Bursa'yla civârı hasr u tazyîk
Ammâ ki ne şehir, şehri garrâ
Bağ-ı İrem cihân ma'nâ
Ezhâr zümrüdün içinde
Anber gibi ma'ü tayn içinde

encâm: nihayet; *temevvüc*: dalgalanma; *mansur*: Allah'ın yardımıyla zafer kazanan; *şerare*: kıvılcım; *hasr*: ayırma, tahsis etme; *tazyik*: daraltma, sıkıştırma; *garra*: parlak

[99]

Güyâ dayanıp da kühsâre
Koymuş elini küll azâre(?)
Naz etmede nevbahâra karşı
Âyine-i cûy-bâra karşı
Her şâhika-i cibâli güyâ
Safiyet içinde bi-muhâbâ
Neşr eylemesin mi nûr-ı semîn?
İnmiş yere mahtâb pervîn
Bir yaz günü kış edince tasvîr
Etmez mi kulûb-ı nâsı tenvîr?
Sahrâyı latîfine söz olmaz
Âdem o behceti yerde bulmaz
Her rûz o bahârı dâimiden
Bir feyz gül almasın mı her ten
Oldukça reşâşe rîz-i enhâr
İnler negamât içinde gühsâr

şahika: zirve; *cibal*: dağlar; *safiyet*: halislik, temizlik; *semin*: semiz; *pervin*: süreyya, ülker yıldızı; *nas*: insanlar; *tenvîr*: aydınlatma; *behcet*: güzellik, sevinç; *ruz*: gün; *riz*: döken, saçan; *reşâşe*: toz gibi ince yağmur; *enhâr*: nehirler; *gül-izar*: gül yanaklı; *cûy-bar*: ırmak; *bi-muhaba*: korkusuz; *nağamât*: nağmeler.

[100]

Vaktâ ki gelip cenâb-ı Orhân
Yekser bu hisârı etti lerzân
Canlandı mücâhîdin ebrâr
Her ferdi kesildi kûh-ı seyyâr
Oldukça guzât na're-perdâz
Sahralar olurdu haşyet-endâz
Her hamlede titriyordu bâru
Kâbil mi bu ihtizâra dâru?..
Ammâ ki metaneti hisârın
Fıkdânı silâhkar ve zârın
Olmakta idi bu fethe mâni'
Kâr eylemiyordu azm-i kat'î
Bir gün ki nesîm fevz ü nusret
Vermekte idi kulûbe safvet
Doğmuş yeni mühr-i âsumângir
Etmekte idi cihânı tenvîr

yekser: baştanbaşa; kûh: dağ; na're-perdâz: nara atan; haşyet-endâz: korku salan; ihtizar: can çekişme; dâru: ilaç, çare; fıkdan: yokluk;

[101]

Dağlar, dereler tetevvüc etmiş
İ'lâmı zafer temevvüc etmiş
Her yerde tedârukât-ı ekvâ
İcra olunûrdu bi mehabâ
Şehrin o güzel menâzırından
Her kalp hazîn olurdu rûşen
Herkes hemen emre muntazırdı
Sağlıkla, ölüm yanında birdi
Son günleri kal'anında artık
Olmakta idi hesaba lâyıık
Zîrâ tükenip hemen zahâir
Olmuştu galâ içinde zahir
Ateş saçarak cenâb-ı Orhân
Etmişti hüçûm emrin i'lan
Asker sarılıp hemen hisâra
Ateş gibi saçtı bir şerâre

tetevvüc: tac giyme; *temevvüc*: dalgalanma; *tedarukat*: hazırlıklar; *ekva*: daha kuvvetli;
menazır: manzaralar; *ruşen*: parlak; *zahair*: zahireler

[102]

Olmuştu nice vücûd-ı izzet
Ser menzil rütbe-i şehâdet
Verdikçe guzâta adüvviye kine
Bin tire hedef olurdu sine
Bâruyu hisâr olunca bitâb
Seylâb gibi akardı hûn-âb
Encâmı zaman guzât-ı İslâm
Etmişti güzel sebât u akdâm
Şiddet vererek bu kârzâre
Vermişti göğüs sinan u nâre
Hurşîd-i felek ufûl ederken
Dünyâyı bütün melûl ederken
Âvâz-ı kemâl şâdmânı
Titrettiriyordu hakdânı
(Aldık!...) diye bir müheyyic âvâz
Olmakta idi meserreti endâz

tir: ok; *seylâb:* sel; *hûn-ab:* kanlu göz yaşı; *encâm:* son, nihayet; *akdam:* ayaklar; *kârzâr:* savaşı; *uful:* gözden kaybolmak; *melul:* bıkmış, bezmiş; *müheyyic:* heyecan verici; *meserret:* sevinç; *endâz:* atan, atmış. birleşik kelimeler yapar; *şâdmân:* sevinçlik;

[103]

Zîrâ ki mücâhîdine yekser
Olmuştu *Pınarbaşı* müsahhar
Mahv oldu adüvv de burcu ma'mûr
Oldu taleb-i emana mecbûr
Girdi araya Mihal Gâzi
Kaldırdı bu harb mevt-i sâzi
Bir hayli şerâit üzere tekfûr
Teslîm-i hisâra oldu mecbûr
Ezcümle otuzbin altın i'tâ
Etmek için itti vaz' imzâ
Orhân'a hisârı etti teslîm
İstanbul'a etti azm ü tasmîm
Tehlîl-i Muhammedi okundu
Bârusu yeni hilale döndü
Dilşâd olarak guzât-ı izzet
Yer yer çalınırdı kös-ü devlet

müsahhar: feth edilmiş; *adüvv*: düşman; *eman*: aman dilemek; *sazi*: düzenleyici; *i'ta*: vermek; *vaz'*: koyma; *tasmim*: kesin karar; *tehlil*: Kelime-i Tevhid, *dilşad*: gönlü şen

[104]

Bir velvele, bir sadâ-yı şâdi
Şenlendiriyordu her nihâdi

Hurşîd-i felek edip tebessüm
Eylerdi cihân ne hoş terennüm

I

Haydi gelin ey guzât-i pervîn!..
Tezyîn edelim zemîni tezyîn

Tezyîn edelim ki şehr-i âyîn
Alsın yine şânımızla tahsîn

Meydânda değil mi tîr u şimşîr
Elbet ederiz cihânı teshîr!

II

Yıllarca hücûm edip bu şehre
Seyyâle saçardık ah!.. dehre

Müstağrak olup bihâr-ı kahre

Al kanlarımız akardı nehre

nihadi: yârâdılıştâ olan; *pervin*: süreyya yıldızı, ülker; *tezyîn*: süsleme; şehr-i ayin (şehrayin): sevinç, şenlik; *tahsin*: beğenme; *tir*: ok; şimşir: kılıç; *teshîr*: itaat ettirme; *dehr*: zaman, devir; *müstağrak*: gark olmuş; *bihar*: denizler.

[105]

Gösterdiğimiz sebât u akdâm
Şükür, etti bizi muzaffer-i encâm

III

Biz erliğı dehre ettik isbât
Dehr eylesin mi ya mümaşât
Yağdırsa felek şerâre bizzat
Bir havf gelir mi câna?.. Heyhât!..
Bir şândır o rütbe-yi şehâdet
Ancak yaşasın vatanla devlet!..

IV

Osmânlıların!.. Bu hâkdâne
Zînet saçarız mükevkebâne
Meydân-ı gaza boyansa kana
Dehşet veririz adüvvi cana!..
Kühsâre gibi gelince düşman
Her ten kesilir hisâr âhen

dehr: zaman, dünyâ; *şerare*: kıvılcım; *mükevkeb*: yıldızlı; *adüvv*: düşman; *mümaşat*: yol-
daşlık.

[106]

V

Haydi, gelin ey guzât-i izzet!
Artık saçalım zemîne satvet
Seyyâle-i âlem adâlet
Oldukça eşi'a bahş-ı zulmet
Mahv eyleyelim bu kahr-ı zulmü!..
Kahr eyleyelim bu dehr-i zulmü!..

VI

Pîr-i evvel yaşa ey cenâb-ı Orhân!..
Sensin yiğit, aslan oğlu aslan
Saçtıkça şerer bu köhne devrân
Tiğın oluyor adalet-efşân
Pîr-i evvel şerefî cihânı tutsun
Her nağmesi âsumânı tutsun!..

Fethi bitirip cenâb-ı Orhân
Oldu Söğüt'e hemen şitâbân

satvet: güçlülük; eşi'a: ışıklar; tiğ: kılıç; efşân: saçan; şitâban: koşân

[107]

Çeşminde ne hâb var ne neşe
Kalmıştı gumûm içinde beste
Dâim pederin edip tefekkür
Çeşmânı olurdu eşk ile pür
Bahr-ı zulûmât hicre dalmış
Mâtem gibi ah içinde kalmış
Görmez yolu püskürürdü ateş
Râm olmuş o mâhe rahş-ı serkeş
Çok geçmeyerek Söğüt göründü
Bir hâre-i mâteme büründü
Ağlar gözünün yaşı kesilmez
Azm ettiği şâhrahı bilmez
Encâm yetiştî şehsüvâra
Yet[iş]miş o kerîm, ihtizâra
Ferzend-i yitik ah!.. Bû-yı zârı
Canlandırarak o kâmkârı

çeşm: göz; hab: uyku; gumum: tasalar; çeşman: gözler; eşk: gözyaşı; rahş: gösterişli; serkeş: dik kafalı; hare: sert taş; şahrah: anayol; şehsüvar: binici; ihtizar: huzur; kamkar: mutlu, isteğine ulaşmış; ferzend: evlat; bûy: koku.

[108]

Orhân'ı edip heman der-âğûş
Etti zaferi tırâz-ı mengûş
Güftâre gelip o pîr-i mahbûb
Aheng-i beyâna verdi üslûb
Oğlum, gül-i gülistân cânım!
Orhân hezâr ter-zebânım!..
Elbet bilirim ki son demimdir
Dünyâya veda haremimdir
Zehrâbe-i mevtten halâsa
Çare bulunûr mu ya halâsa?
Geldim, fakat işte şimdi elbet
Etmekte değil miyim ya rihlet?
Oğlum, bu yerin vefâsı yoktur
Bir feyz alınır safâsı yoktur
Ancak çalış iktisâb-ı feyz et
Ulviyetini cihâna arz et

tiraz: sıрма ve ipekle işleme; *menkuş*: nakş olunmuş; *ter-zeban*: hazır cevap; *zehr-ab*: acı su; *rihlet*: ölme, göçüş; *mahbub*: muhabbet edilen; *der-ağuş*: kucaklama.

[109]

Yıllarca gazâ içinde kaldım
Deryayı sürûr dehre daldım.
Eyvâh!.. Edip ittikâ sinâne
Taş, toprağı ettim âşiyâne
Girmezdi göze sabaha dek hâb
Mihnetle olurdum âh!.. bitâb
Gönlümde ne ney ne neşe vardı
Ancak bu güzel vatan yaşardı
Millet!.. Vatanım!.. Dedikçe hayfâ
İnlerdi bu bârgâh mîna
Elbette iyi bilirsin oğlum
Bir başka şey istemezdi gönlüm
İllâ vatanım tereffu' etsin
Hurşid gibi telemmu' etsin
Sad hamdü senâ ki Rabbi âdil
Maksûdu mu işte etti hâsıl

ittika: dayanma; *sinan*: mızrak; âşiyân: yuva; *hab*: uyku; *bargah*: padişah huzuru; *hayfa*: eyvâh; *tereffu*: yükseğe çıkmak; *telemmu*: parıldama; *mîna*: liman, billur.

[110]

Sad hamdü senâ ki Rabbi Mennân
Etti seni ben nizâre ihsân
Etsem bile şimdi azm ü ukbâ
Dünyâ gamı cana gelmez aslâ
Zirâ halefimsin ey mücâhîd
Olsun buna Kibriyâ da şâhit
İkbâl ile nâil-i meram ol
İclâl ile şâd u şâdkam ol
Mademki sensin ayn-ı zeynim
Âlemde yegâne zeyn-ü aynım
Cânım gibi eylerim vasiyet
Yay şer'i şerife rûy-ı hürmet
Etme fukaraya i'tisafât
İclâline ermesin zuhafat?
Adlinle bütün cihân şen olsun
Şânın gibi şâd u rûşen olsun

ukba: ahiret; *Kibriya*: Hz. Allah'ın azâmeti; *nail*: erişen, kavuşân; *şadkâm*: çok sevinçli; *ayn-i zeyn*: göz süsü; *i'tisaf*: zulüm ve haksızlık etmek; *nizar*: zayıf

[111]

Dâim ulemâya hürmet ile
İlim ehline bezl ü izzet eyle
İlim ekmel-i nimet-i Hüdâ'dır
İlim efdâl-i izzet-i Hüdâ'dır
Zîrâ bulur âdemiyyet ancak
İrfanla inbisât mutlak
İdrâki evâmiri ilâhi
Vâbeste-i ilim iken kemâhi
İlmin lemâtini bu yerde
İnkâra mecal olur mu? Nerde
Zabt oldu eğerçi Bursa şehri
İstanbul'u feth edip de gayri
Olmasak da hadisi muhtâr
Ansın seni mefhâretle edvâr
Oğlum sakın eyleme taâddi
Her şevketini eder tegaddi

bezl: çok bol vermek; *inbisat*: genişleme; *vabeste*: bağlı; *mefharet*: birine şeref veren şey; *taaddi*: zulüm; *tegaddi*: beslenme

[112]

Dünyâda bitip harap olursun
Ukbâda da pür azap olursun
Oğlum, göreyim seni aziz ol
Adlinle güzel güzel şeref bul
Devletle hemen cenâb-ı Mennan
Etsin işini cihânda âsan
Olsun sana son vasiyetim bu
Göm Bursa'da, elveda ya Hû!
Böyle dedi: ol dilir-i mümtâz
Etti melekûta doğru pervâz
Allah garık-ı rahmet etsin
Cennette karin-i devlet etsin
Hayf eylediği vasiyet üzre
Ol şehri şehire izzet üzre
Nakil eyleyip ettiler o şâhı
Tevdi' vedia-i ilâhi

dilir: yiğit; mümtâz: seçilmiş; pervâz: uçma; karin: yakın; tevdi: görev verme; hayf: beddua

[113]

SULTÂN OSMÂN

Müşâta-i nev arûs-ı devlet
Zibinde-i haclegâh-ı şevket,
Şehinşâh zübdetü'l- meâlim
Bih-ı efgan dûde-i mezâlim
Timsâli mücessem şecaât
Hâmi-i yegâne-i adalet
Deri-i sipihr feyz i temkîn
Sertâc-ı yegâne-i selâtin
Gâzi-i kerîm, şâh-ı ekmel
Osmân-ı mükerrrem ve mübeccel
Olmakla bahâdır-ı tevânâ
Âdil, mütevâzı, ehl-i takvâ
“Gösterdi cihâna feyz-i râhı”
Eltâf-ı saâdet iktinâhı
Vel-hâsıl o şâh âlem ârâ
Yektâ idi her cihetle yektâ

zibende: süslü; *haclegah*: gerdek odası; *dûde*: kavim, aşiret; *mücessem*: cismi olan; *şecaat*: kahramanlık; *selatin*: sultânlar; *derî*: havası hoş; *sipihr*: gök yüzü; *feyz*: bereket; *temkin*: sağlamlık, ihtiyatlı davranma; *sertac*: baştacı olan; *tevana*: güçlü; *bahadır*: yiğit; *rah*: yol; *eltaf*: iyilikler; *iktinah*: derinliği kavrama; *ara*: süsleyen; *yekta*: eşsiz; *müşata*: saç teli; *zübde*: öz.

[114]

Osmân!.. Nedir o nâm-ı âlî
Meşhûn celâdet-i meâlî
Osmân!.. Nedir o şân-ı sârim
Timsâl-i avâlim-ı mekârim
Osmân !.. Nedir o mihri zîşân
Hem kevkebe-i sipihr tâbân
Titrettirir âsumâniyânı
Her bârika-i şerar feşânı
Andıkça gelir kulûba dehşet
Feyz-i azâmet, celâl ü safvet
Her hâleti nahbe-i melektir
Ulviyet içinde sâdeliktir
Tenfizi evâmiri ilâhi
Olmuş idi istinadgâhı
Eylerdi o padişâh-ı sâdık
Her halini emri şer'a tatbik
Hubb-u ulemâ dilinden asla
Olmazdı fenâ-pezir serma

meşhûn: dopdolu; *celadet*: yiğitlik; *sarim*: keskin; *avalim*: dünyâlar, *mekarim*: cömertlikler; *mihri*: güneş; *zîşân*: şerefli; *kevkebe*: gösteriş; *taban*: parlak; *barika*: şimşek; *şerar*: kıvılcım; *feşân*: saçma, yayma; *kulûb*: kalpler; *safvet*: saflık; *nahbe*: çekip çıkarma; *tenfiz*: hükmünü yürütmek; *istinadgah*: dayanak; *hubb*: sevgi; *fenâpezir*: yok olucu; *serma*: soğuk

[115]

Beş fazlası olmak üzre Osmân
Târih-i tuluğun eyler ityân*
Eyyâm-ı şebâb içinde her gâh
İclâli için arardı bir râh
Hatta Edebâli-i ser-azâd
Feyz-i nefesiyle etti irşâd
Bir hayli zaman müdâvim oldu
Lütf-ı himemiyle feyz buldu
Bir vakıâ-i latîfe hakkâ
Osmân kerîm-i etti ihyâ
Zîrâ ki onunla oldu tefsîr
Ulviyet sermedisi tebşîr
Yani o gazanfer dilârâ
Bir leyli safâ fezada tenhâ
Eylerdi ulv-i hakkı tebcîl
Sâfiyet ile ederdi tehlîl
Nevmi galebe edip dayandı
Bir düş görerek hemen uyandı

tulu': doğma; *etyan*: getirme; *şebab*: gençlik; *ser-azad*: hür, serbest; *himem*: çabalar; *ser-med*: ebedî; *tebşîr*: müjdeleme; *gazanfer*: arslan, kahraman; *dilara*: gönül süsleyen; *safâ*: gönül rahatlığı; *tebcil*: ululama; *tehlil*: Kelime-i Tevhid; nevm: uyku; galebe: üstün gelmek; *(sayfada “tarih-i tuluğun eyler ityan” mısrasının sonunda (656) yazılıdır)

[116]

Koştı, yed-i şeyhi etti takbil

Rüyasını etti şöyle tafsîl

I

Gördüm bu şeb ah!.. Bir semenber

Endâmı güzel, harami hoştur,

Gıysiyi siyâh-ı târ-ı anber

Her hüsn-ü edâsı mâhe benzer

Envârına âlem letâfet

Etmez mi ya aşıkâne hayret?..

II

Her şivesi deler bâ-yı candır

Reşk-âver cilve-i beyandır

Her nâz nikâhı bi-emandır

Sevdâ gibi âfet cinandır

Yekpâre halâvet mücessem

İnsan mı, melek mi ben de bilmem?..

III

Çeşman siyah-ı nûr iffet

Ruhsâre-i verdi pür terâvet

yed: el; *takbil:* öpmek; *tafsil:* ayrıntılı açıklama; *semenber:* yasemin göğüslü; *târ:* saç teli; *anber:* güzel koku; *mah:* ay; *reşkaver:* kısıpandırıcı; *cinan:* cennetler; *halavet:* tatlılık; *mücessem:* cismi olan; *çeşman:* gözler; *ruhsâr:* çehre; *taravet:* tazelik

[117]

Verdikçe o nevbahâr-ı ismet
Gülşenlere handesiyle nüzhet
Güller açılır tebessümünden!..
Dürrler saçılır terennümünden!..

IV

Dikkatle bakınca bende billâhi
Bildim ki kerîme gezmiş ol mâh
Hayretle nikah ederken eyvâh!..
Ta arşa çekildi, gitti nagâh
Ulviyet içinde gâib oldu
Nûr-ı melekûta râgıb oldu

V

Hayrette iken o mâh-ı ra'nâ
Envârını dehre etti i'lâ
Feyziyle beni ederken ihyâ
Dîdârını eyledim temâşâ

ismet: masumluk; *hande*: gülüş; *nüzhet*: gezinti; *dürr*: inci; *nagah*: ansızın; *ra'na*: iyi, hoş;
envâr: nûrlar; *dehr*: zaman; *i'la*: yükseltmek; *didar*: yüz; *temaşa*: seyretme

[118]

Gördüm ki o nûr behcet-i âbâd

Âlemleri eyliyordu dilşâd

VI

Bir mûrg-ı latîf lâne perdâz

Koynundan o mâhın etti pervâz

Bir müddet olup havada demsâz

Hem koynuma geldi girdi bi-nâz

Kuştan biterek dıraht-ı âlî

Dünyâları tuttu her nihâlî

BAKİYYE

Rüyayı duyunca şeyh-ı dânâ

Müjde!..dedi: Ey kerîm dünyâ

Her devleti etti Rabb-ı ekber

Evlad ki âline müyesser

Âlin olacak cihânda dâim

Dihîm-i hilâfet üzre kâim

dilşad: gönlü şen; lane: yuva; perdâz: düzenleyen; demsaz: sırdaş; dıraht: ağaç; nihâl: fi-
dan; dânâ: bilgili; mûrg: kuş; dihim: taç

[119]

Saytın tutacak bu hagdânı
Lerzân edecek bu âsumânı
Olsun bu kızım seninle harem
Yâd eylesin ismimi bu âlem
Damadım ol ey kerîm-i eşher
Tutsun şerefîni cihân-ı yekser
Aynıyla husûle geldi rüya
Doldu şerefiyle dâr-ı dünyâ
İclâlini etmek üzre isbât
Tatvil-i kelama var mı hâcat?
Etmez mi ile'l-ebed bu devlet?
Ulviyet kadrine delâlet!..
Bir devlet şânı feza ki devrân
Görmüş mü bir öyle mihr-i tâbân?..
Şânı gibi hâmi-i adalet
Görmüş mü acep sipihr-i izzet?..

hakdan: dünyâ; *lerzân:* titrek; *eşher:* en şöhretli; *yekser:* baştan başa; *tatvil:* uzatma; *dela-*
let: delil olarak; *tâbân:* parlaklık; *sipihr:* gök yüzü

[120]

Halâ o adalet yegâne
Zînet veriyor bu hakedâne
İşte göz önünde mihr-i tâbân
Bundan da büyük olur mu burhan?..
Ya Rabbi o şâh-ı pâk-ı zîşân
Oldukça defîn-i hak gufrân
Evlâdını, âlini demâdem
İzzetle, şerefle kıl mükerrem.

GELİBOLU-DEĞİRMENLİK

27 KÂNÛN-İ SANÎ, SENE 308

BİRİNCİ KISMIN SONU

(mühür)

tâbân: parlaklık; *burhan*: delil; *gufran*: bağışlama; *demadem*: dâima; *mükerrem*: hürmet ve izzetle ikram edilen

II. BÖLÜM

Nâzımı:

İBN-İ ALİ A. SABRİ

MANZUM OSMÂNLI TARİHİ (İKİNCİ KISIM)

Maârif-i Nezâret Celilesi'nin fi 5 Nisan [1]310 Tarih ve 168 Numaralı
Ruhsatnamesiyle tab' olunmuştur

DERSAADET

Mekteb-i Sanayi Matbaası

Sene 1314

عشائی تاریخی

۳

هریریی قهرمان دوران
اوغ سکا بو وصیت اولسون
اعنامه چاش بو بوستانی
ویرسون سکا چوق عمر ل الله
سن دستکه طورمه آل خامه

توقاد ۳ بستان ۳۱۹

توقاد دیوان حرب ریی فریقان کرام و شهرمای
دوی الاحترامدن سعادلو مصطفی حلی باشا حضر تکریمک
تقریض بلغ مشوقانه و فردوسی پسندانه لیدر :

ای شاعر ماهر سخندان ای نکته شناس مرد ممتاز
تاریخی دون قرائت ایتدم وزین کوزدوب رعایت ایتدم
حقا اترك بلند وبالا وزنی هله بنجه بك معلا
الفاظی بك مبین کورددم افکاریکی بك رزین کورددم
سندمه وار اکن بو استطاعت انامی قولای بو کارلک البت
انام ایدیلورسه حله نقصان تاریخه دکل بققه برشان
فردوسی بی کورکه نامی الان زب دهن زمین ایران
تظیر ایت او شاهر مثنی ویر ولوله بشون زبنی
چکه کیرچسک اویر ایران ایلر قلمن همیشه چوکان
شاهان عجم برایشی ایتدی هریریی شوله کادی کیتدی
شاهانی او شاعر ایتدی اعلا هریرینه وردی شان زیسا
عشائی ملوک ای سخور اعجامه اولوری هیچ برابر
بولرکه جهاد ایه جهانده ممتاز ملوک هر زمانده

Not: Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup, mısralar alt alta sıralanmak yerine, eserin aslına bağlı kalınarak yan yana dizilmek kaydıyla siz değerli okuyucularımızın beğenisine sunulmuştur.

[2]

*Tokat divân-ı harp dairesi ferikân-ı kirâm ve şuara-yı zevî'l-ihdiramdan saadetlû
Mustafa Hilmi Paşa hazretlerinin takriz-i belîğ-i pesendaneleridir*

Ey şâir-i mâhir sühensâz
Tarihini dün kırâet ettim
Hakkan etrûk-i bülend ve bâlâ
Elfâzını pek metîn gördüm
Sende var iken bu istidât
İtmâm edilirse cümle noksan
Firdevsî'yi gör ki nâmı el'an
Tanzîr et o şâir-i metîni
Cenge giricisin o pir iran
Şâhan acem bir işimi etti
Şâhan o şâir etti a'lâ
Osmânlı mülûk-ı ey sühan-ver
Bunlar ki cihad ile cihânda

Ey nükteşinas mert mümtâz
Veznini gözetip riâyet ettim
Vezni hele bence pek muallâ
Efkârını pek rezîn gördüm
İtmâmı kolay bu kârın elbet
Tarihine değil mi başka şân
Zeybi dehn zemîn-i Îrân
Ver velveleye bütün zemini
Eyler kalemini hemîşe çokan
Her birisi şöyle geldi gitti
Herbirisine verdi şân-ı zîbâ
Aceme hiç olur mu berâber
Mümtâz-ı mülûk her zamanda

pesendane: beğenmek suretiyle; *sühensaz*: söz ustası; *mümtâz*: seçilmiş; *bülend*: yüksek, *bâlâ*: yukarıdaki; *muallâ*: yüce; *elfâz*: lafızlar; *rezin*: vakarlı; *itmâm*: tamamlamak; *el'an*: şimdi; *tanzir*: benzetme; *hemîşe*: dâima; *şahan*: padişahlar; *zîbâ*: güzel, süslü.

[3]

Her birisi kâhraman deverân
Oğlum sana bu vasiyet olsun
İtmama çalış bu dâsitânı
Versin sana çok ömürler Allâh
Sen destine durma al hâme

Deverân bulur onlar ile çok şân
Hâsıl sana çok eziyet olsun
Tezbine çalış bu bostânı
Verdim bu benim hemîşe vallâh
Dinsin buna Türkçe şehnâme

Tokat 2 Nisan 311

deverân: devirler; *dâsitân*: destanlar; *tezyîn*: güzelleştirme; *hemîşe*: dâima; *dest*: el; *hâme*: yontulmuş kalem.

[4]

Cülûs-ı Hümâyûn

761-762

Bir gündü ki âfitab ikbâl
Âfak hazîn sehab mağmûm
Estikçe gâhi nesîm rikkât
Her dağını nâr-ı muntazırdân
Tefrik edemezdi kimse tefrik
Her hârîka hârîk-i süveydâ
Dâhi medenî guzât dil-şâd
Bi-âile bi-nasîb pür derd
Adl-i ömer'i seha-yı hâtem
Her zemzeme-i tabiat âbâd
Bir velvele-i sakf-i âsumânda
Bin şevk ve târâb hezâr korku
Ki zulmet olurdu tûy bir tûy
Hep secdeye vardı berk-i eşcâr
Ki zâhir olup hezâr tehdîd
Zulmetle mâhuf çok sadâlar

Olmakta idi gurûba meyyâl
Sevdâ gibi kâinât masûm
Dalda açılırdı dağ-ı firkât
Her nârını âh-ı mühtazârdan
Tefrik-i sevdâ olamazdı biri tâhrik
Sadd-ı hârîka bin şerâr-ı hüveydâ
Her seyyid barkâh irşâd
Bir tıfl-ı yetim pür verd
Müstağrak dü-dumân mâtem
Söz dile tercümân feryâd
Bir galgale-i hâktanda
Nâkus ve nekâre bânın yâ hû!
Ki nûr yağardı suy bir suy
Hayretle eridi aktı enhâr
Ki mevc vururdu bim ümîd
Âvaz bülend âşînâlar

âfitab: güneş; ikbâl: talih; âfak: ufuklar; sehab: bulut; mağmum: gamlı; gâhi: ara sıra; nesîm: rüzgâr; rikkat: incelik; firkat: dostlardan ve sâir sevdiği şeylerden ayrılış. muntazır: bekleyen, gözleyen; muhtazar: hazırlanmış; süveyda: siyahlık; sadd: örtün; serar: insanın yüzüne çarpan ses; hüveyda: belli, apaçık; dil-şad: sevinmiş; bargâh: izinle girilecek yer; pür: dolu; verd: gül; seha: büyük cüsse / cömert, el açıklığı; müstağrak: batmış; zemzeme: nağme; âbad: ebedler; velvele: gürültü; sakf: dam; asuman: gökyüzü; galgale: sür'atle gitmek; tarab: sevinçlik; hezâr: bin; nakus: kiliselerde asılı bir vaziyette durup belirli vakitlerde çalışan çan; nekâre: güçlük; ban: dam; suy: cihet; berk: yaprak; eşcâr: ağaçlar; enhâr: nehirler; mevc: dalga; mahuf: korkulu; bim: korku.

[5]

Kem kem öter âsumân-ı sadâdan
Dehşetle dolup hava ve ecrâm
Ammâ dem-i fecrin iktirânı
Doldurdu dürerle nûr-i terle
Feverân- i tabdâr simin
Âfak-ı felek döner bâhara
Çok geçmedi âfitâb zer-târ
Şâhâne saçınca nûr haşmet
Küh-sâr-ı zemin tetevvüc etti
Dallar arasında âşık-âne
Bülbül gibi nutk ederken îcâd
Sâhrâ-yı zümrüd intimâda
Tuttukça cihânı lâhn-ı mehzûn
Dünyâ o melâli leyli güyâ
Çaylar dereler cünûna dalmış
Hasretle solmuş sararmış âbı
Hurşîd-i münevver zer-endûd
Olmaz mı nihâl-i nüzhet endâz
Bir âlem-i âli-i mükevkeb
Kuşlar dereler o şanlı dağlar
Vardıkça mezhebâne envâr

Gümgeşte-i zemîn bu mâcerâdan
Doğdu o şeb-i içre bin serencâm
Bidâr ederek ne âsumânı
Elmasla, encüm-i seherle
Etti mükevvanâtı tezyîn
Leyl oldu eş'ada nehâra
Her zirveyi etti derr muhtâr
Zeyn oldu bu âlem şehâmet
Ezhâr-ı nevîn temevvüc etti
Her merağ latîf edip terâne
Lutf-i samedi ederdi ta'dâd
Nilüfer akıp da sâde sâde
Feyz galeyân olurdu efzûn
Teskîn ile uğraşırdı hâlâ
Gözyaşlarını zemîne salmış
Dikilir mi tulû'u âfitâbı
Oldukça safâ neşâr memdûd
Elmas gibi eş'a perdâz
İnzâr ve deli edip mezheb
Vecd âver şevk olur da ağlar
İnlerdi sürûr içinde kühsâr

gümgeşt: kaybolmuş; *ecram*: ruhsuz büyük varlıklar; *şeb*: gece; *iktiran*: ulaşmak; *bidar*: uykusuz; *dürrer*: büyük inciler; *encüm*: yıldızlar; *feverân*: maddi ve manevi kaynayıp fışkırmak; *tabdar*: ıslıklı; *simin*: gümüşten; *mükevvanat*: yaratılmışlar; *eş'a*: hurma ağacının küçüğü; *nehâr*: gündüz; *âfitab*: güneş; *zer-tar*: altın tel; *derr*: iyi iş; *muhtar*: seçilmiş olan; *zeyn*: zinet; *şehâmet*: kahramanlık; *küh-sar*: dağlık; *tetevvüc*: tac giyme; *ezhâr*: çiçekler; *nevin*: yeni; *temevvüc*: dalgalanma; *merg(mürg)*: kuş; *terane*: terennüm; *lahn*: güzel ve kaideli ses; *mevzun*: düzenli *cünun*: otun uzaması; *tulu'*: doğma; *zerendûd*: altın yıldızlı; *memdûd*: uzamış; *perdâz*: düzenleyen düzeltici anlamında birleşik kelimeler yapılı; *mükevkeb*: yıldızlı; *aver-şevk*: şevk veren.

[6]

Kühsâr: fakat bâhar keşmir
Merâğî, suyu meşcer ve riyâzı
Herkül!. Jüpiter'lerin makâmı
Etmekte cihâniyâne takdîm
Her zirve-i berfpûş iclâl
Enmûzec âliyy-i şetârât
Aktıkça yavaş yavaş şelâle
Dağlar arasında pür teessür

Her sengi mesîre-i esâtîr*
Bir muhtıra-i zaman mâzî
Âyine-i âlem garâmı
İklim sürûr içinde iklim
Eyler elem kulûbu izlâl
Hâkinde nühüfte sırr-ı kudret
İnler cebel hezâr sâle
Elhân-ı latîf eder tekerrür.

Hâsıl: bugün eyliyordu ta'kip
Osmân celîl gitti iklim
Dünyâ nasıl olmasın mübeccel
Dünyâ nasıl olmasın tarabhân
Ammâ ki ne şâh! Şâh-ı devlet
Derya dil emr-i bi muâdil
Timsâli mekârim-i hısâlin
Mükerrem mütevâzı ehl-i kuvvet
Pirâyede hukûk-ı tekrîm
Hâsılı şeh şâh düdmandır
Ammâ ki ne âh edip ankâ
Mal feleğe tenezzül etmez
Fikrinde ne şân ne şeytanet var

Her mâtem-i bir neşât pür zîb
Olmaz mı ya! Geriye bâr tehlîl
Doğdu bu seher murâd-ı evvel
Şâh oldu bugün cenâb-ı Orhân
Haydâr-ı azâmet peleng-i savlet
Osmân gibi kâhraman âdil
Ruh-ı mütecessimi kemâlin
Zinette âlem-i uhuvvet
Teklîf-i künende-i tekâsim
Meydân-ı gazada kâhramandır
Paşâ-yı Alâeddin dâna
Meyl rabt ve tecemmül etmez
Billâhi! Ne hubb-i saltanat var

mesire: seyredilecek güzel yer; *esatir*: ilk zamanlara ait uydurma hikayeler; *meşcer*: ağaçlık yer; *riyaz*: bahçeler; *ayine*: ayna; *garam*: hedef; *cihaniyan*: dünya ahalisi; *izlal*: alçaltmak; *enmuzec*: mîsâl; *şataret*: şenlik; *hezâr*: bin; *sale*: yıllık; *elhan*: besteler; *neşat*: keyf; *zîb*: zinet; *mübeccel*: muhterem; *savlet*: saldıрма; *peleng*: kaplan; *mekarim*: keremler; *hısal*: hasletler, huylar; *mütecessim*: şekillenen; *uhuvvet*: kardeşlik; *piraye*: süs; *künende*: -yapıcı; *düdman*: soy- sop; *dâna*: bilgili; *tecemmül*: süslenmek; *berf-puş*: karla örtülü; *nühüft*: gizli; *iklil*: taç; *tarabhan*: şenlik veren.

[7]

Dünyâ irem olsa meyli yoktur
Bir gülşen idi o'na, hakikât!
Bin zevke bir inzivâyı vermez
Vaktinde edibi nüktedândır
Meydâna getirdiği nizamât
Gösterdiği sidre-i hamîyyet

Gülzâr-ı fenâda neyli yoktur
Âlemde fâzilet ve kanaât
Uzletteki i'tilâyı vermez
Fazlıyla müşar-ün bil-benândır
Etmez mi?.. Kemâl-i ispat
Olmaz mı velehu fezâ-yı fikret?..

neyl: ulaşılan şey; *uzlet*: yalnızlık; *müşar-ün bil-benân*: parmakla gösterilir, meşhur.

[8]

Anadolu Fütühâtı

Vaktâki şeyh ebu'l-magâzi
Devletle olup erike-i pirâ
Âvâz-ı savâik-i ittisâ'
Yer kalmadı nûr-ı safvetinden
Her saâika-yı celâl ve kâhrı
Yani şâh kâmkârı iklim
Ya seyf ile ya kabûl-ı dinle
Her düşmanı etmek üzere tahyîr
Akça Koca: âlem-i hamiyet
Bir devir kalil içinde yekser
Akbaş Mahmûd o har harân
Düşmanların arttı ıztırârı
Aslan Konûr Alp edince gayret
Bir hamlede düşman seygüş
Abdurrâhman o seyr-i yezdan
Korkup hasma olundu yağma
Teklifi kabul eden reâyâ
Âlemde hulâsa lutf-i yezdân
Birleşti guzât-ı devlet ârâ
Dehşet bürüdü bu kârgâhı

Orhân kerîm han gâzi
Kaldı yine bi-neva işrâ
Titretti nice nice kalâ'ı
Ders almaya söz satvetinden
Titretti hülâsa ehl-i dehri
Oldukta eş'a bâhş dihim
Ya cizye-i şer' kâmbinle
Etti ümerâ-yı fetihe tesyîr
Şirâne edince azm ve savlet
Olmuştu *Kocaeli* müsahhâr
Şâhane çekince tîğî bir an
Zabt oldu Karadeniz kenârı
Sarsıldı bu bişe-zâr hayret
O Gerede İli'nde medhüş
Nûr-ı zafere açınca meydân
Gemlik, Yalova civârı ammâ
Görmezdi ne gâret ve ne kavga
Etmekte iken kulûb-ı şâdan
Etti yine sel seyf garrâ
Kâbil mi demek her âh ve vâhı

erike: taht; *pîra*: donatıcı; *neva*: ahenk; *savaik*: yıldırımlar; *ittisa*: bollaşmak; *kâmkâr*: isteğine ulaşmış; *dihim*: taç; *kâmbin*: meramına erdiren; *tahyir*: seçme; *tesyîr*: gönderme; *kâmkâr*: hamiyet gayret; *şirane*: aslanca; *kalil*: az; *yekser*: baştanbaşa; *tîğ*: kılıç; ızdırar: mecburi; *bişe-zar*: ormanlık; *reaya*: tebaa; *garet*: yağma; *şadan*: sevinçli; *yezdan*: Cenâb-ı Hakk; *garra*: parlak.

[9]

Şemşîr ve rimâhı etse tâhrik
Allâh allâh ne şânlı şemşîr
Seyyâre gibi guzât-ı pervîn
Herhangi cihâna bişşerafe
Şâhâne kemâl feyz ve nusret
A'da-yı cihân rakîb fettân
Her hısn-ı hâsın kalâh-ı sengîn
Bir kal'âya azm etse tasmîm
El kıssa muzafferâne ordu
Ta beykoz'a dek bütün memâlik
Kayser düşerek bin azâba
Şiddetle cüyûşu etti tâhzîp
Ettirdi usûl-ı harb-i tâlîm
Bir sûrat-i kâmile ile hâsıl
Ancak edilince harbe âgâz
Kim def'i celâdeti gazânın

Haşyetle cihân olurdu tarik
Tebşîr ediyor fütuhu tebşîr
Ufûk-ı ümemi eder mi tezyîn
Etseydi teveccühünü izâfe
Peşinde ederdi arz-ı satvet
Tiğinden olurdu el aman hân
Olmazdı sedâda bâhş temkin
Feth eylerdi fethi tetmîm
Bir berk gibi ilerliyordu
Çekinmişti bilâ mehâlik
Sed olmak için bu seyl âba
Verdi dil-i nâsa câbecâ zîb
Hepsini umerâya etti teslim
Oldu ra-gazyâne hâil
Bi vehme hallolundu elgâz
Kârı değil ehl-i bi-sebâtın

rimah: mızraklar; *haşyet*: korku ve dehşet; *târik*: terkeden; *tebşîr*: müjde; *pervîn*: ülker denilen yedi yıldızın tamamı; *ümem*: ümmetler; *nusret*: yardım; *satvet*: ezici kuvvet; *a'da*: düşmanlar; *rakib*: gözeten; *fettan*: kurnaz; *hısn*: kale; *hasn*: sağlam; *sengin*: taştan yapılmış; *tasmim*: önceden kararlaştırmak; *tetmim*: tamamlama; *berk*: yıldırım; *mehalik*: tehlikeler; *seyl*: şiddetle gitme; *cüyûş*: ordu; *tahzib*: gruplaştırma; *nas*: insanlar; *cabeca*: yer yer, ara-sıra; *zîb*: zinet; *hail*: korku ve dehşet veren; *el aman han*: el aman okuyan.

[10]

Aydos Vak'ası

Hicret yedi yüz otuzdu zannım
Noksan var ise şerefle dolsun
Ammâ bilirim kaviy ki nisân
Mâhv olmak için hutûr-ı teşrîn
Dünyâ boyanıp o tatlı renge
Bir delildi kim ol mâh içinde
Mehtâbın eş'a-i revânı
Her birin çemen çerâğı eymen
Her gonca metâf-ı bülbül olmuş
Diller gibi sebzezar lâhût
Güllerdeki renk uçup da gitmiş
Zinette safâ-yı ru-nümâda
Hem şa'sa-i cihân olurdu
Hem necm ki nûr-ı i'tilâdır
Ulviyyet içinde seyredirdi
Ekvâna sera seraya ekvân
Gülzâr-ı tarb kenârı cûde
Feryâd ile hâşîâne feryâd
Mürgânın enîn ibtihâli
Dağdan dereden nihâl-i terden

Tezyîd senîne yok ya menem
Olsun olsun da bir yıl olsun
Derler ediyordu dehre ihsân
Ziynet saçıyordu sebz-i teşrîn
Can bâhş oluyordu her derneğe
Ol mâh tarb-ı penâh içinde
Revân ediyordu hâkdânı
Bir necm eş'a bâhş ez-men
Tehlîl ile kâinât dolmuş
Envâr-ı safâ içinde mebhût
Mehtâb gibi tenvîr etmiş
Feyz âver kalp olan semâda
Seyyâlede mihân olurdu
Bir şî'r-i belîğ kibriyâdır
Ta bezm-i harîme dek giderdi
Her an ediyordu arz-ı elvân
Mürgân-ı leyâl tûde tûde
Bir bezm-i sürûd edince îcâd
Cûşa getirdi her zülâli
Âhenk yağardı zerrelerden!

tezyîd: artırma; *kaviy*: güçlü; *dehr*: çok uzun zaman; *mâhv*: harâb olma; *hutur*: akla gelmek; *teşrîn*: eskiden yılın on ve onbirinci aylarına verilen ortak isim; *sebz*: yeşil renkli; *bâhş*: ba-ğış; *tarab*: sevinçlik; *penah*: sığınacak yer; *eş 'a?*: ışıkl; *tenvîr*: aydınlatma; *hakdan*: dünyâ; *eymen*: en uğurlu; *ez-men*: benden; *tehlil*: "lâilâhe illâllâh" sözünü tekrar etmek; *sebzezar*: çayırılık; *mihan*: mihnetler/ulular; *belîğ*: belagatli; *i'tila*: yükselmek; *ekvan*: mahluklar; *elvan*: renkler; *tarab*: şenlik; *cûd*: cömertlik; *mürgan*: kuşlar; *leyal*: geceler; *tûde*: küme; *hâşian*: tevazu ile; *sürud*: şarkı; *ibtihal*: inzivaya çekilme; *zûlal*: saf, soğuk berrak su; *nihâl*: taze.

[11]

Yâ Rab!Gece yoksa gün müdür bu
Geçti bu kadar zaman hurrem
Zînet dökülürdü âsumândan
Birden bire bir şerefli nâle
İzzetle diyordu ey tabiât
Âyine-i cilvegâh haksın
Bir hûr-i huda mısın nesin sen
Binlerce avâlim mükevkeb
Reşk âver-ı nevbâhar ânısın
Peşindeki bâhr-ı lâciverdin
Emsâl-i hüda bilir bulunmaz
Her leyle-i mehtâbı dünyâ
Etmez mi kemâl sırr-ı simîn
Dâmânın öpüp muazzez olmak
İster gibi bâ-kemâl lerziş
Âğûş letâfetinde ezhâr
Ressâm-ı bedî' yeknesâkda
Binlerce gurûb etse tasvîr
Sen âfet-i şivekâr-ı dilsin
Karşındaki gülşen-i serîre
Ey hâlık-ı aliyy-i semâvât
Maksûd-ı fuâdî kıl ki hâsıl
Tâhkîr-i bilâda ya ilâhî

Ya nûr târab nümûnu mudur bu
Hala da unutmam âh unutmam
Hayret saçılırdı hâkedândan
Aks etti cibalden cibâle
Ey çamlıca ,ey makâm-ı nüzhet
Tavsîfe hakikaten ehaksın
Bir nûr-i hüda mısın nesin sen
Etmez sana karşı arz-ı kevkeb
Bir kâ'be-i kudsiyye-i cinânısın
Ol havz-ı kebûd dilpesendin
Ol saf kemâli arz olunmaz
Oldukça safâ neşâr-ı deryâ
Âyine-i hüsn bâhr-i tezyîn
Ol izz ve şerefle feyz bulmak
Eyler sana doğru azme verziş
Saçtıkça semâya doğru envâr
Bir hiss-i hasedle her şâfakta
Kaabil mi bu hüsn-ü ânı tanzîr
Âhte gibi nûr-ı müştailsin
Fitrat seni eylemiş nazîre
Döndüm sana eylerim münâcât
Vâsıl olalım kemâle vâsıl
İzhâr-ı sebâtımız kemâhî

tarab: sevinçlik; *nâle*: figân; *cibal*: dağ; *nüzhet*: gönül ferahlığı; *huda*: rab; *hüda*: yol gösterme; *mükevkeb*: yıldızlı; *kevkeb*: yıldız; *reşk aver*: hasede düşüren; *cinan*: cennet; *kebud*: mavi gök rengi; *dil-pesend*: gönle hoş gelen; *simin*: gümüşten; *dâmân*: dağın eteği; *verziş*: işletme; *yeknesak*: devamlı aynı halde olan; *şivekâr*: cilveli; *ahte*: dışarı çıkarılmış; *müştail*: yanan; *serir*: taht; *bilad*: beldeler; *kema*: gibi; *hurrem*; şen.

[12]

Ancak kuru nam için değildir
Nam azâmet beyânının illâ
Ey âhkam-ı hakîmin huşû'u
Kıl der ki devletinde makbûl
Cennette makâmı hûr-ı ıyn et
Her acize destgîr sensin
Küffâra adüvviye etme mağlûb
Her dem bizi lûtfâ mazhâr eyle
Tâhmîd ile bastığımız türâbı
Her yer gibi ey hudâ-yı zî-şân
Ya Rab dedi bitmeden kelâmı
Abdurrâhman koyup dürûdu
Mâhmud diyordu kalkın artık
Aydos buradan uzak değildir
Âhen gibidir hisârı âhen
Etmekse merâm feth-i tesvîf
Ammâ bilirim mücâhedeni
Devlet uğrunda ref'ı i'lâm
Haydi gidelim bu yerden erken
Burcu yakalım açıp cihâdı
Lâkin bu samandıra değildir

Sâmân ve sihâm için değildir
İclâl ile eylemektir a'la
Arz eylediğim bütün dümu'u
Ta olmayalım hakîr ve mütebevvil
Her dem bize lütfunu muîn et
Kahhâr ezeli kadîr sensin
Ta adlin ola kemâle maktûb
Âsâr zaferle izhâr eyle
Karşımda şu parlayan kıbâbı
İman ve şerefle eyle şâdân
Râhmân diyerek anladı nâmı
Şâd etti hakikaten cünüdu
Yaklaştı sabâh hayr-ı hâlîk
Bârûsu fakat uzak değildir
Hayrette kalır ukûlu evhen
Her mânî' eder bu kalbi tâhvîf
Tezyîf eder âfet zemini
Vermez dil gâziyane âlâm
A'da yerini emin bilirken
Pür hûn edelim bütün mihâdı
Fethi o kadar harre değildir

sâmân: zenginlik; *seham*: demir, sıcak esen rüzgâr; *dümu'*: göz yaşları; *hur-iîn*: cennette huriler; *muîn*: yardım; *dest-gir*: yardımcı; *maktûb*: altı üstüne çevrilmiş; *kıbab*: kubbeler; *dürud*: dua medih; *barû*: kale duvarı; *âhen*: demir; *evhen*: zayıf; *tesvîf*: geciktirme; *tahvîf*: korku vermek; *tezyîf*: çürütmek; *mihad*: yer; *harre*: yakıcı; *mütebevvil*: işeyen.

[13]

Her yerde cenaze çare vermez
Kan dökmeli tâ ki dehr seher âb
Can vermeli ta ki şân-ı devlet
Tevfik ile yâver olsun
Zirâ bu şeref bu şân onundur
Şâyestedir ey gazât-ı ebrâr
Çünkü sarılıp ra-fütûha
Sabretmeli müşkülâta karşı
Canın değeri nedir ki haşyet
Olsak da guzât âbâd
Haydi çekelim kılıçla kalkan
Osmânî denir bize ne şândır
Davet edelim ki rezme hasmı
Ey şânlı guzât âsumângir
Dehrin ebedî bekâsı yoktur
Canı verelim Hüdâ yolunda
Ey Hayyî benâmı kibriyânın
Tatvîl-i sühân değilse âhra
Etmekte iken tulu' hâver

Deryâ-yı zafer kenâra vermez*
Olsun yed-i rest-mande hûn-âb
Bulsun nazâr-ı adüvde şevket
Dünyâ şâhımızla enver olsun
Billâhi bu vatan o aslanındır
Etsek uğrunda hûn-ı îsar
Âmâdeyiz insilâk-ı rûha
Davranmalıdır memâta karşı
Etsin bizi paymâl-i zillet
Takdîs ile kâinât eder yâd
Dolsun yine şânımızla deverân
Her şa'sa'ası surûr efsândır
Dâvâ bula mefharetle hasmı
Tezki ediniz cinânı tezkîr
Bir neşvi bi-cefâsı yoktur
Bâkî olalım fenâ yolunda
Fazlın biliyorsunuz gazanın
Haydi çekelim süyüu
Arzı ufku bütün münevver

dehr: zaman; *şevket*: saltanat; *insilak*: yola girme; *efsân*: dağıtan, saçan; *rezm*: seyelan; *mefharet*: övünülecek şey; *benam*: meşhur, parmak ucu; *tatvil*: uzatma; *sühân*: söz, kelam; *ahra*: daha lââyık; *süyü'*: suyun akması; *haver*: doğu; *şayeste*: uygun, şayan; *ebrâr*: iyiler; *hûn*: kan; *îsar*: ikram; *paymal*: ayakaltına alınmış; *hasm*: düşman; *has(i)m*: kesme, kesip atma; *tulu'*: doğmak; *seher ab*: gece suyu; *rest-mande*: kurtulmaz.

[14]

A'dânın enîn gün figânı	İnlettiriyordu la mekânı
Her nâle her âh arşa erdi	A'sab ukûla ra'se verdi
Mâhvoldu cüyûş kaldı hâmûş	Bir hâki hârîka döndü varoş
Her mert dem-i süyûfu sildi	Bir kal'a-i âhenîn kesildi
Her gâzi kûh ateş efşân	Seyyâle gibi olunca râhşân
Dehşet yayılıp hisârı zâre	Döndürmüş idi harâb-ı zâre
Ammâ ki resânet mevâkı	Oldu bu sebât vüs'a mâni
Abdurrâhman o mert mümtâz	Ol yûsûf-ı sani-i serandâz
Bi-havf ve ri'yâ diyordu ammâ	Göstermeli bir hücûm ve yağma
Burç olmalı ki hâke yeksân	Şehrin ola zabt ve rabtî âsân
Haydi şimdi bana yâr olun yâr	Ateş verelim bu şehre tekrâr
Aydos gibi burcu penbe bâre	Taş yağdıralım da pâre pâre
Zabt olmasın revâ mıdır bu	Var mı içinizde yoksa korku
Cidden çekelim bu demde şemşîr	Etsin zafer ehli hakkı tebşîr
Ammâ hareket edilmeden gün	Dâmânını eylemekle gülgûn
Herkes bu hücûmu etti tasdîk	Ferdâya fakat olundu ta'lik
Asker ümerâ azîmet etti	Bir sulh u salâh avdet etti
Her hâlete karşı fevk âde	Bazı karakol konuldu sâde
Çöktü zulûmât mâtemengiz	Her kalb hazîn etti tehzîz
Şiddetle esip ribâh-ı nevmid	Âlâm zamanı etti tezyîd
Ye's ve elemi olup da hâvi	Çöktükçe bu mâtem-i semâvi
Rikkat çökerek hisâr-ı rûm'a	Dolmuştu umûmu da gumûma
Halk etmişti figân-ı müzdâd	Nevmid idi çünkü yoktu imdâd

a'da: düşman; *enîn*: inleyiş; *fekn*: pişmanlık; *nâle*: inleyiş; *a'sab*: sinirler; *ra'se*: titreme; *ukûl*: akıllılar; *hamuş*: susmuş; *cüyûş*: askerler; *dem*: kan; *âhenîn*: demirden yapılmış; *kuh*: saman çöpü; *seyyâle*: akıcı; *rahşân*: parlak; *zar*: inleyen; *râsânet*: sağlam; *mevâkı*: mevki-ler; *vüs'*: güç; *ser-endâz*: korkusuz; *sani*: ikinci; *havf*: korku; *hâk*: toprak; *rabt*: bitişirmek; *âsân*: kolay; *tebşîr*: müjde; *dâmân*: etek; *gulgûn*: gül renkli; *ferda*: yârin; *ta'lik*: belli bir zamana bırakma; *ümerâ*: amirler; *tehziz*: hafif hareket ettirme; *ribah*: kazanç; *nevmid*: ümi-dsiz; *âlam*: elemeler; *hâvi*: ihtiva eden; *gumum*: tasalar

[15]

Her zahm haddinin olmalı âhenk
Bi'l-cümle nüfûs-ı enîs efsûs
Her samet ve elem olunca tev'em
Âsar cefâ sükût ve pervâ
Ammâ ki gazat edip tecemmu'
Ta sabâha kadar o bezm-i ebrâr
Mâhmud diyordu : Arkadaşlar
Âhzar ile âlet helâkı
Aydos gibi çok hisâr-ı bi tîr
Şimdi ne bu ictinâb ebter
Her yerde o mu'in olan nâsır
Düş olmadan âfet fütûra
Yağdırmalı berki pâsüvâra
El-kıssa hisâr edip tetevvüc
Râhman Konûr Alp diyordu doğru
Akçakoca derdi sâkinâne
Şemşîr şehâmeti celâlin
Her ma'rekede ne çâre ta'cil
Farz et ki hücûm edip şu senge
Farz et ki bu kalecik alındı
Olduksa da bu bin neferden
Elbet diyemem ki nef 'ı yoktur
Çekmektense bu gâm-ı hevâsın

Yekser ediyordu dehr-i dil-teng
Dünyâyı tutar derenin nâkûs
Gösterdi cemâli ye'si eş'em
İcrâ-yı merâma buldu me'va
Etmişti güneş gibi telmi'
Etmişti hücûma sarf efkâr
Haydi keselim kılıçla başlar
Târ eyleyelim adüvve hâkı
Teshîr edivermede kimi teshîr
Mâhvoldu mu yoksa kâhramanlar
Hâşâ germen olur mu kâsır
Her kuvveti vermeli sadûra
Tâ çıkmâlı burc-u üstüvâra
Nûr-ı alem etmeli temevvüc
Hedm olmalı mutlaka bu bârû
Elbette sarılmalı sinâne
Bedi'i şea'dır zılâlin
Temin edemez fütûhu tekmi'l
Şiddet verelim azâb-ı cenge
Nûr-ı gâlebâta da dalındı
Bir fâide var mıdır? Zaferden
Nisbetle fakat hasârı çoktur
Fikr etmeli bir güzel devâsın

dil-teng: kederli; *enis*: dost; *efsûs*: yazık; *teve'em*: ikiz; *eş'em*: en uğursuz; *zahm*: sıkıştıрма; *yekser*: ansızın; *dil-teng*: sıkıntılı; *enis*: arkadaş; *nüfus*: ruhlar; *deren*: ur verem; *nâkus*: çan; *me'va*: yurt; *tecemmu'*: toplanma; *telmi'*: parıldatma; *ahzar*: endişeler; *hâk*: yer; *ictinab*: çekinme; *mu'in*: yardımcı; *nâsır*: yardımcı; *kâsır*: zorla işleten; *pâ-süvar*: yaya piyâde; *berk*: yıldırım; *tetevvüc*: taçlanma; *temevvüc*: dalgalanma; *hedm*: yıkma harâbetme; *şehamet*: akıllı yiğitlilik; *şea*: ışıık; *zılâl*: gölge; *ma'reke*: savaş meydana; *ta'cil*: çabuklaştırma; *seng*: taş; *üstüvar*: sağlam.

[16]

Gamlanmamalı azâb-ı gamla	İş görmeli itidâl-i demle
[çare] dede bitmeden bu keftâr	Geldi hele bir dilîr muhtâr
Âdab ile etti arz-ı ta'zim	Bir kağıdı etti bezme takdîm
Hâcet komadan dem-i suâle	Bede' etti hemen beyân-ı hâle
Eyler iken âfitab pür nûr	Her zerre-i kühsâra mesrûr
Burca bakıyordum bir âfet	Hurşit ile eyleyip rekâbet
Birden ediyordu birşey endâht	Kalbimdeki nûra verdi perdâht
Gittim aradım şu sengi buldum	Hayretzede-i tesâdüf oldum
Merbût idi çünkü senge mektup	Olmaz mı ihtîtar meslûb
Zarfı edilip yavaş yavaş çâk	Derhal mâil olundu idrâk
Yazmıştı hakikaten de canân	Mâşuk-ıgül-izâr Râhmân
Evvelki gece meğerse berhâb	Efkârını eyleyince bi-tâb
Sevdâzede-i teessür olmuş	Hayret figen teessür olmuş
Ammâ ki ne hâb hâb nâyâb	İlham tecelliyat-ı Vehhâb
Etmişti bu hâb içinde ru'yet	Bir merd meâli-i hidâyet
Ammâ ki ne merd merd bi-derd	Şemşîr gibi nigâhı perverd
Titrer zulümât asâletinden	Âlâma dalar celâletinden
Destinde olur hezâr-ırüstem	Müstağrık jeng-bâr mâtem
Tığından olur adüvvi fûtân	Her yerde her anda el-amân-hâh
Bir şânlı şerefli kâhramandır	Bir şîr dilîr bi-kemandır
Bir şîr ki şiddet sebâtı	Feryâda verir bütün hayâtı
Bir şîr ki nûr akar yüzünden	Can kesip hayat eder sözünden

keftâr: sırtlan; *dilîr*: yiğit; *bede'*: başlama; *âfitab*: güneş; *kühsâr*: dağlık; *mesrûr*: mutlu; *hurşid*: güneş; *endâht*: silah atma; *perdâht*: parlama; *hayretzede*: hayrete düşen; *merbût*: bağlanmış; *meslûb*: soyulmuş; *çâk*: yârik; *berhâb*: yatak; *bi tab*: yorgun; *sevdâzede*: sevdâlı; *teessür*: üzgün; *figen*: düşürücü; *hâb*: uyku rüya; *nâ-yâb*: bulunmaz; *vehhab*: çok bağışlayan; *ru'yet*: görülme; *şemşîr*: kılıç; *nigah*: bakış; *âlâm*: alametler; *dest*: el; *hezâr*: bin; *müstağrık*: dalmış; *jeng bâr*: pas saçan; *el- aman hâh*: yaka silken; *şîr*: aslan; *keman*: yay; *gül-izar*: gül yanaklı; *perverd*: besleyen büyüten terbiye eden manasında kelimeler yapılır; *rüstem*: iranda ünlü pehlivan; *fûtân*: düşerek,

[17]

Hârût nigâhı etse î mâ
Fi'l-cümle kerîmesi müdirin
Gitmiş bütün ihtiyârı elden
Mâhın olup incizâb-ı mehre
Ammâ ki ne mâh ! Mâh âgâh
Ol saf zamir o nûr-ı şeb gîr
Dil fer bulup onun eframinden
Şeb tâ bi sihr o mâhpeyker
Kalmaz tükenir gider de enfâs
Rûyinden akıp çerağ sîmâb
Çeşmâne nigâh ibtisâre
Bir mehr fakat esiri mehrin
Aşıp zaman hisâr-ı imân
Mehcûr safâ o nûr-ı yektâ
Derinde-i tâbı kalb şirîn
Her darbe-i zülfikâr-ı bekri
Kânun dilinde âh ve firkât
Mağlûb olarak hevâ-yı nefse
Kimdi acaba bu şanlı âfet
Bir huri mi yoksa nûr-i seyyâl
Görsem ne olur şu rab hüsnü

Ûftâde-i çâh olur zelihâ
Meftûnu olup o bu nazîrin
Râhman'a nasip imiş ezelden
Envâr saçar bütün şehre
Tâ kalbe verir iş'a her gâh
Ettikçe sevâd hicri tenvîr
Sevâda saçılır güzel feminden
Saçtıkça fezâ-yı dilde âhker
Doymaz o nigâha kalb hassâs
Her sineyi eyledikçe bitâb
Âlemde harâm olur sitâre
Pâ-mâl azâb-ı derd hecrin
Naz ve nigehtelâ-yı peymân
Bin can ile âşık oldu vaktâ
Sevdâ dinin ateşinden dilîrin
Etmişti harâb esas fikri
Bulmuş idi iştiâl fırsat
Ki derdi :beni nolurdu sevse
Kimdi acaba bu canlı âfet
Hüsn-ü ediyor cihânı meyyâl
Def eyleşem ızdırâb ve hüznü.

üftade: aşık; çâh: kuyu; *meftun*: tutulmuş; *incizâb*: çekme; âgâh: bilgili; *gâh*: zaman; *zamîr*: vicdan; şeb- gîr: gece uyumayan; *sevad*: karartı; *dil*: gönül; *fer*: kuvvet; *efham*: en ulu; *fem*: ağız; şeb: gece; *mâh-peyker*: yüzü ay gibi parlak; *ahker*: kor; *enfas*: nefesler; *ruy*: tunç; *sîm âb*: cıva; çerağ: ışık; *ibtisâr*: gönülden görme; *sitare*: yıldız; *pâ mâl*: ayak altında kalmış; *peyman*: yemin; *mehcûr*: bırakılmış; *derende*: yırtıcı; *ıştial*: tutuşup yanma; *nigeh*: bakış.

[18]

Sûzişli elemli âh ederdi
Son gün idi kim gurûb-ı hurşîd
Tâ akşama dek vukû-ı peygâr
Pîrânını kalenin kazılmış
Ancak görülen hücum kâbus
Gözyaşları içinde ruh gam-gîn
Şân verdi büruc âhenîne
Rüyadaki âfitâb pür nûr
Elden gidip ihtiyârı artık
Baktıkça bakıp o mehlîkâya
Âmâl-i visâl ümid-i ikbâl
Derdî: ne olaydı kuş olaydım
Her istediğim anda mâhım
Âğûş-ı saadetinde her bâr
Dehrin ben olurdum en azizi
Heyhât!bu bir hayâl-i muzlim
Ben kande o mâh kande ey dil
Bilmem nereden bu dâme düştük
El-kıssa tereddüt üzere âmal
Sonra dedi bâ-kemâl tevkîr
Tâhkîr övmem o nûr-ı terden
Her lemâ-ı âfitâb tekvin
Ednâ ise de bu cism i nâciz

Nûr-ı dilini seyyâh ederdi
Hüznü yine eyliyordu teşyîd
Etmişti hasâr-ı ğark-ı efkâr
Bir burca [ölüm-zafer] yazılmış
Her fikreti eyliyordu meyûs
Nâr-ı dilini etmek üzere teskin
Atf-ı nazâr etti tâ zemîne
Birden olur musun manzûr
Bir hoş olayazdı fikr-i nâtık
Daldı yine nûr-ı irtikâya
Efkârını eyledikçe iştiğâl
Pervâz ile yârımı bulaydım
Olsaydı yegâne bir penâhım
Eyyâmımı eyleyeydim imrâr
Mâhv eylerdim bütün sitîzi
Bilmem ki kabul eder mi zâlim
İcrâ-yı mâhal olur mu kâbil
Hiç olmayacak merâma düştük
Âlamını eylemişti pâ-mâl
Varsam acaba eder mi tâhkîr
Hak ayrılmaz şuâ-ı zerden
Zerrâtını eylemekte telvîns
Etmez sanırım ki derdi tecvîz

suzîş: yürek yanması; *teşyîd*: yükseltme; *peygâr*: savaş; *pîran*: ulular; *meyus*: ümidi kesik; *teskin*: sakin; *büruc*: burçlar; *âhenîn*: demirden; *manzur*: bakan; *nâtık*: konuşan; *mehlîka*: ay yüzlü; *irtika*: yükselme; *amal*: emeller; *visâl*: kavuşma; *ikbâl*: talih; *iştiğâl*: meşgul olma; *pervâz*: uçma; *penâh*: sığınma; *âğûş*: kucak; *her bâr*: her defa; *eyyâm*: günler; *dehr*: zaman; *sitîz*: kavga; *dâm*: tuzak; *tevkîr*: güzel karşılama; *tâhkîr*: hakaret; *tekvin*: var etme; *telvin*: boyama; *edna*: aşâğılık; *nâciz*: değersiz; *tecvîz*: izin verme. *gam-gîn*: kederli; *imrar*: geçirilme; *kande*: nerede; *ba kemâl*: mükemmel.

[19]

Etsemdi fedâ yolunda cismi
Yazın olarak harîm-i sohbet
Lebrîz sürûr olurdu vicdân
Heyhât bu tatlı bir hayâlet
Ol mâh ki mehredir müşâbih
Aldı ele bir latîf hâme

Anmaz mı idi acep bu ismi
Gülizâra dönerse hâk gurbet
Dârün-ni'me dönerdi zindân
Ya rab nedir bu çektiğim rezalet
Aşk alemini etti muktedâ bih
Yazdı mütereddîdâne nâme:

Mektup

Ey âlem-i hüsn-i sâhirâne
Gönlüm ki ister firkatindir
Oldukça fûâd-ı enîs bi-dâd
Feryâd bu aşkın âfetinden
Feryâd bu hicr-i bi emândan
Hicrâna tahammül âh göçmüş
Bilmem ne sitemdir Allâh Alâh
Billâhi ne garib hâle düştüm
Naz eylerken sihr-i kahra
Feryâd bu ibtilâ-yı serden
Feryâd bu incizâb-ı cânan
Ey gönlümü eyleyip de teshîr
Râhmet et ki garîb rüzgarım

Meşhûr eden âfet zamâne
Muhtaç yed hazâkatindir
Eyler mütehassırâne feryâd
Halkın kovdı devr-i re'fetinden
Yâd etti beni cihân ve candan
Âh etmek fakat bu yolda suçmuş
Hem ateşe yan hem etme eyvâh
Hiç olmayacak hayâle düştüm
Düştüm düştüm niyâz-ı dehre
Kurtulamayacak mıyım kederden
Mülki dîli etti zâr u talân
Dünyâyı bana haram eden şîr
Aşkınla melûl ve bi-karârım

harîm: harem dairesi; *hâk*: yer; *leb-rîz*: dolu; *sürûr*: sevinçli; *dârü'n-ni'me*: nimet yurdu; *müşâbih*: benzeyen; *muktedâ*: uyan; *hâme*: kalem; *mütereddîdâne*: tereddütlü şekilde; *sâ-hirâne*: büyülercesine; *firkat*: ayrılık; *hazâkat*: ustalık; *yed*: el; *fûâd*: yürek; *enîs*: arkadaş; *bi-dâd*: zulüm; *mütehassırâne*: özleyerek; *refet*: merhamet; *yâd*: el yabancı; *hicr*: ayrılık; *emân*: güven; *ibtila*: belaya uğramış; *incizab*: çekilme; *zâr*: ağlayan; *talân*: yağma; *teshîr*: ele geçirme; *şîr*: aslan.

[20]

Hicrâna dalıp tâhassürünle
Baktın bakalı sen âfitâba
Eyvâh câhîme döndü cennet
Lîk âhımı sanma ihtiyârî
Her âh ki can bulur lehimden
Sevdâ gibi bir dilîr sebbâk
Allâh için eyle râhm-i insâf
Râhm etmez isen bu bi-nevâya
Artık yedi gün geçip de bir leyl
Bizzat gelip hemen hisâra
Her emr-u talep senindir ey mâh
17 Nisan 729

Vaktâ ki bu nâme buldu payan
Tâ subha yakın bayırdan attı
Efkâra dalıp bu macerâdan
Hasretle elemle fi'l-hakîka
Her sâniye yıl kadar uzundu
İşte bu uçup gelen rakîme
Kâzip dâhi olmak ihtimâli
Bir mertebe ihtilâf fikret
Ancak ümerâ bilâ ifâte
Tedbirî edip bihakkın icrâ
Etrafı edip tamamen ihrâk

Yandım elem-i tefekkürünle
Târ oldu cihân bu çeşm-i tâbâ
Ma'zurum edersen âha minnet
Bi-hoşun olur mu kararı
Bir başkadır ki matlâbımdan
Sözünden eder Hüdâ bilir bak
Hicrân ile menzil oldu a'râf
Yandım yanarım ilâ nihâye
Saçtıkça semâya doğru vâveyl
Hasret çekerim küdüm-u yâre
Encâmını hayr kılsın Allâh

Takdîme esasen oldu şayan
Geldi mütefekkirâne yattı
Medhûş idi hüzn-i ibtilâdan
Geçmezdi bu gün heman dakika
Hicrân hâlecân asıl bu gündü
Can verdi gazât müstakîme
Efkâra fakat olunca tâlî
Efkâr ve hayâle verdi sûret
Can vermeyerek tehallüfâta
Ettirdi mücâhidini âhfâ
Ettirdi adüvde zevki işrâk

tahassür: üzüntü; *elem*: acı; *tefekkur*: derin düşünce; *cahîm*: cehennem; *lik*; lâkin; *leb*: dudak; *matlab*: istenilen şey; *dilîr*: yiğit; *sebbak*: eritici; *a'raf*: cennet ile cehennem arasındaki yer; *bi-neva*: nasipsiz; *ila nihaye*: sonuna kadar; *vaveyl*: feryat; *encâm*: nihayet; *payan*: son; *subh*: sabah; *mütefekkirane*: düşünceli; *medhûş*: dehşete kapılmış; *fi'l-hakika*: gerçekten; *hâlecân*: çarpıntı; *rakîme*: mektup; *müstakim*: doğru; *kâzip*: yalancı; *tâlî*: ikinci; *ifate*: kaybetme; *tehallüfât*: uygunsuzluklar; *bihakkın*: hakkıyla; *ahfâ*: en gizli; *ihrak*: yakma; *adüv*: düşman; *işrak*: doğma; *çeşm-i tab*: parlayan göz;

[21]

İğfal ederek adüvvü iğfal
Sermest mâdem hasm-ı nâim
Ammâ geçerek nehâr-ı ma'dûd
Gün battı esip firâk-ı serde
Her cân-ı hâlecân içinde tayyâr
Bâd-ı seheri misâli her pâ
Bir rûtbeye erdi ki bu hâlet
Dehşet ederek kulûb-i îkâd
Me'vâsına çün cihân kaçıldı
Her vaad olununca lûtfen incâz
Hâbide iken adüvv-i sersâr
Can cana kavuştu mesadette
Firkât çekilip visâl erişti
Oldu yine gâziyan ser-bâz
Nûr-ı zaferin şua-ı celbi
Her câh semâya mâh verdi
Nûrani hacle-i saâdet
Eltâf-ı ulvî padişâhı

Açtırdı yine neşat için fâl
Nuş mu la'le daldı dâim
Geldi azâmetle leyl-i mev'ûd
Çeşm-i husâmeye çekti perde
Tâ burca ederdi medd-i inzâr
Serin fakat eylemezdi ifşâ
Bir mâden-i sulbe döndü zulmet
Leyl oldu zalâme münkâd
Gülzâr-ı visâle râh açıldı
A'dâ oluyordu vakf-ı i'câz
Fetholdu hisâr-ı miknet âsâr
Her zemzeme doldu mâhmidetle
Devletle ferağ bâl erişti
Envâr-ı zaferle nüzhet endâz
Sermest meserret etti kalbi
Şevk-ı dile intibâh verdi
Her fikri za'ife verdi cevdet
Şâd etti hulâsa mehr ve mâhı

Tekmile

Şükredelim: Cenâb-ı 'âlâm

Etmiş bizi mustazill-i ârâm

iğfal: aldatma; *neşat*: sevinç; *sermest*: sarhoş; *hasm-ı nâim*: uyuyan düşman; *nûş*: içki iştret; *l'âl*: kırmızı; *nehâr*: nehirler; *ma'dûd*: sınırlı; *mev'ud*: söz verilmiş; *hüsâm*: keskin kılıç; *tayyâr*: uçucu; *inzâr*: geçiktirme; *bâd-ı seher*: seher yeli; *pâ*: ayak; *ifşâ*: ortaya çıkarma; *îkad*: yanma; *münkâd*: boyun eğen; *me'va*: yurt; *râh*: yol; *incâz*: yerine getirme; *i'caz*: şaşırtma; *hâbide*: uykuya dalmış; *sersâr*: saçma sözler söyleyen; *miknet*: kuvvet; *mes'adet*: saadet; *zemzeme*: nağme; *mahmidet*: övme; *bâl*: kanat; *ferağ*: terketme, serin rüzgar; *ser-bâz*: cesur; *nüzhet*: neşe; *endâz*: atıcı; *şua*: ışıık; *celb*: kendine çekme; *meserret*: sevinçlik; *câh*: makam; *intibâh*: pişme; *hacle*: gelin odası; *eltaf*: daha latif.

[22]

Bir zıll-i keremde kim ezelden
Bir yer bıakır mı? Güft ü gûya
Gelmezse adûv tarîk-ı sâhve
Fethettiği mülk olursa ta'dâd
Her fethi olursa vâsf-ı tedkîk
İ'câz edelim kelâmı i'câz
Fethi Kara Mürsel'in hakikat
Beykoz ile Üsküdar olurken
İzmit gibi bazı kale hâlâ
Zabtı fakat İzmit'in zamanen
İstanbul'a etmek üzere savlet
İzmit'te ise limanla orman
Ancak burada fikr dâhiyandı
İmdadı kesip, guzâtı teşvik
Tam işte bu vakit idi ki İzmit
İrsâl olunan sepe, mühimmât

Âzâdedir âfet-i halelden
Köye lerzîş verir ateş-i âdûya
Şânı yetişir cüyûş-ı mâhve
Âciz kalır anlamaktan a'dâd
Hayrette kalır beyân-ı tâhkîk
Tasdi' ile olmasın hem âvâz:
Vermişti [Bolu] gibi meserret
Bi'l-cümle mücâhidîne mesken
Kalmıştı rum ellerinde hife
Elzem idiki mevkien mekânen
Tersâneye müftekırdı devlet
Ummân idi fi'l-hakîka ummân
Tedbiri siyasî zamandı
Etmezdi fütûh-ı mülkü ta'vîk
Olmuştu muhâsarayla takyîd
Tâhlisa bulur mu çare heyhât

zıll: gölge; *halel*: bozukluk; *lerzîş*: titreyen; *sahve*: ayıklık; *cüyûş*: askerler; *ta'dâd*: sayma
a'dâd: sayılar; *tedkîk*: inceleme; *icaz*: sözü kısa söyleme; *tasdi'*: rahatsız etme *meserret*:
sevinçlik; *elzem*: lazım; *savlet*: hücum; *müftekir*: muhtaç; *ta'vik*: geciktirme; *irsâl*: gönder-
me; *tahlis*: kurtarma; *güft*: laf; *hife*: korku.

[23]

Nizâmâtın Teşkîli

Bir gün idi: âfitâb-ı râhşân
Zaten galebât ile yegâne
Vurdukça şaa-i nûr-i bâkî
Dünyâda safâ, semâda safvet
Ammâ ki ne şehir bir semenber
Arz eylediği cihân-ı bâlâ
Her hâk muattâr-ı tabî
Hakkâ ki bu dilrubâ-yi sehhar
Tabir-i diğerle Bursa şehri
Dehri nasıl etmesin ki tezyîn
Köhnede sâhari-i terinde
Âvâze-i kevsin inbisâdı
Tebrik-i fütûh için âli-i
Yekdiğerine müsâbakatla
Tam işte bu demde olsun vâsıl
Şehre mütevâziâne erdi
Dillerdeki ateşini şetâret
Tavrındaki sâdegi-i merğûb
Tes'id için âyet-i gazâ-yı
Fikri dili hubb-i mâsivâdan

Dehre oluyordu lem'a efsân
Tâ bende olan bugün fe-kâne
Tezyîd ediyordu her mezâkı
Cidden saçıyordu şehre nuzhet
Gülizâr-ı mütâhhir ve muanber
Hayretzede fütûh-ı ve illâ
Enmûzec nuzhet rebi
Cidden bugün etti arz-ı ruhsâr
Hakkıyla müzeyyen etti dehri
Bir alem idi saâdet-i âyin
Zâhirdi kemâl-i her yerinde
Ta'dad ediyordu her neşâdı
Asker umerâ bütün ahâli
Gelmekte idi mürâfakatla
Paşa Alaüddin fâzıl
Orhân'a cihâna neşe verdi
Oldu fevârân nümâ-yı ve fert
Halkı bütün etmişti meclûb
Terk etmiş enîs ve inzivâyı
Âri idi zillet riyâdan

rahşân: parlak; *lemâ*: ıfık; *efsân*: saçılma; *şua*: ıfık; *mezâk*: zevk alma; *nüzhet*: neşe; *semenber*: yasemin göğüslü; *muanber*: güzel kokulu; *muattar*: ıtırılı; *enmuzec*: numune; *rebi*: bahar; *dilruba*: gönül alan; *sehhar*: büyücü; *ruhsâr*: yanak; *âyin*: tören; *sahari*: sahralar; *inbisat*: yayılma; *neşad*: sevinç; *umerâ*: amirler; *murafakat*: yoldaşlık; *şetaret*: neşe; *fevârân-nüma*: fıfkırma; *sadegi*: sadelik; *mergub*: sevilmiş; *meclub*: celbolunmuş; *tes'id*: tebrik etme; *enis*: arkadaş; *hubb-i masiva*: dünyâ sevgisi; *âri*: temiz; *riya*: gösteriş; *fegane*: atıcı.

[24]

Devrinde fakat o arş-ı pervâz
Hatta görülen lüzûma mebnî
Hiç kimse bulunmadı fakat
Yani lemeât-ı feth ve sürât
İclâl ile ma'daleletle akvâm
Bulmuştu hakikâten de ziynet
Evvelki gibi güzel idâre
Zirâ millet ihtilâf-ı edyân
Her şey olunup binâ nizâma
Vâz-ı nâsik ve nizâm-ı âhsen
Toplandı bütün bütün eâzım
Hâkân serâ olundu ıtrâ
Sultân-ı zaman Cenâb-ı Orhân
Teşkil ederek bu bezmi dilşâd
Nutuk
Vaktâ ki şuâ-yı mehri islâm
Bir sürât-i hârîka ile yekser
Mâhvoldu fesâd itikadât
Şemşîr-i mücâhidin-i ebrâr
Zirâ ki edince sarf-ı kuvvet

Mümtâz idi her cihete mümtâz
Kânun olununca hep temenni
Paşa Alâüddin'den elyâk
Verdikte hudûd-ı mülke vüsât
İmrâr ederek şühûr ve a'vâm
Ya Râb! Sana sad hezâr minnet
Mümkünsüz idi fakat ne çâre
Vermiştî şüüne bi't-tabi cân
Girmek için usulen intizâma
Hep his kılınmış olduğundan
Herhale çekildi hadd-i nâzım
Bir resim kûşâd oldu icrâ
Oldukça şerefle pertev-efşân
Bir nutk-u belîğ etti inşâd:

Batha'dan edip de arz-ı endâm
Âlemleri eyledi münevver
Âhlak-ı reddiye, sû-i dârât
Âfâk-ı dalâle saldı envâr
Kavm-i arap ittihâda gâyet

pervâz: uçma; *mümtâz*: seçilmiş; *mebni* : -den ötürü; *elyak*: lâyıık; *lemeat*: parıltılar; *vüs'at*: genişlik; *iclâl*: büyültme; *ma'dele*: adaletli; *akvam*: milletler; *şühur*: şehirler; *a'vam*: sene-ler; *sad*: yüz(sayı); *hezâr*: bin; *edyan*: din; *şûun*: işler; *nâsik*: düzenleyen; *ahsen*: güzel; *eâ-zım*: büyükler; *nâzım*: düzenleyen; *hâkân*: hükümdar; *serâ*: toprak; *ıtra*: mübalağalı övme; *kûşâd*: açılış; *pertev-efşân*: ılık saçan; *bezm*: meclis; *dil-şâd*: sevinmiş; *belîğ*: düzgün söy-leme; *inşâd*: ahengine göre okuma; *yekser*: yalnız başına; *münevver*: nûrlanmış; *dârât*: gösteriş; *şemşîr*: kılıç; *ebrâr*: hayır sahipleri; *ittihad*: birleşme; *imrar*: geçirme. *Batha*: Mescid-i Haram'ın bulunduğu çukur yere verilen isimdi.

[25]

Olmakta lisân ve halk ve mu'tâd
Bir heyet-i zübdetü'r-resânâ
Vaktâki o kavm-i vâhdet âmûz
Keremi şebâb dil rubâda
Tederrûc ile itikat ve efkâr
Yâde-i gül olup hezârî ümit
Gülizâr-ı edep olup nümayan
Azmindeki himmet-i süreyyâ
Remzindeki ihtimâm-ı hârik
Zirâ yed-i sadvetinde ümmet
Bir elde livây-ı galibiyet
Dünyâları etmek üzere teshîr
Biş ra azmine demâdem
Az müddet içinde oldu Bağdat
Çok geçmeden oldu zir fermân
İklîm-i Acem Saray-ı Kisra
Ribât'ül-hicâle ya hilâle
Envâr direfş-i kâviyânî
Arttıkça fakat muzafferiyet
İbrâz-ı celâdet eylemekte
Evvelki o azîmi sidre-i pâye
Her yerde çoğaldı zîb ve haşmet
Sarsıldı esas-ı din ve âhlak

Halkan halkan vâhid-i bünyâd
Fer verdi zaman ü hâkdânâ
Sa'î, medeni dalâlet efrûz
Bidat ve dalâli verdi bâde
Ta hâb-ı sanemden oldu bi-dâr
Feyz aldı kemâl-i nûr -i hurşîd
Berk-âver چراغ nûr-ı irfân
Her merde turâbı kıldı ihyâ
Âdâya saçıp nice havârik
Oldu ebedî karîn hürmet
Bir elde müessir adâlet
Şîrâne edince seli şemşîr
Sed olmadı âhenîni âlem
Âhkâmı müvâhhidine münkâd
Tûrân zemin ve mısır ve İran
Sâhrâ-yı kebil ümmi dünyâ
Ya döndü bürûc-ı bî zılâle
Şâd etti guzât müsteânî
Emvâl-i hazân ve ganîmet
İbrâz-ı hamîyet eylemekte
Yüz tuttu yavaş yavaş fenâya
Esbâb ı sefâhet ve imâret
Meşhûn fesâdât oldu âfâk

halkan: yâratılış; *bünyâd*: asıl temel; *zübde*: birşeyin en seçkin parçası; *hâkdân*: yer; *âmûz*: öğreten; *sâ'î*: çalışân; *efruz*: parıltı; *şebab*: gençlik; *şarap*; *tederrûc*: derece derece; *hâb*: uyku; *yâde*: hatıra; *berk*: şimşek; *süreyya*: ülker yıldızı; *rezm*:kavga; *hârik*: ateş; *havarik*: hârikalar; *liva*: sancak; *şîrane*: aslan gibi; *biş*: ziyâde; *dem-a-dem*: sık sık; *âhenîn*: demirden; *münkad*: boyun eğen; *ribatü'l- hical*: güveyiler; *direfş-i kaviyani*: dahhak'ın zulmüne karşı ayaklanan kave'nin bayrak yaptığı önlüğü; *müstean*: yârdım istenen; *sidre-i pâye*: en yüksek rütbe; *fenâ*: geçici alem; *zîb*: süs; *meşhûn*: dolu; *zübde*: öz; *resan*: hasret; *nümayan*: meydânda; *berk-aver*: yıldırım getiren.

[26]

Der bâr hilâfet muâllâ
 Zirâ ki vülât-ı memleketten
 Şekvâya gelen fakir ve mağdûr
 Encâm-ı usât fitene perver
 Âver iklim-i hicâz bi melâli
 Her kıtada bir fesâd ve tâhrîb
 Vaktiyle adüvve bi mehâbâ
 İslâm arasında lâ muhâle
 Ümmet dâhi oldu hâh ve nâ hâh
 Feyz-i arâba eden kişide
 Hiça-yı cemel cidâl Sıffin
 Âhir harekât bâğiyâne
 Üslûb-u hükûmet per âşûb
 Kânun ve nizâm buldu iflâh
 Halkın gözetildi re`y-i mûrı
 Âsâr-ı sefâ safây-ı hayra
 Envâr-ı zaferle nûr-u vâhdet
 Ol devirde kim savâik âsâ
 Atlas kadar edipde cevelân
 Feyz azâmetle bi mehâbâ
 Efsûs bu bâhr-i bi terâhi

Oldu hedef mâhk-ı şekvâ
 Islâh-ı ümûr ma`deletten
 Efsûs rücûa oldu mecbûr
 Her köşeden oldur server
 Lâ`l eyledi seyfin insilâli
 Yekdiğerin: etti hıyf , ta`kîb
 Meslûl olan ol süyûf-u zîbâ
 Bede' etti bütün bütün kıtâle
 Bir tefrikâ-i bilâda gümrâh
 Âhen gibi kale-i sedîde
 Hep etti bu inkisâmı tarsîn.
 Had verdi bu harb-i dermiyâne
 İclâl ve şükûha oldu maktûb
 Âhvâl zaman oldu ıslâh.
 Fasl oldu nice nice ümûrı
 Râhat vererek biraz zamîre
 Oldu yine zîb-i bâhş-i necdet
 Bir merd mücâhid semensâ
 Mağrib cihetini edince talân
 Olmuş mu değildi güyâ
 Bişr-i azmime kemâhi.?

der-bâr: ev kapısı; *şekvâ*: şikayet; *efsûs*: yazık; *rücu`*: dönüş; *encâm*: nihayet; *usat*: asiler; *fiten*: fitneler; *âver*: tâşiyân; *melâl*: usanç; *insilal*: sıvışma; *hayf*: haksızlık; *mehâbb*: rüzgarın estiği yerler; *meslûl*: kınından çıkarılmış; *süyûf*: kılıçlar; *muhâl*: mümkün olmayan; *hâh*: isteyen; *tefrika*: ayrılık; *gümrâh*: yolunu şaşırmış; *bilâd*: beldeler; *sedide*: doğru; *âhen*: demir; *cidâl*: savaş; *inkısam*: parçalanma; *tarsîn*: sağlamlaştırma; *bâğiyane*: serkeşlikle; *dermiyane*: ortada; *âşûb*: karıştırıcı; *şükûh*: ululuk; *maktub*: ters döndürülmüş; *ray*: fikir; *âsar*: eserler; *necdet*: kahramanlık; *savâik*: yıldırımlar; *semensâ*: yaseminimsi; *cevelan*: gezinme; *terah*: gam; *bişr*: müjde; *kemahı*: olduğu gibi; *vûlat*: valiler; *hiça*: hiç; *mevri*: çalkanmak.

[27]

Âlemde eğer olmasaydı mâni
İclâlki bâ-kemâl ibcâl
Ancak harekât-i ğayri evfâk
Hûn etti dil-i müvâhhidini
Her açtığı râhne-i hamiyet
Zulmün hele izdiyâdı sad hayf
Bir ateşi ihtilâl içinde
Hâk vatan felâket âlûd
İcrâ edilen yegâne bidâd
Bih fiteni bilâ menâfi
İzhâr olunan zûka harâset
Etti yine devleti serâzât
Bir devr-i zafer olup küşâda
Her seviye livâ livâ-i ikbâl
Bir fırka-i mücâhidin-i seyyâr
Ateş saçarak diyâr-ı hind'e
Bir firkâ-i mücâhidîn-i ulyâ
Tâ Endülüse saçıp besâlet
Ezhâr-ı zaferle mülk ve aklâm
Bir devri zehâdet-i azîze
Meydânda olan nifâk ve tesvîl
Âsâyış olunca pâ-nihâde

Şâhidsin ey a hudâ-i sâni'
Ufku ümeme ederim îsâl
İsyân alel emir bi'l-hak
Sarstı temelinden âh! Dini
Ehl-i dile vermesin mi.? Humret
Çektirdiği ğani fakire dek seyf
Seyyâle-i infîâl içinde
Efsûs tamamen oldu nâbûd
Elim ve vâhşet-i âbâd
Kâl' eylemeğe göründü kâfi
Tedbir mükemmel siyâset
Ta üç terakkiyâta is'âd
Fer buldu zamana fevkâde
Oldu yine sa'ye sâz iclâl
Şiddetle süyûf hûn- bâr
Şân verdi hudûd-u çin ve sind'e
Satvetle çekince tığ-ı garrâ
Mâhvoldu mezâlim ve cehâlet
Reşk- âver dehr olurken encâm
Şân verdi cihân pür sitîze
Bir husn-i vifâka oldu tâhvil
Can verdi firâk bu ittihâda

huda-i sâni': sanatlı yâradan; *ibcal*: ağırlama; *ümem*: ümmetler; *îsâl*: ulaştırma; *evfâk*: daha uygun; *rahne*: yirtık; *hamiyyet*: onûr; *humret*: kırmızılık; *izdiyâd*: çoğalma; *sad*: yüz; *infîal*: gücenme; *âlûd*: bulaşmış; *nâbûd*: bulunmayan; *bi dâd*: zulüm; *kal'*:koparma; *serazad*: serbest; *is'ad*: yükseltme; *hûn-bâr*:kan yağdırıcı; *ulya*: pek yüce; *satvet*:hücûm; *besalet*: kahramanlık; *ezhâr*: çiçekler; *aklam*: yazı aletleri; *reşk-aver*: hasede düşüren; *encâm*: nihayet; *zehadet*:zahitlik; *tesvil*: aldatma; *vifak*: uygunluk; *tahvil*: deġiştirme; *pâ-nihade*: ayak basmış; *ittihad*: bir olma; *zûka*: güneş; *garra*: şaşaalı; *sitiz*: savaş.

[28]

Eyvâh!.. Bu necm-i bâhtiyârı
Az müddet içinde bi's-suhûle
Zirâ sademât-ı şehvetengîz
Çok geçmedi şark cânibinden
Gittikçe bu âhker-i fesâdât
Od düştü cayır cayır riyâza
Teskîn için ateşini şuâ'yı
Olmakla hemen hebâ-i mensûr

Encâm-ı serîr mâhmidetle
Şâd oldu umûmen Âl-i Abbâs
Zirâ görülen bu i'tisâfı
Herkes Emevî'yeden sanırdı
Halkın fakat intizârı efsûs!
Zirâ ki bu zulûm hân mân-sûz
Bi-şek edilince şimdi nisbet
Birçok ulemâ vezîr-i dâ nâ
Erbâb-ı fazâil-i rasîne
Âhlâk-ı cemîlenîn fesâdı
Âhkâm-ı şeriât oldu eyvâh
Âl-i Nebevî hemân kemâkan
Temin-i edâda riyâset
Tâhkîm şükûh, hırs mekrûh

Meslûb ediyorken ihtiyârı
Yüz tuttu beliyye-i ufûle
Gerçekten esâsen etti tehziz
Bir ateş-i fetret oldu rûşen
Her bir tarafa edip sirâyet
Kalb oldu remâd inkırâza
İbzâl olunan bütün mesâi
Mâhvoldu budûdmân-ı mağrûr

Devletle şihâb mes'adetle
Mâtemler içinde mâhvolan nâs
Udvân-ı azîmi ihtilâfı
Fevtiyle biter sühân sanırdı
Hem bitti hem oldu hepsi me'yûs
Envâ'i ta'sibât dildûz
Pek cüz'i göründü eski şiddet
Pâ-mâl hakâret oldu hayfâ
Baş koydu süyûf-ı zâlîmîne
Pür-fitne edince sevâdı
Bâziçe-i dest mefsede't-hâh
Oldu hedef cefâ-yı erkân
Efkâr edince pür hasâset
Ettirirdi dîriğ!.. Kâhr-ı ebûh

meslub: soyulmuş; *bi's-suhule*: kolaylıkla; *beliyye*: felaket; *sâdemat*: ansızın gelen belalar; *şehvetengiz*: iştah uyandıran; *tehziz*: titretilme; *cânib*: taraf; *rûşen*: parlak; *ahker*: kor; *riyaz*: bahçe; *remâd*: kül; *inkıraz*: tükenme; *ibzâl*: bol bol; *serir*: taht; *mahmidet*: övme; *şihâb*: kıvılcım; *mes'adet*: saadet; *nâs*: insanlar; *i'tisaf*: yoldan sapma; *udvan*: düşmanlık; *sühân*: söz; *me'yus*: ümitsiz; *hanmân-sûz*: evi kül eden yangın; *ta'sibât*: zorlaştırmalar; *dil-dûz*: gönül delen; *bi-şek*: şüphesiz; *dânâ*: bilen; *rasin*: sağlam; *sevad*: karartı; *bâziçe*: oyuncak; *mefsedet hah*: bozgunculuğu seven; *kemakân*: eskisi gibi; *erkân*: reisler; *hasaset*: cimrilik; *şükûh*: ululuk; *diriğ*: esirgeme.

[29]

Zincîr-i müselsel-i ukâli
Mâhrûmu ıyş hâl-i derpiş
Meslûb olup emn-i istirâhât
Temin-i sadâkati cünûdun
Kılınmak üzere zucret
Bir asker-i hâs-ı şehriyârî
Min ba'd fakat bu cündü tâûn
İcrâ-yı kîtâl, gasb ve sirkât
Etti umerâ bilâ mûmâşât
Âhvâl-i şekâvet ve rezâlet
Her yerde vülât-ı fitene âmâl
Ayrıldı yavaş yavaş hükûmet
Gittikçe bitip nüfûz-u iksîr
Vaktâ ki tatar-ı fitne sîret
Bağdad gibi hakikat âbâd
Mâhvoldu bütün nüfûz ve eşkû
Encâm-ı zaman bâhar mâhmûm

Müstelzim olunca kîyl ü kâli
Zihn-i hulefâyı etti tâhdîş
Etti tayerân dem-i sabâhât
İlhânı olunca her sürûdun tâhfîf
Etrâke verip nüfûz ve ücret
Teşkiline verdiler karârı
Halk deverânı etti dilhûn
Oldu şüphe ehâss-ı fikret
Mülke olan iştirâkın isbât
Sadd-ı hayf olup âlet-i sefâlet
Kalkıştı münâzâta fil hâl
Fer buldu eş'a-i husûmet
Etti dil kâinâtı tashîr
Cem'etti nice nice aşîret
Bir şehir-i latîfi etti berbâd
Râh aldı tecâvüzât ve endûh
Oldu yine bir hazâna mâhkûm

İstidrad

Ettirdi fakat bu Âl-i Abbas
Lütf-u hulefâ-yı fazl-ı perver

Kader edebi cihâna ihsâs
Erbâb-ı kemâle oldu yâver

müselsel: zincirleme; *müstelzim*: gereken; *kıyl u kâl*: söz ve davranış; *derpiş*: gözönünde; *tahdîş*: kurcalama; *dem*: vakit; *cünûd*: askerler; *ilhan*: moğol hükümdarı; *sürud*: şarkı; *tahfîf*: hafifletme; *zucret*: iç sıkıntısı; *etrak*: türkler; *şehriyâr*: padişah; *cünd*: asker; *taun*: veba; *dilhûn*: içi kan ağlayan; *sirkat*: hırsızlık; *mûmaşat*: yoldaşlık; *şekavet*: bedbahtlık; *sad*: yüz(sayı); *hayf*: zulüm; *âmal*: emeller; *münâzaat*: çekişmeler; *fil-hal*: bu halde; *eş'a*: ışık; *husumet*: düşmanlık; *tashir*: ele geçirme; *sîret*: ahlak; *cem etmek*: toplamak; *eşkû*: ta-baka; *râh*: yol; *enduh*: gam; *mahmûm*: sıtmal; *ihsas*: hisse verme; *ikal*: köstek; *ıyş*: hayat; *tayeran*: uçma.

[30]

Oldu himem bu lûtf-u âli
Bir şevk ile mârifet uyandı
Her sanat ve fen bilâ taarrûz
Birçok eserin latinle rumdan
Te'lif ile tercüme ile elhakk
Birhayli zaman bu mehr-i ekvân
Dünyâya eş'a bâhş hâver
Yani medeniyet ve maârif
Bede' eyledi evvelâ Erbil'e
İntihâ
Vaktâki çekildi Âl-i Abbâs
Her şîr fiten tebahtür etti
Erbâb-ı maârif ve sanayi
Dünyâ zulumâta oldu vâsıl
Yok, haddi tavâif-i mülûkûn
Meydâna gelen hükûmet elbet
İ'lây-ı şükûha rezm şeb-tâb
Kâbil mi? Ki bir dakika eyyâm
Yani emel-i şükûh bi-câ
Emvâc tecâvüzün husûlû
Erbâb-ı zehâdet-i selîme
Her der edeb karîn ihlâk

Her sanata bâdi-i teâlî
Bûy-ı edebe cihân boyandı
Günden güne edilip tefeyyûz
Ta'ribine oldular himem-zen
Bâhsettiller ulemâ revnâk.
Etti azâmetle neşr-i elvân
Olmakla olan bu günki zîver
Envâ-ı sanâyi avârif
Feyz medeniyet arab ile
Deryây-ı sefâlete dalıp nâs
Edvâr-ı edep tesettür etti
Tedric ile oldu hayf zâyî-i
Her yerde tavâif oldu hâsıl
Kandır eseri bu nev sülûkûn
Eyler cevelân ve şâna râğbet
Tevsi-i hudûd olunca esbâb
Âsâyış içinde etsin ârâm
Oldu sebep-i cidâl ve hîcâ
Mâhvetti nice nice fuhûlû
Hayfâ! Hedef oldu seyf bime
Fetrette iken hulâsa eflâk

himem: gayretler; *bâdi*: sebep; *bûy*: koku; *tefeyyûz*: feyiz bulma; *ta'rib*: arapçalaştırma; *revnak*: parlak; *ekvân*: varlıklar; *hâver*: doğu yönü; *zîver*: süs; *avarif*: bağışlar; *bede'*: başlama; *tebahtur*: dalgalanma; *edvâr*: zamanlar; *tavâif*: bölükler; *sülûk*: yola girme; *i'la*: yükseltme; *şükûh*: ululuk; *rezm*: savaş; *şebtâb*: ateş böceği; *tevsi'*: genişletme; *esbab*: sebepler; *eyyâm*: günler; *ârâm*: dinlenme; *bicâ*: yersiz; *cidâl*: savaş; *emvac*: dalgalar; *fuhûl*: erkekler; *erbâb*: reis; *zehâdet*: zahitlik; *bim*: korku; *karîn*: yakın; *hulâsa*: özet; *şir*: arslan; *fiten*: fitneler; *ihlak*: helak etme.

[31]

Her dâhiye-i salib şeydâ
 Olmuştı eğerçe bazı sultân
 Her sadvet ve her uluvv-i ğayret
 Ol sâye-i ma'delette her dil
 Gösterdiği intizâm ve tedbir
 Tavrı, harekâtı, ihtiyâtı
 Gösterdiği levhâ-i merâya
 Eslâfa şeref-resândı devri
 Destindeki tîğ-ı âlem-i âra
 Adli, himemi, vedâda meyli
 İclâli tırâz-ı dehr olurdu
 Etmeklik için hukûku ihkâk
 Deverân-ı ennede mezâra koydu
 İcrâ olunan usûl-u taksîm
 Tâ devletimin zuhûru zannım
 Elhâsıl esâs-ı ma'delette
 Hâmi-i adâlet olsa devlet
 Meclûbü olunca pîr ü bernâ
 Kavm-i arâbın sümüvv-i dâdı
 Az müddet içinde sayf-i darbı
 Bilâhare âh! Seyf gadri
 İkbâli gibi şükûhu söndü

Ettirdi bir iltihâb peydâ.
 Vâdi-i adâlet içregaltân
 Vermişti! Evet, uyûna hayret
 Olmuştı her inbisâda mâil
 Âhlâfa olup sezây-ı tezbir
 Kaldırdı esâs inhitâtı
 Arz etti nice nice mezâya
 Hep haydârı andırdı tavrı
 Her mülkü ederdi avd sâra
 Bi vâhîme rûz etti leyli
 Şâhâne medâr-ı fâhr olurdu
 Allâh'ına eylemişti misâk
 Kim? Dehr safâ medâra doydı
 Bünyân şükûhunu etti tehdîm.
 Mâhvetti tecâvüzatı dâim
 Her muzlimeden mübâadette
 Lerzân edemez sinân ve savlet
 Etmez demkâr zâr-ı asğâ
 Oldu bütün iştihâra bâdi
 Titretti diyâr-ı şark ve garbı
 Döndürdü hazâna rûyu verdi
 İklîmi harâbe-zâra döndü.

dâhiye: felaket; *salîb*: haç; *şeyda*: şaşkın; *iltihâb*: tutuşma; *uyûn*: gözler; *sâye*: gölge; *in-bisât*: yayılma; *mâil*: hevesli; *ahlâf*: halefler; *seza*: uygun; *tezbir*: yazma; *inhitât*: düşme; *meraya*: aynalar; *mezaya*: meziyetler; *eslaf*: geçmişler; *haydâr*: arslan; *dest*: el; *âved*: en faydalı; *sârâ*: katkısız; *vâhîme*: kuruntulu; *rûz*: gündüz; *tırâz*: süslü işleme; *ihkâk*: yerine getirme; *misâk*: yemin; *medar*: etrafında dönülen nokta; *bünyân*: yapı; *tehdîm*: yıkma; *mü-bâadet*: uzaklaşma; *lerzân*: titreyen; *sinân*: mızrak; *savlet*: hücum; *meclub*: celbolunmuş; *dem-kâr*: eşlik eden; *berna*: genç; *asğâ*: çarpık yüzlü; *ıştihâr*: şöhretlenme; *bâdi*: sebep; *ğadr*: vefasızlık; *rûy*: tunç; *harâbezâr*: viranelik; *galtan*: yuvarlanan; *şeref-resan*: şerf eriş-tiren; *tîğ*: ok; *enni*: acılı; *sümüvv*: yücelik; *dad*: adalet.

[32]

Bir rütbe ayırdı ki bu hâlet
Heryerde mülûk edip teşekkül
Bir fetret içinde her eyâlet
Osmân-ı Kerîmin âb ve tâbı
Rencide-i zulüm olan reâya
Fermânına eyleyip itaât
Her zulmeti etmek üzere tenkîl
Sizden dilerim nizâm ve kânun
Olsun hareket nizâma merbût
Allâh bilir adâlet etmek
Ta'rif edemem o hâli ta'rif
Adl eyleyelim ki emir haktır
Kalbim doluşuk ümîd-i imkân

Paşa Alâuddin dâdâr
Şehzâde Murâd ile Süleymân
Devrânın edipser bülendi
Ta'yin olunup kezâlik a'zâ
Bir nutku da vardı ki ilme âid

Nutuk:

İlmin şeref ve meziyetinden
Bâhs eylemek üzere âcizâne

Hayf! Etti nifâka dek delâlet:
Hâl-i zemîn eyledi tebeddül
Vaktini geçirirken en nihâyet
Gösterdi adüvve her azâbı
Her adlini kûş eden berâya
Etti müteşekkirân zarâet.
Ettim bu şerefli bezmi teşkîl
Râzı ola tâ hudâ biçün
Tâ sadvet ola cihânda mağbût
Bir neşe verir ki harbe gitmek
Vidân olunur mu? Kayd ve tavsîf
Her âdil ucûra müstehaktır
Resmen edenim kuşâdı i'lân

Hakkı ile nasb olundu sâlâr
Saçmıştı bu bezme nûr-i iz'an
Çandarlı Kara Halil Efendi
Saçtı deverâna nûr-i beyzâ
Olmaz sanırım beyânı zâid:

Fazlın derecâtı izzetinden
Çıktım şu huzûr-ı ârifâne.

hâlet: hal; *hayf*: yazık, vah vah; *nifak*: iki yüzlülük; *mülûk*: hükümdarlar; *teşekkül*: şekillenme; *tebeddül*: değişme; *âb*: su; *tâb*: kuvvet; *beray*: için; *müteşekkirân*: teşekkürle; *zarâet*: alçalma; *tenkil*: uzaklaştırma; *bi-çün*: emsalsiz; *merbût*: bağlı; *mağbut*: imrenilmiş; *tavsîf*: niteleme; *adl*: adalet; *ücûr*(*ecr*): ücret; *müstehak*: lâyık; *dâdâr*: adaletli hükümdar; *salâr*: başkumandan; *iz'an*: anlayış; *bülend*: yüksek; *kezalik*: bu da öyle; *zâid*: artan; *derecât*: dereceler; *reaya*: halk.

[33]

Ben de bilirim ki her sözümde
İnsan olanı fakat hatâıyyât
Her türlü terakkıyâta mâni'
Siz söyleyiniz bu hasm-ı cânê
Cehlin sonu âşikâr iken âh
Efkâr ve ukûl sem-i masrûf
Tâhsili kemâl edince teşvîr
Şükreyleyelim ki Zü'l-Celâle
Bâ izzet ve ihtirâm ve ta'zim
Ol demde görürsünüz ki hepsi
Bir merd dilîr safşikendir
İşte bakınız o hân ü mânın
Hep sâye-i devletinde hakkâ
Efkâr-ı maârif ittisâmı
Gösterdiği iltifât ilme
Şemşîri gibi o şehsuvârın
Arz ettiği âfitâb himmet
Eltâf ve inâyetiyle her ân
Yaptırdığı medreseyle câmi
Fırsat demini bilip ganîmet
Bizden ebedî tebâud etsin
Fırsat ki hevây-ı tîz-perdir

Elbet bulunûr kusur ve ukde
Mârûz fütûr eder mi? Heyhât!
Olmakta iken fütûr vâki
Mağlup olalım mı câhilâne
Eyler miyiz? Ol şerîri hemrâh
Hep olmalıdır kemâle mâtûf
İdrâki eder uyûnu tenvîr
Verdi bize şanlı bir sülâle
Tâ Nûh'a kadar olunsa terkîm
Âlemde görürsünüz ki hepsi
Bir hârîka-i şeraâ figendir
Bir neclidir ki zıllıdır zamânın
Gösterdi yüzün ulûm-i ankâ
Her ilme bu gün değil mi? Hâmî
Saçmakta mücevherât ilme
Tedbiri gibi o tâc-ı dârın
Vermekte değil mi? İlme ziynet
İhyâ oluyor ulûm ve irfân
Encüm gibi olmuyor mu? Câmi
Sa'y eyleyelim ki her hezîmet
Her kalkalemiz tesâud etsin
Ermek ona dâhi hünerdir.

hataıyyat: hatalar; *fütur*: usanç; *heyhat*: hayret; *terakkıyat*: gelişmeler; *cehl*: cehalet; *şerir*: kıvılcım; *hem-râh*: yoldaş; *ukûl*: akıllılar; *ma'tuf*: eğilmiş; *teşvîr*: içine alıp gizleme; *uyuûn*: gözler; *tenvîr*: nûrlandırma; *bâ-izzet*: izzet sahibi; *terkim*: yazmak; *saff-şiken*: düşman saf-larını yâran yiğit; *dilîr*: yiğit; *şerar*: kıvılcım; *figen*: atıcı; *han ü man*: ev bark; *necl*: evlat; *zıll*: gölge; *ankâ*: ismi olup cismi olmayan kuş; *ittisam*: damgalama; *şemşîr*: kılıç; *dâr*: yurt; *âfitab*: güneş; *eltaf*: lütuflar; *inayet*: yardım; *ihya*: hayat bulma; *ulûm*: ilimler; *encüm*: yıldızlar; *sa'y*: çalışma; *hezimet*: yenilgi; *tebâud*: uzaklaşma; *tesaud*: yukarı çıkma; *kalka-le*: hareket ettirme; *tîzper*: hızlı uçan

[34]

Fırsat dediğin dem-i seherdir
Efsûs olur al nesîm-i nâf'i
İkdâm edecek ne hoş zamandır
Teksîre vesâif-i ulûmu
İlm-i eşref nîmet niâmdır
Kim sevmez o dilber-i kemâli
Muzlim görünen nukâd-ı müphem
Vurdukça eş'ia-ı şuâyı
Zincir esâretinde zulmet
İlm ü eşref mâl müminindir
Ey ehl-i hüda. Bu mâl-ı gâib
Âhz etmede etmeyesin tekâpu
İlim efdâl-i rütbe-i rutbedir
Adâb değil midir? Yegâne
Her gördüğün an mefharetle
Hakkın bize verdiği cevâhir
Yok şüphe eden bu dehri mesken
Pirâye de hayattır ilim
Var mı? Talep etmeyip hayâtı
Fikreyleyiniz ki gün kudret
Dehrin küllü, küllünü nehârî

Güyâ ki sabâ-yı hûş eserdır
Bir gaflet yekdem ile zâyî'
Devr-i şeref edeb feşândır
Vakfeyleyelim bütün fühûmu
Bir dilber-i saf ve muhteremdir
Seyyâle saçar ale't-tevâli.
Feyziyle olur cihân-ı harem
Hayret vererek her iltimâ
Olmaz mı ya? Pâyimâl zillet
Envâr-ı şeriat mübindir
Her nerde olursa deste âib
Dünyâ-yı kemâle lem'adır bu
Tâ'lim kemende-i edebdir
İnsanlığı öğreten cihâne
Meydâna gelir bu ma'rifetle
İrfân-ı ile olmuyor mu zâhir?
Sa'y etmeli lâhde dek mehdde*
Hasm-ı kuvve-i memâttır ilim
Kalben ede arzu memâtı
Olsaydı memâttan ibaret
Her şa'sa'adan olurdu âri.

yekdem: bir nefes, çok az; *nukat*: noktalar; *iltima'*: parıldama; *tekapu*: telaş; *piraye*: süs, zinet; *dehr*: zaman; *nehâr*: gündüz

[35]

Ümrân-ı fîrâk, refâh-ı mutlak
İlmin şerefi hüdâ perestî
İlim olmasa intizâm-ı dünyâ
Âsâyîş ve intizâm-ı dâim
Haysiyet-i ilimle ğayet olmaz
Furkân-ı Kerîm içinde her kâh
Âhkâmı, bekâyı, bi bekâyı
İlim eylemiyor mu? Halka tefhîm
Bilmem şeref-i ulûmu inkâr
Fâzıl ne kadar edip tedennî
Madem ediyor ulûmu tenvîr
Câhil ne kadar terfî' etse
Olmaz yine, iltizâma şayan
Mâlik diyemem ki nef'ı yoktur
Tab'an medenî olunan insân
İfâ eder ancak ihtiyâcı
İşte bakınız bir evki enfes
Lâkin o evi edip temâşâ
Herbir bizi nesc eden şu nessâc
İlmin ebedî olur kemâli
Âheste hazîn bu âs sengin
Mâhvoldu diriğ kibir ve sâ mân
Her şâhmı türâb olup köpürdü

Bulmaz mı ya! Mârifetle revnâk
Pür-zînet eder bülend ü pestî
Şîrâze pezir olur mu âya?
Dâniş'le olur cihânda kâim
İrfân gibi bir fazlın olmaz
Feyz eylemiyor mu? İlmi Allâh
Allâh'ı Resul-i mehlîkâyı
İlim eylemiyor mu? Dehre ta'lîm
Bir âkil için değil mi? Düşvâr
Hâlî bile olsa dâr ve dennî
Elbette olur sezây-ı tevkîr
Malı, parası tenevvü' etse
A'mâ ve basîr olur mu? Siyyân
İlmin şerefi ne çâre çoktur.
Olmaz mı? Her ihtiyâcı meydân
İlmin lemeât-ı ibtihâcı
Mal olduğunu bilir ya. Herkes
Sormaz mısınız kim etti inşâ?
İlm ve hünere değil mi? Muhtâc
Mülkünse seri' olur zevâlî
Etti nice ğayyâyı tathîn
Devrân ona çekti çünkü dâmân
Dünyâyı acûz alıp süpürdü!

revnak: parlaklık; *pest*: alçak; *bülend*: yüksek; *şîrâze*: düzen; *pezir*: kabul eden; *âyâ*: şüphe bildiren edat; *kâim*: mevcut; *kâh*: saman çöpü; *mehlîkâ*: ayyüzlü; *tefhim*: anlamak; *ulûm*: ilimler; *düşvar*: zor; *tedenni*: gerileme; *hâlî*: boş; *dâr*: ev; *denn*: küp; *tevkîr*: ağırlama; *seza*: uygun; *terfî'*: yükselme; *tenevvü'*: çeşitlenmek; *iltizam*: gerekli; *siyyan*: denk; *nef'*: yârarlılık; *tab'an*: yâratılış olarak; *îfâ*: ödemek; *ibtihac*: bolluk; *lemeat*: ışıklar; *nesc*: dokuma; *nessâc*: dokuyan; *zeval*: yok olma; *âs*: değirmen; *sengin*: taştan; *ğayya*: cehennem çukuru; *tathin*: öğütme; *diriğ*: esirgeme; *sâ mân*: zenginlik; *dâmân*: elbise, dağ eteği; *türab*: toprak; *denni*: alçak.

[36]

Olmuşken Aristo bin yıl evvel
Âsâr-ı fazîlet ittisâfı
Gitmiş bu cihândan İbn-i Sinâ
Titrettiriyor fezâ-yı ilmi
Bir devre-i inkılâb-ı sâkin
Âsârı zevâlden masondur
Âsâr-ı deraz senin kabrin
Âsârı fakat mîsâl-i encüm
Yâd ettiren adamı eserdir
Ezhâr-ı bekâ pezîri solmaz
Yâ Rabbi! Ne mutludur ki bir merd
Tahkîk-i kemâle sâlik olsun
Hatta bunu eyleyip de îrâd

I

Cenâb-ı Hâlık-ı izzet
Kemâl-i zikr sâfiyet
Bırak cemiyet-i zevki

II

Teşekkür lütf-ü mevlâyâ
Fakat hakkıyla îfâyâ
Olunmaz nimet-i zirâ

Âlemde kemâl ile mübeccel
Yâd etmek için değil mi? Kâfi
Lâkin o şeref değil mi? Hâlâ
Şânlandırıyor ziyâ-yı ilmi
Mâhveylemiş İbn Rüşd'ü lâkin
Ser levhâ-i safha-i fûnûndur.
Mâhvetmiş gerçi lâhd sabrın
Olmakta tıraz-ı arş-ı pencüm.
İbkâ-i eser büyük hünerdir
Her şâhsa fakat müyesser olmaz
Efkârını edip edeple perverd
Nâm-ı ebediyyeye mâlik olsun
Billâh Ne hoş demiş bir üstâd:

Olur şâyeste-i taât
Delil fikrolur elbet
Düşün ulviyyet-i hakkı

Olur vâcib berâyâyâ
Yetişmez kudret ve pâye
Hezârân şükr ile îfâ

mübeccel: muhterem; *âsâr*: eserler; *ittisaf*: vasıflanmak; *yâd*: anma; *kâfi*: yeterli; *ziya*: ışık; *inkılâb*: değişim; *serlevha*: yazıda başlık; *fûnûn*: fenler; *deraz*: uzun; *lahd*: mezar; *a'sar*: asırlar; *encüm*: yıldızlar; *tıraz*: işlemeli süs; *ibka-i eser*: kalıcı eser; *ezhâr*: çiçekler; *pezir*: kabul eden; *müyesser*: kolay; *perverde*: yetiştirilmiş; *sâlik*: bir yolda giden; *îrad*: söylemek; *hâlık*: yâratıcı; *şâyeste*: uygun; *taat*: itaat; *sâfiyet*: temizlik; *beraya*: halk; *pâye*: derece; *hezâran*: binler.

[37]

Olur her mâhmidet ancak
Yesâr ve câh ile mutlâk
Eli bağrında bir anda

Ulu ol Tegri'ye elyâk
Tefâhur eyleyen âhmâk
Kalır vâdi-i hüsrânda

Tefâhur ettiren emvâl
Olur her nâhvet-i ikbâl
Gurûrun hasmı yezdândır

Olursa cehl ile hemhâl
Tekbirlerle mala mal
Veren her kibri şeytândır.

Cehâlet mâhz-ı zillettir
Ne âfettir ne zillettir
Düşen bir çârecik eyvâh

Ne zillet? Ayn-ı âfettir.
O bir girdâb-ı cinnettir.
Olur buhrân ile gümrah

Çalış tâhsil-i irfâna
Gelen elbet bu devrâna
Aver cihânı eden temîn

Verir zînet her insana
Düşer bir kayd-ı rüçhâna
Değil mi? ilm-i illiyyûn

Lâkin bu teâliyyât eğer dün
Bir fâideye bedel hasârı
Yed-i halktan eyleyip tevakkî
Âhlak iledir kemâl-i âdem,
Âhlaka nazâr edilmeyince

Olmaz ise hüsn-i halka makrûn
Olmaz mı? Bir emr-i ıztırârı
Âhlâk ile etmeli terakkî
Âhlak iledir nizâm-ı âlem
Semt-i edebe gidilmeyince

mahmidet: övme; *tekriye*: düşman yapmak; *elyak*: daha münasip; *yesâr*: zenginlik, sol taraf; *câh*: itibar; *tefahûr*: övünç; *emval*: mallar; *cehl*: cehalet; *hemhal*: aynı halde olma; *nahvet*: kibir; *ikbâl*: talih; *yezdan*: cenâb-ı hakk; *mahz*: ta kendisi; *buhrân*: sıkıntı; *gümrah*: yolunu şaşırmış; *rüçhan*: üstün olma; *illiyyun*: cennetin en yüksek tabakası; *teâliyyat*: yükselmeler; *makrun*: yakın; ıztırar: mecburiyet; *yed*: el; *tevakki*: sakınma;

[38]

Âlemde nice maârif ehli
Sarf eyleyelim bu mal ve cânı
Eserse namdâr gâzi

Söz bitti Alâüddin sıddık
Lâkin dedi: bâhire-i fazla
Bir medhiye eylemekle inşâd
Bir meş'al-i nûr-i müsteândır
Celb-i kerem ve rizâ-yı ma'bûd
Olmakla bir gün eazzi farzın
Müsteğrak-ı adl edip şehri
Çün istiklâle sikke, hutbe
Bir sikke-i ğayr-ı bi tebeddül
Bâri alalım hemen karâra
Zirâ ki bu sikke her cihetle
İşte bu karâra ibtinâen
Nâm şe âsumân-ı ve kâre
Sultân ve Emir oldu mâhkûk
Orhân-ı kerîmin ismi pâkî
Ol dem ki bu bâhş-i âmm melzûm
Ta'yîn olunup libâs-i tâhkik
Dinâr olununca sevbe terdîf

Tercih ediyor ulûma cehli
Tâ mülk ola mârifetle malı
Olsun bize bin ser firâzı

Bir bir kelimâtı etti tasdîk
Söz söylemek olmasın mı? Fazla
Nûrânî şems olur mu? Müzdâd
Müstağni-i medh ins ve cândır.
Teşkil-i nizâma bezl-i mechûd
Fikreyleyelim tırâzını arzın
Hasreyleyelim nizâma mehri:
Vermekte iken uluvv-i rûtbe
Hâlâ ediyor birgün tedâvül
Yüz tutsun esas tâ karâra
Tev'emdir esâs-ı saltanatla.
Âhkâm-ı nevine itinâen
İclâl ile darb olundu pâre
Dinâr ile dirhem oldu meskûk
Zeyyîn etti Hudâ bilir ki hâkî
Hatm olduğu cidden oldu meczûm
Erkân ile nâs olundu tefrik
Meclîs ederek cünûdu tevzîf.

maarif: bilgi hüner; *ulûm*: ilimler; *cehl*: bilgisizlik; *namdar*: ünlü; *firaz*: yokuş; *ser*: baş; *bâhir*: besbelli; *inşad*: şiir okuma; *şems*: güneş; *müzdad*: çoğalmış; *müstean*: yardım istenen; *müstağni*: gönlü tok; *ins ü cân*: insanlar ve cinler; *celb*: çekme; *ma'bud*: kendine ibadet edilen; *teşkil*: şekil vermek; *bezl*: bol bol verme; *mechud*: çalışmış; *eazz*: en aziz; *tiraz*: işlenmiş süs; *arz*: yer; *müstağrak*: batmış; *mehr*: muhabbet; *ulüvv*: yükseklik; *tebeddül*: değişmek; *tedavül*: geçerlilik; *tev'em*: eş benzer; *ibtinaen*: dayanarak; *nevin*: yeni; *asuman*: gökyüzü; *iclâl*: azâmet; *mahkuk*: hakkedilmiş; *meşkûk*: sikkeli; *zeyyin*: süsleme; *hâkî*: toprak rengi; *âmm*: herkese ait; *melzum*: lüzumlu; *meccûm*: kati karar verilmiş; *libâs*: elbise; *tahkik*: incelemek; *erkân*: esaslar; *tefrik*: ayırma; *sevb*: elbise; *terdif*: peşinden yürütme; *tavzif*: iş verme; *cünûd*: askerler.

[39]

Tanzîm-i asâkir-i muvazzaf
Her askere bezl-i râhş olundu
Ammâ bu vazîfe-i mücedded
Yani seyelânı hûn-i harbin
Çiftini, çubuğunu ederdi ibdâl
Ol dem ki gazâ devâm ederdi
Ol dem ki gazâ bulurdu gâyet
Ta'yini beytül mâla alırdı
Vaktiyle küçüktü arz-ı devlet
Bilcümle guzâta harbe tesyîr
Ammâ ki bu gün ki gün hudûdu
Ümîd kadar tevessü' etmiş
Îcâb eğer etse sevk-i asker
Devletse cidâlden cidâle
Ta'kip ederek her iştiâlî
İşte bu esâsı devrini

Şîrâze-i intizâm-i kemâl
Hayrân ederek nice fuhûlu
Toplandı yine o bizim ebrâr
Çandarlı Halil namdârın
Serd eylediği edille, evsâf

Etti dil-i ümmeti müşerref
Rub' akça vazîfe bâhşolundu
Olmuş idi harb ile mukayyed
Meşhûdü olunca ehl-i darbın
Meydâna gelir dururdu fil-hâl
Ta'yini iltikâm ederdi
Kalmazdı hemen cünûda hâcet
Diğer guzâta dek kalırdı
Vardı harekât için sühûlet
Etmezdi muharebâtı te'hîr
Şevket, azâmet, bütün cünûdu
Hurşîd kadar telemmü' etmiş
Bir mâhi bile tecâvüz eyler
Hûn-i dîlini eyleyip isâle
Bir vecihle kalmıyordu hâli
Sevketti nizâma her kutbunu

Çok geçmedi lîk oldu muhtel
Gark etti tefekküre ukûlu
Tanzîm-i cünûda verdi efkâr
Tedbiri gibi ona mekârın
Olmakla karîn-i hak ve insâf.

asâkir: askerler; *muvazzaf*: vazifeli; *dil*: gönül; *müşerref*: şereflenmiş; *bezl*: bol bol verme; *rahş*: gösterişli; *rub'*: dörtte bir; *mücedded*: yeni; *mukayyed*: kayıtlı; *seyelan*: akma; *hûn*: kan; *meşhûd*: görülmüş; *ibdal*: değiştirmek; *iltikam*: yutma; *guzât*: gâziler; *sühulet*: kolaylık; *tesyîr*: sürmek; *tevessü'*: genişlemek; *telemmu'*: parıldama; *mâhî*: balık; *isâle*: akıtma; *iştiâl*: tutuşma; *lîk*: lâkin; *şîrâze*: düzen; *fuhul*: alimler; *ebrâr*: iyiler, sadıklar; *cünûd*: askerler.

[40]

Devşirme usûlünün vücûbu
Zîra neferât-ı âl-i Osmân
Her demde bu rezm-i mâtem
Teksîr-i nufûs ise yegâne
İşte! Bu netice-i tefekkür
Yakmıştı “yeniçeri ocağı”
Efrâd-ı reâyâdan beher sâl
Seyreyleyerek râh-ı hudâyı
Evvel ki yıl elf tıfl-ı berter
Gittikçe fakat tezâyüd etti
Her bir nefere bir ay tatmîn
İksâ olunup beyâz borkler
Bektâş Veli edip tahiyyât
Nezd-i neferât-ı askeride
Nâm-ı ümerâ, usûl-ü teşrif
A'lâma olundu resm ve izbâr
Vaktâ olunup piyâde tertip
Tenvîr için ân-ı intibâhı
Gâzileri etmek üzere râzi
Her vechi alındı itibâra
Her köşeyi tecezzi ile te'yid
Her cüz-ü livâ olundu ta'bir

Şâd etti bütün bütün kulûbu
Olmakla kalîl-i kavm-i devrân
Efzâ olmaz mı? Halel nisâr eczâ
Aksâ-yı merâm idi cihâna
Âlemde değil mi? Bi-teehhür
Nâmı ile bir ocak çerâğı
Tefrîk olurdu şabb-ı cevval
Anlardı hakikat-ı Hudâyı
Devletle olundu sebt-i defter
Erkânı dâhî ta'did etti
Bir akçe vazîfe oldu ta'yîn
Mehtâb-ı latîfe döndü Türkler
Saçtı ocağa uluvv-i dârât
Olmakta kazan ziyâ-i dîde
Nisbetle olundu kayd-ı tasrif
Bir bedr ile zülfikâr-ı kerrâr
Ârz-ı hasmânı etti terhib
Geftâr-ı adüvve verdi lüknet
Terkim olunup bütün arâzi
Her lem'a saçıldı kâr ve bâra
Ettirdi vukuf-u mülkü tezyîd
Pürşevk ve safâ alındı tekbir.

vücub: sabit olmak; *şâd*: sevinçli; *kulûb*: kalpler; *neferat*: neferler; *kalil*: az; *rezm*: savaş; *efza*: arttıran; *halel*: bozukluk; *nisâr*: serpmek; *ecza*: kısımlar; *teksir*: artırmak; *aksay*: çok uzak; *bi-teehhür*: gecikmesiz; *râh*: yol; *elf*: bin; *tıfl*: çocuk; *berter*: daha yüksekte; *sebt*: kaydetme; *tezâyüd*: ziyâdeleşme; rahatlatma; *iksa*: giydirme; *latif*: güzel, şirin; *dârât*: gösteriş; *nezd*: yakın; *dîde*: göz; *ümerâ*: amirler; *tasrif*: idare etmek; *a'lam*: alametler; *izbâr*: yazıya geçirme; *zülfikâr-ı kerrâr*: Hz. Ali'nin kılıcı; *hasman*: düşmanca; *terhib*: hatırlatma; *intibah*: uyanıklık; *miknet*: kuvvet; *güftar*: sözler; *lüknet*: kekeleme; *terkim*: rakamlamak; *bâr*: sıkıntı, eziyet; *tecezzi*: parçalama.

[41]

Her mirlivâ livâda sâde
Ayrılmaz idi yerinden aslâ
Fevtinde geçip bu câha vâris
Bulmazsa sübût cürmü lâkin
Bâdi-i mazarrât-ı memâlik
İkmâl-i terakkî-i livâyâ
Oldukça fakat bu tuhm mağrûs
Herkes gibi belki pek ziyâde
Her tâne ki öşr için kalırdı
Âsâr-ı cihâd olup da zâhir
Kendi gibi ğâziyân hâzım
A'nî bi her livây-ı şehsuvâr
Her sâhib-i arz hükm-i kânun
Yani azığı atıyla her bâr
Cidden galeyân-ı harb hûn-âb
Derhal livâda pek vururdu
Âlemde bu fırkâ kâminı aldı
Her sûrat-i seyr-i gerd bâdi
Olmuştı şark ve garp deverân
Erdel, Almanya, alemse şehri
İnşaallâh berây-ı tekmil

Evlâdı gibi bakıp ibâde
Ya harb ola lüzûm ola
Mülk-i pederi olurdu hâris
Azli olamazdı hiç mümkün
Olmazsa hurûb-u pürmehâlik
Sa'y eyleyerek saçardı vâya
Bâdi-i felâh-ı mülk-i mahrûs.
Sâmândan ederdi istifâde
Hep saçıp arz olan alırdı
Her merde gelince id-i zâhir
Tımâr ile hâs olurdu azım
Olmuştı muhît has ve tımâr
Askerliğe eylemişti medyûn
Bir fırkâ-i süvâr ederdi ihzâr
Oldukça serâra- pâş âhzâb
Âmâde-i emre olup dururdu
Seyrile akıncı nâmını aldı
Hâke düşürdü kavm âd'i
Pâ-mâl semm-i semendi her ân
Olmuştı mâdâm esir kâhri
Her hâli olur yakında tafsîl

mirliva: tuğgeneral; *ibad*: kullar; *fevt*: kaçırma; *câh*: makam; *hâris*: ikinci; *cürm*: suç; *azl*: salıverme; *badii*: geçici; *mazarrat*: zararlar; *mehalik*: tehlikeler; *tuhm*: tohum; *mağrus*: toprağa dikilmiş; *mahrus*: korunan; *sâmân*: zenginlik; *id*: bayram; *hâzım*: ihtiyatlı; *a'nî*: yani; *medyun*: borçlu; *süvar*: binici; *ihzar*: hazır etmek; *hûn âb*: kanlı gözyaşı; *serar*: ayın son gecesi; *pâş*: serpen manasında kelimeler yapılır; *ahzab*: bölükler; *kâm*: arzu; *gerd*: dönen dolaşan manasında kelimeler yapar; *hâk*: toprak; *semm*: zehir; *semend*: güzel at; *mâdam*: madem; beray, için; *tafsil*: açıklamak.

[42]

Maltepe Muharebesi

Vaktâ ki eşi'a-i cihântâb
Ref'tütuk zalâm gerdûn
Ezhâr-ı terakkı-i saâdet
Âfâk sürûr içinde bi şûr
Âl-i arş birinde, dîde-i giryân
Müjgân mezherânı her ân
Şâdi-i kulûbü mez'adette
Yani bu terakkıyât-ı devlet
Bir levhâ-i hâkimâne tekml
Nûrânî-i infilâk-ı iclâl
Devrinde olan refâh-ı râhşâ
Neşreylediği nizâm ve kânûn
Arz ettiği intizâm ve tedbir
Tavrı, harekâtı oldu tâhkik
Hâsıl gözetip tarık hakkı
Adlı gibi şânı oldu berter
Ceddi harekâtı dilpesendi
Gülbankı çekince lik her şir
Her darbe-i bi nazîr kâhri

Efserde zemini etti şâdâb
Ettin nice ehl-i hâli meftûn
Dehre saçıp ibtisâm-ı necdet
Bir nûr celâdet oldu menzûr
Dil-i vakf-i tecelliyât-ı yezdân
Tenvîr kılan sirişk-i şükrân
Arz etti huda'ya mâhmidetle
Oldukta ziyâ feşân-ı satvet
İnzâr-ı ümemde etti teşkil
Mâhiyet-i zulmu etti izlâl
Eslâfa da oldu gıpta bâhşâ
Şükretmeye halkı etti medyûn
Her yerde olup sezây-ı tezbir
Enmüzec-i intizâm ve tensik
Etmekle güzel güzel terakkı
Kaldı hasma yanında ebter
Olmuş idi bâdi-i bülendi
Şemşîri ederdi fethi tebşîr
Titretti bütün bütün bu dehri

cihantâb: dünyâya sıcak ve ışık veren; *şâdab*: sulu taze; *ref'*: yüceltme; *zalâm*: karanlık, zulmet; *eşi'a*: ışıklar; *tütuk*: çadır; *gerdun*: dünyâ; *meftun*: tutulmuş; *ibtisam*: tebessüm etmek; *necdet*: kahramanlık; *şûr*: tuzlu, gürültü; *celadet*: yiğitlik; *menzur*: adanmış; *dide*: göz; *giryân*: gözyaşı döken; *tecelliyat*: ortaya çıkma; *müjgan*: kirpik; *mezheran*: çiçekli yer; *sirişk*: gözyaşı; *mesadet*: sevinç; *mahmidet*: övgü; *feşân*: saçma; *satvet*: ezici kuvvet; *tekml*: tamamlamak; *inzar*: geciktirme; *infilak*: patlama; *izlal*: alçaltmak; *rahşâ*: parlak; *eslaf*: geçmişler; *bahş*: ihsan; *tezbir*: yazmak; *enmuzec*: örnek; *tensik*: nizama koymak; *berter*: daha yüksek; *ebter*: eksik, soyu kesik; *dilpesend*: gönle hoş gelen; *badi*: geçici; *bülend*: yüksek; *gülbân*: cemaatle söylenen ilahiler tekbirler; *lik*: lâkin; *şir*: aslan; *şemşîr*: kılıç; *tebşîr*: müjde; *nazir*: benzer; *dehr*: zaman, devir.

[43]

Âdâ-yı nizâr, ceyş-i hûnhâr
Hiç had mi var ki zâhir olsun
Azmettiği her hisâr-ı ma'mûr
Tâ bâhr-ı siyâha dek bütün arz
Tevfik ile olup muîn
Bazı husamâ ki dehşetinden
Sûret vererek hayâl-i hâme
Olmaz mı? Yed-i derrâz rûbâh
Âmâl-i zafer olunca ma'kus
Tatmıştı bu semmi filhakîka
Lâkin yine bâzı kere evhâm
Fikre heves-i zafer üşürdü
Ezcümle kayâsır-ı zamâna
Havfinden olup dûçar ra'şe
Der-hatır olunca hâli âti
Yok kaysar için tarîk-i iflâh
Ecdâdının âşiyânı gitmiş
Izmâr edemezdi derdin ızmâr
Her leyl dolardı yaşla pister
Hasmân nasıl olsun ki nâlân
Tâ Beykoz'a dek diyâr-ı sayfi
İşte bu hakâret ve igâre

Olmuştu o günde sübesühâr
Teslîl-i süyûfa kâdir olsun
Afvını talebe olurdu mecbûr
Eyler idi tâ beytini arz
Zabt etti hulâsâ her zemîn
Âzerde idi şehâmetinden
Düşmüştü hevây-ı intikâma
Bir şîr-i jiyâne karşı kûtâh
Çok düşman devlet oldu me'yûs.
Bir hayli hükûmet-i atîka
Dest-i emele verirdi eshâm
Zincir-i esârete düşürdü
Baktıkça bu i'tilây-ı şâna
Dûd-ü seyhi çıkardı arşa
Kapladı zulâm kâinatı
Olsun mu? Cihân ğarik-i islâh:
Efgan ederek figânı bitmiş
Olmuştu guzâta mülkü mızmâr
Virâne-i mülkten kim ister?
Orhân ediyordu hâki talân
Lerzân ediyordu bim-i seyfi
Sevk etti adüvvü âhz-i sâre.

ada: düşman; *nizar*: zayıf, bitkin; *şehâmet*: kahramanlık, besililik, semizlik; *sübesü*: her tarafta; *hâr*: hor, yiyici yamyam; *hâme*: kalem; *rûbâh*: tilki; *jiyân*: kükremit, kızgın; *kûtah*: kısa, boysuz; *semm*: ağı, zehir; *eshâm*: kara nesne, oklar; *esved*; *kayâsar*: kayserler, eski bizans-roma imparatorluklarının lakapları; *dûd-i seyhi*: mahvedici duman, sis keder; *ra'şe*: titreme; *ızmâr*: kalbde gizlemek, saklamak; *pister*: yatak, döşek; *bim*: korku; *igâre*: gece baskını yapma; *ahz-i sâr*: öç alma; *i'tisaf*: zulüm ve haksızlık etmek; *rahne*: gedik, yârik, bozukluk; *piş*: huzur, ileri, ön; *dembeste*: sesi soluğu kesilmiş; *der-hatır*: hatırdâ;

[44]

Toplandı bütün bütün ekâbir	Tâhî ol âlem-i mekâbir
Bezmek sözü halle müftekindi	Âti ile hâle munhasırdı
Zâyî' edilen diyâr-ı âbâd	Bir bir okunup oldu ta'dâd
Artık düşünöldü bir serâir	Teshîrine çâre-i müessir
Ya mevt! Veyâ muzafferiyet	Her halefe vermek üzere gâyet
Toplandı taburla ceyş kâfi	Aldı ele her bir i'tisâfı
Piş râhına gelen karâda	Bast etti nice zamân ve sâde
Ser kerem olarak ğudüvv ve âsâl	Nisyâna konuldu semt-i âmâl
İle kalkıp Üsküdar'dan	Beş rûzda geçti tuzla yârdan
Tâ Maltepe'ye varınca def-hân	Kesti yolunu cenâb-ı Orhân
Taksîr vücûdunu etti isbât	Feryâd verir mi çâre heyhât!
Osmânî'nin ateşini ve rûdu	Sûzân ediyordu her sürûdu
Yollardaki hây-ı hevây-ı âşûb	Bir ye's-i elîme oldu mablûb
Osmânî eğer inerse dağdan	Harbetmek üzere solla sağdan
İnmez de kalırsa dağda amma	Mülk olmamak üzere mâhvü yağmâ
Dehşet vererek ukûl-u nâsa	Sûratle firâr için bizans'a
Asker, ümerâ karar verdi	Dembeste-i dîle mesâr verdi
Vaktâ ki tulû'-ı fecr-i mülkün	Âfak-ı hazîni etti gülgûn
Güyâ yüzü bağı hûna dönmüş	Mâtem gibi nûr-u hüsnü sönmüş
Dehşetler içinde desti r'aş	Hûn-ı dîlini eylemekte hep pâş
Mergân-ı seher dalıp inine	Hem-râh idi mâtem zemine
Her köşede hezâr feryâd	Âh ve eleme ederdi müzdâd

mekabir: kabirler; *müftekir*: muhtaç; *ta'dad*: sayılı; *seraie*: gizli şeyler; *teshîr*: ele geçirme; *ceyş*: asker; *i'tisaf*: yolsuzluk yapma; *piş*: ön, ileri; *rah*: yol; *bast*: yayma; *ser*: baş; *ğuduvvi*: âsal: sabah- akşam; âmal: emeller; *rûz*; gün; *taksir*: kısaltma; âteşin: ateşten; *rûd*: ırmak; *sûzân*: yakıcı; *sûrud*: şarkı; âşub: karıştııcı; *mablub*: ters çevirme; *ye's*: ümitsizlik; *ukûl-i nas*: akıllı insanlar; *dembeste*: soluğu kesilmiş; *mesâr*: sevinçler; *tulu' ı fecr*: şafağın doğması; *gülgûn*: gül renkli; *hûn*: kan; *r'aş*: titreme; *pâş*: serpen; *mergn-ı seher*: seher kuşları; *hemrah*: yoldaş; *hezâr*: bin; *müzdad*: çoğaltma; *tahî*: çokluk; *def-han*: def çalan; *serşek*: gözyaşı.

[45]

Gittikçe yüzü dönüp beyâza
Âhvâle felek esef ederken
Bede' etmiş kayserin kelâma

Serpildi gözü başı riyâza
Bir galgale- nâledir giderken
Ederdi bu hâleti hitâma

Nutuk

Asker! Görüyorsunuz ki dağlar
Taşlar, tepeler kesilmiş insan
Osmânî denir duran guzâta
Ettikçe siham ve tiği tâhrîk
Ulviyyeti, şânı bi-müdâni
Adliyle münevver oldu bu dünyâ
Osmânî'ya dembedem itaât
Âlâ biliyorsunuz ki siz de
Tekfurlarımızda bitti kudret
Seyl eylese eşk-i çeşmi yerde
Eğer böyle devâm ederse âhval
Bihoş teellüm oldu beynim
Lerzân oluyor tenimde cânım
Ses bitti karıştı hâl-i âlem
Rûm ordusunun nefir-i âmî
Âfâk-ı hazîn sadây-ı serden

Dolmuş, dolu eslihayla yekser
Bilmem zafere olur mu? İmkân
Meydân okuyor bu gün memâta
Bin zafer eylemekte tebrik
Titrettiriyor bu hâkdânı
Meclûb kemâlidir berâya
Her şâhsa değil mi? Mâhz-ı devlet
Yok eski mecâl ve hâl bizde
Kaldı yalnız serşek hasret
Feryâd ile iş biter mi? Nerde
Billâhi olurüz yakında pâmâl
Gayret size kaldı nûr-i aynim
Haydi yürüyün gazanferânım.
Titretti sadây-ı tabl-i âzâm
Bildirdi zamanı iktihânı
Kemkem ötüyordu nâralardan.

riyâz: bahçeler; *galgale*: süratle gitmek; *nâle*: inilti; *figân*; *bede'*: başlayış, başlama; *hâlet*: suret, hâl; *esliha*: muharebe alet ve edavatı (silahlar); *yekser*: ansızın, baştan başa; *memât*: ölüm; *siham*: ok; *tiğ*: kılıç; *ulviyet*: yücelik, yükseklik, ululuk; *hakdân*: arz, yer; *münevver*: parlatılmış; *meclûb*: âşık, tutkun, kapılmış; *beraya*: halk, bütün mahlukat; *dembodem*: bazan, vakit vakit; *mahz*: saf,halis, katıksız, sadece; *mecal*: takat, güç, kudret; *tekfur*: bizans imparatorluğunun valilik derecesindeki idari hizmetlerinde bulunan kimseler; *seyl*: sel, şiddetle gelen şey; *eşk*: gözyaşı, dem; *çeşm*: göz,ayn, dide; *pa-mal*: ayak altında kalmış, -çiğnenmiş; *teellüm*: elem duyma,kederlenme, tasalanma; *ayn*: göz, pınar, kaynak; *lerzân*: titrek, titreyerek; *gazanfer*: kahraman, iri arslan; *tabl*: davul, kulak zarı; *nefir*: harb için seferber olan cemaat; *iktihan*: kır saçlı ve sakallı olma; *afak*: ufuklar; *ser*: baş; *âmî*: yıllık.

[46]

Orhân-ı Celil edip irâde
Üç yüz kadar âteşin süvârî
Bârân-ı gazâ gibi bayırdan
Hakkâ ki senâ-i berk tîğî
Meydân-ı kıtâlî etti tenvîr
Rum ordusunun mürettebâtı
Ammâ yine gâziyân-i mümtâz
Ki ric'at ve ki sebât ve tâkip
Terk eyleyerek hemen mihâdî
Orhân-ı cihân tutup kenârın
Her hâleti düşman oldu fârik
Can kaydına dostu cümle asker
Nâçâr Sinan Sinan'a geldi
Alkana boyandı kâh sengin
Sâhra deme sanki bâhr-i hûn-âb
Tazyîk olununca her taraftan
Mâder kucağında kâh ve bi kâh
Seyreyle ki kâhr rüzgârı
Her beyte tenezzül eylemezken
Âlûde gubâr pâre pâre
Feryâdî enîn dil hırâşî
Şefkatli, peder refik ve dâder

Gizlendi bölük bölük piyâde
Titrettirip indi küh-sârî
Nâzil olarak atıyla birden
Tezyîd ederek bütün dîriğ
Ef'âl olunûr mu? Sözle tasvîr
Mâhveyledi âdetâ sebâtı
Ric'ât yüzünü eylemişti ibraz.
Rum ordusunu eylemişti
Bir menzile erdi kim eâdî
Serpmiş idi dâne-i damârın
Geçmişti fakat iş işten artık
Çok geçmedi hasr olundu Kayser
Her darbe nice vücûdu deldi
Sâhra bile oldu lâl rengin
Galata'da nice vucud nâyâb
Rumlarda çoğaldı havf ve şîven
Bir dağdağadan değilken âgâh
Mâhvetti nice nice nikârı
Bi-nâz tegazzül eylemezken
Koymuş başı hûn-ı ihtizâra
İnsana haram eder firâşî
Olsa bile kâhraman eder.

âteşin: hiddetli; küh-sar: dağ tepesi; bârân: yağmur; nâzil: inme; sena: şimşek parıltısı; berk: yıldırım; tîğ: ok; tezyîd: ziyâde; kıtâl: muharebe; tenvîr: nûrlanma; mümtâz: seçkin; ric'at: çekilme; ibraz: göstermek; mihad: yer arz; eadî: düşmanlar; halet: suret; fârik: ayıran, farkedene; hasr olunmak: askerle etrafını kuşatmak; nâçar: çaresiz; sengin: aştan yapılma; lâl: kırmızı; bahr:deniz; hûn-ab:sulu kan; nâyab:bulunmaz; havf: korku; mâder: anne; âgâh: uyanık; tegazzül: gazel söyleme; âlûd: karışmış; gubar: toz; ihtizar:can çekişmek; dil-hıraş: yürek parçalayan; firaş: yatak; dâder: kardeş

[47]

Can pâresini ezip geçer de
Düşmüş râh-ı câna merd çâlâk
Harb âlemini etmedense tatvil
Rum ordusunun bitip karârı
Şâhbâz guzât elinden ancak
Bir fırka fedâ edip vücûdun
Kaysar bile yaralandı kaçtı
Dünyâyı kulûbu tuttu korku
Tavşâncıl'a dek firâr eden Rum
Çil yavrusuna dönüp hep ordu
Cüzisi kaçıp bizansı buldu

Peydâ olamaz azâp içre de
Varsın yansın yanarsa eflâk
Tâhvîl edelim kelâmı tâhvîl
Tuttu yine alem firârı
Kâbil mi hulâsa çare bulmak?
Kurtardı fakat biraz cünûdun
Dil bağına taze yara açtı.
Tâhlis-i vücûd eden ne mutlu.
Oldu yine gâziyana mâhkûm
Derya, ova, kûh leşle doldu
Dehre bu da ders-i ibret oldu.

rah: kaygı; *çalâk*: akıl ve feraseti açık, hareketli; *eflak*: felekler; *tatvil*: uzatma; *tahvil*: değiştirme; *firar*: kaçış; *şahbaz*: yiğit; *guzât*: gâziler; *fırka*: parça; *cünûd*: askerler; *kulûb*: kalpler; *tahlis*: kurtarma; *cüz'i*: bir bölümü; *dehr*: dünyâ; *kûh*: dağ

[48]

İznik Fethi

Vaktâki bu harp düşman efrûz
Bülbül gibi gâziyân-ı mümtâz
Âsâr-ı bâhâr-ı gâlibiyet
Her köşede cûybâr-ı iclâl
Ezhâr-ı nefise-i ganîmet
Ettikçe meşâm cânı ta'tîr
Her sînede arzu çoğaldı
Hatta bu gazâ erip hitâma
İcrâ-yı mesâr behçet âgin
Orhân zaman, o mihr-i tâbân
Çoktan beri çünkü şehr-i ekber
Göğsünü gererek sinân-ı vetîre
Gülizâr-ı gazâ, rebî'i nusret
Ettikçe bütün guzâtı medhûş
Ancak nagamât satvet- engîz
I
Osmânlı denir bize şândır
Her ferdi bir öz ki dil-sitândır
Dünyâ denilen bu zerre elbet

Bizim dîle sundu cam nevrûz
Gülizâr-ı tarâbda oldu dem-sâz
Bâğı ümeme verip tarâvet
Oldu yine mevc-i hayyiz-i ikbâl
Âfâka saçıpta bu nüzhet
Kıldı emel-i gazâyı tenvîr
Efkâr-ı cihân cihâda daldı
Avdette iken meâ's-selâme
Hiç etmedi fikr-i harbi teskîn
Oldu yine iznik'e şitâbân
İznik denilen hisâr-ı dilber
Etmişti guzâta dehri tîre
Lutûf ve kerem-i cenâb-ı izzet
Dağlar dereler olurdu hâmûş
Ferhûnde dîli ederdi tehzîz:

İclâline şânı bir nişândır
Osmân gibi şanlı kâhramândır
Etmez edemez bize kifâyet.

efruz: aydınlatıcı; *nevrûz*: yenigün, ilkbahar; *tarab*: sevinçlik; *dem-saz*: arkadaş; *âsâr*: he-diye; *ümem*: milletler; *taravet*: taze; *cuybar*: akarsu; *mevc*: dalga; *hayyiz*: yön; *ikbâl*: talih; *ezhâr*: çiçekler; *nüzhet*: gönül ferahlığı; *ta'tîr*: güzel kokuyla kokulandırma; *hitam*: son bulma; *avdet*: geri dönme; *âgin*: dolu; *sinan*: mızrak; *vetir*: dar; *tîre*: karanlık; *rebî'*: yaz günü; *medhûş*: şaşırmış; *hamûş*: sessiz; *nusret*: yardım; *nagamât*: nağmeler; *satvet*: hamle; *tehziz*: titretme; *ferhûnde*: mesut; *dil-sitan*: gönül alan; *meşamm*: burun.

[49]

II

Elvân-ı şâfak bâhâr-ı şâdâb
Ruhsâr-ı şebâb, nûr-i mehtâb
İclâlimize bakıp rasadla

Sâfiyet-i nergiz girân-ı hâb
Envâr-ı seher hezâr-ı nâyâb
Eyvâh tebâh olur hasedle

III

Her leyle-i ıztırâb-ı pîrâ
Her savt-ı mehîb ve satvet-i ârâ
Osmânlı sadâsı hâtif-âne

Vaktâ ki olur sükûn-u pezîrâ
Pür-haşyet eder kulûbü zirâ
Dehşet saçar âsumân-ı câne

IV

Osmânlı denir bize ne devlet
Zulmet kesilirse nûr-i vâhdet
Satvet dökülür celâletinden

Timsâl-i mürvet ve celâdet
Âlemde kim eylemez itaât
Safvet saçılır adâletinden

V

Bir millet-i bâhtiyârız ammâ
Mes'ûde-i tâm lutf-i mevlâ
Orhân gibi şehsuvâr devrân

Emsâlini görmemiş bir eyâ
Etmeklik için bu mülkü ihyâ
Olmuş bize pâdişâh-ı irfân

VI

Bir şâh ki tîğ-ı bi emânı
Her an adâlet-i iktirânı
Makhûr olarak adüvvü bed-hâh...

Seylâbe verirken ins-ü cânını
Tenvîr ediyor ne âsumânı
İclâlini dâim etsin Allâh

Orhân-ı celil o dem ki vardı
Münkâd ederek cihânı münkâd

Şevketle şerefle şehri sardı
Bir nutk-u belîğ etti irâd:

şâdâb: sulu; *elvan*: renkli; *giran*: pahalı; *ruhsâr*: yüz; şebab: gençlik; *hezâr*: 1000; *na-yâb*: bulunmaz; *rasad*: gözetleme; *tebah*: mahvolmuş; *pîra*: süsleyici; *pezîrâ*: kabul eden; *savt*: ses; *mehib*: heybetli; *ârâ*: süsleyen; *mürüvvet*: yiğitlik; *celadet*: yiğitlik; *eya*: acaba; *seylâb*: taşkın su; *cân*: cinler; *iktiran*: yaklaşmak; *makhur*: kahredilmiş; *bed-hah*: kötülük isteyen; *münkad*: itaat eden; *hab*: uyku; *hatif-ane*: hatife yakışır surette; *hatif*: sesi işitilen kendisi görünmeyen.

[50]

Nutuk

Asker! Beni dinleyin! Bu bârû
İznik denilen bu şanlı şehre
Şimdi bile mehri ilmi râhşân
Ettik nice gülistânı tanzîr
Selçuk ümerâ yı nîk bâhtı
Pür sayt ve sadâ bu şehir-i ğârâ
İlmi, edebi, uluvvi feyzi
Erbâb-ı ulûm, edib dâna
Meydâna getirdiği sanayi'
Âhter gibi peyk urup fezâda
Bir hayli yâhudi, rum ve islâm
Ol dem ki gelip sâlib-i butger
Asker yedi hafta karşı durdu
Her rûz nice nice havârik-i Âsâr
Etmişti evet sâlib dilşâd
En son yapılan dev âlet ammâ

Olmakta kabul eder mi? Dârû
İrfân ve edep verirdi behre
Olmaktan değil mi? Pertev-efşân
Kâbil mi? Fakat bu hüsnü tanzîr
Nakletti bu şehre pâ-yı tâhtı
Bir hayli zaman olup mutârra
Lebrîz-i kemâl ederdi arzı
Nûrhüneri ederdi a'lâ
Âsâr-ı bedia-i bedâyi
Koymazdı muğâyerât-ı rızâda
Devrinde bulurdu emnü ârâm.
Saçtı bu hisâra tîr rû âhker
Çok ehl-i sâlibi hâke vurdu
Ve ğaye oldu lâ-hak
Bir kale için bin âlet icâd
Bir burcu esâsen etti imhâ*

barû: kale duvarı; *dârû*: ilaç; *behr*: nasip; *mehr*: aşk şefkat; *rahşân*: parlak; *pertev*: ışık; *efşân*: saçan; *tanzir*: tazelendirme; *nîk*: güzel; *garra*: şaşaalı; *lebrîz*: taşacak kadar; *dânâ*: bilgili; *bedia*: nadide; *bedayi*: görülmemiş; *ahter*: yıldız; *peyk*: seyyâre; *feza*: gökyüzü; *mugayeret*: aykırılık; *ârâm*: rahat etme; *ahker*: ateşli kül; *salib*: heybetli; *rûz*: gün; *havarik*: hârikalar; *dil-şâd*: sevinmiş. *mühacimat*: saldıranlar; *baru*: kale duvarı; *daru*: deva; *sayt*: iyilikte şöret; *matar*: yağmur; *mutarra*: taze; *ahker*: ince kor.; *salib-i budger*: putperest haçlı;

[51]

Ancak bu belâ-yı nâgehânı
Îrâs-ı fütûr nerede ikdâm
Zirâ bütün ümmetin kemâhiye
Her dildeki itimâd siyyân
Şâhın haremi dü-tıflı, me'yûs
Biçâre gürûhu zâr ve muztâr
Olmakla lisan-ı nâsa şay'î
Can kaydına nâs olup giriftâr
Tâhkîk bu demde lutf-ı irşâd
Rumun hayl ve lehû fizâsı
Hayrette iken sâlib-i âhmer
Ecnâd-ı sâlibi çâr ve nâçar
Rum imparatorluğu'nca İznik
Rumdan yine Türk'e geçti lâkin

Titretmiş iken bütün cihânı
Cidden yine oldu zib-i eyyâm
Allâh idi istinâd-ı kemâhiye
İkdâma getirmiyordu noksan.
İznik Gölü'nü geçerken efsûs.
Bend ettiğini salib-i butger
Ettirirdi her ihtimâmı zâyî'
Efsûs- ki gâib oldu reftâr
Etti yine âcizânı dilşâd:
Hayrette bıraktı cümle nâsı
Zirâ alarak hisârı rumlar
Tebdîl-i karâra etti icbâr.
Bir hayli zaman oldu tensik
Geçti yine rumlar oldu sâkin.

îrâs-ı fütûr: bıkkınlık verme; *zîb*: süs; *kemahiye*: olduğu gibi; *siyyan*: denk; *efsûs*: yazık
eyvâh; *zâr*: perişân; *muztar*: çaresiz; *reftâr*: gidiş, davranış; *dilşâd*: gönlü şen; *hayl*: zümre,
topluluk; *salib-i âhmer*: kızılhaç; *ecnad-ı salib*: haçlı askerler; *icbar*: zorlama; *tensik*: dü-
zenleme; *salib-i butger*: putperest haçlı

[52]

Tâ işte bu devredeki tamâmı
Gün geçti, şuhûr geçti tâhkîk
Zabtı yine olmayıp müyesser
Müşkil bulunûr mu ? Olmaz âsân
Asker! Çalışıyorsunuz bu yolda
Çok geçmez olur bu şehr-i âli
Lâyık mı? Ki bu nice yıl bu yerde
Hâlâ yine zabt olunmasın o
Sel eyleyelim bu gün suyûfu
Fethi uğrunda hayli yâran
Her kale ki lem'a-i emeldir.
Artık bu hevâ hevâ değildir.
Ramy eyleyelim yârın sihâmı
Zirâ bu hisâr meknûs-i Âsâr

Kaldı Rum ilinde her zimâmı
Etmekte isekte şehri tazyîk
Müşkiller içinde kaldı asker
Merd olmamalı fakat her âsân
Gümler bu hisâr ile davulda.
Envâr-ı mücâhadetle mâli
Canbâhş olalım da âh serde
Billâhi bilemem revâ mıdır? Bu
Çâk eyleyelim bütün sufûfu
Oldu hedef-i sinân yâran
Hûn-i şühedâma bedeldir
Allâh bilir revâ değildir.
A'dâ dâhi görsün iktihâmı
Teshîr olunup saçarsa envâr.

zimam: hayvan yuları; *şuhûr*: aylar; *müyesser*: kolaylıkla olan; *mücâhadat*: uğraşma; *cân-bahş*: hayat veren; *süyûf*: kılıçlar; *süfûf*: toz haline gelmiş ilaç; *çâk*: yârık; *sinân*: mızrak; *lem'a*: ışık; *hûn*: kan; *hevâ*: geçici heves; *ramy*: atmak; *siham*: oklar; *iktihâm*: göğüs germe; *a'da*: düşman; *meknûs*: süpürülmüş; *teshîr*: büyülenme; *envâr*: nûrlar.

[53]

Âvâze-i kâr ve zârımızdan	Dünyâ dolar iştihârımızdan
Zirâ nise'nin dev ictimâi	Buldu bu mâhalde iltimâi
Türkün, rumun ehl-i intibâhı	Zeyyin etmek için bu şânlı mâhı
Bezleyledi can ve inhimâkî	Berder-i murassa' oldu hâkî
Artık bu azâb can rasîde	Bir hâtımecek edip köşede
Âvâze-i bi misâl satvet	Etsin deverânı gark-ı safvet
Bir şâh ki ma'diletle her bâr	Âlemde tamâm olur safâbâr.
Allâh muîndir muîni	Zeyyîn eyler eliyle hûr-i îyni
Dâd eyleyelim cenâb için	Etsin bizi âtîfetle memnûn
Zirâ bu zafer ki yer ziyâdır	İhsân-ı cenâb-ı kibriyâdır
Şehri mütevekkilen ale'llâh	Tazyîk edelim hemen sehergâh
Devletle geçip o leyl-i mes'ûd	Erdi seher-i saâdet-i endûd
Titrettirerek felek-i zemini	Râmi etti sehâm-ı âteşini
Alkanlar içinde fecr-i tarîk.	Hırs-ı beşeri ederdi tahrîk.

zâr: sesli inleme; *iştihâr*: şöhretlenme; *iltima'*: parıldama; *ictima'*: toplanma; *intibâh*: uyanıklık, göz açıklığı; *mâh*: ay; *inhimâk*: birşeyin üstüne fazla düşkünlük; *bezleylemek*: bol bol verme; *murassa'*: kıymetli taşlarla bezenmiş; *satvet*: ezici kuvvet; *safvet*: saflık, temizlik; *her bâr*: her defâ; *ma'dilet*: âdillik; *safâ-bâr*: safâ veren; *muîn*: allah'ın isimlerinden yardım eden manasındadır; *hur-i îyn*: cennet hurileri; *dâd*: âdil, adalet; *cenâb*: şeref, onûr; âtîfe: iyilikseverlik; *seher-gâh*: seher vakti; *endûd*: sürmek, yaldızlamak; *târîk*: vazgeçen; *rasid*: bekleyen kimse; *gark*: boğulmak; *endûd*: sürmek;

[54]

Her tâir-i nâz mest-i i'zâz
Hemserdi tuyûr-u dehre hemser
Bir yirmi otuz dakika tâhkîk
Envârını eylemişde temvîc
Berâber sihir gibi işâret
Îznik'te diyâra rabtolundu
Zirâ hucûmât, kâht-ı mevfûr
Serbest bulunmak üzere herkes
Halkın çoğu lik edip temkîn
Tezyîd ile şehrin iftihârını
Bir diri ki "Sensinod" dur ismi
Hayretle görünce şâh-ı lâmi'
Osmânlıların sadâ-yı darbı
Çok geçmedi medrese, imâret
Âlim, fukarâ guzât zinde
Teslîm olununca şehir u raiyyet
Asker, ümerâ, hazîne hattâ

Rikkatle olurdu nâle perdâz
Rikkatinde sabây-ı rûh perver
Geçmişti ki âfitâb tevîk
Her zirveyi eyliyordu tetvîc
Teslîme tamam edip delâlet
Tazyîk ve şerefle zabtolundu.
Etti taleb-i emâna mecbûr
Teslim kalındı şehre enfes
Etmiş idi adl ile terkîn
Tezyîn eden an istihârını
Dâhilde derrâk-i latîf kısmı
Tahvîl edip etti halka câmi'
Titretti bu gün diyâr-ı garbı
Bahşetti hisâra nûr-i fikret
Daldı yine zevke sâyesinde
Ma'füvv tutulup olan ganîmet
Olmakla nuttan muarrâ.

tâir: uçucu; *nâz*: rica; *i'zâz*: saygı gösterme, ağırlama; *rikkat*: incelik; *nâle*: inleme; *per-dâz*: düzenleyen manasında bileşik kelimeler oluşturur; *hemser*: kafadar; *tuyur*: kuşlar; *sabâ*: gündeğusundan esen hafif rüzgar; *perver*: besleyen terbiye eden manasında kelimeler üretir; *tevîk*: uygunlaştırma; *envâr*: nûrlar; *temvic*: dalgalı; *tetvic*: taçlandırma; *rabt*: bağlanma; *kaht*: kıtlık; *mevfur*: çoğaltılmış; *eman*: eminlik; *enfes*: canlar; *lik*: lâkin; *terkin*: sözleşme; *iştihar*: şöhretlenme; *derrâk*: çabuk anlayan; *lâmi'*: parlayan; *tahvil*: değiştirme; *cami'*: toplama; *raiyyet*: vergi veren halk; *ma'füvv*: affolunmuş; *muarra*: temizlenmiş; *sensinod*: piskoposlar meclisi

[55]

Orhân-ı mübeccel ve müzehher
Rum kızlarını berâ-yı tezvîc
Bir yerde görülmeyen saâdet
Her fen olunup himâye, teşvîk
Îmâr ederek hulâsa imâr

Saçtı keremen guzâta cevher
Etti edilen niyazı tervîc*
Oldu azâmet numâ-yı şevket
Âsâr amel olundu tatbik
Verdi beşere uluvv-i efkâr.

mübeccel: yüceltilmiş; *müzehher*: çiçeklerle bezenmiş; *keremen*: cömertçe; *beray*: maksadıyla; *tezvîc*: evlendirme; *tervîç*: itibarını artırma; *azimet-nüma*: büyüklük gösteren; *şevket*: büyüklük heybet padişahlar için kullanılır; *âsar*: eserler;

[56]

Karesi Fethi

Vaktâ ki kemâl-i yemn-i tevfik
Tahmîd-i hudâ'da şân-ı deverân
Temîn-i saâdeti ibâdın
Olmakla ehâss-ı fikri âli
Meci-i hukûk olan adâlet
Âlemde hamîde kâmet olmuş
Âciz, fukarâ, esir ve dâna
Hayretzede jâlebâr ve şâdân
Rikkatini eyledikçe idrâk
Oldu nice âlemi ramîde
Herkez lemeât-ı devletinden
Çekseydi sinânı tîr rezmi
Etseydi kıyâm o şâh pürnâm
Bir sözle nice nice cihânı
Ettikçe hulâsa arz-ı iclâl
Şemşîr-i şîhâb âteşinî
Nısfetle, keremle, hamdele ile
Hatta karesi emiri meşhur
Cidden düşününce hâl-i derpîş

Âsâr fütûhu etti terfik
Fevt etmedi bir dakika, bir ân
Tenvîr-i çerâğ-ı ictihâdın
Mülk eyledi câbecâ teâlî
Ettikçe irâe-i celâlet
Mihnetkeş bâr-ı zulmet olmuş,
Mazlûm ve zelîl pîr ü bernâ
Mevlâya kılarız arz-u şükran
Nûzhette, dolardı arz ve eflâk
Zıll-i kereminde âramîde
Artık çekinirdi. Savletinden
A'dâya cahîm ederdi bezmi
Pâ-bûsa koşar gelirdi hukâm
Fethetti o şâh bi medâini
Âmâl-ı adüvvü etti pâ-mâl
Titretti zaman ile zemîni
Zeyyin etti cihânı salvele ile
Mir Aclân o zat-ı mağfûr
Efkârını eylemekte tahdîş.

terfik: arkadaş etme; âtifet: karşılıksız gösterilen sevgi; *seniyye*: yüce; *ibzal*: bol bol har-cama; *is'af*: yerine getirme; *şehriyâr*: hükümdarlık; *tahmid*: hamdetme; *deverân*: dönüp doluşma; *fevt*: elden çıkarma; *ibad*: kullar; *çerağ*: mum; *ictihad*: gücü yettiği kadar çalışma; *ehass*: başlıca; *câbecâ*: yer yer; *teali*: yükselme; *hamide*: bükülmüş, kambur; *irae*: gösterme; *celalet*: ululuk; *mihnetkeş*: eziyet çeken; *bâr*: yük; *dânâ*: bilen; *hayretzede*: hay-rete düşmüş; *jalebâr*: çığ yağdıran; *şâdân*: sevinçli; *rikkat*: incelik; *nûzhette*: neşe; *arz*: yer; *eflak*: felekler; *zıll*: gölge; *lemeat*: ışıklar; *savlet*: hücum; *sinanî*: süngü mızrak ustası; *tîr*: ok; *rezm*: savaş; *a'da*: düşman; *cahim*: cehennem; *bezm*: meclis; *pâ-bûs*: ayak öpen; *hük-kam*: hakimler; *medain*: şehirler; *adüvv*: düşmanlar; *pâ-mâl*: ayak altında kalmış; *şihab*: kıvılcım; *şemşîr*: kılıç; *âteşin*: ateşten; *nısfet*: yarımlık; *salvale*: salavat; *mîr*: kumandan; *mağfûr*: affedilmesi için dua edilen kimse; *tahdîş*: kurcalama; *derpîş*: gözönünde.

[57]

Ferzende lebibî, zeyn-i aynî
Dursun Bey'i etti abd-i sultân
Mir Aclân'sa bi muâdil
Servet, azâmet, cünûd ü emvâl
Dursun nice vakit kâim oldu
Ammâ Aclan Bey'in vefâtı
Zirâ büyük oğlu geçti tahta
Her yerde tecâvüzât-ı mîrin
Nefret ederek zamana gâyet
Gâzi Hacı ilbeyi ile serden
Dergâh-ı cenâb tâcdâra
Muhzır bilinince şâh-ı ebrâr
Nakleyerek reâyâ hâlin
Dursun Bey'in edip kelama agaz
Cidden dedi: ey penâh haşmet
Sultânınız bu gün cihânın
Şâhân-ı cihân esirinizdir
Ulvîyyet-i lütfunuzla sâil
Dârâ gibi sad hezâr mağrûr
Ümîd ederim ki bu abd-i nâsaz
Gerçi hıdemât-ı şâh mâhmûd
Hizmette bulunmak üzere elbet
Nısfen verilirse mülk-i ecdâd

Envâr-ı hayâtı, ayn-i zînî
Kim? Olmaz esîr-i lutf-i Orhân
Bulmuş idi. İştihâr-i kâmil
Her hâcetini eylemişti ikmâl
Hizmette şerefle dâim oldu
Mâhveyledi adle iltifâtı
Zulmetti hemen güvendi bahta
Menzûru olunca şâbb ve pîrin
Müddetle birikti her şikâyet
Muhzır yaparak umûmu berden
Etmişlerdi hemen itâre
Dursun Bey'i etti artık ihzâr
Bildirdi tamamen infîâlîn
Bi dağdağa hallolundu Ilgaz
Fâhr eyleye cûdunuzle devlet
Hâkânısının cihâniyânın
Hem müftekir-i serîrinizdir
Elbette olur serîre nâil
Olmaz mı ya? Kâhrınızla makhûr
Devletle olur karîn i'zâz
Eyler beni dehr içinde mesûd
Etmez miyim? İntisâba râğbet
Olmaz mıyım? Emr-i şâha münkâd

ferzend: yavru; *zeyyin*: süslü; *zîn*: eyer; *abd*: kul; *iştihar*: meşhur olma; *kaim*: mevcut; *mîr*: kumandan; *manzur*: beğenilen; *şâbb*: genç; *muhzır*: bağımsız kumandan; *ber*: yaprak; *ita-re*: yollama; *ebrâr*: iyiler; *ihzar*: hazır etmek; *infial*: hareketlenme; *âgâz*: başlama; *penah*: sığınma; *fahr*: övünme; *müftekir*: muhtaç; *serir*: taht; *sail*: soran; *dârâ*: eski fars hükümdarlarından dokuzuncusu, keykubad; *sad*: yüz sayısı; *hezâr*: bin; *makhur*: kahra uğramış; *nâsâz*: uygunsuz; *i'zaz*: ağırlamak; *nısfen*: yârim olarak; *münkad*: itaat eden; *lebib*: akıllı; *cûd*: cömertlik; *hıdemat*: hizmetler;

[58]

Sultânımın iltifâtı çoktur
İsterse diyâr-ı kâhr ve bidâd
İsterse âbid bi nasîbi
Herhalde emr şâhımındır
Herbir sözü mir-i bi hılâfın
Nâcâr kıyâm-ı şâh mümtâz
“Kirmastı” gibi nice hisârı
Pişinde nesîm fevz ve teshîr
Devletle, şerefle mâdeletle
Ayan-ı, fakiri geldi karşı
Pâ-bûse-i şehriyâr dânâ
Çektikleri intizâr şayan
Sönmüş nice hânümânı mağdûr
Envâr-ı adalet iştîmâlin
Safvetle cihânı edince seyrân
Envâr-ı saâdet ibtisâmı
Gün doğdu geçip leyâl-i tarîk
Orhân'ın eş'a-i felâhı
Mürgân ve vuhûş, nev-i insân
Evsâf-ı mehâmid ve kemâli
Her vasfı tırazken figândır
Bir şâh ki şehân duyunca seyfin

Vaad-i kereminde halfi yoktur
Lutfuyla olur adâlet âbâd
Bir tâhtın olur şeh mehibi
Şâh-ı azâmet penâhımındır
Mir'atı olunca kalb-i sâfın
Her kal'aya oldu dehşet-endâz
Fethetti celâdet ve vakârı
Herdem ederek meşâmı ta'tir
Vardı Balıkesir'e saltanatla
Âhenk, mesâr tuttu arşı
Her merde zamiri etti ihyâ
Vuslât-ı şerefle buldu payan
Eltâf ve himemle oldu mesrûr
Her lutf-u celîl-i bi misâlin
Ulviyyet-i hakka oldu hayrân
Mâhvetti hulâsa her zulâmı
İkbâl-i cihânı etti tebrîk
Artırdı gönülde inşirâhı
Oldukça garîk-i adl ü ihsân
Zeyyin etti zebân-ı ehli hâli
Şâhâne medâr-ı izz ve şândır
Îsâl burûc ederdi nice hîfin.

half: arka; *bi-dad*: zulüm; *âbâd*: şen; *bi-nasib*: nasipsiz; *mehib*: arslan; *hılaf*: karşı gelmek; *mir'at*: ayna; *celadet*: yiğitlik; *pîş*: ön ileri; *nesîm*: hoş giden; *fevz*: kurtuluş; *teshîr*: zaptetme; *meşamm*: burun; *ta'tir*: kokulandırma; *mesârr*: sevinçler; *pâ-bus*: ayak öpen; *şehriyâr*: padişah; *dânâ*: bilen; *zamir*: kalpteki sır; *intizar*: gözlemek; *payan*: nihayet; *eltaf*: iyi davranışlar; *himem*: yardımlar; *mesrûr*: sevinçli; *iştimal*: kaplamak; *safvet*: saf, temiz; *ibtisam*: gülümseme; *zulam*: zulmetler; *leyal*: geceler; *târik*: terkeden; *inşirah*: rahatlanmak; *mürgân*: kuşlar; *vuhuş*: vahşiler; *nev'*: çeşit; *garik*: boğulmuş; *evsaf*: sıfatlar; *mehamid*: övgüler; *zeban*: dil; *tıraz*: süs; *izz*: izzet, şeref; *seyf*: kılıç; *îsal*: ulaşma; *hîf*: korku.

[59]

Hattâ halef-i emîr Aclan
Tâ Bergama'ya olup gûrizân
Nâçâr kabul edip âhfâ
Mâhrûm-i şân ve şevket üslûb
Titretti hisârı burc ve dârı
Bir galgale koptu nâgehânı
Mâder bağırır çocuklar ağlar
Her kesedeki raşa-i derûnu
Âlemde zebûn değil, bu nâle
Korkutmakla ünâs hep teleften
Her galgale âhı celbederken
Envâr-ı mücâhidini râhşân
Darû'z-zulumât, bezm-i feryâd
Her fikreti haşyet etti mağşûş
Hayrette iken emîr-i bicân
Bidad geri berây-ı tedîb
Orhân-ı kerîm geldi cûşa
Şân vermek için bihakkın asra
Yer yer ederek nidâ münâdi
Aynî görölünce âhz-ı sârın
Halk eyledi memleketçe isyân
Vaktiyle kemâl-i mes'adette

Oldukta bu gün dûçâr hazelân
Hûn-ı dîlini eylemişti rîzân.
Bir zâviyecikte oldu mâhfî
İdrâkını yekser etti meslûb
Orhân'ın o dem ki pîşdârı
Alt üst ediyordu tâ gehânı
Her kalb nizâr-ı zâr dağlar
Lerzide eder dîl-i zebûnu
Dehşet vererek yürekli zâle
Feryâd yağırdı her taraftan,
Her âh-ı figâne kalb ederken
Maşrikten olunca pertev feşân
İclâl ile oldu rûşen âbâd.
Efrâd-ı hisâr kaldı hâmuş.
Arz-ı hışım etti şâh Orhân
Tertip ederek sufûfu tertîb*
Kim? Merhamet etmez ehl-i hûşa
Bede' etti hisâr-ı şehri hasra
Bildirdi ferîza-i cihâdı
Mâhvoldu vücûdu hep mesârın
Ettirdi emire harbi nisyân.
Seyyâle-i ilm ve mârifetle.

hazelan: kızgın kimsenin yürümesi; *gûrizan:* kaçan; *rizan:* dökülen; *ahfa:* en gizli; *mahfi:* gizli; *yekser:* başlıbaşına; *meslub:* soyulmuş; *pîşdar:* önde giden; *nagehan:* ansızın; *gehan:* an; *mâder:* ana; *nizar:* düşkün; *ra'se:* titreme; *derun:* iç kalp; *lerzi:* titreme; *zebun:* zayıf aciz; *nâle:* figân; *zâl:* ihtiyâr; *ünas:* insanlar; *rahşân:* parlayan; *pertev feşân:* ılık saçan; *bezm-i feryat:* feryat âlemi; *iclâl:* ağırlama ikram; *ruşen:* parlak; *mağşuş:* karışık; *hamuş:* sessiz; *bi-dâd:* adaletsizlik; *beray:* için; *te'dib:* haddini bildirme; *sufuf:* saflar; *ehl-i huş:* akıl sahipleri; *bede':* başlama; *münadi:* bağırın; *fariza:* görev; *sâr:* intikam; *mesâr:* sevinçler; *mes'adet:* iyilik; *seyyâle:* su gibi akıcı.

[60]

Bir merkez-i 'ilm olan bu şehri
Fikret ne kadar da şânlı bir sît
Her uğradığı zemin virân
Envâr-ı saâdet iktinâhı
İbrâz ile tîğ-ı âbdârı
Her mest-i müdâm-câm-ı nâhvet
Bir söz ki olur hakâyık-ı âyât
İşte göz o günde mîr-i bi sâf
İclâl ile ma'sdeletle elhak
İkbâl ile hz. Süleymân
Ta'yîn olunup mülke vâli
Çok geçmedi âb ü nâb tımâr

Teshîre yetiştî sît-i kâhrı
Her hizbi eder ukûlu teştît
Olsa bile hemr-i kâb nîrân
Müstağrık-ı feyz eder kemâhı
Tahvîf ediyorsa diyârı
Görmez, göremezdi hâb ve râhat
Lâzım mı? Ânı esâsen isbâd
Zindâna atıldı hakkal insâf.
Oldu karesi diyârı melhûk
Ser asker asker nerimân
Feyz eyledi câbecâ tevâli
Etti karesi diyârını i'mâr

teshîr: zapt etme; *sît*: gürültü, nam; *hizb*: grup; *teştît*: dağıtma; *ukûl*: akıllılar; *hemr*: göz-yaşı akıtmak; *nîran*: ateşler; *iktinah*: bir şeyin künhünü içini öğrenme; *müstağrık*: gark olmuş; *kemahı*: onun gibi; *ibraz*: gösterme; *tîğ-ıâbdâr*: keskin kılıç; *tahvîf*: korku verme; *câm*: cam; *nahvet*: kibir; *hâb*: uyku; *hakaik*: hakikatler; *âyât*: ayetler, deliller; *elhak*: gerçekten; *melhuk*: karışmış, ilhak edilmiş; *serasker*: komutan; *neriman*: kahraman; *câbecâ*: yer yer; *tevali*: uzayıp gitmek; *nâb*: katışıksız; *timar*: hizmet

[61]

Bir Leyle-i Saâdetin Mukaddime-i Tabnâk-ı

Yâhut Süleymân Paşa'nın Karesi'den İnfikâkı

Bir sabâh idi: âsumân-ı sâfî	Hem tabîş gül rihân sâfî
Esmekte nesîm rûh-ı perver	Doğmuş, doğuyordu mihr-i hâver
Vâdi-i hazîn tuyûr gam-gîn	Etmekte tulu'a arz-ı tahsîn.
Her şebnem-i sâf, der şeffâf	Pûşide-i bârgâh eltâf
Bâ savt ve çeyz bâd gülbiz	Ettikçe nihâl şevkî tehziz
Her sebz-i safâ misâl-i deryâ	Bir mevce-i nûr ederdi peydâ
Her kalbi firâk edip de ihrâk	Aşk âfetini eyledikçe işrâk
Envârı eş 'a-i teâlî	Tetvîc ederek bütün cibâlî
Her zemzeme-i safâda zâhir	Bir 'alem nûr olurdu zâhir
Âfâk harb bu nûr-ı terden	Feyz âver olup dem-i seherden
Nârâni-i intibâh-i mevâc	Ettikçe sevâd-ı leyli târâc
Sâfiyet bi nazîr lâhût	Eylerdi mükevvenâtı mebhût
Mebhût fakat cihân-ı dilden	Tâ arşa eren figân-ı dilden
Peydâ-yı riyâz vecd ederdi	Her vecdi nîsâr mecd ederdi
Âhenk mükevven-i tabî'at	Saçtıkça cevâhir-i bedî'at
Her lâne her âşiyân-ı behûd	Feryâdını ederdi arz-ı m'abûd.

leyl: gece; *tabîş*: parlama; *rihan*: kahramanlık; *tabnâk*: ıslıklı; *infikak*: ayrı düşme çözülme; *ruh i perver*: ruh besleyen; *hâver*: doğu; *gam-gîn*: kederli; *tuyur*: kuşlar; *tulu'*: doğuş; *şebnem*: çiğ; *pûşide*: örtü; *bargâh*: izinle girilecek yer; *eltaf*: lütuflar; *savt*: ses, kamçı; *bâd*: rüzgar; *gülbiz*: gül serpen; *nihâl*: fidan; *tehziz*: hafif titreme; *sebz*: yeşil renkli; *mevce*: dalga; *ihrak*: akıtma dökme; *işrak*: ışıklandırma; *eş 'a*: ıslık; *tetvîc*: tac giydirme; *cibal*: dağlar; *zemzeme*: nağme; *nûr ı ter*: taze nûr; *âver*: getirmek; *intibah*: uyanıklık; *sevad*: karartı; *târâc*: talan etme; *nazir*: benzer; *lâhût*: manevi alem; *mükevvenat*: bütün yaratılmışlar; *mebhut*: hayretle; *riyaz*: bahçeler; *nîsâr*: saçma serpmeye; *mejd*: azâmet; *cevahir*: cevherler; *bediat*: beğenilen şeyler; *lâne*: yuva; *âşiyân*: kuş yuvası; *behut*: iftira; *rihan*: rehine koyma;

[62]

Feryâd ne? Nefha-i semâvi
Bir nefha ki rûh-ı i'tilâdan
Âlem gibi feyz vecde dalmış
Her zemzeme kim ayan olurdu
Etmez mi? Cihân bu lutfâ minnet
Sevdâ gibi sûziş nihânı
Zıll-i güzerânı ömrü her bâr
Gafletle geçen dem-i zevâli
Aks-i âver olan enîn-i firkat
Her kulûbe-i rûstâ'iyâne
Bir kelbe deyipte geçme mutlu
Me! Me! Nağamât-ı bi nazîri
Arz eylediği cihân âhenk
Toplar da koyun, keçiyi râi
Durmaz kavalı alırdı deste

I

Seher vakti sular çağlar
Dîl zârı ne hoş dağlar
Tahammülsüz iken hicrân

II

Hezerân-ı murâğ-ı bi-lâne
Dolup esrâr-ı sübhâna
Gönülden sîneden her gâh

Ya lem'a-i nefha-i semâvi
Sermest olup aşk-ı kibriyâdan
Her nefhası râha ravh salmış
Hüzn-ü dile tercümân olurdu
Tev'em idi sanki zevk-ü mihnet
Yâd ettirerek geçen zamânı
Hakkıyla ederdi dehre ihtâr
Ta'dâd ederek ale't-tevâli
Kûhsâra bile verirdi rikkat
Dûdını çıkarırdı âsumâne
Bir âilenin mekânıdır bu
Şâb eyleyerek bu dehr-i pîri
Koymazdı gönülde tâb nîreng
Çektikçe yavaş yavaş ve dâ'i
Âheste hazîn okurdu beste:

Medâm inler yüce dağlar
Cihân ağlar zaman ağlar
Kimin kılmaz dilin sûzân

Öter bülbül pesendâne
Nigâh etti gece cânâna
Kopar bi-ihitiyâr Allâh

nevha: ölüye sesle ağlama; *nefha*: güzel koku; *i'tila*: yükselmek; *sermest*: kendinden geçmiş; *ravh*: rahatlık; *tev'em*: ikiz, benzer; *mihnet*: eziyet; *sûziş*: yakma; *nihan*: sır; *güzeran*: geçici; *bâr*: defa; *dehr*: zaman; *ihtâr*: hatırlatmak; *zeval*: sona erme; *tevali*: devam etmek; *âver*: getirmek; *enîn*: inleyiş; *firkat*: ayrılış; *rikkat*: incelik; *rustaiyane*: köylü; *nağamat*: güzel sesler; *nazir*: benzer; *şâbb*: genç; *pîr*: yaşlı; *tab*: güç takat; *nireng*: aldatmaca, büyü; *rai*: çoban; *dâ'î*: duacı; *dest*: el; *dil-i zar*: zavallı gönül; *sûzân*: yakan; *hezâran*: binlerce; *murağ*: dileme rağbet etme; *bi-lane*: evsiz; *pesendane*: beğenmek suretiyle; *nigah*: bakış-*mağmum*: gamlı; *gâh*: yer bildirir kelime; *dûd*: duman

[63]

III

Kuzu mehpâre-i hilkat
Saçıp envâr-ı ulviyet
Garibâna bakıp mâder

O nûr-u dîde-i nûzheth
Verirken âleme hayret
Figân eyler figân eyler

IV

Olurken mühre i zer endûd
Nihâl âbâd nâ ma'dûd
Doyulmaz lutf-i mevlâya

Ufuktan zirveden maşhûd
Olur mu? Âh necm-i âlûd
Dalar dil seyr-i bâlâya

V

Zamana halk bi vâye
Bu gün bizim berâyâya
Çerâğ-ı feyz-i yezdândır

Nasıl dalmaz temâşâya
Şerâfetle salan sâye
Cenâb-ı Şâh-ı Orhân'dır.

VI

Dalâli râh-ı idlâli
Melâli zulmü ağılâli
Süleymân dem-i efşândır

Edip pâmal iclâli
Eden izlâl-i a'mâli
Sipahsâlar zîşândır

Âfâk tarâb fezâ-yı fibrât
Her vakt-i seherde âh-ı şîrîn
Dağdan dağa akseden mezâmîr
Gûyâ iki asır izzet-i evvel
Yâd eyleyerek geçen zamânı
Sevdâzede, dilşikeste, mâsûm

Oldu yine vakfe gîr fikret
Feryâdı da etmesin mi? Tahzîn
Hicrân dili ederdi takrir
Gelmişde Fuzûlî-i mübeccel
Almış ele hâme-i beyânı
Saçlar dağınık nigâh-ı mağmûm.

mehpâre: ay parçası; *dîde*: göz; *nûzheth*: neşe; *mader*: anne; *mührei zer*: güneş; *endûd*: sürmek, yaldızlamak; *meşhûd*: görülen; *nihâl*: taze fidan; *nâ ma'dûd*: sınırsız; *necm*: yıldız; *âlûd*: karışmış; *bâlâ*: yüksek; *vaye*: nasip; *beraya*: halk; *saye*: koruma; *çerâğ*: mum; *dalal i rah*: sapkın yol; *idlal*: nazlanma; *pa-mal*: ayak altında kalmış; *ağlal*: kelepçeler; *izlal*: alçaltmak; *a'mal*: işler; *sipehsalar*: askerlerin en büyüğü; *zişân*: şanlı; *tarafeza*: sevinçli-ği artıran içe ferahlık veren; *vakfe-gîr*: duran; *tahzîn*: kederlendirme; *mezâmîr*: düdüklere, zebur kitabının sureleri; *takrir*: bildirme; *mübeccel*: yüceltilen; *hame*: kalem; *sevdâzede*: sevdâli; *dil-şikeste*: gönlü kırık; *nigâh*: bakış;

[64]

Çeşminden akıp şekk-i hûn-âb
 Feyz-i seherinin intibâhı
 Vâhı âfâka saçıpda nûr-ı sevdâ
 Cânânın âh yâd zârı
 Hayretler içinde mest ü nâşâd
 Feryâd: o şiir nefhatü'r-rûh
 Dilden kopan âteşini terâne
 Bi hiss-i garîp içinde mâtem
 Vurdukça güzel güzel şuaât
 Elmâs ile sanki mühre-i zerrîn
 Âheng-i neşâtı cümle semtin
 Güyâ ki çekildi cân-ı cânân
 Âlem gibi mürâğ-ı bi- nihâye
 Çok geçmedi lik-i pâ-yi iclâl
 Güyâ ki savâik-ı celâdet
 Bir zemzeme-i tezelzül-i âver
 Bir zelzeledir ki fakat mutarrâ
 Halkı, keremi, uluvv-i adli
 Rezmindeki darbe, arş-ı hasma
 Azmindeki âdilâne etvâr
 A'nibe Hazret-i Süleymân
 Ta Bergama'dan berâ-yı nusret
 Hurşid gibi envâr-ı mansûr

Hûn ciğerini ederken işrâb
 Merğân-ı hazînin âh-ı
 Sevdâlî dili edince şeydâ
 Geçmişte dilinden ızdırârı?
 Hicrân ile eyliyordu feryâd
 Ettikçe dil firâkı mecrûh
 Sevdâ saçarak her âşiyâna
 Herbir dil eyliyordu harem.
 Parlardı şukûfe-i mürâât
 Ettikçe arûs-u dehri tezyîn
 Mâhkûm tırâzı oldu samtin
 Berk vurdu çerâğ-ı lutf-i mennân.
 Düştü yine kayd-i mâsivâyâ.
 Âsâr-ı sükût-u etti ihlâl
 Âfâka saçardı nâr-ı şiddet
 Bilmem koparır mı böyle mâhşer
 Tahrîb ü melâlden mu'arrâ
 Meclûbu eder cihân fazlî
 Her demde nasıl atarsa dâhme
 Dünyâyı eder bâhâr-ı edvâr
 Mevlâsına eyleyip de peymân
 Olmuş idi esb-i rân-ı necdet
 Eylerdi fezâ-yı adli pürnûr.

çeşm: göz; şekk: şüphe; hûn-âb: kanlı gözyaşı; hûn: kan; işrab: içirme; intibah: uyanıklık; mürğan: kuşlar; şeyda: tutkun divane; ıztırar: mecburiyet; na şad: mahzun; nefhatü'r-ruh: ruh üfürme; mecrûh: yâralı; terane: nağme; âşiyân: kuş yuvası; harem: omuz ucu rubai; şuaat: parıltılar; şükufe: çiçek; mürâ'at: hıfzetme saklama; mührei zerr: güneş; arus: süslenmiş gelin; neşat: sevinç; semt: taraf; tırâz: süsleyen; samt: susma; berk: sert, şimşek; mürğ: kuş; masiva: dünyâ ile ilgili şeyler; lik: lâkin; pâ-yi iclâl: ikram; savaik: yıldırımlar; tezelzül: sarsıntı; melâl: usanç; muarra: eğreti temiz; meclub: çekilmiş; rezm: muharebe; dahme: mezar; atvar: tavırlar; a'ni: yani; peyman: and; esb: at; ran: oylluk; necdet: kahramanlık; mütra: dolu;

[65]

Seyyâre, hezâr bin seyyâr
Ol mihr-i münîr-i zî kemâle
Yer yoktu ki lem'a-i nigâhı
Velhâsıl o kâhraman-ı âlî
Gösterdiği i'tişam ve üslûb
Zîr-i hışmında rahş-ı garrâ
Olsa hele ıstıyâda meyyâl
Geçmek dileyeydi sath-ı enhâr
Elkissâ o şahbâz i'zâz
Bahr-i zaferde şitâb ederdi
Feyz-i azâmetle mihr-i envâr
Şâhane, o neyyir-i yegâne
Şiddetle yetiştî bir kenâre
Durdu mütefekkirâne baktı
Güyâ müteellimâne âhı
Âsâr-ı melâl, hüzn-i dûçâr?
Bir genç rum kızın yüzünden
Oldukça ve zîde rîh-i âsîf
Güyâ gelip ihtizâra nâgam
Envâr-ı mükevvenât solmuş
Hâkimdi evet sükût-ı uzmâ

Nûrundan ederdi âhz-i envâr
Allâh bilir ümemdi vâle
Pür şaşaa etmesin kemâhı
Tenvîr ediyordu her zılâlî
Etmişti cihâniyani meclûb
Koşmaz, yürümez uçardı güyâ
Bâlin açmazdı mûrg-ı seyyâl
Âyine gibi olurdu hemvâr
Pervâz ederek felekte pervâz
Güyâ tayerân eder giderdi
Son şaşaaasını ederken îsar
Haşmet saçarak bugün fegâne
Her mevc oluyordu pâre pâre
Yaktı yüreğin bu hal yaktı
Tarîk ediyordu her penâhı
Âfâk hazîni etti mestûr
Tefrîki muhâl idi sözünden
Lerzîde olurdu berk-i hâtîf
Söz dilini ederdi ifhâm
Âfâka sükût hâkim olmuş
Tâhdiş ediyordu zihni ammâ.

seyyâre: yıldız, gezegen; *ahz*: tutma; *münîr*: nûrlandıran; *ümem*: ümmetler; *vâle*: serap, bir çeşit ipek; *nigâh*: bakış; *zılâl*: gölge; *cihaniyan*: dünyâ ahalisi olan insanlar; *meclub*: çekilmiş kapılmış; *zîr*: alt, aşağı; *rahş*: güzel at, rüstem adlı bir pehlivanın atı; *garra*: parlak, şaşaalı; *ıstıyâd*: avlamak; *bâl*: kalp gönül; *mûrg*: kuş; *sath*: geniş, düz; *enhâr*: nehirler; *hemvar*: düz yer; *şahbaz*: çevik, kahraman; *i'zaz*: ağırlamak; *pervâz*: uçan uçucu; *şitâb*: acele; *tayeran*: uçma; *îsar*: ikram; *neyyir*: nûrlu, parlak ışıklı cisim; *haşmet*: hiddet, alçak gönüllülük; *mevc*: dalga; *müteellimane*: elemli; *penah*: sığınma; *melâl*: sıkıntı; *muhâl*: imkânsız; *berk-i hâtîf*: göz kamaştıran şimşek; *mükevvenât*: yaratılmışlar; *tahdiş*: kurcalama.

[66]

Mevcin mütemâdiyen sübûtu
Dağlar gibi yükselipte gûtâ
Sâhillere enîn ü âh ederdi
Her kalbi bu âh, enîn cangâh
Şam'ın zulumât-ı pür melâli
Seyyâh vatan cidden garîbe
Her rikkat-i dil-harâb tahkîk
Hattâ müteessifen Süleymân
Bir müddet olup nasılsa vâle
Mahcûp olarak teessüründen
Birden dönerek dedi ki: efsûs
İbrâz ile aczi hasm ve yâre
Mağbân-u enâm, esir-i âlâm
Lerzân ediyorken ehl-i şarkı
Garb eyleyerek bu hâle hande
Efsûs bu bâhr-i bir tenâhı
Âlemde eğer eyleseydi mâni'
İclâlini bâkemâl ibcâl

İhlâl ediyordu her sükûtu
Oldukça reşâşe rîz vertâ
Her âhını dâd hâh ederdi
Lerzide ederdi hâh nâ hâh
Lebrîz-i melâl edip tilâli
Elbet dokunûrdu her garîbe
Etmezdi kulûb-ı nâsi tefrîk
Sayt-ı efgan hatâ-i nerîmân
Can verirdi bütün bütün hayâle
Vazgeçti fakat tefekküründen
Etmesin mi beni bu hal me'yûs?
Yoksa gideyim de bir diyâra
Hûfî edeyim mi? Bende i'lâm
Tecsîm edeyim de ve hem garkı
Halka diyeyim mi? Yoksa bende
Piş ra azmime kemâhı
Şâhidisin iyyâ hudâ-yi sâni'
Ufuk ümeme eder dem-i îsâl*

mevc: dalga; *mütemadiyen*: devamlı olarak; *gûte*: suya dalıp çıkma; *reşâşe*: serpinti; *verta*: uçurum; *rîz*: saçan manasında bileşik kelimeler yapılı; *dâdhâh*: adalet isteyen; *cangâh*: can azaltıcı; *hâh nâ hâh*: ister istemez; *pürmelâl*: usanç dolu; *lebrîz*: taşkın; *tilal*: tepeler; *dil-harâb*: gönlü yıkılmış; *nâsî*: unutan; *müteessifen*: üzüntü duyâarak; *sayd-efgen*: avcı; *vâle*: serap; *efsûs*: yazık; *me'yus*: ümitsiz; *ibraz*: belirtme; *hasm*: düşman; *mağbun*: aldandığı; *enâm*: canlılar; *âlâm*: kederler; *lerzân*: titreme; *gark*: boğulma; *hande*: gülüş; *tenâhî*: bitme; *piş*: ön; *ibcâl*: tazim; *îsâl*: ulaştırma; *nize*: mızrak; *tahdis*: şükretme; *mümtezic*: birleşik; *meserret*: sevinç; *mükaremen*: cömertlikle; *barika*: parıldayan; *serşek*: gözyaşı; *şadüman*: sevinçlilik; *mahmidet*: övgü;

[67]

Olmazsa, olursa, olsa sözdür
Etmez söz umûru mâhv isbât
Oldukça salâha sîne rehber
Tehdîş etmezse kalbi evhâm
Hallâk-ı cihân erîke randır
Bir katre-i âb olursa hâil
Mâhvetmeli mârifet hayâtı
Emvâc değil olursa girdâb
Enhâr değil olursa ummân
Keşfiyi geçip de yakmadansa
Beş on odunu edip müheyyâ
Haşyet dilini hayâl dil-rîş
Tehdîş değil ederse işgâl
Allâh deyip çekince samsam
Aydıncık'a dek bu hal derpiş
Baktıkça cihân celâletinden
Güyâ ki o âfitâb-ı sâtı'

Her şeyi yapan çatansa özdür
Evhâm ile iş biter mi? Heyhât
Tehdîş edemez azâb-ı makber
Mülk-i müteâle olmaz encâm
Mülkü melekûtü bi- gerândır
Nerelerde kalır sebât-ı sâil
Göstermeli lik her sebâtı
İrhâb edemez bu kalbi irhâb
Çekinir geçerim benâm-ı deyyân
Hicrâna dalıpda bakmadansa*
Ola mı? Değil mürûru iyyâ
Tehdîş edemez bu kalbi tedhîş
Billâhi ederim o kalbi pâ-mâl
Piş nigâhımda titrer eyyâm.
Efkârını eylemişti teşvîş
Korkardı dem-i besâletinden
Etrafa ssaçardı fecr-i kâtı'

mahv: beşeri noksanlıklardan kurtuluş; *tedhîş*: korkutma; *encâm*: netice; *bi-geran*: sınırsız; *hail*: engel; *sail*: saldıran; *irhab*: korkutma; *benam*: meşhur; *deyyan*: hakk teala; *mürur*: geçip gitme; *dil-rîş*: dertli; *pa-mal*: ayakaltında kalmış; *samsam*: keskin olmak; *piş*: huzur, ön; *nigah*: bakış; *eyyâm*: günler; *derpiş*: gözönünde olan; *teşvîş*: bulandırma; *besalet*: yiğitlik; *sâtı*': yükselerek meydâna çıkan; *kâtı*': keskin kılıç

[68]

Kahramanlığın İlelebed Medâr-ı Mübâhâtı

Yâhut Süleymân Paşa'nın Netice-i Müzâkerâtı

Hurşîd-i latîf pâre pâre	Âlemden edipde istitâre
Her bâd hazîn hûbûb ederken	Gâret-zede-i hubûb ederken
Şehzâde-i âhter semenber	Gâzi-i ebu'l-guzât-ı ekber
Aydıncık'ı eyleyip inâra	Devletle dayandı bir çınâra
İclâl ile Hz. Süleymân	Ettikçe mükevvenâta fermân
Meclûbu olup hevây-ı belkıs	Ulviyyet-i şânını etti takdîs
Her hüd hüd edip safâda pervâz	Deryâda teselsül etti âvâz
Buldu yine hâk-ı âb ve tâbını	Bus etti kudûm-i âfitâbını
Gördükçe bu ibtisâmı serdâr	Tâ çarha çerâğımı etti berdâr
Cünde, ümerâya ba'del it'âm	Zevk eylemek üzere verdi ârâm
Rizân ederek her iltifâtı	Cem etti birer birer guzâtı
Âhvâl-ı gazâyı elde şemşîr	Şâir gibi eyleyince tasvîr
Perverde-i guzâtı gazânın	Her gâzi-i ma'delet fezânın
Kalb-i mütehayyirinde derhâl	Etti heves-i gazâ-yı iş'âl
Herkes müteveccih oldu nûra	Daldı yine âlem sürûra.

mübahat: övünmek; *istitar*: gizlenme; *bâd*: yel; *hübub*: esme; *garetzede*: yağmaya uğramış; *hubub*: tohumlar; *ahter*: yıldız; *semenber*: göğsü yasemin gibi olan; *ebul guzât*: gâzilerin babası; *inare*: nûrlandırma; *teselsül*: zincirleme; *ab ü tab*: tazelik; *bus*: öpme; *kudûm*: ayak basmak; *âfitab*: güneş; *çarh*: gök sema; *berdar*: yukarı kaldırılmış; *cünd*: asker; *it'am*: doyurmak; *ba'del*: sonra; *aram*: durma yerleşme; *rizan*: dökülen; *perverde*: terbiye görmüş; *mütehayyir*: şaşmış; *iş'al*: alevlendirmek; *müteveccih*: yönelmiş.

[69]

Zirâ ki riyâh-ı munkatı idi
Âfâk-ı eş'a bâhş-i iksîr
Bir leyl idi ki bu leyl-i ğarrâ
Sâhra, melekût bâhr-i beyâz
Seyyâre, sevâbit Sitâre
Envârı, uluvv-i hüsn ü ânı
Tâ arza kadar murûr ederdi
Dembeste olup da i'tilâya
Her bârika-i nigeş ribâsın
Gerçi meh-i intibâh-ı bâhşâ
Ammâ bu avâlim bilindi
Tezyîn eden encüm-i revende
Deryâda ki safvet-i tarâb-zâ
Gökden saçılan ziyâ-i tehlîl
Her şaşa-i zemîn hârâ
Enfâs-ı muattar nesâim
Def-i elem ve kelâl ederdi
İlmâ-yı tulû'u mâhın ancak
Her şâhikâ-ı cibâl sengin
Ettikçe harâbe zârı işrâk
Her aksi o tâk dil harâbını

Deryâ azâmetle mültemi' idi
Cidden ediyordu leylî tenvîr
Leyâl-i leyl dense âhrâ
Sevdâ gibi bir cihân-ı feyyâz.
Kudretten edip de istinâre
Ettikçe münevver âsumânı
İsâl-i kemâl-i nûr ederdi
Baktıkça bu şiir-i kibriyâya
Tezyîd kılardı incilâsın
Envârını etmemişti râhşâ
Âyine-i tâk-ı lâciverdi
Nâzende hazîn şaçardı hande
Bir nûr idi lîk-i hayret-i efzâ
Emvâcı müdâm edince teklîl
Hakkâ ki olurdu âlem ârâ
Oldukça hemen vezânde-i dâim
Ta'tır-i meşâm eder giderdi.
Saçtıkça semâya doğru revnâk
Hayretle kesildi lâl rengin
Yekser bürünürdü nûra her tâk
Oldukça tırâzı sath-ı âbını.

riyâh: rüzgarlar; *munkatı'*: kesilmiş; *mültemi'*: parlayan; *garra*: şaşaalı; *ahra*: elverişli; *melekut*: saltanat; *feyyaz*: çok bereket feyiz veren; *sevabit*: merkezlerinden ayrılmayan yıldızlar; *sitare*: yıldız; *istinare*: nûrlandırma; *mürur*: geçmek; *dembeste*: serser; *barika*: yıldırım parıltısı; *rahşâ*: parlak; *avalim*: alemler; *tak*: kubbe; *encüm*: yıldızlar; *revende*: gidici; *nazende*: nazlı; *tarab*: neşe; *efza*: çoğaltan; *tehlîl*: la ilahe illallah sözü; *emvac*: dalgalar; *teklil*: tac giydirmeye; *hara*: katı taş mermer; *âra*: süsleyen; *enfâs*: nefesler; *nesa-im*: rüzgarlar; *vezan*: esici; *kelal*: usanç; *ta'tir*: kokulandırma; *meşamm*: burun; *mah*: ay; *revnak*: parlaklık; *şahika*: zirve; *sengin*: taştan; *tiraz*: süsleyen; *nigeş*: bakış; *ruba*: kapan; *incila*: parlama; *tarab-za*: sevinçlik veren; *muattar*: ıtırli;

[70]

Nûr-u kamer inkisâr ederdi
Dağdan, dereden, çayır çiçekten
Gördükçe bu hâl-i dil-firîni
Tenvîr ederek dil-i siyâhın
Hattâ yine Hz. Süleymân
Devlet dedi ki: ey harâbe
Mâmûr idi bir zaman revâkın
Nüzhet saçılıp şehâmetinden
Reşk avar kâinât idin sen
Sükkân-ı cihân gelip tavâfa
Got Ergonoṭ'un dem-i ubûru
Her şiddet ki bakıp" mitredat"
Sende olan imtiyâza bir dil
Meydânda olan şu dîr-i pinhân
Rumun, Acem'in yegânesiydin
Vaktiyle sana bu çarh-ı bi-tâc
Meydâna getirdiğin zahâir
Açmış elini hezâr keştî
Dünyâ ne garîbe kâh hilkat
Kâhı medeniyet güzîni
Nûr-u edebi kemâle meyli

Her sîneyi bi-karâr ederdi
Zînet saçılırdı tâ felekten
Kalbin tükenip bütün şekîbi
Hasret ile yâd ederdi mâhın
Oldu ray'an-ı nûmân-ı irfân
Ey saytı eren bu ne kîbâbe
Görmezdi gubârı tumturâkın
Behcet dökülürdü haşmetinden
Enmüzec her hayât idin sen
Mecbûr idi şânın itirâfa
Yâd ettiriyordu her hubûru
Etmiş idi kâmilen mûmâşât
Nâil olunamazdı âh nâil
Olmaz mı? Terakkîyâta burhân
Fazl ehlinin âşiyânesiydin
Muhtâc idi her cihetle muhtâc.
Halkı doyurdu bi-serâir
Muhtâc-ı yâd inâyetindi.
Her hâli verir kulûbe rikkat
Tenvîr ile âlem-i hüzzîni
İhyâ eder âfitâb neyli.

inkisâr: gücenme; *dil- firîb*: alımlı, gönül aldatan; *şekib*: tahammül; *ray'an*: her nesnenin evveli; *sayt*: şöhret; *kıbab*: tepesi yârim küre şeklindeki bina damları; *revâk*: kubbe; *gubar*: toz; *tumturak*: gösteriş; *nüzhet*: neşe; *şehamet*: kahramanlık; *behcet*: güzellik; *reşk- aver*: gıpta-kıskançlık uyandıran; *enmuzec*: örnek; *sükkân*: ikamet edenler; *ubur*: öte tarafa geçme; *hubur*: sevinç; *mûmaşat*: uygun, idare etmek; *dîr*: geç; *pinhan*: gizli; *çarh*: felek, gök, ok yayı; *zahair*: zahireler; *serair*: sırlar; *keşti*: gemi; *hilkat*: yâratılış; *neyl*: isteğe ulaşma.

[71]

Kâhı zulumât-ı cehl-i ümmet
İşte geçerek zamânı-ı ikbâl
Devrindeki intibâh-ı mes'ûd
Sakfin, şerefin zamâna hayfa
Fâzıl! Bakıyor musun? Şu şehre
Bir dem ki gelir ki cümle dünyâ
Âlemde ne gün ne ay kalır hayf
Dâvet için intibâha nâsı
Dünyâ evi gerçi bi bekâdır
Ancak yine etmeseydin iskân
İhrâz-ı merâtibini bekânın
Tahsîl-i rızâ-yı Rabb-i âdil
Say etmeli: tâ rızâ-yı mabûd
Say etmeli ta âb ve nânın
Say etmeli: nâm-ı bi-müdâni
Ehliyeti eyleyip de isbât ihrâz
Olmazsa bihakkın iştihârı
Ey Evranos işte nûr-ı mehtâb
Şâdâb ediyorsa nûru şâhid
Bilmem görüyor musun şu kûhu
Oldu yedi yüzyıl oldu tekmiîl

Dünyâyı eder garîk-i zulmet
Sönmüş bu meşîme-i zevî'l-âl
Olmuş sekerâta doğru mes'ûd
Etmiş yine sînesinde ihfâ
Burhân oluyor zevâl-i dehre
Elbet olur âh mâhz-ı rûyâ
Bâkî mi? Bilir büyütu bir zayf
Göstermede gördüğün kıyâsı
Her hâli sezâ-yı etkâdır
Olmazdı kesb-i kadere imkân
Vâ-beste sa'yî dürr-i fenânın
Bi say' olamaz cihânda kâbil
Olsun sana rehnümâ-yı maksûd
Olsun şeref-i yed-i emânın
Olsun dü cihânda câvidânı
Şeref kolay mı? Heyhât
Kim kale alır harâbe zârı
Her zerreyi eylemekte şâdâb
Beyhûde mi sandın? Ey mücâhid
Celb-i nazâr eyliyor şükûhu
Setmekte kudûm-u yâri tertîl

garik-i zulmet: zulme boğma; *ikbâl*: talih; *meşîme*: ana rahmi; *âl*: hanedan soy; *sakf*: dam; hayfa: haksızlık; *ihfa*: gizlemek; *mahz*: ta kendisi; *zayf*: misafir; *büyüt*: evler; *intibah*: göz açıklığı; *nas*: insanlar; *bi beka*: sonlu; *etka*: gûnahtan çekinen; *kesb*: çalışma; *ihrâz*: nail olmak; *meratib*: mertebeler; *say*: koşturma; *dürr*: inci tanesi; *fenâ*: geçici; *rehnûma*: kılavuz; *ab ü nan*: su ekmek; *yed*: el; *eman*: güvenilir; *dü cihan*: iki cihan; *cavidan*: sonsuz; *iştihar*: şöretlenme; *şadab*: suya kanmış; *şukuh*: ululuk; *tekmil*: tam; *kudûm*: ayak basma; *tertil*: yerli yerince; *va-beste*: bağlı

[72]

Her hâli bu fikre münhasırdır
Olmuş idi fi'l-hakîka her cân
Zirâ kamerin her iltimâ'ı
Ki zirve-i berf-pûş-i ebrî
Ki nüzhet-i aşkı, nûra tahlîd
Dilberdeki nûr-u sâf sîne
İndikçe safâ-yı nûr, Tûr'a
Lebrîz dürer yemin ve eyser
Her nûr sürûr o rûtbe mesrûr
Bir dûd-i rakik içinde her bâr
Ettikçe bu âleme rekâbet
Rûz-u şeb eden hayâl ve efkâr
Zirâ [Edebalı] besimin
Âğûş saâdetinden arşa
Gâzi-i tarâvet ibtisâmın
Etmîş idi şu'le-i sudûru
Ol nûr idi ki zamân ve zâtı
Şâyeste-i iftihâr ve tebcîl
İşte bu çerâğ-ı âlem-i ârâ
Gittikçe bu nu edip tecessüm
Bir kuş gibi hz. Süleymân
Neşe ile dedi ki: arkadaşlar

Teşrîf-i guzâta muntazırdır.
Bir kan dâha tâb-ı mâha hayrân
Olmuş idi irtikaya sâ'i
Tezyîd ediyordu nûr-i bedrî
Billâhi ediyordu kalb-i tenşîd
Nâzil oluyordu tâ zemîne
Tûr'u bile döndürdü hûra
Zâhir rum ili cibâli yekser
Hayrette cihân kalb-i mebrûr
Manzûr olar âb ü tâb kühsâr
Serdâra ederdi bâhş-i rağbet
Aynen ediyordu arz-ı tezkâr:
Mürşid, müteâli ve simin
Bir mâh doğup verince ra'şa
Osmân celâdet-i ittisâmın
Müsteğrak inbisât o nûru
Tenvîr ederek ra necâtı
Bir devleti eylemişti teşkil
Bir resm-i mücessemde gûyâ
Dağlar eder oldu tebessüm
Verdi tayerâna fikr-i im'ân
Seyerân ediyorsunuz ki taşlar

münhasır: mahsus olma; *müntazır*: gözleyen; *filhakika*: gerçekten; *iltima'*: parıldamak; *irtika*: güvenme; *sa'i*: çalışın; *ebr*: bulut, ürkmek; *bedr*: dolunay; *tahlid*: oturtulma; *tenşit*: keyiflendirme; *hur*: ahu gözlüler; *lebrîz*: taşkın; *dürrer*: büyük inciler; *yemin*: sağ; *eyser*: soldaki; *dûd*: keder; *bar*: yük; *manzur*: beğenilen; *ab ü tab*: tazelik; *küh-sar*: dağlık; *ruz*: gündüz; *şeb*: gece; *tezkâr*: zikretme; *besim*: güler yüzlü; *müteali*: yükselen; *esim*: simin; *gümüşten*; *ağuş*: kucak; *ra'şa*: ışıık; *taravet*: tazelik; *ittisam*: süsleme, damgalama; *sudur*: meydana gelme; *müstağrak*: boğulmuş(nûra boğulmuş)*necat*: kurtuluş; *inbisat*: yayılma; *şâyeste*: lâyıık; *tebcil*: ağırlamak; *âra*: bezeyen; *mücessem*: şekillenmiş; *tayeran*: uçma; *seyan*: gezinme; *im'an*: araştırma;

[73]

Taşlar mı? Dedim ne sevh-i bi berk
Meşhûd oluyor bakın uzaktan
Dildârına benziyor cibâli
Mâdem bugün Cenâb-ı Mevlâ
Had yoksa da nimet-i hudâ'ya
Bir vakit gelir bi rabbi kâbe
Biz fethedelim fütûhu bâri
Olsun bu cihân, bu cân hisân
Geçtik nice cûy-bârı geçtik
Hattâ geçerek şu mülk-i rûma
Geçtik bu bahireden bu yerden
Şimdi bir avuç miyâh-ı sâfi
Sallar yapalım geçip kenâra
Kalmış zulumât içinde halkı
Artık geçiyor zaman-ı fırsat
Ezcümle fezâili cihâdın
Zirâ Ceneviz tecâvüzâtı
Raf'ı bu tecâvüz-ü harâmın
Harben olur olsa olsa mümkün
Bâri tutalım bu sâhilini
Olmazsa bu Dardanel'de elde

Dağlar diyecektim eyleyen derk
Cezbetmede fark yok tuzaktan
Tenvîr ediyor sirâc-ı bâli
Etmiş bizi âtîfetle ihyâ
Say etmeli şükranı edâya.
Elbet girilir şu dâr-ı sa'be
Etsin bizi yâd-ı halk bâri
Devlet uğrunda hâke yeksân
Cânı vererek bihârı geçtik
Bede' ettiğimiz zaman hücûma
Kurtardık ünâsı şûr ü şerden
Olsun mu? Her irtiâba kâfi
Zînet saçalım harâbezâra
Rikkat veriyor libâs-ı delkî.
Câiz mi? Adüvve bâhş-i ruhsat
Malûmu değil midir? İbâdın
İtfâ ediyor nice hayâtı
Kârı değil ehl-i ihtirâmın.
Yok harbe bu demde câh lâkin
Def edelim hücûmu ve şeyni.
Durmaz Cenevizli bu mahalde*

sevh: batmak; *berk*: sert sağlam; *derk*: anlamak, aşağı; *dil-dar*: sevgili; *sirac*: ıfık; *bali*: eski; *âtîfet*: koruma sevgi; *hâke yeksân*: toprakla bir olma; *bihar*: denizler; *ünas*: insanlar; *miyah*: sular; *irtiab*: ürkme; *delk*: yamalı derviş hırkası; *ezcümle*: mesela; *fezail*: faziletler; *itfa*: söndürme; *ref*': yüceltme; *cah*: makam; *hisan*: güzeller; *cuy-bar*: akarsu; *bahire*: kulağı kesik dişi deve koyun; *şur*: gürültülü; *şeyn*: kusur;

[74]

Sed olsa boğaz geçip de düşman
Zabtı boğazın bu demde hâsıl
Gelsin bana yâr olan benimle
Pîre olup evranos pîre
Âmâdeyiz ey şâh-i yegâne
Cânın olamaz bize vakârı
Dil çekmez elem, mahn yolunda
Rum iller mi etmek üzere pâ-mâl
Haydi yüzerek geçip bu nehri
Devlet uğrunda ey melek-zâd
Mâdem ki şehsuvârımızsın
Her emîr ki inkıyâd bizden

Îrâs etmez hisâr ve şüyün?
Olmakla makâm-ı farza vâsıl
Hizmet edeyim ona benimle
Asker dedi kim bilâ nazîre:
Râhında senîn fedâyı câne
Yoktur yanımızda i'tibârı.
Evveldi ölelim vatan yolunda
Fikret gibi i'tilâda âmâl
İbrâz edelim adüvve kahrı
Bir şey mi fedâ-yı cân ve evlâd
Serdâr-ı zafer şiârımızsın
Emret geçelim bu şeb-denizden.

iras: verme; *rah*: yol; mahn: *imtihan*; i'tila: yükselme; âmal: emeller; *melek-zad*: melek gibi güzel; *inkıyâd*: teslim olma; şeb-deniz: karanlık deniz; *Evranos*: Oğuzların Bozok-Ka-yı boyunun en eski atası

[75]

Bir Leyle-i Saâdetin Eş'ia-i Sürûru

Yâhut Osmanlıların Rum İline Mürûru

Çok geçmeyerek yapıldı sallar	Her köşesine asıldı dallar
Ya Rab ne nazâr ne şanlı manzara!	Zeytinler içinde bahr-i ahzâr
Deryânın o leyl-i pür safâda	Leyâlî leyli zî vefâda
Hâlini düşün ey dilber-i çâlâk	Kim reşk ediyordu arza eflâk
Pür sîm ve safâ bütün zülâli	Güyâ ediyordu merd i lâli
Her şaşaa her nesîm bu ya	Lâli evet eyliyordu güyâ
Ancak dil ve dide fikr-i hayrân	Ettikçe bu i'tilâyı seyrân
Söyler bitiyor da her kelâmını	Anlattıramazdı bir merâmını.
Hallâk bu sırrı etmiş ibhâm	Sevdâ olunûr mu? Sözle ifhâm
Envâr ile nakşolunmuş âbı	Tezyîd ediyordu incizâbı.
Nûr-u kamer eyledikçe tezyîn	Teşkil olunûrdu sırr-ı sîmin
Her nûru Gelibolu hisârını	Güyâ ki tavâf edip civârını
Durmaz çekilirdi bir kenâra	Hayretle bakardı şive-kâra
Deryâda her in'ikâs-ı tekbir	Ta gökleri eyleyince teshîr.
Göklerde ser-veş mes'adet-hâh	Hayretle diyordu: bârekâllâh
Olmuştu zaman pür şetâret	Zânûzede-i zemîn hayret.

mürur: geçiş; *ahzar*: yemyeşil; *çâlâk*: feraseti açık; *reşk*: kıskanma; *dide*: göz; *ibham*: kapalı anlam; *ifham*: bildirmek; *incizab*: cezb etme; *in'ikas*: aksetme; *ser-veş*: başkan gibi; *mes'adet-hah*: saadet isteyen; *barekallah*: Allah mübarek etsin; *şetaret*: şenlik; *zanuzede*: diz çökmüş; *şive-kâr*: cilveli.

[76]

Dünyâ, melekût, mâh, şeb-gîr

Etmekte idi. Bu hâli takdîr

I

Ey nûr-u düçeşmi hâkiyânın

Olmuş melekût âşiyânın

Bir şîr binâ mısın zamânın

Pertev saçıyor uluvv-i şânın

Şemşîr celâdetinle âlem

Nûrunla olsun mu hurrem

II

Sâfiyet-i mâh-ı âsumângîr

Tenvîr ederek zulâmı tenvîr

Âfâka saçıp da feyz-i iksîr

İclâlini eyledikçe tanzîr

Taştan tepeden nihâli terden

Hayret saçılır leyâl-i terden

III

Ey ateş pâre-i celâdet

Her hârîka, her uluvv-i necdet

Saçtıkça adâletinle şiddet

Menzûr olan âlem-i saâdet

Bir âlem-i nûrdur ki şâdâb

Hayrân kemâli nûr-i mehtâb

IV

Ettikçe telmi'in teâli

Müstağrak-ı feyz olup leyâli

Ezhâr-ı safâ nîsâr bâli

Tetvîc ederek bütün meâli

Zîr-i çeşminde sath-ı deryâ

Etmez mi? Çerâğ-ı aşkı ihyâ

V

Ey hâmi-i adl-i âlem-i efrûz

Şân almadan satvetinle her rûz

Sen olmasan ey çerâğ-ı firûz

Kâbil mi idi bu nûr nevrûz

Havf etme yürü ki hân ü mânın

Olsun yine şadumân-ı şânın

şeb-gir: gece uyumayan; dü-çeşm: iki göz; melekût: saltanat; hakiyan: insanlar; şîr: aslan; pertev: ışık; şemşîr: kılıç; zulam: karanlıklar; tanzir: benzetme; ter: taze; necdet: kahramanlık; manzur: beğenilen; şad-ab: suya kanmış; telmi': parıldatma; nîsâr: serpme; bali: eski; tetvîc: tac giydirme; meali: yükseklikler; efruz: aydınlatıcı; satvet: ezici kuvvet; ruz: gün; firuz: uğurlu; havf: korku; han ü man: ev bark; şadüman: sevinçlilik.

[77]

VI

Havf etme yürü yürü ki her rûm
Çün senin enîs-i halk-ı mazlûm
Korkma yürü ey habib-i her dil

Ol dem ki guzât-ı pür Sitâre
Envâr-ı kamer edip tesettür
Daldı zulumâta dehr-i âib
Güyâ ki guzât bergüzârî
Çok geçmedi Hz. Süleymân
Tebrîk edip guzât-ı ebrâr
Birkaç neferi bir ay tahkîk
Eltâf-ı hudâ'ya muntazırken
Bir şemmede vermeden adüvve
Büstâtını parça parça bölmüş
Hâbide kıvâm-ı esîr-i ârâm
Bir rumu getirdiler huzûra
Gûş etmediği bir ism-i üslûb
Gûş etseydi adâlet ismin
Fikr nice bu nâm ya muammâ
Gördükte bu gün tebessüm etmiş
Hayrette kalıp bu adl ve perde

Etmiş sana vakf-i kalb-i mâsûm
Olmaz mı tâhassürünle mağmûm
Saklar seni kibriyâ-i âdil

Yaklaştı yavaş kenâre
Leyl eyledi perdesini tevettür
Deryâda nazârdan oldu gâib
Setre çalışırdı düdi târî
Şükür oldu diyâr-ı rum'a mihmân
Etrâfına ederdi medd-i inzâr
İrsâl ile kâmkâr-ı sıddîk
Herbir sözü fethe munhasırken
Bede' etti guzât ceste-cûya?
Gündüz çalışıp yorulmuş ölmüş
Muhtâc-ı yâd-i emir-i zî nâm
Gark oldu o rum bütün sürûra
Billâhi şuûrunu etti meslûb
İnkâra şitâb ederdi cismin
Yânâm idi lik-i bi müsemmâ
Her mâdeleti tecessüm etmiş.
Dergâh-ı kerîme oldu bende.

enîs: arkadaş; *tahassür*: hasret çekme; *mağmum*: gamlı; *sitare*: yıldız; *tevettür*: gerginleşme; *aib*: tövbe eden; *bergüzar*: hediye; *dûd*: elem; *tar*: karanlık; *mihman*: misafir; *inzar*: geciktirme; *ebrâr*: iyilikler; *kâm-kâr*: murâda ermiş; *eltaf*: lütuflar; *muntazır*: bekleyen; *şemme*: bir defa koklamak; *büstan*: bahçe; *habide*: uyumuş kalmış; *kıvam*: dikler; *aram*: dinlenme; *zi nam*: nam sahibi; *gûş*: dinleme; *meslub*: giderilmiş; *şitâb*: acele; *müsemma*: isimle isimlenmiş; *bende*: talebe; *ceste-cuy*: yavaş akarsu

[78]

Zirâ ederek Hudâ'ya peymân
Ensâb ki ba'd ezini bu şemşîr
El-hâletü hâzihi" harâmî"
Dalmış idi güft ve köye serdâr
Derhal okutup ezânı derhal
Bir hoş tepecikte devr-i pervâ
Hatta tepeyi bir gün beyânen
Vaktâ ki salât edâ olundu
Rehber yolunu edip irâe
Herkes çağırırken anne, nene

İstidrâd:

Çimeni galât olsa yektir
Bâzen dâhi Çimecik yazılmış
Zannımca Çimişki denilse evlâ
Ya Çimeni, Çimişki, Çimecikti
Âsânı-i zabtı oldu bir ıyd
Taltif olunup sağır-i ekber
Her devlet-i adl, adl-i devlet
Olsaydı bu hal hâb-ı temsîl
Adlin hele müddet-i medîde
Her can nasıl olmasın ki şâdan

Lutfen dedi Hz.Süleymân:
Âlemde harâm olsun ey şîr
İtlâk olunur familya nâmı.
Fecrin fakat etti nûru bi-dâr
Rekz etti yere livâ-yı ikbâl.
Tertîb-i salâta buldu me'vâ
Denmekte namaztepe lisânen
Fethetmeye ibtidâ olundu.
Serdâr-ı kerîme verdi neşe
Bi galgale fetholundu Çimeni.

Zirâ yapanı "Çimişki" beydir
Sonunda yavaş yavaş azalmış
Afveyleye sehvi varsa mevlâ
Herneyse latîfti şubecikti
Hem ğayr-i fütûhu etti tes'id
Dil buldu teselliyâta rehber
İclâl ile etti istimâlet
Bir Rum edemezdi husn-ü tevîl
Revini bile görmemişti dide
Meyyâl oluyor refâha vicdân.

peyman: yemin; *ensab*: soylar; *ezin*: kefil; *elhaletü*: halim; *hazihi*: bu; *ıtlak*: salıverme; *familya*: soy; *güft*: laf; *serdar*: kumandan; *fecr*: şafak; *bi-dar*: uyumayan; *rekz*: yere saplama; *perva*: çekinme; *me'va*: mekân; *irae*: gösterme; *âsân*: kolay; *ıyd*: bayram; *tes'id*: tebrik etme; *istimalet*: gönül çekme; *medid*: devamlı; *ruyin*: yüzünü; *dide*: göz.

[79]

Her dil nasıl olmasın? Ki mâil
Her ser nasıl olmasın mezher
Zinde nasıl olmasın ki bende
İbzâl olunan uluvv-u eltâf
Sâmânını terk edip rehinde
Kim halka bigûş abd-ü hâmûş
Elkıssâ celâl, adl-i mebzûl
Temîn olunup hisâr-ı tekâmîl

Şevket saçıyor emir-i kâmil
Erdi dem-i nevbâhar ezher
Şâd oldu bugün dil-i figende
Olsaydı nazâr-ı rubâ-yı eslâf.
Bir bende olurdu dergâhında
Açmazdı o yoldu dest-i âğûş
Ta sem-i cinâna oldu mevsûl
Şemşîr-i münîr olundu teslîl

mezher: çiçeklerin hepsi; *nevbahar*: ilkbahar; *ezher*: pek parlak; *bende*: talebe; *dil-i figen*: gönlü yıkılmış; *ibzal*: bol kullanma; *eslaf*: geçmişler; *bigûş*: dinleyerek; *hamuş*: sessiz; *mebzul*: bol ucuz; *mevsul*: erişme; *teslîl*: sıyırıp çekme.

[80]

Rum İli'nin Hâli Yâhût Muzafferiyâtın Mukaddime-i Ferruh-Fâlî

Çün ebr-i şafâk, guzât-ı eşfâk
Müstağrak olup refâha vicdân
Her şaşaa, her celâl-i sâfi
Her saçtığı lem'a-i nebâha
Mâtemzede, her diyâd-ı dilhûn
Her darbe-i bi riyâ-yı câvid
Her cân-ı dil hakâik-i âlud
Ettikçe kemâlî arz-ı didâr
Îkâz olununca akl-i nâim
Bir devr-i kemâl olup küşâda
Müstağrak-ı âdil olup avâlim
Âkıl, ukalâ, derûn u birûn
Memnûn nasıl olmasın bi âkil
Eltâf-ı adâlet ittisâfı
Her hâlet-i kahramân pesendi
Gösterdi kerâmetini umûma
Güyâ yed-i kahr satvetinden

Safvetle cihâna verdi revnâk
Gülizâr-ı saâdet oldu deverân
Mahvetti esâsen i'tisâfı
Gark etti cihânı intibâha.
Sur keremiyle oldu meşhûn
Âsâr-ı vefâyı etti teşyîd
Efkâr ve nigâhını etti memdûd
Hâbide ukûlu etti bidâr
Emrinde avâlim oldu kâim
Fer verdi fezâil-i reşâda
Raf oldu nice nice mezâlîm
Her ma'deletten oldu memnûn
Meftûn oluyor cihân-ı bâkıl
Kâfi iken istimâle kâfi
Titretti zulüm ser bülendi
Âyet gibi nâzil oldu rum'a
Tiğ-i dil ra safvetinden.

ferruh-fal: bahtı açık; uğurlu; *ebr*: bulut; *eşfak*: çok şefkatli; *i'tisaf*: haksızlık etme; *ne-baha*: şân şeref; *dilhûn*: kalbi yâralı; *meşhûn*: doldurulmuş; *cavid*: sonsuz; *Âsâr*: eserler; *teşyid*: sağlamlaştırmak; *hakaik*: hakikatler; *alud*: karışmış; *nigah*: bakış; *memdûd*: uzatılmış; *habide*: uyumuş; *küşad*: açış; *reşad*: aklın kuvvetli olması; *bi-run*: fazla; *ittisaf*: vasıflanmak; *pesend*: beğenen; *yed-i kahr*: kahır eli; *satvet*: ezici kuvvet.

[81]

Haşyetle firâr eden memâta
Deryâları çâkeçâk ederken
İclâline râm olup ne eflâk
Sel eyledi tîğ-ı hûn nîsârın
İnzâr-ı celâdetinde düşman
Hakkâ ki veleh verip fûhûma
Şemşîri sinân-i hûn-efşânı
Her dildeki incizâb-ı mahsûs
Te'sir-i melâl, ye's-i târî
Kayser gibi sad hezâr tekfûr
Şemşîr-i guzât hakdan-gîr
Sîmü zeri kayser zamânın
Lîk aldanyordu her cihetle
Şehzâde-i i'tisâm-ı pîrâ
Dünyâ nazârında şey-i fânî
Âlem dolu olsa sîm-ü zerle
Ezcümle Ayasilonya şehri
Olmuş fakat âşiyân ve esvâr
Mestûr-u turâb olup emeller
Cüzî görünüp harâbezârı
İğfâl ederim diyorken iğfâl

Meydân okuyup bilâ ifâte
Arz-ı dem-i inhimâk ederken
Dünyâ gibi zâr kaldı hâşâk
Tuttu rum ili diyâr ve dârın
El çekti bütün bütün kılıçtan.
Bede'tti yavaş yavaş hücûma.
Şâd eyledi adl-i bi nişânı.
Rum âlemini etti ğarg-ı efsûs
Dehşette bıraktı her diyârı
Oldu yine âhûzâra mecbûr
Ettikçe husûnu hasr-ı teshîr
Baran gibi yağdı tekfurânın
Girmez ele kale şeytanetle.
Etmez zerre iltifât zirâ
İhlâl edemez uluvv-ü şânı
Tahkîre şitâb eder nazârla
Şemm eyledi evvelâ bu kahrı
Gâretzede-i hazân-ı edvâr
Esmekde bu gün yerinde yeller
Ağlattırır âh-ı kalb-i zârı
Aldandı hulâsa Rum-u gâfâl

bila-ifate: kaybetmeden; *çakeçak*: silah çatışmalarından çıkan ses; *inhimak*: ziyâde düşkünlük; *haşak*: süprüntü; *nîsâr*: serpme; *inzar*: geciktirme; *veleh*: şaşkınlık; *fûhum*: anlayış; *hûn-efşân*: kan saçıcı; *târî*: ansızın çıkan; *hakdan-gir*: toprağa yayılan; *husun*: kaleler; *sîm ü zer*: gümüş ve altın; *baran*: yağmur; *i'tisam*: tutunma; *pîra*: düzenleyici anlamında kelimeler yapar; *şitâb*: acele; *şemm*: koklama; *esvar*: kaleler; *garetzede*: yağmaya uğramış; *edvar*: devirler; *mestûr*: örtülü; *gafal*: dikkatsiz.

[82]

Zîrâ geçerek guzât-ı pervîn
Derk etti fakat zaman geçti
Ezcümle hîsâl-i pür kemâli
Etti bütün ihtiyârı meslûb

Etti galebât ve fethi temîn
Şemşîr-i celâli câna geçti
Âsâr-ı adâlet iştimâli
Kim olmaz o nûr-u adle meclûb

pervin: ülker yıldızı; *galebat:* üstünlükler; *derk:* anlama; *iştimal:* içine alma

[83]

Gelibolu Fethi

Unvân-ı mücâhidîn-i rahşân
Son mertebeyi alıp hayâle
Harb etmeye gayr-i ihtiyârî
Teslîl olunan suyûf-ı dârât
Rumun harekât-ı bi-beşîri
Mâhvetti Rum'un her iltimâ'ın
Âğâz ederek her iğtinâma
İnşâ olunup esâsen inşâ
Hiç böyle kaviy mühâcemâta
Âlemde değil bu şehr-i mevvâc
Yekpâre rasını, kala-i hûnin
Barân belâ gibi yağıp tîr
Aktıkça revgânı müsahhân
Hâsıl-ı deverân tîrâz-ı perhâş
Akdâm-ı hisâra karşı lâkin
Ulviyyet-i gâziyânı tekrâr
Oldukça hayat mevte mahkûm
Tezyîd ederek sebât-ı bekri
Bir şândır o rûtbe-i şehâsdet

Oldukça cihâna pertev-efşân
Sevk eyledi Rumları cidâle
Bed'e etti Gelibolu diyârı
Tebdîl kabul eder mi heyhât!
Tahrîs ederek gîri ve şîri
Hasretti Gelibolu Kal'ain
Dem vermedi zâhmını iltiyâma
Dehrin olalı tîrâz bâhşâ
Hiç böyle kaviy müşâtemâta
Rüyâda da olmamıştı âmâc
Her an ediyordu kalbi tahzîn
Şemşîre bırakmıyordu tedbir
Billâhi dayanmıyordu âhen!
Olmakta idi sezâ-yı şâbâş
İbrâz olunan hücûm-ı sâkin
Etti azâmetle arz-ı inzâr
Etmezdi dil Rum mağmûm
Derdi ebedî lisân-ı fikri
Ancak yaşasın vatanla devlet!

ifate: kaybetme; *haşak*: süprüntü; *pertev efşân*: ışık saçan; *rahşân*: parlak; *teshil*: kolaylaştırma; *darat*: gösteriş; *beşir*: müjdecî; *tahrîs*: hırslandırma; *gîrive*: çıkmaz; *iltima'*: ıslıdamak; *hasr*: tahsis etme; *iğtinam*: ganimet bilme; *agaz*: başlama; *zâhm*: sıkıştırma, yâra; *iltiyam*: yâranın iyi olması; *mühacemat*: hücûmlar; *müşâtemat*: atışmalar; *mevvac*: çok dalgalanan; *rasın*: sağlam; *hûnin*: kana bulanmış; *tîr*: ok; *revgan*: yağ; *müsahhan*: kızdırıl-mış; *perhaş*: savaş; *şabaş*: alkışlama; *akdam*: ayaklar; *inzar*: geciktirme.

[84]

Her şir-i ecemm dişini sıkardı
Her selm-i irtikada bi tığ
Ettikçe memât-ı havfe dâvet
Bi sayt ve sadâ dalarđı rezme
Rugân değil olsa nâr-ı nemrûd
Ancak edilen hüçûm-u berri
Bilmem nasıl eylesin ki tefrik
Bârân gibi yağdırılırsa her sehm
Elkıssâ metâneti bu şehrin
İclâl ile Hz.Süleymân

Ta burcuna sıyrılıp çıkardı
Fermânını mevt ederdi tebliğ
Bir ninni gibi verip halâvet
Vermezdi fütûr savb-i azme
Bir hân-ı halil olurdu bi dûd
Fark eylemiyordu hayr ve şerri
Her kale bir âsumân-ı tahkik
Teşhîr edemez bu şehri bi vehm
Manzûru evvelce ehl-i dehrin
Etmişti bu nutku halka etyân.

Nutuk

Asker! Bakınız şu hoş bürûca
Mîlattan üçyüz on yıl evvel
İskender-i Ekber'in vefâtı
Asker, ümerâ değildi gitti
Ezcümle emîr-i piri kâliye
Hep kaliye polis olundu ıtlâk
Gallipoli sonradan denilmiş
Tahrîf olunup bu iştihârı
Teşne kalıp âba halk-ı nekâd

Hazır duruyor hemen urûca
İkmâl olunup bu şehir-i ekmel
Taksim ile dehr-i bi sebâtı
Bir hayli düvel teşekkül etti
Yaptırmak ile bu yerde kale.
Âvâzı ile pür oldu âfâk
Zannım bu ki doğru da denilmiş
Denmekte Gelibolu Hisârı
Üç yüz sene geçti sâl-i milâd.

ecemm: mızraksız adam; *selm*: sulh; *irtika*: yükselme; *halavet*: şirinlik; *rezm*: savaş; *savb*: yön; *han*: yemek sofrası; *dûd*: duman; *berri*: toprakla ilgili; *sehm*: ok; *uruc*: yukarı çıkmak; *ıtlâk*: salıverme; *iştihar*: meşhur olma; *teşne*: susuz; *nekad*: dışların çürüyüp ufalması; *sal*: yıl

[85]

Rum imparatorlarından ammâ
Memnûn olarak bütün ahâlî
Hattâ tâşe hak edip kemâlin
Gallipoli Suboyro'nun lüzûmen
Zirâki susuz iken bu bârû
İkmâl olunup olanca noksan
Bir zelzele-i azîme-i efsûs
Lerziş bürüyüp ukûlu lerziş
Mârûf zamana Jan Çimeski
Gerçi filip'e muhâlefetle
Teshîr olunûr olunmaz ancak
Meskûnu harâp kale nâbûd
Bilâhare ihtimâm olundu
Tâ hâl-i atika girdi sûru
Elkissâ kemâli feyz-i câhî
Hayli Venediklilerde kalmış
Elden ele geçmiş en nihayet
Asker! Bakınız bu şehriyâre
Her bağı bahâr etse tanzîr
Piş nigâhında sath-ı deryâ
Bir ma'ber-i hâssî şark ve garbın
Hâkinde, suyunda, her taşında
Envâr-ı şafâk telâtum etmiş

Soyro getirince şehre bir mâ
Nâmın akıyor ale't-tevâli
Yazmışlardı hulâsa hâlin
Müntekis lütfudur umûmen
Sirâb-ı zülâl eden odur o
Olmuştı nîgeh-i rubâ-yı ruchân
Bârûsunu eyleyince ma'kûs
Olmakta iken berîi verziş
Ettirdi binâ bu şehir-i miskî
Meşhûr ise de mukâvemetle
Dönmüştü harâbe zâra sancak
Olmuştı hulâsa mâhv ü meşhûd
Tezyîni için kıyâm olundu
Her mâtemi bâde verdi sûru
Celb-i nazâr eylemiş kemâhı
Kayser Cenevizliler'den almış
Sarsmakta bugün guzât-ı izzet
Safvet saçıyor harâbe zâre
Tanzîr edemez bu nûru tanzîr
Âyine-i safdan mücellâ
Bir dâr-ı emânı sulh ve harbin
Âyine-i bâhr dilkeşende
Âsâr sebâk-ı teâzum etmiş.

tevali: uzayıp gitmek; *hak:* toprak; *müntekis:* başaşağı dönen, *baru:* kale duvarı; *sirab:* taze; *rûchan:* üstünlük; *lerziş:* titreme; *beri:* arınmış; *verziş:* çalışma; *miskî:* misk kokulu; *mukavemet:* direnme; *nabud:* yıkılmış; *atika:* eski; *bade:* içki; *cah:* makam; *hayl:* at sürüsü; *tanzir:* tazelendirme; *tanzir:* benzetme; *pişnigah:* öne bakış; *mücella:* cilalı; *ma'ber:* köprü; *dilkeş:* cazibeli; *telatum:* çalkantı; *sebak:* ders; *teazum:* gözde büyüme

[86]

Bir hâk ki ravzâ-i iremdir
Bir âb ki bezl-i nîmet eyler
Her sâhili kim darb-ı resândır
Bir havz-ı behište-i dilârâ
Tavsîf kemâli lâ-muhâle
Vaktâ ki gurûb-u nûr-u hurşîd
Sahrâda, havada bi teahhur
Her bâd eser eyleyip kulûba
Her levh-i ecel, ecelül elvâh
Sermest olarak Hüdâ'ya karşı
Şâir değilim ki âşikâne
Arz eylediğim cihân sevdâ
Cidden uyanıp dem-i muhabbet
Deryâ gibi arş-ı bi sehâba
Deryâdaki nûr envâr olsun
Âlemdeki nûr-u bi-nihâye
Feyz azâmetle bi-müdâni
Seyyâle saçan nücûm-u ı'sâr
Sâfiyeti, nûr-u dilpenâhı
Şâir değilim ki seher-i güftar
Elvân-ı seher bahâr-ı gülpûş
Feyz-i suhânımla bi tasni'
Fikrim sanırım ki fehmolundu

Her tûde-i pâki muhteremdir
Teskîn-i dem-i harâret eyler
Enmûzec-i cevher fesândır
İtlâkına olsun mu? Âhrâ
Hayret verir âlem-i kemâle
Tezyîd ederek sükûnu tezyîd
Bir dûd-i latîf eder tenevvür
Başlar mı? Yavaş yavaş hebûba
Bir manzara arz eder ki ervâh
Lebrîz-i niyâz eder bu arşı
Firkat saçayım da kün fegâne
Etsin şeb-i iftirâkı ihyâ
Dönsün vatana diyâr-ı gurbet
Dalsın yine feyz-i mâhitâba
Nâzân nâzân şînâver olsun
Versin yine i'tilâ fezâya
Şâd eyleyerek ne âsumânı
Etsin şerefiyle celb-i ebsâr
Zeyyin eylesin ân-ı intibâhı
Saçsın da sabâha nûr zertâr
Ezhâr-ı kehri hezâr-ı medhûş
Dünyâ gibi eylesin telmi'
Tard-ı nefehât vehmolundu.

tûde: yığın; *pak*: temiz; *bezl*: bol bol; *resan*: ulaşan; *fesane*: efsane; *behište*: cennet; *dilâra*: gönül süsleyen; *ahra*: daha lâyıf; *lamuhâle*: ister istemez; *teahhur*: geri kalmak; *hebub*: rüzgâr esme; *levh*: yassı, levha; *lebrîz*: taşacak kadar; *şeb-i iftirak*: ayrılık gecesi; *sehab*: bulut; *şînâver*: suda yüzen; *i'sar*: kasırğa; *penah*: sığınma; *güftar*: söz; *zertar*: altın tel; *gülpûş*: gül örtülü; *kehr*: yüz öptürme; *medhûş*: dehşete kapılmış; *sühan*: söz; *tasni'*: yapma; *tard*: kovma; *nefehât*: esintiler; *mahitab*: mehtâb.

[87]

Yani bu hisâr-ı üstüvârın
İkmâl edilirse fethi ikmâl
Âlemde nice vücûd-u nâyâb
Her gördüğünüz nebât ve mâden
Ervâh-ı muazzezânı el'ân
Gösterdiğimiz sebât ve gayret
Sa'yi fakat eyledikçe teşmir
imdâd sadâ-yı dilhırâşı
Ya şân alalım olup muzaffer
A'dâ daha doğrusu her iklim
Bir kere ederse arz-ı edvâr
Zirâ iki düşmanın sihamı
Nârın arasında kalmadansa
İcrâ edip ihtimâmı icrâ
Vâsıl olacak muâvenetten
A'dâyı bırakmak üzere mahrûm
Ben belki gidince hasm-ı âfil
Şehri olunûr tamâm-ı ihâtâ
Vermektense guzât-ı mâhve
İznik gibi ta'biye ile tazyik
Fâzıl göreyim seni ki cânın
Çıktıkça bu bezm ü hiddetinden
Eser-i nebeviye iktifâ et

Miftâh-ı cihâd olunan bu dârın
Etmez galebe merdûdu işkâl
Ettin bu uğurda ğarg-ı hûn âb
Yârân-ı azize oldu medfen
Olmakta bizim için i'tila hân
Dehre oluyor sezâ-yı ibret
Bizden oluyor adüvve dilgir
Tezyîd ediyor bütün telâş.
Ya kahrolalım deyipte yekser
Tanzîr ediyor cüyûşu tanzim.
Düşvar olur inhizâmı düşvâr
Bican bırakır her iktihâmı
Girdâb-ı hücûma dalmadansa
Hasma edelim süyûfu iğrâ
Hâsıl olacak mukârenetten
Sel eyleyelim süyûf-u zakkûm
Ezvâk ile olanıp da gâfil
Hâcet dâhi kalmaz ihtiyâtâ
Fikri çekelim kenâr-ı sâhve
Etmez sanırım fütûhu ta'vik
Terket uğrunda insû cânın
Zinhâr sakınma şiddetinden
Tazyik ile şehri iktifâ et

miftah: açan; *merdûd*: reddolunmuş; *ışkal*: zorlaştırma; *nayab*: ender; *medfen*: mezar; *muazzezen*: ikram ile ağırlanarak; *han*: yemek sofrası; *teşmir*: sıvama; *dilgir*: kırgın; *dilhıraş*: yürek parçalayan; *yekser*: başatan başa; *düşvar*: zor; *inhizam*: bozguna uğrama; *siham*: oklar; *iktiham*: hücum; *iğra*: teşvik etme; *muavenet*: yârdımcılık; *mukarenet*: yakınlık; *afil*: batan; *sahve*: ayılma, uyanıklık; *ta'vik*: geciktirmek; *iktifa*: yeterli görmek

[88]

Haktır yürü korkma dest-gîrin
Çün azm-i sebâtı tev'emândır
Her kim ki eder sebâtı rehber
Her kıtada her zamanda elbet
Âsâr-ı zafer karyenin olsun
Teşci' ederek guzât-ı teşci'
Vaktâ Bolayır tekarrub etti
Tersin ederek bu şehri tersin
Tekfur dağı İpsala ile Şarköy
Ta Çorlu'ya dek sipâhsâlar
Seyyâle-i tendiyânesinden
Bir nebze saçipta hasma emvâh
Devletle, şerefle bâ ganimet
Gördü Bolayır yerini o vâris
Menetti guzâtı her seferden
Tâkip ederek pey â pey esvât
Dalmıştı sükûta her bir âvâz
Kale oldu nice dirâht ve ezhâr
Mahvoldu saâdeti ibâdın
Ezcümle Gelibolu demekle
Mahsûr hisâr üstüvârı

Allâh müinidir fakîrin
Bâdi-i fütûh-u bigerândır
Olmaz deverân içinde muğber
Pûşende gider muzafferiyet
Feyyâz-ı ezel muînin olsun.
Hal ve harekâtı etti tesri'
Şehzâdenin ihtiyârı bitti
Hatt-ı harekâtı etti ta'yîn
Çok geçmedi zabtolundu Yârköy
Sürmekte semend tiz-reftar
Mâhiyet-i cündiyânesinden
Zabtı ile pür olunca efvâh
Gâzi ederek geri azîmet
Bir zelzele tâki oldu hâdis
Kaldırdı cibâl sengi yerden
Gûş eyledi nefh-ı sûru emvât
Mürğân bile eylemezdi pervâz
Kaldı cereyândan âb-ı enhâr
Ümrânı nice nice bilâdın
Meşhûr cihân olan senle
Mâhvetti guzâtın iğbirârı.

destgir: muavenet, *muîn*: yardımcı; *bigeran*: sınırsız; *tev'eman*: benzer ikiz; *muğber*: gücenik; *puşende*: örtülü; *karye*: köy; *teşci*': cesaretlendirme; *tesri*': hızlandırma; *tekarrüb*: yakınlaşma; *tersin*: süzmek; *semend*: çevik at; *tiz-reftar*: çabuk gidiş; *seyyâle*: akıntı; *emvâh*: sular; *efvâh*: ağızlar; *ba- ganimet*: ganimet sahibi; *seng*: taş; *esvat*: sesler; *mürğân*: kuşlar; *diraht*: ağaç; *ümrân*: bayındırlık; *bilad*: beldeler; *üstüvar*: sağlam; *pey a pey*: birbiri ardınca; *iğbirar*: gücenme.

[89]

Her tîre göğüs veren o hisân
Seyret ne hulûs-u tamdır bu
Seyret ki bütün hulûs-u pâk
Esrâr-ı hudâ'ya akıl erişmez
Min ba'dü edelim kelâmı kütâh
Nakleyeyim vukû'u hâli
Fethi haberi olunca vâsıl
Mevlâ'ya edip bihakkın ibcâl

Bir lâhzâda oldu hâki yeksân
Bir nîmet-i rabb-i lâ-yünâmdır bu
Bir âhı harâb eder bu hâki
Eltâfını nakle nakil erişmez
Kâlen, kalemen bilinmez Allâh
Ta kalb ola mârifetle mâli
Âsâr-ı meserred oldu hâsıl
Efkârını şöyle etti icmâl

Nutuk

Evlad! Eğer olmasaydı Nusret
Bi lem'a kalıp bu mihr-i mevâc
Zirâ biliyorsunuz ki siz de
Elbette bu leşker-i mermerim?
Bir harb-i kalîl, akl-ı ezhâr
Allâh'ın eazz-i lütfu mâdem
Kemer-i helek olur olupda kâhil
Maksûdumuz âfil riyâdır
Yoksa kuru bir cedel değildir

Âlemde murâd-ı rabb kudret
Etmezdi bu günkü hâli intâc
Düşman önümüzde, arkamızda
Olmuşken emân ile mükerrem
Olsun mu? Bu i'tilâya mazhâr
Etmekte bizi bu günde i'zâm
Bir havfin esiri olmak ey dil
İ'lâ-yı kelâm-ı kibriyâdır
Âvâze-i bis bedel değildir

tir: ok; *hisân:* seçilmiş kimseler; *kütâh:* kısa; *kâlen:* söyleyerek; *ibcâl:* büyük saygı; *icmâl:* bir araya toplamak; *intâc:* neticelenme; *leşker:* asker; *eazz:* daha aziz; *i'zâm:* büyük görmek; *kâhil:* tembel; *helek:* iki dağın arası; *iname:* uyumayan

[90]

Geçtik nice cûy-bârı geçtik
Elbette bu iştimalî rezmin
Az müddet içinde ceyş dilhûn
Zirâ bu “medet!” bu savt “tahlîs”
Artık duracak mekân mıdır bu?
Rehber edelim sebâtı imdi
Ey sevgili! Ey vefâlî ihvân
İndimde hayat, mâl-ı dünyâ
Zirâ ki kimi? Bu zıll-i zâil
Ya muğtenem saâdet etmiş
Ya ömrünü inbisâd-ı câvid
Dünyâ denilen mürûr-u eyyâm
Bâkî değil ins ü cânı bâkî
Bir yâd-ı cemîli lâme-hâle
Billâhi ne mutlu kâmrândır
Bir rütbe-i nûrdur o rütbe
Allah uğrunda bi-müdârâ
İhrâz-ı makâm ser müddet
Bilmez misiniz ki? Ey ferîşte!
Sebeb eyleyerek her ihtiyârı
Yâverdi o rütbe bahtı yâver
Her nâzına nâz katlanırdı
Şimdi ne yâdım ne yâr kalmış

Fethetmek için kal’âyı seçtik
Mahvı olacak esas hazmin
Meşhûn edecek cihânı meşhûn
Etmekte zamanı rezme tahrîs
İhmâl edecek zaman mıdır bu?
Temîn edelim hayâtı şimdi
Olsun vatana fedâne eyvân
Dünyâ gibi zerreden de ednâ
Her kâmına eyleyipde nâil
Perverde-i nâz ve nûzhât etmiş!
Etmiş dem-i mefharetle teşyîd.
Etmiş nice kâmrânı kemnâm.
Şem eyleyemez gönül mezâkı
Tercih ederim hezâr-ı sâle
Bir can ki şehâdet iktirândır
Mislini göremez bu heft-i kubbe!
Teslil ederek süyûf-u garrâ
İnsana değil mi? Mahz-ı nîmet
Vermez bu cihân cihâna rişte
Mahvetti ne şanlı bahtiyârı
Etrâfa saçardı dürr-i hâver
Efkâr sözüyle tatlanırdı
İzzet geçip âh ü zâr kalmış

iştimal: kapsayan; *meşhûn*: doldurulmuş, *dilhûn*: yüreği kanlı; *rezm*: cenk; *tahlis*: kur-tarma; *tahrîs*: hırslandırma; *zail*: yok olan; *kâm*: istek; *nûzhât*: gönül ferahlığı; *inbisat*: genişleme; *cavid*: sonsuz; *mefharet*: birine şeref veren şey; *mürûr*: geçip gitme; *kemnâm*: şöhretsiz; *kâmrân*: arzusuna nail olan; *mezâk*: tatmak; *lâme-hâle*: ister istemez; *hezâr*: bin (1000); *heft*: yedi (7), *teslil*: sıyırıp çekme; *garra*: parlak, şaaşalı; *ihrâz*: kazanma, elde etme; *mahz*: safi ve halis; *ferîşte*: melek, günahsız, masum; *dürr*: inci; *muğtenem*: ganimet olarak; *iktiraben*: yakın olarak; *rişte*: bağ;

[91]

Farzet ki - şitâ gelip bu dehre
Sahrâ gibi renk ve boyu verdin
Bir dūd-i keşif ve zulmet endūd
Koptukça kopup da rîh-i sarsar
Her zerre nihân olup nazârdan
Âvâze-i dilhıraş “imdâd!”
Dağ, taş, tepe, berf-pûş-ı dehşet
Hiç göz gözü görmez el-amân-hâh
Buhrân zamânenin vakârı
Bir merâğ-ı felâket-i âşiyâne
Pertâbı nihâlden nihâle
Bi- aile, bi-nasip, pür derd,
Kendin verir âh u vâha serde
Buhrân-ı şitâ içinde bi-râhat
Birden bire ref olunca hâil
Bir dâr - ki gâşy eder zebûnu
Duvar ve dürrü tenevvür etmiş
Ta’lîk olunan nice levâyih
El-kıssâ numûne kâh cinnet
Bîçâr girer şitâba başlar
Tebdîl olunûr melâle buhrân
Her nereye olursa savlet-i endâz

Gark eylemiş âfâkı berf-i kahra
Pâ-mâl olup hazân-ı zerdin
Etmiş nice tâb çeşmi mesdūd
Dünyâ kesilir mi?.. Rûz-ı mahşer
Dehşet saçılır bu mahzardan
Bir sem’a yetişmez âh!.. Feryâd.
Her köşesi sanki dūdu heşt
Her câna kıyâr şitây-ı sūzân
Me’yûs eder ehl-i iftikârı
Bi-hoş olarak düşer meyâne
Rikkat verir ehl-i ibtihâle!
Yakmış ciğerinmezâlim el-berd
Âha yetişen olur mu?.. Nerde!
Bir cama vurur başını o bedbâht
Kuş dâhil olur o dâra dâhil
Zîrâ zerri andırır derûnu
Kâlîçe ile tezehhür etmiş
Ettirmez esâs-ı derdi lâyh
Tesir edemez şifâ ve mihnet
O halkı o bî nasîbi taşlar
Yüz gösterir âsiyâb-ı hüsrân
Kalben olamaz terâne perdâz.

dehr: dünyâ; *şitâ:* kış, *berf:* kar; *pâmâl:* ezilmek; *zerd:* sarı; *mesdūd:* hudutlanmış; *tâb:* parlaklık; *sarsar:* fırtına; *nihan:* gizli; *mahzar:* huzur; *dilhıraş:* yürek parçalayan; *heşt:* sekiz; *sūzân:* yakıcı; *me’yus:* umutsuz; *iftikâr:* yoksulluk çekme; *miyan:* orta; *ibtihal:* halk ile alakayı keserek allah’tan tazarru ve niyazda bulunmak; *berd:* soğuk; *serd:* haşın; *ref:* kaldırma; *hail:* perde; *gâşy:* bayılma; *zebun:* zayıf; *zer:* altın; *levayih:* tÂsârılar; *şitâb:* koşân; *melâl:* sıkıntı; *terane:* ahenk; *perdâz:* düzenleyen; *kaliçe:* küçük halı; *layih:* parlayan; *asiyab:* su değirmeni.

[92]

Kânûn-u fenâya râm olup râm
Bir sâniye geçmeden zarûrî
Bir sâniye filhakîka azdır
Mergî fakat etmek üzere mes'ûd
İnsan denilen bu merg-ı bî-bâl
Dünyâya gelip düşer azâba
Bir sâniye zevkini etmeden derk
Ammâ bu zaman afliyet ?
Dünyâyı eden bahâr-ı gülğün
İşte bu hayat içinde hakkâ
Elkissâ cihân cihân-ı fânî
Her kim vâir ise bu demde mevcûd
Madem bu emr-i müsteândır
Bir gün ecelim çekip hüsâmı
Hicrâna dalıp kalıp rûşen
Her rûz ve mesâbını seven yâr
Hûb-u ebedî içinde nâgâh
Rûhum dalarak inbisâta
Zîr-i hışmında titreyen hâk
Dildâr olarak ğarîğ-i ekdâr
Düşman gelerek çatar guzâta
Arz eylediğim yalan değildir

Aslâ bulamaz refâh ve ârâm
Terk eyler o dâr-ı pür-sürûru
Hattâ sene,ay,dakika azdır
Kâfî sayılır bu ân-ı mahdûd
Âlemde görünür mü? Rûy-u ikbâl
Aslâ dalamaz refâh ve hûba
Hicrân ile âlemi eder terk
Kesb-i hüner eder kifâyet
Bilcümle dihat rûb-u meskûn
Her vech ile nâmını etti ibkâ
Bir zıll-i seri'a benzer ânı
Nâbûd olacak yakında nâbûd
Kânûn-u umûmi-i cihândır
Mahvetse gerek bu ibtisâmı
Âh etse gerek bu zâra şiven
Âh etse gerek bu rûhu bîdâr
Yârimden eder her âhı âgâh
Kim hande zinân olur neşâta
Cismim gibi bağteten olur çâk
Sûzân iken ateşimle her dâr
Başlar harekâta bî ifâta
Bir vâhime-i nihân değildir.

ram: itaat eden; *ârâm*:durma; *dâr*: mekân; *filhakika* :gerçekten; *mahdûd*: sınırlı; *bâl*: kol, kanat, pazu; *ikbâl*: talih; *mûrg*: kuş; *hûb*: günah; *derk*: dip, anlamak; *kesb*: kazanç; *gülğün*: gül renkli; *dihat*: köyler; *rub'*: dörtte bir; *ibka*: ağlatmak; *zıll*: gölge; *nabud*: yok olan; *müstean*: kendisinden yardım beklenen; *ibtisam*: tebessüm etmek; *ruşen*: parlak; *şiven*:mâtem; *mesab*: geri dönecek yer; *bidar*: uykusuz; *nagah*: ansızın; *agah*: uyanık; *inbisat*: mesrûr olma; *hande*: gülen; *zinan*: kadınlar; *neşat*: sevinç; *hâk*: toprak; *dil-dar*: sevgili; *garik*: boğulmuş; *sûzân*: yakıcı; *ifate*: kaybetme; *vahime*: vesvese veren; *nihan*: gizli; *hüsam*: keskin kılıç

[93]

Bir vâkıadır ki ayn-i ruyet
Zîrâ göreceksiniz ki düşmân
Tehyîc edecek bütün ukûlu
Ölsem bile ey guzât-ı efsûs
Zîrâ zaferi veren Hudâ'dır
Oldukça füzûn fûtûh-u mevlâ
Harbin bana inhisârı yoktur
Âlemde eden sebât-ı vâfir
Ancak bu sebât olursa mefkûd
Rûhum ebedî dalıp melâle
Her yerde sebât edin ki Hallâk
Lâyık mı beni edipde perva
Lâyık mı ki olsun ey Allâh'ım
Lâyık mı ki doldurupda sâkî
Dilden bana eyleyen muhabbet
Ey sevgili yâr hûn feşânım
Muhyi-i hukûk ma sebâktır
Hıfza ediniz bihakkın akdâm
Bir derde olursanız giriftâr
Geçmiş gazevât-ı eyleyip yâd
Vidânını rabdeden Hudâ'ya
Allâh müîn-i devlet olsun

Her hâli muvâfık hakikat
Me'men edip ibtihâlîme'men
İrsâl edecek nice huyûlu
Hiç olmayınız cihânda meyûs
Temin edecek reh-i Hüdâ'dır
Şükreylemek olmasın mı? Evlâ
Esrâr ile istitârı yoktur
Elbette olur gazâda zâfir
Zeyb âvâr dest olur mu maksûd
Lânet bile yağdırır bu hâle
Etsin sizi gıpta bâhş-ı âfâk
Etmek yed-i düşmanda rüsvâ
Bizim hasmâ bu habgâhım
Raks etsin atıp da saka sâkî
Etmez bu melâle arz-ı rağbet
Her makbere-i fenâ nişânın
Ruhum gibi yâdigar-ı haktır
Basın reh-i iğtinâma akdâm
İhtar ediniz bu sözû ihtâr
Dilşâd ediniz guzât-ı dilşâd
Elbette rıza verir fezâyâ
Râh-u şühedâyâ rahmet olsun.

vâkıa: olmuş, cenk, savaş; *rü'yet*: görme; *muvafık*: uygun; *me'men*: güvenilir; *tehyic*: heyecanlandırma; *ukûl*: akıllılar; *irsâl*: göndermek; *huyul*: atlı alaylar, kötülerin meydâna getirdiği kalabalık; *efsûs*: yazık; *meyus*: ümitsiz; *reh*: yol; *füzun*: çok fazla; *inhisâr*: hasır olunma; *vâfir*: birçok; *zâfir*: zafere ermiş olan; *mefkad*: kaybolacak yer; *zîb*: zinet; *perva*: korku; *rüsva*: rezil; *habgâh*: yatak odası; *sâkî*: içecek dağıtan; *hûn*: kan; *feşân*: saçma; *makbere*: mezar; *muhyi*: maddi manevi hayat veren; *sebak*: yârış; *akdam*: ayaklar; *giriftar*: derde yakalanmış; *gazevat*: din uğrunda yapılmış harpler; *dil-şad*: sevinmiş; *rabt*: bağlamak; *istitar*: gizlenme; *habgah*: yatak odası.

[94]

Şehzâde Süleymân Paşa'nın Vefâtı

Eyler idi hz. Süleymân	Birgün Bolayır'da neşr-i fermân
Asker dizip en mühim nekâd	Ettikçe civarını ihâta
Talîm ederek üsûlünü talîm	Harbî ediyordu vasfı tanzîm
Oldukça hava güzel [muâriz	Pişende durur mu bî avâriz
Zîr nazâr nezâhetinde	Ler-zîde olan vecâhetinde
Sahrâ-yı zümürd-ü tabîî	Yâd ediyordu bir rebîî.
Evrâd-ı vedâd için tuyûrun	Tenşitî eş'â-i hubûrun
Bir bizim servedi ederdi kim arz	Zevk-i dil olurdu dehr için farz
Deryâ denilen gâdir-i sâfî	Kâfî idi inbisada kâfî
Mâbeyn-i çimende havz-ı sîm-âb	Fîrûze-i şevk içinde mehtâb
Şehzâde-i tahtgâh irşâd	Ammâ yine olmuyordu dilşâd
Ateş gibi çünkü intizârı	Sûzân ediyordu ihtiyârı
Ettikçe mekân ve hâli tekfîr	Encâmı ederdi kalbi tenkîr
Zîrâ gelecek adüvv-ü mahzûl	Efkârını eylemişti meşgûl
Zîrâ bu mürûru rüzgârın	Manzûru olunca şehsuvârın
Eyler diye belki fethi tehîr	Mihnet dilini eder mi teşhîr
Fikrindeki intihâz-i fırsat	Vermezdi teahhurâta ruhsat
Tam işte bugündü mâh	Dâhi tahtit-i gumûm için kemâh
Bir aşîkâr-ı nûra râkib oldu	Gözden azminle gâsîp oldu.

nikad: noktalar; *pişin*: önde; *avarız*: arızalar; *zir*: alt; *zide*: artsın, çoğalsın anlamında dua kelimesi; *vecâhet*: haysiyet; *rebi*: yaz günü; *vedad*: dostluk; *tuyur*: kuşlar; *tenşit*: keyiflendirme; *hubur*: haberler; *gâdir*: gölcük; *mabeyn*: ara; *tahtgah*: başşehir; *encâm*: son; *tenkîr*: ok çevirmek; *mahzul*: kıymetsiz; *mürur*: geçmek; *manzur*: beğenilen; *mihnet*: zahmet; *intihaz*: ayaklanmak; *mah*: gökteki ay; *tahtit*: çizgi ile belli etme; *aşkar*: koyu kırmızı, doru at; *sîm-ab*: gümüş su; *fîrûze*: kutlu.

[95]

Tenhâ vararak kenâr-ı âba
Ğaşy oldu suyun tenevvümünden
Envâr-ı tezezhhür-ü tabîat
Her sevde ki mevce-i nümâyîş
Şâd oldu o dem ki kalb-i gamnâk
Her hande-i dil-firîb ezhâr
Gülzâr-ı hazîn temevvül etti
Âsâbta hûn nûzhet endâz

Her sözündür ki tüemândır
Mehrûr-u vatân, esîr-i minnet
Bir âciz için olur mu mâlûm
Perverde-i nâzı her visâlin
Bir âşık için dema-i şemşîr
Her şey hulâsa kalbe âid
Âlemde gönül olursa handân
Bir demde gönül olursa mağmûm

Şâd oldu dil cenâb-ı gam-hâr
Düştü gönül arzu-yu sayde
Nâgâh uzaktan oldu manzûr
Elden gidip ihtiyârî elden

Medd-i nazâr etti neh kubâba
Her şaş'a-i tebessümünden
Efkârına verdi başka hâlet
Ezhânına verdi hoş güşâyîş
Envâr-ı safâya daldı eflâk
Ruhsâr mesârını etti ezhâr
Bir şaş'a'ya tahavvül etti
Cidden galyâna etti âgaz.

Âyine-i kalbe tercümândır
Dünyâ nazarında çâh mihnet
Elvân-ı şafakta hûn-u mazlûm
Gam-gîn değil murûr-u sâlin
Bir zerre kadar eder mi tesîr
Âlâm ve mesâr laf zâid
Dendân olamaz karîn dendân
Âfâk-ı tutar azâb-ı mesmûm

Gülizâr-ı naîme döndü her hâr
Bend oldu yine belâ-yı kayde
Seyyâle-i sevk içinde bir hûr
Kim kurtulur? Âfet-i ecelden

tenevvüm: uyuklama; *tezezhhür*: çiçeklenmek; *sevde*: siyahlık; *mevce*: dalga; *ezhan*: zi-hinler; *gamm-nak*: gamlı; *dil-firib*: cazibeli; *temevvül*: zenginleşme; *tahavvül*: değişmek; *endâz*: atan, atıcı manasında birleşik kelime yapar; *agaz*: başlama; *mahrur*: hararetli; *çâh*: kuyu; *perverde*: terbiye görmüş; *gam-gin*: gamlı; *sal*: sene; *dema*: her zaman; *alam*: âlemler; *zaid*: artan; *dendane*: diş tanesi; *karin*: akraba; *mağmum*: gamlı; *mesmum*: zehirli; *naim*: bollukta yaşayış; *manzur*: görülen; *seyyâle*: yer değiştiren her şey; *hûr*: güneş; *nüh-kubab*: gökyüzü; *güşâyîş*: açılış; *tüeman*: ikiz;

[96]

Sayd etmek için şikâr-ı derhâl
Ol demde ki sayd kaldı bî-tâb
Bir hufre-i hevl-nâk ki zîrâ
İcrâ olunan usûl-ı şâfi
Şehzâde-i namdâr ve memdûh
Takdîr-i ezel bu demde tahkîk
Seyret ki o şîri bir sırr-ı encâm
Ey hâme o rûtbe olma çâlâk
Bir cân ile sad hezâr-ı ümmet
Bir hârikanın zamân-ı mevfi
Fevtiyle diyârı zâil olmaz
Gösterdiği âfitâb-ı satvet
Bir makbere-i fenâ nişânı
Silâbe-i düşmanâne yekser
Esrâr-ı meşîyyeti Hudâ'nın
Aşıp zaman içinde seyret
Nevmid, dayandı bir nihâle
Aktıkça kanı cerîhalardan
Az müddet içinde hûn Reyân
Davrandı o kahramân nusret
Ömründen olunca âh nevmîd

Azmetti o şâhbâz-ı iclâl
Sayd eyledi rûhunu emr-i vehhâb
Girdi kadem-i semend-i ra'nâ
Zabtetmeye olmamakla vâfi
Beş, altı yerinden oldu mecrûh
İmkânı muhâle etti ta'lik
Tâ hak helâke serdi encâm
Esrâr-ı hüdâ olunmaz idrâk
Âlemde bulur reh-i selâmet
İ'lâ eder âh u vâha savti
Takdîr-i Hudâ'ya hâil olmaz
Fevtiyle bulur kemâl ve kuvvet
İkâz ederek esâs-ı şânı
Sed olmak için kifâyet eyler
Hayretle acz eder dehânın
Ol mâha felek ne yaptı seyret
Şükretti Cenâb-ı Zü'l-celâle
Tâkat gidiyordu cism-i terden
Etti nice sebzi verde siyyân
El vermedi lîk dest kudret
Doldu yine kalbi hiss-i tevhîd

sayd: av; *şahbaz*: yiğit; *iclâl*: ağırlama; *bi-tab*: takatsiz; *vehhab*: çok fazla ihsan eden; *hufre*: kazılmış çukur, ahd, söz; *hevl-nak*: korkunç; *semend*: çevik ve güzel at; *ra'na*: güzel; *vâfi*: vefalı; *namdar*: ünlü; *memduh*: medholunmuş; *mecruh*: yâralı; *muhâl*: vukuu imkansız olan; *ta'lik*: geciktirmek; *encâm*: son; *çâlâk*: oynak; *hame*: yontumuş kalem; *sad*: **yüz sayısı**; *hezâr*: bin sayısı; *reh*: yol; *fevt*: ölüm; *savt*: ses; *âfitab*: **güneş**; *silab*: kara mâtem donu; *satvet*: ezici kuvvet; *yekser*: baştanbaşa; *meşiet*: dilemek; *nevmid*: ümitsiz; *ceriha*: yâra; *reyyan*: suya kanmış; *sebz*: yeşil renkli; *dest*: el; *hail*: mâni; *siyyan*: denk.

[97]

Etmezdi dilinden âh savlet
Hurşîd'in o dem-i gurûba meyli
Her şaşaa gözden oldu gâib
Bir hiss-i garîb hicr uyandı
Fâzıl, Ecebey, bu hicr-i yâre
İlbey'le 3 bilâ ifâte
Bir zıll-i keşif içinde nâgâh
Medhûş kalıp ğuzât-ı ebrâr
Ezcân ve dil ettiler derâğûş
Zîrâ o benim mehpâre
Allâh dedi o şîr-i yezdân
Bir hâlete erdi ki bu nâle
En son suhn cihân firûzu
Kalmaz bu cihânda kimse mutlak
Hiç etmeyiniz zamana tazyî'
Allâh dedi yâd edip fütûhunu
Etrâfa yayıldı sûz-ü firkat
Gurbettede, dilharâb meyûs
Hicrin bütün ihtiyârı selbi
Âh ve elem yetim tehcîr
Ol leyl elem nümâda hâsıl

Verdi yaşasın vatanla devlet
Müstağrak-ı zulmet etti neyli
Şâh olmakla şehre ancak âib
Dil söz firâk yâre yandı
Sabreylemeyerek atıldı nâra
Azmeylediler taharriyâta
Eyvâh işitdi âh cangâh
Dehşet ile keşfolundu esrâr
Her hoş münevver oldu bihoş
Varmış idi hâl-i ihtizâra
Yaktı nice kalb âh-ı sûzân
Canverdi bütün bütün melâle
Oldu dem-i firkatın rumûzu
Bâkî, ezeli Hudâdır ancak.
Ettim sizi dest-i Hakk'a tevdi'
Teslim-i mesiyyet etti rûhunu
Mahşer gibi koptu bir kıyâmet
Yer, gök dolu ızdırâbı efsûs
İlân ediyordu cezb-i kalbi
Etsin bu leyl haşri tasvîr
Daldı dem-i iftirâka her dil.

savlet: saldırmak; *müstağrak*: batmış; *neyl*: merama erme; *âib*: tövbe eden; *taharriyat*: araştırmalar; *medhûş*: dehşete kapılmış, korkmuş; *ebrâr*: sadıklar, iyiler; *derağûş*: kucaklama sarma; *mehpâre*: ay yüzü; *ihtizar*: huzura çıkmak, hazır olmak; *fîruz*: saadetli, uğurlu; *suhn*: kırma, kes; *tazyî'*: bırakıp kaybetme; *tevdi*: emanet etme; *selb*: ayıp, noksan etme

[98]

Ancak azâmetle i'tilâya
Dalmış melekûte rûh u insi
Bir mersiye, bir enîn-i dilsâz
Ey dehrin emli-i dil-sitâni
Şânın şerefinle bî-müdâni
Bir emr ve çeyze inhâkîn
Saçtık ebedî dem-i firâkı
Hicrân denilen azâb-ı bâkî
Rahmet ki Cenâb-ı Rabbi için?
Feryâd bu hicr-i câvidânî
Birgün gelip âh- Ömer-i fânî
Eyyâm-ı hayât bâr imiş bâr
Ey mevt yetiş yetiş ki feryâd
Her zemzeme-i tahassür-ü âbâd
Tâ haşre dek olmadansa sûzân
Ey mevt!. Nasıl kıyıp o mâhi
Ol mâh idi satvetin penâhı
Muzlim bir avuç turâbı efsûs
Yok, yok! Bu harâbe-zâr-ı ednâ
İhrâz-ı merâtib-i muallâ
Yükseldi o rûtbe kim makâmı

Gâzi-i edep verirdi pâye
Seyerân ediyordu arşı kürsü
Rûhunu ediyordus mest-i i'zâz:
Haydâr gibidir şanlı kahramânı
Titriyorken âsumânı
Etti seni âh esiri hâkîn
Görmez gözümüz buna revâkı
Mahvetti bütün bütün mezâkı
Etsin bizi vuslatınla memnûn
Sûzân ediyorken ins ü cânı
Terk etmeyecek mi iken fegâni?
Ânı ediyor sînini ihbâr
Hüzün dili etmez oldu ta'dâd
Billâhi ediyor kulûbü ikâd
Cânı edelim fedâ-yı cânân
Ettik hedef-i sihâm-ı sâhi
Türk'ün, Arabın ümitgâhı
Ettik ona habgâh-ı mâkûs
İclâline olmamakla ihrâ
Olmuş ki karîn-i lutf-i mevlâ
Arş oldu serîr-i ihtîşâmı

i'tila: yükselmek; *pâye*: rûtbe; *melekût*: ruhlar alemi; *enîn*: acı ve sızıdan inleyiş; *dil-saz*: gönül yapan; *i'zaz*: hürmet etmek; *dil- sitan*: gönül alan; *bi-müdani*: benzersiz; *inhak*: çok eziyet etme; *revâk*: ev önündeki saçak; *mezâk*: zevk; *cavidane*: ebedî; *ta'dad*: sınırlı; *zemzeme*: nağme; *tahassür*: hasret çekmek; *siham*: oklar; *satvet*: ezici kuvvet; *penah*: sığınacak yer; *muzlim*: karanlık; *efsûs*: yazık; *turâb*: toprak; *habgâh*: uyunacak yer; *harâbe-zar*: viranelik; *edna*: aşağılık; *ihrâ*: azaltma; *ihrâz*: ulaşma; *meratib*: mertebeler; *serir*: taht; *fegân*: atıcı; *sinin*: yıllar

[99]

Bolayır Muharebesi

Fi'l-cümle mücâhidîn-i seyyâr
Kılmazdı fakat derîğ-i himmet
Az müddet içinde hayli asker
Her ferd kesildi bî müdârâ
Teslîh-i cünûda say ederken
Âdây-ı vatân mîsâl-i âhen
Geldikçe yavaş yavaş Biga'ya
Bede' eylese hay ve hûya bazı
Vâkî olarak kıtâla gûyâ
Son şûle-i âfitâb çâlâk
Akşam erişip tebâüd etti
Ef'âl-i cidâl, savt-ı iğlâl
Zulmette semâ-yı lâciverdi
Gûyâ ki çıkıp memât-i hâil
Çok geçmedi lik-i ceş-i hâif
Gaybûbeti gâzi-i benâmın
Âdâ için oldu sanki bir iyd
Her neşvesi can nermi suhtün

Kalmıştı melâl içinde bî yâr
Vârolsun o sidre-i hamîyyet
Olmuştu şerâr neşâr-ı âhker
Timsâl-i mesâî'-i dilârâ
Tahkîm-i hudûda say ederken
Açtı dil-i ğâziyânda revzen
Çağlardı bulut gibi bekâya
Kaplardı şamata rûy-u arzı
İzhâr-ı teessûf etti dünyâ
Oldu azîmet nümây-ı eflâk
Zulmet, azâmet-i tesâud etti
İhlâl ediyordu behti ihlâl
Aksettiriyordu âh-ı serdi
Her zühreyi eğliyordu zâil
Ahvâl-i ğuzâta oldu vâkıf
Gâzi-i celâdet-i ittisâmın
Bir iyd-ı safâ nesâr Cemşid
Bir hande-i iltifâtı bahtın

seyyâr: gezen; *hamîyyet*: gayret; *sidre*: yedinci katta bir makam ismi; *şerâr*: insanın yüzüne çarpan ses, *nesâr*: bir kuş adı; *ahker*: ateşli kül; *müdara*: dost gibi görünme; *teslih*: silahlandırma; *âhen*: demir; *revzen*: pencere; *çâlâk*: oynak; *nûma*: gösteren manasında birleşik kelimeler yapılır; *tebauüd*: uzaklaşma; *tesaud*: yukarı çıkma; *beht*: yalan söylemek; *serd*: soğuk; *hail*: mâniya; *zühre*: çoban yıldızı; *zail*: tükenen; *be-nam*: ünlü; *ittisam*: damga vurma, süsleme; *iyd*: bayram; *nermi*: gevşeklik, yumuşaklık; *suht*: kızgınlık; *hande*: gülme; *mesai*: çalışmalar; *iğlal*: erişme

[100]

Âhenk meserretin sübûtu
Mumlar yakılıp eyledi şenlik
Tâ subha kadar bu şehir-âyin
Gâzi Ecebay diyordu medhûş.
Lutfun, keremin misâl-i hâver
Az müddet içinde seyf-i ümmet
Deryâyı geçip kenârı tazyîk
Lutfun eğer olmasaydı mebzûl
Hâzır, nâzırsn ey hüdâvend
Nâzır, hâzırsn ey münezzeh
Zirâ o kadar emin ki âdâ
Serdârımızın güzel hulûsu
Gözden olarak o mâh gâib
Bî'l-cümle guzât derde daldı
Olmazsa inâyetin mededres
Âdâ giderek tehekküm eyler
Râhında senin ilâ nihâye
Ancak kerem et hakîr kılma
Mehretti o dem ki arz-ı didâr
Etmeklik için guzât-ı ifnâ
Asker, ümerâ karıştı rezme
Aşır kıyâmet oldu meşhûd

Pâmâl ediyordu her sükûtu
Gösterdi likâ bu demde benlik
Etti dil düşmânını tezyîn
Ey Hâlik-ı âdil ve hatta pûş
Olmakla mücâhidîne yâver
İclâl ile etti keşf-i zulmet
Kâbil değil olmayınca tevfik
Mâlûm olmazdı bu nice meçhûl
Nahvet oluyor semaâa peyvend
Pertev saçıyor dil-i müreffeh
Şemşîrden etmemekte pervâ
Temîn ediyordu her husûsu
Oldu melekûte şimdi râğıb
Bî safvet ve bî mecâl kaldı
Pâmâl ederek adüvvü nâkes
Hıfz e etmez isen tahakküm eyler
Cân ve dili râziyız fedâya
Düşmanla bu mülkü seyr kılma
İnsan ve vuhûş oldu bidâr
Sürdü hasma semend rânâ
Âlaâm muarız oldu bezme
Mahvoldu nice vücûd behbûd.

meserret: sevinç; *lika*: kavuşmak; şehir-i ayin: büyük sevinç donanma; *medhûş*: dehşete uğramış; *pûş*: örtü; *haver*: doğu, çukur yer; *tevfik*: yardım; *mebzûl*: bol; *hudavend*: hükümdar; *nahvet*: kibir; *peyvend*: ulaşma; *pertev*: ziya; *şemşîr*: kılıç; *mededres*: yardımcı; *nakes*: alçak; *tehekküm*: eğlenme; *mehr*: aşk; *vuhuş*: vahşiler; *bidar*: uykusuz; *ifna*: mahvetme; *semend*: çevik at; *rezm*: akmak; *muarız*: karşı gelen; *behbud*: afiyet.

[101]

Taklîd ile âfitâb-ı dilhûn
Âvâz revâ rû beşerden
Dehşet saçılırdı kalb-i dehre
Bir velvele, bir enîn harbi
Her savleti gâziyân-ı şîrin
Allâh dedikçe kalbi deldi
Hayli hasmâ-yı dehşet efgan
Gittikçe fakat adüvvü çoğaldı
Ettikçe guzât mahv-i temkîn
Her gâzi-i âdilin vedâ-ı
Zîrâ ne ülûm ne sabr-ı usret
Bir hâlete erdi ki mehâlik
Çıkmış Hacı İlbeyi kenâre
Eynel mefer ey guzât eyyâm
Can verdiğiniz o mâhî her bâr
Tenvîr ediyorken âhî hâkî
Kaçtıkça sizi bu bâhr-i pür cûş
Sabreyleyiniz zafer bizimdir
Geçtikse gece nasıl denizden
Şân gösterecek ne hoş zamandır
Çünkü nâm-ı meâlî-i Süleymân
Her dilde kopup âh cansûz

Dâmân-ı sipihri etti gülgûn
Her tabl ve sahîl gussâverden
Efsûs şîâaf olurdu zehre
Titretti fezâ-yı şark ve garbı
Bâdi-i herâsî oldu tîrin
Hûn galeyân-ı hurûsa geldi
Etti ademî esfele mesken
Efrâd-ı mücâhidîn azaldı
Kalb-i ümerâ olurdu gam-gîn
Cidden oluyordu ye'si dâi
Hiç eylemiyordu celb-i nusret
Elden gidiyordu memâlik
Ateş saçıyordu pâre pâre:
Câiz mi? Bu habîbi serencâm
Etmez mi Şu kabr-i gûzât-ı ahtâr
Hatırda değil mi? Nutk-u pâkî
Bilmem edecek midir? Derâğûş
Hîcâ yine zafer bizimdir
Dil ister o tavrı cümle gezden
Allâh muîn hâzümândır
Oldu azâmet nümâ-yı peymân
Gösterdi yüzünü sebâd-ı firûz

dil- hûn: kalbi yâralı; *dâmân:* dağın eteği; *sipihri:* asuman, talih; *gülgûn:* pembe ; *tabl:* da-
vul; *gussaver:* dert sahibi; *şikaf:* yırtık, çatlak; *heras:* dikenli ağaç; *tîr:* ok; *hurus:* horoz ;
efgan: düşüren yere atan; *esfel:* en sefil; *adem:* yokluk; *gam-gin:* gamlı ; *dai:* dua eden ;
usret: zorluk ; *mehalik:* tehlikeler; *eynel mefer:* nereye gidilebilir, kaçacak yer var mı(ku-
ran-ı kerîm'de bir ayet kesiti) ; *serencâm:* başa gelen ibretlik hadise ; *ahtar:* tehlikeler ;
hazimane: tedbirli ve basiretli hareket eden; *peyman:* yemin

[102]

Çok geçmeyerek nesîm-i âmâl
Zîrâ ki emin olan eâdi
Asker dağılıp bozuldu tertîb
Eltâfı mübeşşirîn necâtın
Mağlûb olacakken oldu gâlib
Elbet bu da nîmet-i Hudâ'dır

Âmâl-i guzât-ı etti ikmâl
Terk etti menâl için cihâd
Etti zaferi bu hâl-i takîb
Oldu yine rehberi guzâtın
Envâr-ı edeble doldu mağrîb
Esrârını sorma kim hatâdır.

nesîm: hoş a giden; *ikmâl*: tamamlamak; *eadi*: düşmanlar; *menal*: yetiştirme, nail olma; *eltaf*: çok latif, lütuflar; *mübeşşir*: müjdecî; *necat*: kurtuluş

[103]

Orhân Gâzi'nin Vefâtı

Vaktâ ki adûv memâta daldı
Envâr-ı mesâr-ı mâtem âlûd
Envâr-ı sadâ, sürûr sîmâ
Her yüzde acı acı teessüm
Şâd etti zafer dil cesûru
Bir dağ derûn olup Süleymân
Herkes kapanıp mezâra ağlar
Her lâhzada dîde-i meserret
İnd-i dil ğâziyanda dünyâ
Âsâr-ı zafer mesâr vermez
Dembeste, şikeste bir rakîme
Tebrik kılındı gâlibiyyet
Hâme fakat iftirâk-ı yâre
Reyzân edilen serşek sûzân
Elkissâ beşir elinde şemşir
Sultân-ı kerîme verdi mektûb
Derhal kapandı sath-ı hâke
Kalbi çekerek bir âh cângâh

Meydân-ı gazâ guzâta kaldı
Rûh-u şühedâyı etti hoşnûd
Şâdi-i kulûbü kıldı îmâ
Etmişti hakikaten tecessüm
Mâtemle fakat karıştı sûru
Beytü'l-hazen oldu kalb-i şâdân
Feryâd ve bükâ kulûbü dağlar
Reyzân ederek serşek hasret
Bir rağbet nûzhet oldu gûyâ
Deryâ-yı elem kenâr vermez
İsrâ kılıp şâh-ı kerîme
Mevlâya edildi arz-ı minnet
Sabretmedi oldu pâre pâre
Etmişti rakîmeyi fûrûzân
Tebşir ederek gazâyı tebşir
Oldu fakat ihtiyârı meslûb
Can verdi bu hicr çâkçâke
Sultân-ı şefiki etti âgâh.

alud: karışmış; *şadi*: sevinçlilik; *tecessüm*: maddeleştirme; *büka*: ağlama; *lahza*: an; *meserret*: sevinç; *rizan*: akan dökülen; *ind*: hissi ve manevi mekân; *dem-beste*: sesi soluğu kesilmiş; *şikeste*: kırılmış; *isra*: yürütmek; *fûruzan*: parlak; *beşir*: müjde; *meslûb*: soyulmuş, alınmış; *hicr*: ayrılık; *çâkçâke*: kılıç bıçak gibi katı şeylerin çarpışmasından çıkan ses; *şefik*: şefkatli; *serşek*: gözyaşı.

[104]

Hayretler içinde söz feryâd
Orhân Kerîm o nûr-u şevket
Dürdâne gibi serşek firkât
Yeller geçiren o rîş pür nûr
Her lâhzada derdi ey Süleymân
Aldı seni rûzgâr-ı elemden
Hayru'l-halefimdin ey yegâne
Yavrum bir avuç türâb zulmet
Ben bister râhat üzere bizzât
Sendin bana en yegâne ümîd
Artık bana âlem oldu terîk
Ey mevt yetiş yetiş ki yettim
Ettikçe kızı zaman-ı mahzûn
Târ oldu uyûn için her iklim
Bilem ki nedir bu hâb haslet
Gaflet dihîm eğer olmasaydı mânî'
Etmezdi cihâna kimse hürmet
Ey âşık-ı haclegâh bâkî
Birgün gelecek cihân-ı fânî
Dünyâ denilen bu dîy-i nemmâm

Etti deverânı mâhşer âbâd
Oldu müteallim felâket
Çeşminden akardı âb-ı sûret
Olmuştı azâb-ı hicre tenevvür
Yok mu azâb-ı hicre dermân
Vurdu beni neyleyim bilmeden
Zinet verecektik ins ü câna
Olsun da sana makâm-ı rahmet
İmrâr ederim hayâtı heyhât
Muzlim görünür budemde Hurşîd
Vaslınla beni gel eyle tebrîk
Hakk'a vatanım emânet ettim
Efsûs teellüm oldu efzûn
Mâtem ki hüzne döndü dihîm
Halkı ediyor esîr-i gaflet
Kâfi sayılıp geçen vakı'
Fânî olmaz sezâ-yı rağbet
Terk ile bütün bütün mezâkı
Nâbâd edecek cihâniyânî
Etti nice bâhtiyârı gümnâm.

şevket: padişaha mahsus heybet ve saltanat; müteallim: kederli; rîş: yâra; tenevvür: parlama; türab: toprak; bister: yatak döşek; imrar: geçirmek, mürur ettirmek; târik: terkeden; efzun: fazla; tar: karanlık; uyun: gözler; dihîm: taç; seza: lâyık; hacle-gah: gelin odası; mezâk: zevk duyma; cihaniyan: dünyâ insanları; gümnâm: unutulmuş; hab: uyku.

[105]

Ruhsâre-i nevbahâr gülğûn
Kim âleme itimâd kılmış
Terk eyleyerek her ân vâyını
Sultân-ı şeref nesâr miknet
Çeşminde âyân mîsâli cânân
Tenhâ gezerek çimende tenhâ
Derdâ ki gönül melâle düştü
Nevbâve-i umûm oldu efsûs
Hemrâz garip olan cibâle
Dağdan dağa akseden enîni
Allâh dedikçe kalb-i gamnâk
Zânûzede-i zemîn tekrîm
Çok geçmeyerek cünûdu âlâm
Ruhsâre-i gül nesârı söndü
Geçti iki mâh pür havârik
Daldı sademât ihtizâra
Bitâb o kahramân-ı zîşân
Son fecr idi nûr-ı âsumângîr
Âfâk fakat dalıp sehâba
Üşkûfe tebessüm eylemezdi
Dünyâ dalarak sükûn ve derde
Ufku bürüyüp libâs-ı mâtem

Elbette döner hazâna birgün
Âlem kimi bermurâd kılmış
Gûş ile bu vâkıa-i hazîn:
Günden güne oldu garg-ı mihnet
Medhûş teessürât-ı hicrân
Söz dilini ederdi inhâ:
Eşkim gibi hûn-u âle düştü
Gâretzede-i hazân mâkûs
Yaşlar dökerek edince nâle
Cûşa getirdi her zemîni
Kalmazdı hiç ihtiyâr ve idrâk
Allâh'a ederdi arz-ı tazîm
Bârû-yu vücûdunu eyleyip tâm
Efsûs hilâl za'fa döndü
Gâyetle sönüp o nûr-u târik
Verdi dil halkı ıztırâra
Verdi yine âh ey Süleymân
Tenvîr ediyordu dehri tenvîr
Burhân oluyordu pîç ü tâba
Kuşlar da terennüm eylemezdi
Bir bâd-i hazîn eserdî serde
Bir lâhza açıyordu âlem.

ruhsâr: sima; *nevbahar*: ilkbahar; *bermurâd*: isteğine kavuşmuş; *miknet*: güç; *inha*: bir hususu bildirme; *derda*: yazık; *âl*: yaz sıcaklarında su gibi görünen serap; *eşk*: göz; *nevbave*: turfanda yemiş; *garat-zede*: yağmaya uğramış; *makus*: uğursuz ; *hem- raz*: sırdaş ; *cibal*: dağlar; *nâle*: figân; *gamm-nak*: kederli; *ihtiyâr*: seçmek; *zanuzede*: diz çökmüş; *havarık*: hârikalar; *sademat*: vuruşlar; *ihtizar*: huzura çıkmak; ıztırar: mecbur olmak; *fecr*: şafak; *sehab*: bulut; *burhan*: delil; *pîç ü tab*: ızdırab ve sıkıntı; *bad*:rüzgar; *serd*: soğuk; *libâs*: elbiseler; *vay(e)*: nasib; *asumangir*: göğü tutan; *üşkufe*: çiçek.

[106]

Ancak yine bir sadâ-yı iclâl
Ey meyve-i gülşen murâdım
Hâlim sana kâmilen âyândır
Dehre geleni bâ-yı takdîr
Bir silsile eylemiş ki teşkil
Sahrâtepe gülistân-ı akdâm
Deryâ, dere cûy-bâr simâb
Âli gibi gördüğün cibâli
Muhkem gibi gördüğün bu mevcûd
Bâkî yine rabb-i lâ yezeldir
Eylerse o padişâha taât
Herhâl ve talebte lutf-u tevfik
Hakkın eğer olmasaydı lütfu
Serbeste kalıp serîr şehbâl
Elbette bu lutf-ü binihâye
Mevlâ ki münîr mes'adettir
Ahkâm-ı evâmîr-i ilâhî
Az müddet içinde seyf-i ebrâr
Yavrum, bugündür ki fenâda
Mâdem muhabbet-i übüvvet
Elbet severim seni gönülden
Ammâ ki vatân o hâk-i âli

Bazen ediyordu sanki ihlâl
Sultân-ı kerîm, hân murâdım
Gamlanma ki âdet-i cihândır
Mahkûm ederek memâta takdîr
Lokmân edemez bu bendi tebdîl
Andırma gerek hazânı bir dem
Ettirse gerek fenâ-yı işrâb
Mahvetse gerek bu dehrin âli
Nâbûd olacaktır âh nâbûd
İclâli, kemâli bi haleldir
Elbette mûti'olur cemaât
Olsun sana rehnümâ-yı tahkîk
Hasmın yetişir idi kahra unfi
İbrâz edemezdi rûyin ikbâl
Hamd etmelidir ilâ nihâye
Her lutfu sezâ-yı mahmidettir
El âlin olursa cilvegâhı
Eyler zulumât-ı garg-ı envâr
Kim dahli bulunmaz bekâda
Etmez, edemez kabûl-ü nisbet
Kim lâ-yık-ı hubb olur oğuldan
Enmûzec-i sâfi-i meâli

iclâl: ikram; *gülşen*: gül bahçesi; *cuy- bar*: çay dere; *simab*: cıva; *muti*: isyan etmeyen, itaatli; *rehnûma*: kılavuz; *serir*: taht; *ruyin*: tunçtan; *bi-nihaye*: sonsuz; *ila-nihaye*: sonuna kadar, böylece; *münîr*: nûr veren; *mesadet*: bahtiyârlık; *mahmidet*: övme; *evamir*: emirler; babalık, atalık; *enmuzec*: numune mîsâl; *ışrab*: içirme; *unfi*: şiddetli

[107]

İndimde meâlim-i emândır
Her tûdesi nevbahâr harem
Allâh bu menbâ-ı kemâli
Oğlum, bu vatân ki- tûtîyâdır
Bir zerre hurûc edersen ancak
Hükmü, keremi, nikâtı şer'an
Bir barika-i ebeddir ammâ
Olmazsa bu mihr-i câvidânı
Bî-tâb kalıp bu bezm-i nâhîd
Bî'l-cümle evâmîr ve nevâhi
Mâdem ulemâmız oldu âlet
Ehl-i dile bezledip atâya
İlmin şerefi geçer semâyı
Olsun sana son vasiyetim bu
Ahlâk ki bende olsun insân
Tut habl-i metîn-i kibriyâyı
Oğlum rumeli *Tuna*'yla yekser
İstanbul'a çekmek üzere şeşti
Her hatve verir cinâna neşve
Sed olmaz ise tarîk-i imdâd
Azminde nasîp olursa teşhîr

Gülizâr ermele tüemândır
Bir zerresini cihâna veremem
Her ân ede meşrîk teâli
Münkâd-ı şerîat-ı Hudâ'dır
Billâh tebâh olur bu revnâk
Feyzi, niâmı, zekâtı şer'an
Hurşîd olamaz ona müsemmâ
Kaplar zulumât-ı hâkdânı
Hiç mevc edemez çerâğ-ı ümid
Ahkâmını arz için kemâhi
Olmaz mı?. Sezâ-yı izz ü hürmet
Ol dilber sine-i berâyâ
Tasvîr edemem o i'tilâyı
Gösterme bir i'tiâat ve bed-hû
Fâhr etsin asâletinle insân
Mahveyle bütün bütün riyâyı
Oldukta yavaş yavaş müsahhar
Tenvîr eder âh şanlı desti
Ya Rabb ne güzel ne anlî hatve
Teşhîr olunûr mu? Şehr-i Polâd
Eyler bu dîl-i nizârı tesrîr

tutiya: çinko; *münkad*: itaat eden; *huruc*: isyan etmek; *revnak*: zinet, parlaklık; *tebah*: mahvolmuş; *nikat*: ince manalar; *niam*: nimetler; *müsemma*: adlandırılmış; *mihr*: güneş; *cavidan*: ebedi; *evamir*: emirler; *nevahi*: yasaklar; *atâ*: veren; *beraya*: halk; *i'tila*: yükselmek; *i'tisaf*: zulüm ve haksızlık etmek; *bed-hu*: kötü huylu; *bende*: talebe; *fahr*: övünme; *habl*: ip, urgan; *yehse*: baştanbaşa; *musahhar*: fethedilmiş; *şest*: balık oltası; *hatve*: adım; *cinan*: cennetler; *neşve*: sevinç; *polat*: sağlam; *tesrir*: sevindirme; *mtüde*: küme.

[108]

Cem eylediğim kitâb misbâh
Oğlum bu kitâba dense şâyân
Oğlum bu kitâb şân-ı fezâdır
Koydum ona nâm hud'a-tel harb
Ey nûr-u dû çeşmim içtihadım
Yok tâb ve tüvân beyân-ı hâle
Oğlum dedi dem'i döndü hûna
Durdu dedi âh ey Süleymân
Allâh dedi bitip kelâmı
Rahmân rahîm rahmet etsin

Olmaz mı dürr-ü fütûha miftâh
Bir muhtıra-ı hayât-ı Orhân
Mahsûl-u tecârüb ü gazâdır
Lâyık dese halk lem'a-tel harb
Olsun sana tuhfe-i cihâdım
Allâh acısın şikeste-i bâle
Daldı yine âlem sükûna
Gittin, beni eyledin perişân
Arş oldu makâm-ı ihtirâmı
Kabirini gül-ü bâğ-ı cennet etsin.

misbah: lamba; *miftah*: anahtar; *dürr*: inci; *muhtıra*: hatırlatmak için yazılan tezkere; *tecârüb*: tecrübeler; *tuhfe*: hediye; *şikeste*: kırılış, yeniliş; *tüvân*: güç, takat; *bâl*: kanat; *dem'*: gözyaşı.

[109]

Sultân Orhân

Sultân-ı mükerrerem serâyâ
Der-i fezâyâ feyz-i temkîn
İsevî zaman hayât devlet
Mahkûm celâli seyf-i sarîm
Hâmi-i kemâl, fahr-i ümmet
Mâhi-i zalâm nûr-ı i'sâr
Hâkân-ı saîd, hân-ı Zîşân
Bast etti o rütbe havân-ı enâm
Eyyâmı değil bu asr-ı enver
Ya Rabbi ne şâh-ı dilistândır
Emsâli görölmemiş celâdet
Âlî bir edip feyz-i meşhûn
Allah! Ne şânlı bir zamândı
Dünyâyı fedâ râ vatanda
Durmaz yürü derdi kalb-i kâni
Güş etmediniz mi nûr-ı leylî
Lebrîz-i safâ hezâr-ı rûza
Bir leyl idi lîk leyl-ı rûşen
Her şîr beşîr elinde şimşîr

Tâc-ı sırr-ı âlem berâyâ
Dürdâne-i mefehhir selâtîn
Muhyî-i mekâbir adâlet
Yenbû-ı mürüvvet ve mekârim
Ziynette ravzâ-i uhuvvet
Gâzi-i ebul guzât ebrâr
Sultân-ı zaman Cenâb-ı Orhân
Kim mislini görmemiştir eyyâm
Olmaz kereminde zıll-i hâver
Her şaşaaşı vele resândır:
Mağribde şaçarken ân-ı satvet
Meşrıkta ederdî neşr-i kânûn
Her ferd bir şânlı kahramândı
Peydâ-yı hayat ederdî tende
Ummân olamazdı seyre mâni
İhyâ ediyordu merde neyli
Değsin mi? O leyl-i dîlîrûza
Mehtâb-ı celâl pûş-cevşen
Hakkın keremini ederdî tebşîr

dürdane: sevgili, inci tanesi; *makabir:* kabirler; *sarim:* keskin; *mekarim:* cömertlikler; *fahr-i ümmet:* ümmetin sevinci; *ebrâr:* iyi ve dürüst insanlar; *haver:* doğu; *resan:* yetişenler, ulaşanlar; *meşhûn:* dolu, doldurulmuş; *meşrık:* güneş doğacak cihet; *lebrîz:* ağzına kadar, taşacak kadar dolu; *tebşîr:* müjdeleme;

[110]

Güyâ yed-i kahr-ı satvetinden
Haşyetle firâr eden memâta
Deryâları çok çok ederdi
Seyr eyle ki- şân hûn efşân
Her bir harekette şehir ve iklim
Piş-i nigeğinde hasm-ı mağrûr
Seyreyle ki- kemâl-i latîf ve adlin
Bir şâh ki- sadme-i nekâhı
Bir hârika saldı kim ukûka
İhtâr ediyorsa sâde nâmın
Hiç sefk-i deme değildi muhtâc
Allah Allah!.. Ne şanlı bir şâh
Dest-i kereminde tiğ-i kahrı
Neşreylediği nizâm-ı merğûb
Bir şâh ki- sedre-i kemâli
Gösterdiği iktihâm ve şeb-hûn
Yâd et ki Çakırpınar kıtâlin
Ya Rab ol şeref ne hoş şerefti
Asker, ümerâ, benât-ı şehbâ
Bî-vâhime na'ra-i heya hay?
Âsâr-ı darb, safır mesti
Âvâze-i tabl-i dilrubâda

Tiğ-i dil-i râh-ı safvetinden
Meydân okuyup bilâ ifâte
Meyl-i dem inhimâk ederdi
Titrettirerek bu kehkeşânı
Memnûnen ederdi arz-ı tazim
Mecbûr idi serfûrûya mecbûr
Tasdik ediyor adûvve fazlın
Lerzân ederek bu bârgâhı
Can verdi bütün bütün hukûka
Terk eylerdi adûv menâmını
Bir şehri ederdi sayti târâc
Şimşirine sed olur mu şâh-râh
Dembeste ederken ehl-i dehri
Halk-ı husamâyı etti meclûb
Etmeksizin ol kadr-i teâlî
Etti nice şivekârı meftûn.
Bulsun yine ol şeref celâlin
Tîr-i ecele adûv hedefti
Sermest medâm câm sahbâ
Sahrâları inletip pey a pey
Dilşâd ederek bülend ve pesti
Lerziş veriyordu her vücûda

satvet: güçlülük; *haşyet*: korkma; *ifate*: kaybetme, kaçırma; *kehkeşân*: samanyolu; *iklîm*: ülke, diyâr; *pîş*: ön, huzur, önce; *serfûrû*: başı önde, başı eğik; *bârgâh*: padişah huzuru, yüksek huzur; *menamen*: uykuda olarak; *sefk*: dökme, akıtma; *târâc*: yağma, talan; *mec-lub*: celb olunmuş, taraftarlığı kazanılan; *iktiham*: hücum ve istila eylemek; *şivekâr*: işveli, cilveli; *meftun*: tutkun, aşık; *sermest*: sarhoş; *sahba*: şarap; *tabl*: davul; *lerziş*: titreme; *hûn efşân*: kan saçan; *nigeh*: bakış; *sayt*: iyilikte şöhrat; *şah-rah*: cadde; *şeb-hûn*: gece baskını; *şehba*: kır; *bî-vahime*: kuruntusuz; *na'ra*: bağırma; *heya hay*: acı çeken kimsenin bağırması; *pey a pey*: birbiri ardınca; *dilir*: yürekli

[111]

Encâma dûdide muntazırken
Şimşîr-i ğuzâtın inşâ'ı
Her zemzeme, her safâ-yı seyyâl
Ol mahşer şivar içinde bir hûr
Meydân okuyup dîlir rezme
Bi-tâb kalıp cüyûş-ı hârâ
Bir sayd fakat esîr-i sayyâd
Dünyâ nazârında gün figândır
Berme ki ver eş'ia-ı tîre
Her bir nekhi kazâ-yı mevâc
Bir şah ki- sadme-i süyûfu
Tahkîm ederek esâs tahkîm
Arz eylediği cihân-ı gayret
Neşreylediği nizâm-ı sâfî
Âlemde halâsa pür irebdir

Ey hâk-i mukaddes ilâhî
Bir haksın i'tilâya mâil
Âğûşunu eylemekte tezyîn
Ey kıble ki cihân-ı idrâk
Fıtrat ederek cinân efrâz
Peşindeki cûy-bâr ve sahrâ

Efkâr-ı helâke munhasırken
Mahveyleyerek bu ittimâ'ı
Dehşetle olurken âha meyyâl
Birden sürerek semend-i meshûr
Saçtıkça şerer tâ kalb-i bezme
Sayd oldu şikâr âlem ârâ
Müstağnî arzu-yı âzâd
Hürriyeti vasl-ı nevcivândır
Muhtâc değil Sinân vetîre
Tâ sîne-i aşkı eyler amâc
Pâ-mâl ve zelil eyler sufûfu
Her nûr-ı şükûh etti tetmîm
Vermez mi cihâniyâne hayret
Celb dile olsun mu kâfi?
Timsâl-i meâl-i edebdir

Fahr ettim haşredek kemahî
Yatmış iki padişâh-ı âdil
Lâyık sana dense fahr-ı pervîn
Fahr etse sezâ seninle eflâk
Etmiş seni her cihetle mümtâz
Sahrâ-yı safâ nîsâr hadrâ

encâm: son, nihayet; *muntazır*: bekleyen, gözleyen; *şivar*: meşveret etmek; *semend*: çevik ve güzel at; *meshur*: büyülenmiş gibi; *şerar*: kıvılcım; *nevcivan*: delikanlı; *vetîre*: üslup, tarz; *nekh*: akit, nikâh; *sadme*: çarpma, vurma; *pa-mâl*: ayak altına alınmış, çiğnenmiş; *tetmim*: tamamlama; *cihaniyane*: dünya ahalisi; *ireb*: akıl, zeka; *pervin*: ülker denilen yedi yıldız; *cinan*: cennetler; *efraz*: yükseltme; *mümtâz*: seçkin; *nîsâr*: saçmak; *hadra*: yeşil.

[112]

Berâber bahâr eder ki teşkîl	İclâlîne ermez ân-ı eklîl
Telvîn ederek zemîni telvîn	Aktıkça bütün miyâh-ı sîmîn
Sâfiyetini edip tasavvur	Nûrun gibi eyliyor tenevvür
Güyâ ki zemin sebze kudret	Saçmış yed-i mes'adette ziynet
Ezhâr gibi tebessüm etmiş	Envâr gibi tecessüm etmiş
Hayrândır o rûtbe cûy-ı sîmâb	Olmuş nîgeh-i sihirle bî-tâb
Bir han ki şehâmet hasâlî	Ziynet saçarak âli tevâlî
Osmân gibi şâha her cihetle	Hayrul halef oldu ma'deletle

Ya Rab bu dev pâdişâha bir ân	Oldukça defin hâk-i gufrân
Evlâdını âlini demâdem	İzzetle, şerefle kıl mûkerrem

23 Kânûn-ı sâni sene 309

Sivas Mahkeme Çarşısı

İkinci kısmın sonu

iclâl: ululama; *telvin*: boyama; *miyah*: sular; *simn*: semizlik; *sebz*: yeşillik; *ezhâr*: çiçekler; *envâr*: ışıklar, nûrlar; *simab*: civa; *cuy*: akarsu, nehir; *şehamet*: yiğitlik; *madelet*: adalet; *gufran*: bağışlama; *demadem*: her an; *mûkerrem*: hürmet edilen; *temennür*: ses çıkarmak; *nîgeh*: bakış; *bürran*: keskin; *defin*: gömülmüş.

Müellifin (Abdullah Sabri Karter) Notları:

* Bursa'daki Keşiş Dağı (C.2., s.6)

*Samandıra Üsküdar'a yakındır. Tekfurun oğlu ölmüş alayla makberesine götürüyorlardı. Osmânî kâhramanları da bu haberi almış fırsat gözetiyorlardı. Alay şehirden ayrıldı. Hücûm ettiler ve şehri alıverdiler. (C.2., s.13)

* sa'y etmeli lâhde dek mehdden sa'y etmek lâhdedek beşikden denilebilir. Sakini müteharrik etmek nakısa da kalkar. Fakat aslına nazâran bunu dâha iyi gördüm. (C.2., s.34)

*"On dokuz milletten gönüllü suretiyle cem olmuş beş yüz bin ehl-i salib İznik pişkâhında ordu kurmuş idi. Şehir üç divar-ı ali ve şarapoller ile muhaf olduğundan ehl-i salibin birinci kere hucumu semeresiz kalmış ve Türkler ile ehl-i salib şecaat ve besalet cihetiyle şu birinci ma'rebede birbirine musabakat edercesine etar göstermiştir. Şöyle ki: Derun şehirde olan vukuatı göstermek üzere bazen yüksek kuleler ve kavalirler inşasıyla ve bazen zırhlarla meshu olarak hisârın altına kadar sokulmaya cesaret eden muhâsârîne karşı Selçuk Türkleri dâhi bazen divarların üstünden kaynar zeytinyağı akıtır ve yağra civa ateşini ateş-i semaviden dâha mühlik-i dine olabilecek derecede atarlar ve [sirakos] muharâsârî gibi demir kışakları siperilerin üstünden aşağı indirip mühacimini onun kolları arasında sıkıştırarak balay-ı hisâra kadar terfi ile tekrar salıverdiklerinden şu balaya uğrayanlar ya dâha yârı yolda veyâhut aşağı düştükde ezilmiş olurdu. Bir gün olmaz idi ki fevkalade bir şey geçmesin ve civar olan dağlar üstünde şu manzara-i hayret-i bâhşiyi seyretmekte olan ehl-i salip ordusuna bir dram göstermesin. Ezcümle ehl-i salip ordusundan yalnız başına bir Normandiyalı saff-ı harbdan çıkıp hendekleri gûzar ile hisâra tekarrüb ve fedâ-yı can eder veyâhut silâhsız ve zırhsız bir Türk askeri ehl-i salip üzerine taşlar atarak hucum edip nihayet ol emr Gadufro Dubvison'un bir okuyla kalbinden vurularak şehit olurdu ve koçbaşı denilen alet-i tâhribiye ile bir ferce kuşâd veya diğer nevi alat-ı tâhribiye vasıtasıyla siperin bir parçası tâhrib olundukça hâsıl olan fercenîn tamiri veya harâb olan divar arkasından yeni bir siper inşası için mâhsurine ancak birkaç saat kâfi olurdu şu hal ile bir müddet geçtikten sonra ehl-i salip mâhsurin göl tarafından imdad aldıklarını gördüklerinden beheri yüz nefer istiab eden Rum kayıklarını arabalar üstüne vaz ve barkir veya insanlar vasıtasıyla çektirerek göle kadar indirdiler. Şu iş bir gece de hitam bulduğundan göl üzerinde dâhi ehl-i salibin muhâsâra edildiğini şâfak vakti mâhsurin gördüklerinde bir sukunet-i hale duçar olmuşlar iken padişâhlarının semere-i teşviki ile yine sabata karar verdiler. Şu mekânete karşı ehl-i salip şehri zabt için tekrar çalışmağa mecbur olmuş ve yetmiş kuleli olan İznik'i almak için iki alet icad ile birisini tilki ve diğerini kaplumbağa namları ile yâd etmişlerdir. Çünkü birinci alet ehl-i saliağumcılarının içinde çalıştıkları hendeği setreder ve kaplumbağa namıyla maruf olunan ikinci aletin şu isimle yâd olunması tavanının şekli mezkur hayvana müşâbih olunmasından idi. Tilki

namında olan alet gerek sıklet-i zatiyesinden ve gerekse mâhsurin mârifetiyle atılan cisim ve taşların tesiri semeresinden yakılıp mucidleri olan.. Herman ile yirmi kadar rufekası altında ezilip kaldı. Lâkin kaplumbağayı muhafaza eden muharibin dâha bâhtiyâr olmakla kalenîn birisi altına sokularak bir lağım inşa ve iş'al eylediler. Biraz sonra yıldırım sadası gibi saday-ı ğarib ile kule yıkılıp ruy-ı zemini harâbesiyle setreyledi. [Tarih-i Osmânî: Cevad Paşa]" (C.2., s.50)

* "Bir gün dul kalan Rum kadınları, koca isteyen Rum kızları hz. Orhân'ın geçeceği yolda durdular, hallerini ilam, haklarını uluvv-i atifat-i seniyyenîn ibzal buyrulmasını istirham eylediler. Şehriyâr-ı enam mesullerini is'af buyurdular: arzu eden mücâhidin Rum kızlarını daire-i zevciyete alırlar." (C.2., s.55)

* "buradan birkaç satır hasbul icab olunmuştur." (C.2., s.59)

* "Bu söz Afrika fatihi Kâhraman-ı şehir [Ukbe bin Nafi] gider Kanarya Adaları karşısında nizesini kuma saplayâarak yârı beline kadar denize girmiş tâhdis-i nimetle mümtezic bir meserret-i kalbiye tüylerini ürpertmiş vücûdu titriyordu şecaatin mükaremen cilvegâh kemâli olan gözleri bir barika-i celâdet kesilmiş ara sıra sirşek şâdumanı döküyordu. Kalbinin tercümanı olan lisan ise ilâhi şâhidimsin ki şu Umman mâni meşy-i seyran olsa idi ism-i celalini dâha ileri götürürdüm saday-ı kâhramane il'lan-ı mâhmidet-ı izhar-ı meserret ediyordu." (C.2., s.66)

* "Mücâhid meşhur Tarık bin Ziyâd İspanya'ya geçer geçmez gemilerini yakarak askere zaferden başka çare-i necat kalmadığını göstermiş idi." (C.2., s.67)

* "Kale-i sultâniye boğazı" (C.2., s.73)

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmânî Arşivi (BOA),

- Dosya No: 68 Gömlek No: 253 Fon Kodu: DH.SAİDd.
- Dosya No: 312 Gömlek No:26 Fon Kodu: DH.MKT.
- Dosya No: 245 Gömlek No:21 Fon Kodu: MF.MKT.
- Dosya No: 30 Gömlek No:2923 Fon Kodu: TFR.I..MKM.
- Dosya No: 1285 Gömlek No:13 Fon Kodu: DH.MKT.
- Dosya No: 1498 Gömlek No:1331/Ra-30 Fon Kodu: İ.. DH..
- Dosya No: 484 Gömlek No:125 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),

- f: 30.18.1.1 y: 9.15..10.
- f: 30.10.0.0. y: 11.67..12.
- f: 30.18.1.1. y:1.1.14..2.

MMZC (Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri)

TBMMZC (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri)

Semih Ertem Özel Arşivi

Gazeteler

- Aksaray Vilayet Gazetesi
- Hudut Gazetesi
- Yeni Aksaray Gazetesi
- İrade-i Milliye Gazetesi

Salnameler

Konya Vilayet Salnamesi

(H. 1286- M.1869-1870, H. 1290- M.1873-1874, H. 1291- M.1874-1875, H. 1292- M.1875-1876, H. 1294- M.1877-1878, H. 1295- M.1878, H. 1298- M.1880-1881, H. 1299- M. 1881-1882, H. 1300- M. 1882-1883, H. 1301- M. 1883-1884, H. 1303- M. 1885-1886, H. 1312- M. 1894-1895, H. 1322- M. 1904-1905.)

Kitaplar / Tezler / Makaleler

- AĞIRGAN, Mehmet, “Abdullah Sabri Karter”, **Hudut Gazetesi**, 13.02.2009.
- AKKUŞ, Turgay (2008), **Meşrutiyetten Cumhuriyete Bursa Kent Merkezinde Gayrimüslimler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Aksarâyî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr** (2000), çev. Mürsel Öztürk, Ankâra
- ÂŞIKÎ, Derviş Ahmet (2008), **Âşık Paşazade Tarihi**, hzl: Cemil Çiftçi, Mostar Yay., İstanbul.
- ATISIZ, Nihâl (1949), **Osmânî Tarihleri I**, Türkiye Yayınevi, İst.
- AYDIN, Ahmet (2002), “Osmânîler’da Tarihi Yazıcılığı”, **Türkler**, C.11.(ed. Hâsân Celal Güzel vd), Yeni Türkiye Yay. Ankâra.
- BAYKARA, Tuncer (1999), “Osmânîler’in Kuruluş Yıllarında Anadolu Kavramı”, **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânî Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları, Konya.
- BAŞAR, Fahmeddin (2002), “*İlk Osmânî Tarihçileri*”, **Türkler**, C.11.(ed. Hâsân Celal Güzel vd), Yeni Türkiye Yay. Ankâra.
- Boyabatlı Mahmud Oğlu Hâsân (1949), “Câm-ı Cem-Âyîn”, **Osmânî Tarihleri I**, sadeleştiren: Kırzioğlu Fahreddin, düzenleyen: Nihâl Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- ÇALEN, Mehmet Kaan (2008), **II. Meşrutiyet Dönemi’nde Meclis-i Mebusanı’nın Çalışmaları (1908–1912)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- ÇANKÂYA, Ali (1969), **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.III. Mars Matbaası, Ankâra.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1971), İzahlı **Osmânî Tarihi Kronolojisi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- **Divanı Lügatit Türk ve Tercümesi**, DİA, C.9.s.449.
- ERÜNSAL, İsmail (1995), “Yeni Bir Kaynağın Işığında Somuncu Baba”, **Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı**, İstanbul, s. 298–314.
- EZHERLİ, İhsan (1998), **TBMM (1920–1998) ve Osmânî Meclisi Mebusanı (1877–1920)**, TBMM Kültür ve Sanat Yayınları no:54, Ankâra.
- FİRDEVSÎ (2005), Şahnâme, Çev: Necati Lugal, Kabalcı Yay.
- GENER, İzzet (1950), “Büyük Kurtuluş Savaşı’nda Aksaray”, **Hâsândağı**, S.2.s.3,12.
- GÜL, Mustafa Fırat (2010), “Aksaray İlk Valisi Sabri Karter’in Kayıp Defterleri Bulundu”, **Yeni Aksaray Gazetesi**, 25.08.2010.

- GÜL, Mustafa Fırat (2012), “Abdullah Sabri Karter, Hayatı ve Aksaray Dağarcığı İsimli Eseri”, **Akdeniz-San’at Dergisi**, Güzel Sanatlar Fakültesi 10. Yıl Özel Sayısı 2, Yıl.3, C.3, S.6.s.87-100.
- HERODOTOS (2011), **Tarih**, çev.Müntekim Ökmen, İş Bankası Yayınları, İstanbul, (7.baskı)
- IŞIK, İhsan, **Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, C.5.
- IŞIK, İhsan (1998), **Yazarlar Sözlüğü**, Rîsâle Yayınları.
- IŞIK, İhsan (2002), **Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi**, Elvan Yayınları
- İBN KEMÂL (1957), **Tevârih-i Âl-i Osmân** (VII. Defter), hzl: Şerâfettin Turan, TTK.
- İNALCIK, Halil (1954), **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar**, TTK.
- İNALCIK, Halil (2005), **Osmânî İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)**, çev: Ruşen Sezer, YKY.
- İNALCIK, Halil (2010), **Tarihçilerin Kutbu Halil İncalcık Kitabı**, söyleşi: Emine Çaykara, İş Bankası yay.
- İNALCIK, Halil (2007), «Osmânî Beyliği’nin Kurucusu Osmân Beg», *Belleten*, S.261, C.71.s.479-528.
- İNALCIK, Halil (2009a), “Osmânî Sultânı Orhân (1324-1362), Avrupa’da Yerleşme”, **Belleten**.s.77-211.
- İNALCIK, Halil (2009b), **Devlet-i ‘Aliyye**, İş Bankası yay.
- KAÇALIN, Mustafa Sinan (1997), “Abdullah Sabri Karter’in Dîvânı Luğatî’t-Türk Çevirisi Üzerine”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 8, İstanbul, s. 249–252.
- KAFALI, Mustafa (1999), “Osmân Gâzi’nin Ataları ve Ahilik”, **Uluslararası Kuruluşu’nun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânî Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları.
- KARTER, Abdullah Sabri, **Açar (Divan-ı Lügatit Türk Dizini 22 Cilt)**, Basılmamış Eser, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi (GE4449-GE4470),
- KARTER, Abdullah Sabri (1939), **Aksaray Dağarcığı**, (Aksaray Tarihi üzerine Basılmamış Notlar), Aksaray.
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1894), **Manzum Osmânî Tarihi** (birinci kısım), İstanbul H. 1311, Mekteb-i Sanayi Matbaası.
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1897), **Manzum Osmânî Tarihi** (ikinci kısım), İstanbul H. 1314, Mahmud Bey Matbaası.
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1919), **İmdad**(birinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi) Ticaret Matbaası

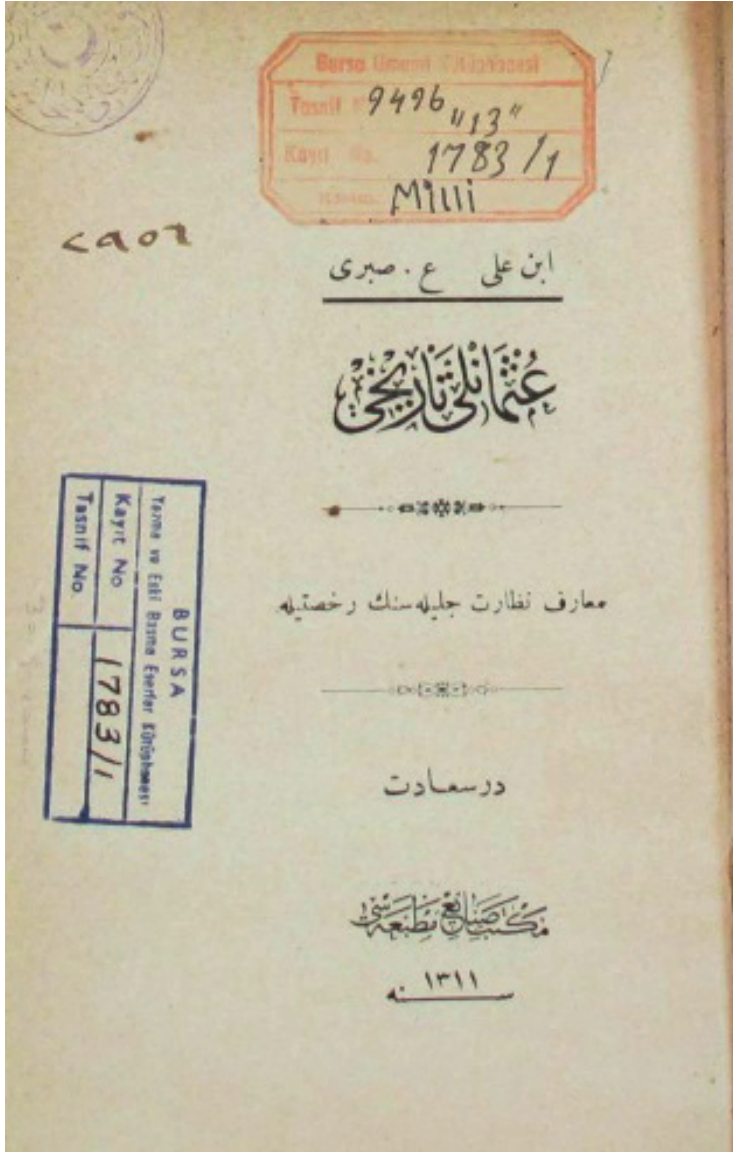
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1919), İmdad(ikinci kısım), Eskişehir 1335(Rumi), Ticaret Matbaası
- KARTER, Abdullah Sabri ibn-i Ali (1920), Çiftçim Diyor ki, Eskişehir 1336(Rumi), Ticaret Matbaası.
- KARTER, Abdullah Sabri (2011), Çiftçim Diyor ki, (yay. hazl. Mustafa Fırat Gül), Yeni Aksaray Gazetesi, Aksaray.
- KOMİSYON (19918), **Cumhuriyet Öncesi ve Günümüzde Aksaray’da Milli Eğitim**, Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Aksaray.
- KOMİSYON (1968), **Niğde İl Yıllığı 1967**, Ankâra.
- KONYALI, İ. Hakkı (1974), **Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi**, C. I-III, İstanbul.
- NİŞÂNCI Mehmed Paşa (Karamanlı) (1949), “Osmânî Sultânları Tarihi”, **Osmânî Tarihleri I**, çev: İ. Hakkı Konyalı, düzenleyen: Nihâl Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- KORAT, Gürsel (2010), **Taş Kapıdan Taçkapiya Kapadokya**, İletişim, İstanbul.
- KRAUBAYEVA, Gulnaz (2009), **Kaşgarlı Mahmud’un Divan-ü Lugati’t-Türk’ünde Yer Alan Sosyal Ve İktisadi Hayat İle İlgili Söz Varlığının Günümüz Kazak Toplumu İçinde Değerlendirilmesi**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- KSENOPHON (2010), **Anabasis (On Binlerin Dönüşü)**, çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- MEKTUPÇU Hilmi (19311), **Aksaray Tarihçesi**, Aksaray.
- MUALLİM Sapancalı Hüsnü (2009), **Hâsân Dağı’nda ilmî Cevelan** Haz. Nevzat Topal, KömenYayınları, Konya.
- ORAL, M. Zeki (1962), “Aksaray’ın Tarihi Önemi ve Vakıfları”, **VD**, V, s. 223–240.
- ORUÇ Beğ (2008), **Oruç Beğ Tarihi**, hzl: Necdet Öztürk, Çamlıca Yay. İstanbul.
- ÖZCAN, Abdulkadir (1995), “Türklerde Gazâ Geleneği”, **Ekrem Hakkı Ayverdi Kitabı**, İst. Fetih Cemiyeti Yay.
- ÖZTÜRK, Necdet (1999), “Osmânî Tarih Kaynağı Olarak Selâtin-nâme”, **Uluslararası Kuruluşu’nun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânî Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları,
- PEREK, Faruk Zeki, **Büyük Devrim Çağında Aksaray 1910-1930**, 1998.
- PHILOSTORGIUS, Church History, editor and translator: Philip R. Amidon, S.J., Atlanta: Society of Biblical Literature, 2007
- RAMSAY, W. M. (1971), **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş,

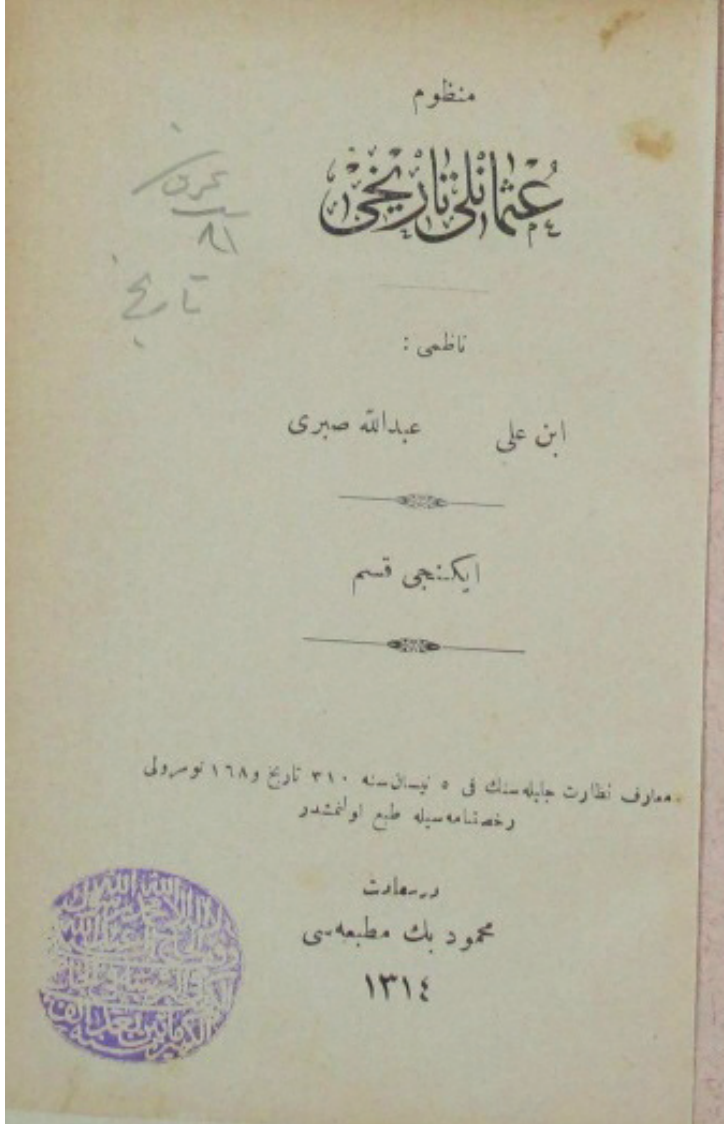
İstanbul.

- SEVGİ, Ahmet (1999), “Osmânî’da Devlet Adamı”, **Uluslararası Kuruluşu’nun 700. Yıldönümünde, Bütün Yönleriyle Osmânî Devleti Kongresi**, Selçuk Üniv. Yayınları.
- STRABON (1993), Anadolu Antik Coğrafyası, Yay. Hazl. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (3.baskı).
- ŞEBANKERAÎ (2009), Gazneli Sultân Mahmud’un Karakteri, çev. Ahmad Hesamipour, **Tarih Okulu**, S.III, 133-137.
- ŞÜKRÜLLAH Efendi (2010), **Behcetü’t-Tevârih**, çev: Hâsân Almaz, Mostar Yay. İstanbul.
- TEKELİ, Osmân (2008), **Aksaray Vilayeti Tarihi (1926-1933)**, Aksaray.
- TOPAL, Nevzat (2009), **Anadolu Selçukları Devrinde Aksaray Şehri**, Aksaray Valiliği, il özel İdaresi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları No: 2 Ankâra.
- TOTAYSALGIR, Abdulgaffar (1930), **Aksaray Vilayeti Dahilindeki Türk Eserleri**, (yayınlanmamış kitap) Konya.
- TURAN, Osmân (2003), **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, Ötüken Neşriyat.
- TURAN, Osmân (1996), **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul.
- TURSUN Bey (1977), **Tarih-i Ebu’l-Feth**, hzl: Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti yay. İstanbul.
- ULUIRMAK, Sadi (1979), **Hâsândağı’ndan Uluirmak’a**, Aksaray.
- YALÇIN, Murat (2010), **Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, YKY, C.1.
- YAVUZ, Arif (2006), **Aksaray Tarihi ve Etnografyası**, Basılmamış kitap, Aksaray.
- YÜKSEL, Uğur (1979), **Aksaray 1. Ulusal Mimari Örneklerinden İdari ve Kültürel Yapılar**, Konya Mimarlık ve Mühendislik Akademisi, Basılmamış Yeterlilik Çalışması, Konya.

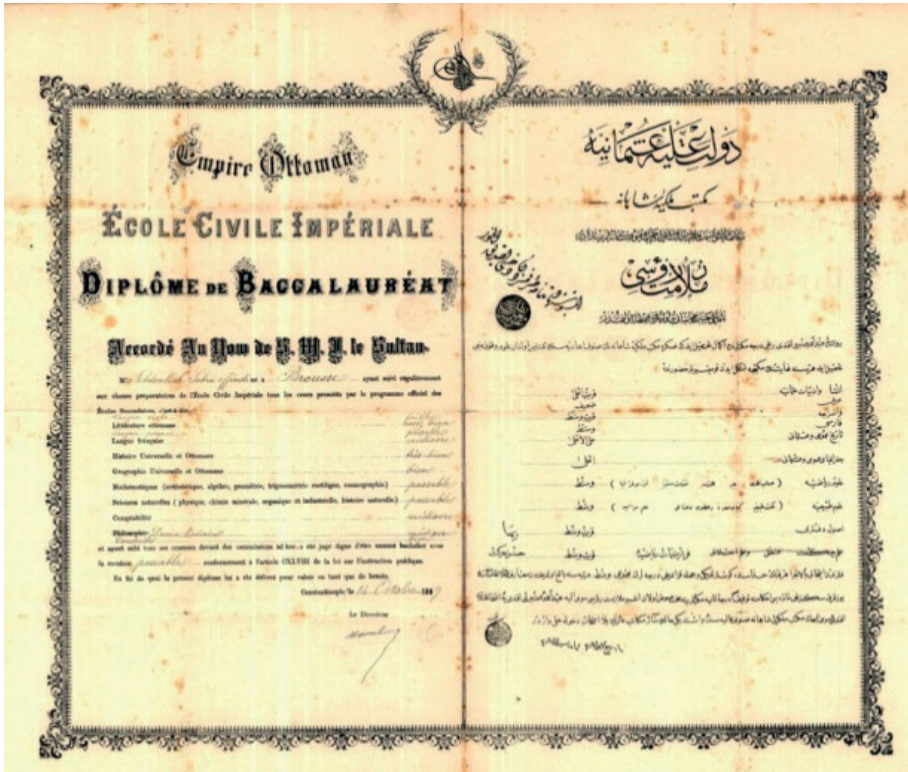
E K L E R

EK 1 Manzum Osmanlı Tarihi birinci kısım ilk sayfa

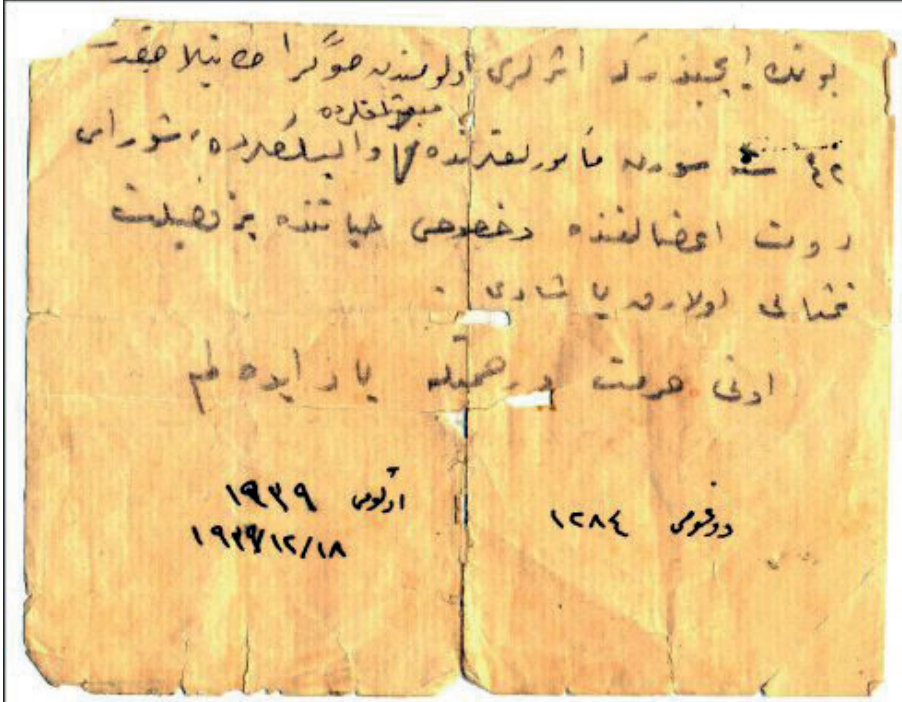

EK 3 Abdullah Sabri Karter Diploma

EK 4 Karter'in ölümünden sonra meçhul birisi tarafından düşülen not

“Bunun içindir ki eserleri ölümünden sonra anlaşılacaktır. 42 sene süren memurluklarda, mebusluklarda, valiliklerde, şura-yı devlet azalığında ve hususi hayatında bize fazilet timsali olarak yaşadı.

Onu rahmet ve hürmetle yâd edelim”

doğumu 1284

ölümü 1939

18/12/1939

EK 5 hangi tarihte çekildiğini bilemediğimiz bir fotoğrafta merhum Abdullah Sabri Karter

EK 6 Karterin eşi Feride Karter

EK 7 Abdullah Sabri Karter'in Meclis-i Mebusan'da Bursa'yı temsil ettiği günlerdeki kartı

EK 8 Abdullah Sabri Karter'in Büyükada'da bulunan mezarı

EK 9 Abdullah Sabri Karter'in Büyükada'da bulunan mezarı (fot. Mustafa Fırat Gül)

